

17870

"Наукове рев. ім. Шевченка"

УКРАЇНСЬКА

ХАТА

ЛІТЕРАТУРНО - НАУКОВО - ГРОМАДСЬКИЙ І ЕКОНОМІЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАНІЙ МІСЯЧНИК.

№ 1

1909

1909 153-4/14 50

ЗМІСТ:

1. Од редакції.
2. М.—Тарас Шевченко (з нагоди 48-х роковин його смерті, з портретом).
3. Павленко С.—Чи винні ми з тобою (поезія).
4. Сірій Юр. — Дві доби.
5. Чупринка Гр. — Під снігом (поезія).
6. Коваленко Гр.—Король Маган (оповідання).
7. Комарова Г.—Поезія.
8. Художн. Іваневич Ів. — Етюд (малюнок).
9. Сріблянський М.—Українське письменство року 1908.
10. Чупринка Гр. — Ялина (поезія).
11. Коваленко Ол. — До батька (поезія).
12. Личко Ів. — Спиридон Черкасенко (критичний нарис).
13. Просвітянин С. — Гоголівські свята і українська пісня.
14. Березинська Оля.—Поезія.
15. Метерлінк М. — Непроханий гість. Переклад Єв. Тимченка.
16. П. Б.—Закордонна Україна (40-літній ювілей львівської „Просвіти“).
17. Чупринка Гр. — Падучі зорі (поезія).
18. Бібліографія:
  - а) Шаповал М.—Вогдан Лепкий.
  - в) Коваленко Ол. — Франц Коковський.
19. Українство в чужій пресі.
20. Літературна хроніка.
21. Книжки надіслані до редакції.
22. Оголошення.

КИЇВ.

ЦІНА 25 КОП.

З ПЕРЕСИЛКОЮ 30 К.

РАДА Приймається передплата на 1909 рік (4 рік видання). Політична, економічна і літературна українська газета, виходить щодня, крім понеділків, як звичайні великі політичні газети. Власні кореспонденти в столицях і по всіх значніших місцях України. В Державній Думі і Державній Раді кореспондент власний. Коштує РАДА з приставкою і пересилкою в Росії на рік 6 карб., на півроку 3 карб. 25 коп., на 3 міс. 1 карб. 75 коп., на 1 міс. 65 коп. За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 коп., на 3 міс. 2 карб. 75 коп., 1 міс. 1 карб. Ціна окремого № 4 коп. Роківі предплатники за доплату 2 карб. одержать додаток: М. Аркаса „Історія України-Русі“. Адреса редакції і головної контори: **КИЇВ**, Велика Підвальна ул., д. 6 біля Золотих Воріт.
Редактор **М. ПАВЛОВСЬКИЙ**. Видавець **Є. ЧИКАЛЕНКО**.

Літературно-Науковий Вістник Рік видання ХІІ. Український місяшник літератури, науки і громадського життя. Передплата на рік 8 руб., для незможних 7 руб., можна і в разсрочку. **КИЇВ**, Вел. Володимирська, 28.
Видавець **М. Грушевський**. Редактор **С. Веселовський**.

СЛОВО Тижнева газета. Ближчу участь беруть: Л. Вич, С. Петлюра, Д. Пісчаний і М. Порш. Ціна на рік—3 карб., на місяць—30 к. Окремий номер 5 коп. За границю: 4 карб., на 1 місяць 40 коп. **КИЇВ**, Володимирська 76.
Редактор **С. Петлюра**. Видавець **О. Норольова**.

СВІТОВА ЗІРНИЦЯ Селянський тижневик. Ціна на рік 3 карб., на пів року 1 карб. 50 коп., окреме число 7 коп.
Редактор-видавець **І. Волошиновський**.
Почт. ст. Ярошенка. Подол. губ. в с Пеньковку.

РІДНИЙ КРАЙ Підписка на 1909-й рік. 4-й рік видання. Виходить в Київ, 4 рази на місяць, (48 чисел на рік) з ілюстраціями, під редакцією **О. Пчілки (О. Косач)**. Містить статті про громадські справи, звістки з життя в Україні й в інших сторонах, оповідання, пьєси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „Рідного краю“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 2 місяці 1 р.; Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком **МОЛОДА УКРАЇНА** коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. Молода Україна окреме від Рідного краю—2 р., на рік, 1 р. на півроку. Адрес: Київ, Благівіщенська, 97. Всі ціни і для загранич—однакові.

ЗАПИСКИ Українського Наукового Т-ва в Київі виходять від р. 1908. Передплата на першу серію: 5 р. з пересилкою в Росії, за кордон—6 р., Для студентів, учеників, народних учителів 3 р. для членів Тва 2 р. Приймається передплата в бюро Т-ва при редакції Л. Н. Вістника, В. Володимирська, № 28.

Українське бджільництво (3 рік видання) виходить 12 разів на рік книжками до 1 1/2 аркуша з малюнками. Ціна 1 карб. Київ, „Українське бджільництво“. Редактор-видавець **Є. Архипенко**.

ДІЛО Щоденна Українська газета. Передплата в Росії на рік 18 карб., на 1/2 р. 9 карб. Австрія, **ЛЬВІВ**, (Lemberg), Ринок 10.

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС радикальна політич. часопись, виходить двічі на тиждень. Ціна в Росії 4 руб. **ЛЬВІВ**, ул. Ліндога 7.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА Наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, фільології і етнографії. Виходить під редакцією **М. Грушевського**, XVI рік видання. Передплата в Росії 6 руб. на рік, поодинокі книжки 1 руб. 50 к. Посилать: Львів (Lemberg) Австрія, Супінського ч. 17 наук. тов. ім. Шевченка. (Sevchenko—Gesellschaft der Wissenschaften), або через контору „Літ.-Науков. Вістника“, Київ, Володимирська, 28.

БУДУЧНІСТЬ літературно-науковий двотижневик. Видає Редакційний Комітет. В „Будучности“ беруть участь українські письменники з Галичини, з російської України і Буковини. Ціна 8 кор. в Росії 4 руб. Львів **Вірменська**, 25.

РУСЛАН щоденна газета (крім неділі і свят), коштує в Росії 16 руб. **ЛЬВІВ**, **Оссолінських** 11.

ДЗВІНОК популярно-наукова ілюстрована тижнева дитяча часопись. Ціна в Росії 3 руб. **ЛЬВІВ**, **Вірменська** 2.

ЕКОНОМІСТ економічно-господарський місяшник. Ціна в Росії 2 руб. 50 к. **ЛЬВІВ**, Ринок 10.

ЗЕРКАЛО гумористично-сатирична часопись, виходить двічі на місяць. Ціна в Росії 4 руб. **ЛЬВІВ**, ул. **Анадемічна** 8.

НАРОДНЕ СЛОВО ілюстрована часопись, виходить тричі на тиждень. Ціна 2 руб. **ЛЬВІВ**, **Академічна** 8.

ОСНОВА що-тижнева просвітно-політична і господарська ілюстрована часопись. Ціна 3 руб. **ЛЬВІВ**, ул. **Скарги** 2.

НАРОДНЕ БОГАТСТВО Австрія, Чернівці, ул. Петровича 2. Часопись суспільно-економічна. Вістник хліборобських спілок на Буковині „Селянська каса“ Ціна в Росію 70 к. на рік.

НАРОДНА СПРАВА Чернівці, ул. Божниці, адвокат Т. Галіп.

УЧИТЕЛЬ педагогічний журнал, двічі на місяць: на рік 4 руб. **ЛЬВІВ**, **Вірменська** 2.

СВОБОДА тижневик. Ціна 3 руб. **ЛЬВІВ**, ул. Ринок 10.

ПИСЬМО З ПРОСВІТИ виходить між 15—20-им кожного місяця і подає способи і дороги, якими наш нарід може дійти до красшої долі, містить оповідання з минушости нашого і других народів, подає вісти про просвітний і економічний рух серед нашого народа і інших культурних народів та інформує про всілякі здобутки людського духа. „Письмо з Просвіти“ коштує річно 3 К., а для членів „Просвіти“ лише 2 К. для Росії 2 руб. Адрес редакції і адміністрації, „Письмо з Просвіти“: **ЛЬВІВ**, Ринок ч. 10.

UKRAINISCHE RUNDSCHAU укр. місяшна часопись по німецькі. Ціна 3 руб. Адреса: „Ukrainische Rundschau“. Wieu XVIII/3, Frauenelderstr. 2.

УКРАЇНСЬКА ХАТА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВО-ГРОМАДСЬКИЙ І ЕКОНОМІЧНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ
МІСЯЧНИК

№ 1

Київ

1909

В швидкобіжущій плутанині сучасного життя уперто звучать різні домагання, різні заяви про свої потреби, намічаються шляхи, по яких простують життєві напрямки; боротьба за свої інтереси і існування не спинається, і в усьому цьому вирі суперечностей, звичайно, досягне своєї мети той, хто виявить більше напруження сил, більше непохитного завзяття, хто скупчить можливо найбільшу енергію.

Поміж частинами Росії, Україна, що зветься, не без підстави, житницею імперії, той край, що — мовляв один російський поет — „обильемъ дышетъ“, цей край не виходить з становища моральних і матеріяльних злиднів, ніяк не позбудеться зтяжних невробаїв і темноти, хвороб фізичних і духовних, заколоту розумового і безладдя громадського. Таке становище України зрозуміле, бо вона темна і позбавлена була нормальної можливости черпати з джерела науки і світла розумового тієї цілющої води — *знаття*, яке тільки й зможе вивести український народ на шлях доброцільної, творчої, поступової діяльності для вироблення кращих форм громадського ладу, до вільнішого життя.

Письменство і наука — це ті могутні і далекозорі проводарі, що сягають на обрій кращої будучини і показують шлях до неї.

Наш народ через особливі історичні обставини свого життя був позбавлений можливости повною рукою брати добро науки, бо не мав свого національного, зрозумілого по викладу, прилагодженого до свого життя, письменства, а через те в своєму розвитку він не підносився духом вгору, а сходив у долину злиднів і сліз. Тепер обставини життя дозволяють нашому народові обернутись до цього джерела — рідного письменства та науки, і опираючись на їх і під їхнім захистом, прямувати в будучину! Але письменство тоді допомагає, коли воно є. У нас-же воно ледві ввійшло

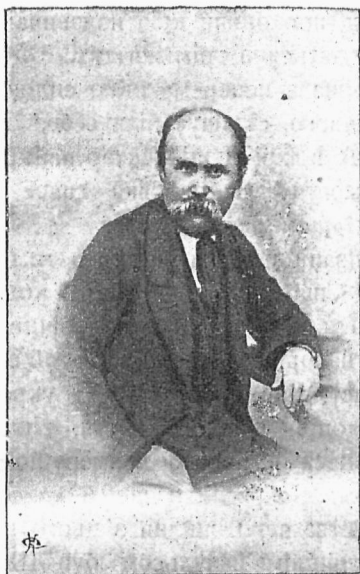
в життя, тільки-що стає на ноги, і потребує як найбільше рук, що підтримували-б і розвивали його.

Починаючи видання свого журналу, ми насамперед маємо слугжити цій меті: розвивати українське письменство, направляти його так, що-б воно йшло на зустріч усім життєвим змаганням нашого народу і запомагало-б його культурно-просвітним потребам, навертаючи його думку на шлях поступу, де світять кращі ідеали людскости: воля, рівенство, братерство, — де ввижається вільна людина, вільна творча громадська праця і рівне користання добром природи!

Не замикаючись в тісному кутку гуртківських і партійних змагань і інтересів, ми даватимемо можливість висловлюватись в журналі кожній щиро-поступовій, демократичній думці, кожному сміливому і чесному поглядові, направленому на добро нашого народу, для розбудження його національно-культурної свідомости; дбатимемо, по змозі, щоб журнал висвітлював потреби нашого підростаючого молодого покоління — українського студентства, гуртував і направляв його працю на добро рідному краю; дбатимемо тако-ж про освітлення теперішнього становища, потреб і інтересів народньої просвіти і вияснення завдань свідомого учительства; в рівній мірі і по змозі йтимемо на зустріч потребам українського жіноцтва, що може бути позитивною культурною силою, а через своє безправ'є і несвідомість занедбаного і одкинутого в найтемніший куток життя.

Ставлючи перед собою таку відповідальну і велику мету, ми віримо, що систематична, непохитна і доброцільна робота всіх позитивних і свідомих сил, що підтримають почате нами діло, принесє помочі і світла в темну українську хату!

ТАРАС ШЕВЧЕНКО.

(З нагоди 48-х роковин його смерті).

Вже 48-мі роковини святкує українство після смерти Тараса Шевченка. 48 років минуло з того часу, як 26 лютого (февраля) у Петербурзі помер співець України; вже 48 років по Україні не бачить ніхто тієї суворо-задумливої постаті геніяльного кріпацького сина, що наповнив цілющим змістом змагання рідного йому народу, поставив на обрії безмежної будучини огнений стовп ідеала відродження, вказав шлях до тієї мети і на схилі свого віку, привітавши свій народ з визволенням од кріпацтва, заповів йому визволятися й з-під інших тягарів життя!... Наче й багато часу пірнуло в Лету після фізичної смерти нашого Кобзаря, але він і досі живий між нами. Ви чуєте присутність його у всіх думках, почуттях, бажаннях, замірах, ви бачите його незриму постать скрізь, де ворухиться тепле українське серце, і ця присутність великого духа наповняє вас силами, вірою... Головне — вірою.

Без неї вся-б наша робота була безцільною, заміри—безплідними, надії — безнадійними. І коли щось прокидається живого

в серці, то навіть поверховий погляд побачить незримі струни, що звязують ваше серце з серцем Кобзаря, з його живою могилою... І чим більше озивається в житті кобзарських струн, тим голосніше і могутніше звучить акорд українства, що ворухить інші ще мовчазні струни, викликає з їх відгук, як голос викликає луну в лісі. І цей могутній акорд, проходячи крізь надзвичайний резонатор духа Кобзарєвого, розростається в грім життя...

Постать Шевченка з непереможною силою вічної принади приваблює все, що є живого, скупчує біля себе, гуртує найріжнородніші елементи, вливає в їхні душі нектар найкращого поривання до світла, розжевроє 'могучу любов, яка спасе людність... Значіння Кобзаря насамперед *організує*.

Але одна організаційність ще не є тим непереможним єднаючим фактором, що єднає безпереривно. В кожний організм треба ще духу живого влити, духу, який був-би вічно творчим ферментом, підтримував-би життя, горіння, розвивав-би той організм, пристосовував-би його до ріжнородної творчости. В українстві таким вічно-творчим ферментом, опріч дійсного життя, є ще Кобзарь, дух Шевченка, що преобразився в поезію невмерущої краси і сили... Ми можемо, таким чином, підкреслити ще й *виховуюче* значіння Шевченка... Зріст українства ясно вплив з цього ґрунту: де тільки що починалось, то внутрішнім імпульсом був Шевченко, його вплив, до його імені приточувались найкращі з'явища українського життя, кожної замір, думка, мрія впливали з того джерела натхнення і віри — з „Кобзаря“. (Напр., його іменем освячені найвидатніші українські інституції, як „Наукове Товариство“ у Львові, київська „Просвіта“, „Товариство за помози незаможним учням-українцям“ у Петербурзі і багато інших інституцій і товариств в австрійській і американській Україні).

Імя Шевченка оточено благоговійним культом скрізь, де є щось свідомого в українстві... І не дивно! Імя це — зміст українства в людскости, зміст людскости в українстві...

Через 2 роки минеться пів-століття з дня фізичної смерти Тараса Григоровича. Україна в особах своїх свідомих і несвідомих представників лагодиться спорудити монумент своєму генієві. Чи вистачить на це сили, завзяття, коштів чи ні, це залежатиме од обставин і степені розуміння українцями значіння цієї справи. Коли в наших серцях буде досить свідомости, коли ще в їх жеврїтиме хоч одна іскра з Шевченкового огню правди, то справа будовання пам'ятника перемаже всі перепони. Матеріальний цей пам'ятник буде продовжувати ту велику працю духа, що дає людям зміст життя і надію на кращу будучину, що може вирости з сучасного ґрунту

віри в неї. Гранитний, мовчазний монумент промовлятиме до кожного прохожого і нагадуватиме йому, що щастя і краса життя не в грубій матеріальній силі, а єдино в „великій правді“, котра сяє на цілий світ негасимим сонцем і вона одна зогріє замерзлі серця людські, як вірив в це і Великий Кобзарь України... Цей пам'ятник буде не тільки пізньою подякою і славою Кобзаревою — він цю славу і признання має, — але і живим показником нашої культурності, нашого розуміння своїх завдань і інтересів; він буде тим маяком, що освітлюватиме з гір наддніпрянських всю Україну. Нехай же українці зважуть все значіння справи будування пам'ятника нашому Кобзареві, з усіх-усюд знесуть по цеглині на місце будування і засвідчать, що українці, як нація, живуть...

М.

ЧИ ВИННІ МИ З ТОБОЮ...

Чи винен темний гай, що пісня голосна
В чарівних одгуках пішла по нім луною
І десь втонула там, як соняшна весна
В квітках?

Чи винні пісня й гай в єднанні між собою!

Чи винна тиша вод в прозорій глибині,
Що місяць-серпокрил вечірньою добою
І зоряна блакить брильнянтами на дні
Горять?

Чи винен я у тім, що стрівуся з тобою!

Чи винен промінь той, що в хмарі дощовій
Зломивсь і в небесах веселкою ясною
Зайнявся і горить в своїй красі новій,
Мов чар?

Чи винна ти у тім, що стрілася зо мною!

Чи винні ми у тім, що вся душа твоя
В моїй душі своя і, як любов з весною,
Зустрілася й злилась в акорді спочуття?
Скажи ж:

В єднанні двох сердець чи винні ми з тобою?

Одеса.
26. XII. 1908.

Сергій Павленко.

Д В І Д О Б И.

I

Були обоє молодими, як зустрілися в перший раз.

Він міг небо розстилати килимом під її ноги і примусити всю природу співати гімн чарівній красі її, а вона надавала йому до цього сили.

Як сонце ховало день за обрій, а місяць виводив на простір небесний рій золотих зірок і зодягав землю в серпанок прозорих сутінків, поспішали вони на зустріч одно другому. Сходилися на місточку, де верба схилилась над струмочком і слухала клекотливі мотиви його, а зорі падали в його кучері, кришилися на пасма самоцвітів і, сміючись, купалися в хвилях.

Зітхала ніч... Зітхали груди їх. Співав струмок пісню таємниць природі; співали їх серця пісню кохання молоді. Нічна тиша стелила звуки, повні незрозумілих бажань; шепотіли думки їх і стелили бажання солодкі як мрія поета і смілі, як воля життя. Обіймалися і горнулися одно до другого — і слухали, як зливалися серця їх в одно бажання: жити й кохати.

Вона дивилася в його очі і пила оксамитно-коральовими губами розсіпані думки — початки бажань, а він ростив ті бажання і переливав в її душу.

На ті бажання її руки обвивали його міцно, як гадюки, і ніжно, як весняний промінь землю, а уста зливалися з його душею і казали, що вона розуміє чари і смілі пориви. І вони кланялися силі чар, бажанням життя, закликав серця. Це було єдиним їх богом, єдиною вірою.

З вірою спліталися бажання, щоб ці щасливі хвилини лишилися з ними і панували так довго як живе життя.

— О, колиб хто зміг намалювати нас в цю хвилину, — казала вона, — я б хотіла, щоб намалював нас хто небудь в цей час з нашими думками, з нашою красою і сміливими поривами. Я б хотіла, аби та краса навіки лишилася і була завше спомином про те, що було в молодості. Спомином про найвищий розвиток наших душ і хотінь. Я б хотіла, перенести цю хвилину щастя на малюнок і вилити її в штуці. — Тільки штука живе вічно, тільки вона невмируща, і коли ми вкриємось білим волоссям і туманом старості, той малюнок буде дихати на нас молодістю, бо він є безсмертний, як і штука.

— Я б хотів, щоб постаті наші з'єдналися з природою і опанували думкою скульптора, аби він міг утворити образ тої хвилини, коли молодість вища, ніж життя, — казав він.

Так вони мріяли, як зустрілися обоє молодими, мрії ті піснею стелилися серед весняної ночі.

II.

Сиве волосся вкривало їх голови, як зустрілися знову, по довгій розлуці.

Вона сиділа край столу, а він ходив по кімнаті і оповідав про своє щастя. У вікна лилося світло закоханої весни, а від його слів про щастя віяло холодом і зори його нагадували осінній сояшний день.

Він розливає лагідне і холодне сяєво і в тому сяєві відчуваєть-ся задоволення тим, що придбала природа за весну і літо.

— Маю трьох, казав він, — один лікарь, другий студент, а найменша скінчила гімназію. Красна, як весна. Хоче далі вчитись, але на те не даю згоди. Молода ще і не розуміє життя.

По якій хвилі зітхнув і зауважив:

— Молодість, то небезпечна річ. Потрібує вказівок і доброго ока.

— Так, — промовила вона, — молодість, то небезпечна річ: складається з помилок і недосягнених бажань... Маю також одну. Закохана в життя і мріє про штуку. Але штука — річ не міцна. В житті не має вигод. Борюся з її мріями про штуку...

По якій хвилині звели розмову на минуле і згадували про все, крім перших своїх стріч, перевитих життям і коханням. Про їх боялись згадати...

Мрії молодости жахають старість.

Юр. Сірий.

ПІД СНІГОМ.

Віє метелиця,
Крутиться, мелеться,
Котиться полем у млі;
Килимом-хутрою падає, стелеться
Сніг по замерзлій землі...

Квіти торішні
Зернятка ніжні
Сипали там в осени...
То ж їх виховують килими сніжні,
Щоб не померзли вони.

ГР. ЧУПРИНКА.

КОРОЛЬ МАГАН.

(Оповідання)

Славний король Маган сидів на своєму стільці, укриту тигровою шкурою і сумував.

Сонце життя його починало вже хилитися до заходу, і вже, в могучих колись, руках і раменах не чув він давньої сили, легкості, неначе сугави його стали важкими.

І в душі його не було вже давнього ясного, гордого, вільного настрою, коли всі утіхи й радощі життя пив він з повного келиха, і цілий світ неначе радий був поїти його втіхами й щастям без краю, і в серці в його дзвеніла пісня життя, і щастя, і побіди.

Зростав він у роскошах і, здивований і радий, бачив, як день за днем ширшав перед його очима світ, як що-раз нові втіхи приходили йому. Дари зі Сходу й Заходу, усе найкраще, що природа і творчий людський дух могли дати; лівни на хижих лютих звірів, і бенкети ловців під розкішними наметами. Найкращі дівчата і чарівні ночі, пісні й танці в тумані солодких пахощів. Руки тисячів королівських вояків, — піших, кінних, на колесницях і на слонах, з блискучими сокирами, списами, стрілами; і гостре чуття смертельної небезпеки в бою і радість перемоги, — усе, усе мав він...

Вояки втішалися побідами і паюванням добра, здобутого на війні, а жерці по храмах славили короля Магана і кликали на його благословення богів.

Дарма, що там десь, у тому або в іншому кутку королівства знаходилися непокірні, піднімали повстання, іноді накликали чужеземних ворогів: тоді була робота війську й заробіток йому, а королеві нова побіда і слава. Міцна рука його і важкий прадідівський меч страшний ворогам! Жерці палили великі жертви богам і на стінах храмів малювали нові образи, — як славний Маган підтоптав під ноги ворогів своїх...

І ось те все неначе повьяло од вітру пустині, неначе помарніло і втратило свій блиск і красу. Байдуже йому до смашної їжи, до напоїв ароматних; не забавляють його шумні рухи війська і лівни на звірів; байдужий він до молодих, палких жінок і обридла йому його слава. І це почалося з того часу, як уперше виразно почув

він у собі, що йде вже на захід, і ніяка сила не допоможе йому звернути з тієї страшної стежки. Досі летів угору, тепер летітиме вниз, все вниз...

І ще сталося нещастя: син його од першої, найбільше коханої жінки, його надія і гордощі, молодий Омра помер... Помер нагло, несподівано, і годі було добачить в тому якусь правду, годі було відшукать яку небудь втіху й розвагу на цілому світі.

Молодий Омра помер, і даремно тужить за ним цілий світ. І невідомо, чи є такий мудрий, щоб сказав, як вернуть його, як побачити його хоч на хвилину, щоб спитать: чого він утік звідділя, яка йому кривда, який злий дух пошкодив йому. Які покути, які ще жертви богам потрібні, щоб вони змилювалися?

І де ми всі будемо, і чи побачимо своїх батьків, рідних, милих? І що буде з цим царством, що йому боги призначили довге і славне існування, як написано у святих писаннях?

Життя і слава, і побіди, і жертви, — чи не марне те все перед темним лицем смерти, перед чорною безоднею, куди усі підуть: пани й раби, королі й королівства...

Жерці і мудрі діди приходили до сумного короля, щоб розважить його, та не могли нічого певного промовити на ті питання, що обгорнули душу королеву.

Згадалося йому, як за молодих його літ счинилася була велика колотнеча в тій землі. Попередній король, Маганів дядько, мав двох синів, та один з їх був слабій на розум і тіло, а другого не любило військо й жерці. Вони хотіли, щоб королем був молодий, веселий, одважний Маган, пристали до його, дали йому стародавній великий королівський меч, наділи королівську шапку з діамантами і повели до храму, там показали з високого місця народові і всі тоді загукали:

— Пан наш і король Маган!

Бо здавна там велося, що той має панувать, хто в руці своїй тримає той стародавній меч і на голові має тую шапку з діамантами. Так вірили і так велося здавна в тій землі.

Почалася війна з супротивниками, та Маган переміг їх, і голови супротивників лежали біля ніг Маганових.

Гірко усміхнувся тепер Маган, згадуючи тую радість, як переміг він колись ворогів своїх. Гай-гай! Чи варто було турбуватися, побіждати... Чи все, що єсть, варте уваги... І меч той стародавній, що й досі ще був стиснутий в руці Магановій, що од його тремтіли всі сусідні племена, — уже не давав ніякої втіхи й вдоволення старому королеві. Обрид той меч, і вся величність і слава панування...

Щоб розважити старого короля, жерці співали пісні про його давні перемоги, а потім перед королем вигравали на конях його славні, вірні воюючі, показуючи свою дотепність у всяких воюючих штуках.

На все те байдужим оком дивився Маган.

Тоді привели перед його очі найкращих дівчат і вони почали перед ним співати, грати, танцювати. Король любив колись бавитися з молодими, палкими чарівницями, та й те минулося, та й те вже не захоплювало його.

Аж ось десь узявся якийсь дровник, чи жебрак, чи мудрець, і став перед Маганом. Розмова з ним зацікавила старого короля. Всі інші вийшли з царського покою, а цей невідомий почав розказувати королеві таку приповідку:

— Колись-то один чоловік впорядив пишний бенкет і покликав на його самих тільки справедливих. Приходили чоловіки, жінки, діти, та не було в їх правди, навіть у дітях. Приходили жерці, та в їх було ще менше правди, бо вони втішали людей надіями на небувале й неможливе. Приходили учені й дурні, пани й раби, і старці, та не було в їх цілої правди. Приходили воюючі, князі й хани, — і з ними було те саме. Прийшла сама богиня Істар і похвалялася, що все на світі підлягає рівно її силі і владі, і всіх рівно вона наділяє втіхами кохання, і через те вона справедлива. Та й у неї знайшов несправедливість той господарь, бо вона зоставляє нещасним тих, хто має негарне лице. З іншими богами було ще гірше... Аж ось прийшла *Вона*, холодна, бліда. Прийшла тихо й стала, і господарь спитав її тремтячими устами: „Хто ти й чого тобі треба?“ *Вона* мовчала, а в його на чолі виступив холодний піт. Придивився й сказав: „Так, я знаю тебе. Ти справедлива, бо не минаєш нікого, і всьому, що є живого на світі: людині — панові, жебракові, звіру й пташці, і найменшій комашині, пальмі й билині, — даєш однакову долю, один кінець. Перед тобою усі рівні, і немає в тобі неправди. Так!.. тільки в тобі, холодна, темна Смерте, знайшов я справедливість, і ти будеш у мене бенкетувати!“

Маган пильно слухав і слова ці доходили йому до серця. А невідомий гість мовив:

— Тебе мучить питання, мій пане, що сталося з твоїм сином, куди й нащо пішов він, куди ми усі підемо і для чого приходимо на цей світ? — Твій син пішов туди, куди пішла й тая комашина, яку ти сьогодні ростоптав ногою... Тільки комашині краще тим, що вона нічого не знає й не думає про те що було й що буде; для неї немає вічності, а людині дано пізнати її, дано сягнути думкою й бажанням по за межі свого короткого життя, сягнути вічність, — для того лиш, щоб загинути гробаком, щоб з людини зробилась

купа гною, як із усякої комашини. Своім розумом, пізнанням людини подібна до богів, а долею своєю подібна до мизерного звіряти, і в тому прокляття людське...

І знов промовляв невідомий:

— Ти бачиш, що все дарма, усе нідоного. Співають славу жерці і будують пишні храми. А все те загине, зникне, зітреться, без сліду раніш, чи пізніш, — чи не однаково! Вічні боги, кажуть, помогали тобі, пане. Вони вічні! А колись тут жив інший народ, і молився іншим богам, теж вічним, і твої діди зруйнували й знищили той народ, — і деж їхні боги й храми? Те саме буде й з цим народом і з цими богами, раніш, або пізніш... З твердого каменю мурують пам'ятники. Камінь міцніший за глину, це так. Та й камінь не вічний, і ти сам, пане, бачив, що сталося з стародавніми пам'ятниками...

Так промовляв той невідомий, а Маган пильно слухав, поривався спинити його, стискав у руці меч свій, та й знов слухав:

— Усе на цім світі пропаще й нікчемне, і однаково всіх чекає безодня, темне Ніщо; воно всіх однаково проглине, і слід найславніших затреться, і однакова доля чекає усіх — комахину й царя, мудрого і дурня. І даремні жалкування й молитви, й жертви...

Ще довгенько слухав Маган. Тоді обличчя його прибрало якоїсь холодної одваги; він мовчки кинув свій меч додолу, скинув шапку, а сам хутко вийшов з покою.

Гість мовчки дивився йому вслід. Король пішов садком, ніхто його не доганяв; і скоро його видно було на стежці, що йшла в гори. Сонце вже заходило.

Невідомий гість зостався сам у тім покої. Якийсь час він мовчки дивився на покинутий долі стародавній меч, якого боялися усі сусідні племена; усміхнувся, наступив його ногою... Тоді взяв меч до рук, приміряв на голову покинуту шапку з діамантами, сів на королівському стільці...

Два старі жерці тихо ввійшли і вклонилися. Вони остовпіли, побачивши, що на стільці з королівським мечем сидить інший. Хвилина була для їх тяжка... Думать гаразд було ніколи... Та вони звикли коритися тому хто сидів на тому місті, і впали ниць до ніг йому.

— Пан наш і король! — мовили вони. — Зверни своє ласкаве око на нас, рабів твоїх, не карай нас твоїм сприведливим і грізним гнівом!

Тоді-ж зараз увійшли слуги й вояки і зробили так саме. Ніхто не розумів, як це сталося, тільки всі бачили, що предківський меч в руках іншого...

Тільки два начальники з війська, що їх любив старий король, ще вагалися і не хотіли йти на поклон. Та швидко один з їх десь утік, а голову другого принесли й положили до ніг нового пана.

Швидко новий „король Сулай“ показався народові й війську з високого ганку найбільшого храму, в сяєві священних огнів, при співах жерців, в диму кадил...

Начальникам і жерцям роздано подарунки, простих людей нагодували й напоїли коштом короля.

Усі скарби старого короля, його родина, гарем, — усе перейшло у власність Сулая. Старшу жінку Маганову, що мала дітей, звелено укупі з дітьми посадить в тісну тюрму. Там був другий син старого Магана, хлопець Маде.

Так почалося панування короля Сулая. Заманулося йому несподівано скоштувати тих „нікчемних“ розкошів і ласощів, і тепер він хотів навтішатися ними. Тільки попереду треба було забезпечити спокійне панування, а того-ж бажаного спокою й не було. Гірські племена не хотіли коритися новому королеві і треба було вести з ними війну. Та ще турбувала Сулая невідомість про те, що сталося з Маганом. Де він дівся? Чи його звірі ззіли? Чи десь навмисне знайшов собі смерть? Чи пішов десь у дике місце, — як це не з одною людиною бувало, — щоб на самоті довгим міркуванням дійти до пізнання, розв'язати ті питання, що його турбували?

Якби хтось приніс голову Маганову і поклав її до ніг Сулая, тоді наче-б він заспокоївся...

Для темного народу підслесливі жерці зложили байку, ніби король Маган, дійшовши призначеного йому богами краю свого панування, за своє благочестя взятий живим в країну Трьох Річок, де й утішається райським життям укупі з своїм сином Омрою... А на його місце боги послали панувати мудрого Сулая, і панування його буде довге й славне...

* * *

Маган не згинув. Спершу він довго йшов гірською стежкою, що протоптали кози, — йшов без мети, без виразного бажання, аби втекти од свого смутку невимовного. Зайшла ніч, а він усе йшов, дряпаючись об каміння й терни, деручи одіж. Аж перед світом він зморився й заснув на каміннях. Спав кріпко, як давно вже йому не доводилося спати. Вже сонце припікало, як він прокинувся. Схотілося йому їсти й пити. Пішов він знов, визираючи, чи не побачить десь кринички, потічка, або якої дикої ягоди. Довго шукав він, а сонце пекло немилосердно. Знайшов криничку, почав пити. Вода здалася йому дуже смашною, — смашнішою од всіх напоїв, які вживав.

Тоді знов пішов. Ходив довго, аж поки зовсім знемігся і голодний лежав нерухомо.

Гірські пастухи побачили його, в подраній одежі, змарнілого. Дали йому їсти сиру й хліба. Їжа була смашна! І повели з собою в якесь убоге селце. Вони його не знали й не дуже розпитували, тим більш, що він був мовчазний і неохоче розмовляв. Там почув він — бо вже дійшла туди звістка, — що в тій землі настав новий король Сулай, а старого Магана вже немає. Переночував він і пішов далі.

Зайшов далеко й жив поміж пастухами та хліборобами. Робив з ними всяку роботу, пас вівці, носив дрова з лісу, молот на жорнах. Відколи збувся розкошів царського життя, пізнав у повній силі первісні людські бажання й утіхи. З великою насолодою пив чисту воду, їв просту їжу, спав кріпким, спокійним сном. Наробившись, сідав у гурті робітників обідати й промовляв:

— Воістину королі не їдять смачніше од пастухів!

Лягав спати на сіні й думав: ніколи я не спав так гарно й не мав такої гарної постелі, як тепера.

Дійшла в тую країну чутка, що новий король Сулай вкинув у темницю жінку й дітей старого короля.

Жаль стиснув серце Маганове, як почув він про долю своїх кривних. Тепер, як він самотній, сиротою тинявся по світу, заробляючи на шматок хліба, в йому прокинулося таке щире та гаряче чуття до своїх рідних, якого він у собі не почував здавна, або й ніколи. Він сам — один на світі, єдинсю втіхою йому могла-б бути рідна родина, особливо синок його Маде, ласкове хлоп'ятко...

Чуючи розмови про нового короля та про його знущання над родичами й близькими старого короля, Маган мусив, сціпивши зуби, мовчати, щоб не крикнути: король Сулай — брехун і дурисвіт!

Бо що було-б з того?

Його самого вважали-б за божевільного, або просто зв'язали і одвели до Сулая.

І Маган мовчав до якого часу.

Доводилося йому жити не в одному місці, щоб часом його не впізнали. Бо Сулай скрізь порозсилав своїх доглядачів і шпигів, то вони могли впізнати Магана.

Жив Маган у горах, жив і на степу, де родила добра пшениця. Там пани здавна позахоплювали собі землю і примушували людей обробляти її. Гірко там жилося людям. Робітникам давалося мало харчів, а працювати треба було без упину. Пригінщики панські ходили з нагаями і немилосердно били людей по худих спинах. Раз було, що люди зовсім зморилися, їм не дали їсти і вони кинули ро-

боту, пішли всі юрбою до пана і кричали, що не можуть далі терпіти того знущання. І між ними найсміліше протестував один старий чоловік, — то був Маган. Пан звелів розігнати юрбу нагаями, а двох привідців, і між ними того старого, вхопити й покарати. Поки що, їх обох укинули в яму зачинену зверху ґратами, й приставили сторожу.

Нещасні тихо розмовляли, ждучи кари. Товариш питав Магана, чи є в його жінка, діти? І довідавшись що є, сам оповідав, що в його на цілому світі нікого рідного немає.

— Дарма, хоч і загину, ніхто не тужитиме, — сказав він. — А тобі, брате, треба втекти.

І почав копати нору. Довго копав, бо земля була тверда, а як докопав так, що вже не трудно було розломити останній шар і вилізти, сам почав крізь ґрати розмову з вартовим, щоб той не звернув уваги на втікаючого Магана. Маган виліз у нору, та й утік, дивуючись доброму сердцеві того бідолахи, що його визволив.

Це було увечері, і за ніч Маган утік далеко.

Пристав до каравану купців за слугу й вояка, щоб обороняти караван від розбійників. Та начальники тих округів обдирали купців гірше розбійників. Довелося купцям увійти в згоду з розбійниками і тоді дальша подорож була спокійною.

Маган пішов у країну Орлиних Гір, бо чув, що там люди не хочуть коритися новому королеві. Люди там жили одважні, смілі, вони колись щиро служили Маганові. Сулай зібрав велике військо, щоб іти війною на ту країну. І люди в цій країні готувалися до війни, поправляли укріплені місця, гірські проходи, готували зброю: списи, сокири, стріли.

Маган пристав до одного хазяїна, пас худобу, а разом учив молодших пастухів військової науки.

Туди тікали всі невдоволені новим королем. Одного разу ввечері пастухи сиділи біля огнища і розмовляли про всі події останнього часу. Чоловік, що недавно втік од Сулая, розказував, яке велике військо зібрав Сулай і як карає родичів старого короля.

Маган прислухався і в його серце тремтіло.

— Стару жінку Маганову укинув у тюрму, а синові Маде виколов очі...

Надзвичайної сили треба було вжити над собою нещасному батькові, щоб стримати себе. Після смерти Омри, найблизшим, найлюбішим йому був син Маде, таке веселе й ласкаве хлоп'ятко, та його мати, тиха й покірна.

Одійшов Маган од гурту, од огнища, сховався в темряві ночі, щоб ніхто не бачив його ридання.

— Маде, Маде; мій любий сину, — шептав він. — Світ сонця на віки потух для тебе, і ніколи вже не побачиш мене, свого нещасного батька і своєї милої неньки... Калікою нещасним, темним, незрячим зостанешся на віки, та й ще в пазурах отого пройдисвіта.

Довго плакав старий. А тоді зважився:

— Ні, я мушу боронитися! Мої милі, мої кривні в неволі, я їх вирву, визволю, хоч би довелось пів світа перевернути. Боротися буду завзято, люто, аж поки досягну свого, або загину.

Що-дня й що-ночі уявляв він собі нещасних своїх рідних, свого осліпленого сина Маде, і серце йому краялося, обкипало кров'ю. Йому бажалося, визволивши свого милого сина, приголубити його, нещасного, розважити і втішити своїм щирим коханням, доглядом, забезпечити йому при його нещасті спокійне життя.

Як мати-вовчиця побивається за своїми дітьми, напружує всі свої сили, боронячи дітей, проливає свою кров, або часом і життям накладає, так старий Маган тепер горів одним бажанням, однією жагою — визволити своїх рідних.

— Маде, любий мій Маде! — шептав він, уявляючи собі миле обличчя чорнявого свого хлопця, скалічене, без очей.

Давня вояцька завзятість Маганова тепер наче ще збільшилася. Він пильно й невтомно працював, гуртуючи й навчаючи військо народу Орлиних Гір. Швидко чутка про його розійшлася по горах і він став уже одним з ватажків того народу.

Хтось десь похвалився, що старий король Маган живий, що він десь тут в країні Орлиних Гір...

Маган був до того вже готовий. Вислухавши цю чутку, він попросив, щоб його повели до того чоловіка, який знає старого короля.

— Ти знав старого короля Магана в лице? — спитав він.

— Знав і знаю. Ти наш король! — озвався той і вклонився. — Я не забув твоєї ласки й милости до мене й до мого батька, і тепер радо служитиму тобі.

Всі, що там були, зраділи вельми, що знайшовся старий король Маган. Раділи й кричали, і незабаром вже вся країна Орлиних Гір знала, що король Маган живий і що за його треба воювати проти Сулая.

І почалася боротьба з Сулаєм — довга, уперта, завзята. Сулай мав багато війська з цілого царства, зате Маган мав за себе одважне плем'я Орлиних Гір, людей щирих, смілих, завзятих. Вони добре боронилися в своїх горах і Сулай не міг їх там здобути, хоч у його було в десять раз більше війська. Затем вони не могли подужати його на степу.

В тій боротьбі, в ненастанних турботах війни, небезпеки, жив тепер старий Маган. Сьогодні — перемога над ворогом і радість, надія; завтра — знов смуток, втрати, і знов люта завзятість і жага визволення своїх кривних.

Одного разу, як кипів лютий бій і Маганові що-хвилини доводилося зазирати в вічі смерти, йому згадався давній настрій, той день, коли він утік з дому. І дивним те все йому здалося, наче то був зовсім інший чоловік, навіть мало зрозумілий для Магана тепер... Та вже меч ворога замахнувся над його головою, треба боронитися, і те марево колишнього настрою зникло...

Отак жив і боровся Маган. Його ціль була йому ясна, його бажання виразні, як первісні інстинкти; він був цілком певний у тому, що робив і чого хотів, — як певно те, що сонце сходить і заходить.

Після довгої боротьби зазнав він і щастя: сам тяжко поранений, визволив він з неволі своїх рідних, свого милого осліпленого сина Маде і пригорнув у своїх батьківських обіймах...

Гр. Коваленко.

1907.

Пустеля, ніч, високі зорі...
Нема нікого і ніде.
Ходім, ходім, — таємна доля
Вперед, у безвість нас веде!

Пустеля, ніч... і темно всюди.
Ми хочем крикнути, благать
І... мовчимо: хто нас почує?
Ходім, ходім чогось шукать!

Пустеля, ніч, а ми самотні.
Куди, до чого треба йти?
Де шлях, де світ? Мовчання, туга
І нам одмови не знайти!

ГАЛИНА КОМАРОВА.

ЕТЮД.

Оригінальний малюнок І. ЖАКЕВИЧА.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРЕР
№ ■- 85 716

Українське письменство року 1908.

Три роки вже минуло з того часу, як на Україні російській ска-
созано заборону нашого рідного слова, що з того часу забренило в житті
дуже голосно, розуміється, коли рівняти з попередньою його трохи-
що не могильною мовчанкою. В ріжних кутках України озвались наші
люде своєю природною мовою про свої природні життєві потреби і права.
Українське слово понесло під убогу стріху світло науки в зрозумілій
формі — рідною мовою. І з протягом часу все більше висвітлюється
перед очима нашого громадянства велика вага освіти рідною мовою.
От вже минув третій рік життя нашої преси і очі ясно бачуть добрі
наслідки цієї роботи: інтерес до розвитку рідного слова поширився,
письменство розправило крила і ось-ось широко махне ними і полетить
як вістник світла і правди в кожний український куточок, на кожний
убогий хутір, щоб сказати щиро про людські права кожної людини,
про вільний розвиток громадського життя і громадської праці, про рівне
користування добром природи, про визволення від утисків над людською
особою, про визволення робочого і простого люду від експлоатації
їхньої праці. І — головне — про сміливий вихід на вільний широкий
шлях до джерела світла — до науки і пізнання своїх інтересів та прав
між людьми. Але обставини громадсько-політичного життя спиняють льот
літературних крил, приборкують їх при найменшій нагоді, а то й без
нагоди, і цим пояснюється та млява ходя українського життя, на яку
так нарікають з усіх боків. На нас нарікають, що ми не хочемо пере-
кинутись на чужий копил, що ми наче-б-то цураємось чужої великої
культури — чи московської, чи польської, чи угорської, чи німецької, —
а ми думаємо, що коли вони цураються всього нашого, через те, що
свого не хочуть покинути, то й нам не треба свого кидати, бо в своєму
легше жити.

Через те-то й письменство наше силкується вийти на вільний
шлях, щоб розвивати в наших людях розуміння життя і своїх людсь-
ких потреб, бо якби ми не напружувались, щоб прищепити собі чужу
мову, чужі порядки і взагалі перенести на свій ґрунт чуже життя,
ми цього не в силі будемо зробити, бо своя природа не даватиме:
„її женеш в двері, а вона — як той казав — влазе в вікно“. Довго вже
ми переймали і довго нам накидали чужу культуру та це не визволило
наш народ з убожества, а ще більш з'убожило: велика більшість на-
ших людей на селах неписьменна, темна, вся в злиднях і марновір-

стві гине, а тимчасом ми бачимо, як сусіди, що *свого* не цураються, добре йдуть вгору, вчать, розумнішають і добробут свого життя піднімають. Значить, коли ми беремося за розвиток своєї культури, то цим ступаємо на добрий шлях, по якому вже давно пішли інші нації. І найпершим провідником на цьому шляху є наше рідне письменство.

Минулого року на книжному ринку з'явилося українських книжок, рівняючи з попереднім часом, багацько. Зміст їх поглибшав і обхопив ширші обсяги з поля наук, а тако-ж покращала форма викладу і широта трактування предметів. Над усім переважають видання популярно-наукові і переклади з інших мов, це й зрозуміло, бо у нас про кожний предмет, кожне питання треба сказати своє слово, а до цього часу нічого не було, хіба якийсь десяток-два дрібненьких книжечок про елементарні річи. Як відомо, закон 1876 року, не дозволяв друкувати українською мовою перекладів з чужих мов, а тому тепер нам треба надолужити в цьому і дати кращі зразки світового письменства в українській формі. Видавничу діяльність в минулому році найбільше виявила київська „Просвіта“, що випустила 13 книжок (між ними „Чернігівку“ Костомарова в перекл. Б. Грінченка), видала де-що одеська „Просвіта“ („Про Гарібальді“ д. Бондаренка), але особливі умови життя одеської „Просвіти“ не дали їй змоги розвинути видавничу діяльність, хоч у неї є багацько матеріялів, прочитаних рефератами, розвідками, монографіями з різних одділів науки і літератури; видавництво „Час“ (у Києві) випустило 30 белетристичних книжечок, переважно перекладів з чужих мов, і два календарі: „Народній“ і одривний; в-во „Український Учитель“ видало 7 книжок (між ними дуже цікавий збірничок для дітей, „Світло“ під редакц. Г. Шерстюка, „Білоруси“ Дорошенка і „Словаки“ Доманицького); „Общество издания дешевыхъ книгъ“ (в Петербурзі) дало „Про життя Павла Грабовського“ Сьогобочнього, „Ветеринарні поради“ В. Корольова і „Скотолічебник“ того-ж автора (зібрані в одну книжку „Ветер. поради“); „Видавнича Спілка“ випустила у Києві: „Боротьбу за право“ Єринга в перекладі д. Павлика, „Хвилини“ поезії Черкасенка і „Україні“ поезії Самійленка; в-во „Шлях“ видало „Весь світ в українській справі“, і „Про професійні спілки“; в-во „Знаття — то сила“ випустило книжку „Про автономію України“ Порша і „На шахті“ оповідання Черкасенка; в-во „Рідна Хата“ (в Полтаві) випустило 6 книжечок різного змісту і лагодить до друку „Огляд історії української літератури“; в-во „Ранок“ видало 4 книжки, а тако-ж де кілька книжок видав д. Череповський — („Про світ Божий“ Ю. Сірого і інші); інші видавництва, як от: „Наші справи“ (дало „Літературний намул“ С. Єфремова), „Вільна Думка“ (дало „Федоркову грушу“ Островського),

„Промінь“ („Кн. Володимир і охрещення Руси“) не розвинули поки що своєї діяльності.

Перекладна література з кращих творів світового красного письменства зростала, дякуючи особливо енергійній праці д. Б. Грінченка, що в своїй серії „Драм і Комедій“ дав гарні переклади: *Ібсена* („Нора“, „Гедда Габлер“, „Жінка з моря“, „Росмерсгольм“) *Гауптмана* („Перед сходом сонця“, „Візник Геншель“), *Шніцлера* („Забавки“), *Шіллера* („Вільгельм Тель“), *Зудермана* („Кінець Содомові“ та „Огні Іванової ночі“), *Сарду* („За рідний край“). Тако ж вийшли з друку переклади молодої письменниці, що торік (1 октября) вмерла — д. Н. Грінченківни — з *Оліви Шрейнер* „Мрії та сни“, *А. Франса* „Дочка Ліліт“, *Г. Брандеса* „Анатоль Франс; *Марка Твена* „Пригоди Гека Фіна“; д-ій Черняхівський переклав: *Гейне* „Книга Ле-Гран“, д. Тимченко переклав: *Метерлінка*: „В середині“, д. Сумський пер.: *Гуцкова* „Уріель Акоста“, д-ї Левицькі перекл.: *Єжа* „Вдосвіта“, д. М. Грушевська пер.: *Ібсену* „Нору“, д. О. Коваленко пер. *Гоголя* „Ревизор“ та *Д. Андреева* „Любов до ближнього“, хтось переклав: *Златовратського* „Гетьман“.

Наукова українська література більше і планомірніше розвивається на Україні австрійській (Галичина), а у нас короткий час волі слова, відсутність національних шкіл і університетів тяжко одбилися на розвиткові науки, яка тепер з'осереджується тільки в київському „Науковому українському товаристві“, що до цього часу виробило досить багатьох наукових рефератів і монографій, але випустило з друку торік 2 томи своїх „Записок“ з цінними науковими працями; ці записки виходитимуть і далі по 4 томи на рік. З окремих наукових і публіцистичних праць згадаємо: дальші випуски „Української граматики“ проф. А. Кримського, „Три питання українського правопису“ Б. Грінченка, видання „Весь світ в українській справі“, „Боротьба за право Єрінга“ (переклад д. Павлика) і окремі відбитки наукових праць з „Записок“ і „Літературно-Наукового Вістника“. В Галичині тим часом виходили „Записки“ львівського наукового т-ва і його секцій, відбитки з їх, „Листи Драгоманова до Франка (II-й т.), альманах „Січ“, „Руський і польській революційний рух та Україна“ і „40-ліття галицької Прогресивної“ (обидві праці М. Лозинського) і інші.

Коли звернемось до розгляду нашого оригінального красного письменства, то, на жаль, змушені будемо зазначити, що в минулому році не з'явилось у нас якогось видатного твору, що прикував-би до себе загальну увагу і витичив би хоч одну стежку в будучину нашому письменству. З'явилися твори такі, що мовляв, тільки нащукують ґрунт, очищують місце для росту чогось кращого, орієнтують в заплутаній сучасності громадську думку, спантелічену великими контрастами

життя. Наші старші письменники, що виросли при інших обставинах, виховались на інших літературних формах і були під вражінням інших життєвих подій і обставин, не змогли випростатись вгору тоді, як налетіла шуря-буря 1905—6 р.р. і вибила з позиції усе старе, усе призвичаєне до насижених гнізд. І вони майже не подали голосу... А молодші і молоді, розуміється, зразу не орієнтувались в морі життя, що розбурхалось і обдало всіх хвилями політичної боротьби, змагання за кращі форми громадського ладу. У нас всю енергію напружено і направлено в той бік, де все треба було починати з елементарного: в бік просвіти і національного освідомлювання нашого громадянства. Почали писати букварі, граматики, популяризувати історію України, відповідати на біжучі полігичні, економічні і громадські питання; взялися до організації преси—цього найбільшого фактора освідомлювання і гуртування людей. Розуміється, що на спокійне оброблювання в художествено-поетичній формі своїх творчих змагань не було часу, бо життя гнало, бігло вперед, і кликало за собою все, що було живого. Наше, разом з російським, громадянство так зголодніло за вільною громадською працею, що перша можливість захопила усіх з непохитною силою і направила багату енергію і завзяття на громадсько-організаційну роботу.

Окрім того, розвиток життя поглибив і поширив літературну працю, витончив форму, породив нові течії в письменстві, а відповідно цьому витворив у суспільстві інші вимоги що до продуктів літератури. Ми-ж увесь час до цього бились тільки головою об мур заборони нашої мови і не виходили в своїх писаннях за межі етнографічно-побутових нарисів, казок і пісенок і не могли нічого сказати про свої культурно-життєві інтереси. І через те невеликі українські літературні сили не змогли виробити всі можливі до тепер форми письменства, обхопити усі боки життя.. Навіть не виробили відповідної термінології. Треба було почати все з початку...

Року 1907 вийшло в Петербурзі під редакцією В. Доманицького перше *повне* видання творів незабутнього Тараса Шевченка. Його „Кобзарь“, як основа нашого письменства і ілюстрація наболілої душі народу, вперше з'явився на Україні в усій своїй красі, і в самий короткий час був розхоплений. Трохи згодом, в 1908 році, вийшло друге видання „Кобзаря“. В Галичині те-ж вийшло за останій час два видання „Кобзаря“: одно під редакцією д. Івана Франка (вид. „Наукового Т-ва імені Шевченка у Львові“), а друге під редакц.д Романчук (вид. т-ва „Просвіта“). Тепер вся Україна має повне і доладне видання „Кобзаря“. Тако-ж за цей час і інші письменники діждались цільного видання своїх творів. У Києві під редакцією професора Каманіна вийшов вже 1-й том (має бути 20 том.) „Сочиненій и писемъ П. А. Кулиша“. На жаль це видання редакується дуже невміло, що зазначенно було в свій час

нашою пресою ¹⁾. Торік вийшов великий том „Поезій Михайла Старицького“ і його „Драматическія сочиненія“ в 2-х том. (вид. Разсохина). Видавництво „Вік“ випустило збірник творів Дмитра Марковича „По степах та хуторах“. З нових видань зазначимо: збірники поезій — „Пальмове гилля“ (друга частина) А. Кримського, „Струна“, М. Кононенка, „Хвилини“ С. Черкасенка і „Сни віри“ М. Шаповала. Літературних збірників вийшло 4: „З неволі“ (у Вологді), „Терновий Вінок“, „Нова Рада“ і „Українська Муза“. Особливо видатних творів в цих збірниках немає, але збірники варті уваги, бо дають великий матеріал для характеристики нашої літератури за останні роки, що викликали і в нашому письменстві змагання вийти на ширше поле життя, ніж то було в недавньому минулому, коли українські письменники не мали права виходити з узьких меж казок, байок і побутових співанок. В збірнику „З неволі“ чути великі поривання на волю, сум над негодами нашої бурхливої доби; „Терновий Вінок“ дає тіж мотиви поривання з неволі, але в йому помітно нахил до модернізування літературної форми, з пристосуванням її до сучасних форм письменства. „Нова Рада“ зложена ще кілька років назад. Цей збірник присвячено пам'яті поета, драматурга, артиста і громадського діяча Михайла Старицького. „Українська Муза“ — це вибір кращих поезій майже кожного українського поета, починаючи од Котляревського і аж до останніх днів; цей вибір представлено в хронологічному порядку, що дає змогу з де-якою тільки певністю простежити розвиток української поезії, бо де-які автори, що працювали кілька десятків років, пережили сами кілька різних стадій в своїй еволюції, поклали не однакові відбитки на різні епохи нашого життя, а через те не можна поки-що установити певну характеристику різних моментів в нашій поетичній літературі.

З оригінальних драматичних творів зазначимо oprіч тих, що надруковані у збірниках, і тих, що згадано попередю, ще такі: „Жарт життя“ і „Хуртовина“ Черкасенка, „Світова річ“ Олени Пчілки, „Драматичні твори“ Барвінського Ізраїльтенка, „Миротворці“ Б. Грінченка, але вони не дуже обновили наш театральний репертуар, через цензурні умови, та інші причини.

Зрост української літератури звернув на себе увагу інших націй, в письменстві котрих почали з'являтися статті, замітки, огляди і переклади з української мови. Минулого року вийшла брошура польською мовою „Młoda Ukraina“ д. Міхальського (в Київі) який дуже прихильно, але не скрізь вірно і докладно, оглянув нашу літературу. Д р Омель-

¹⁾ В Галичині Т-во «Просвіта» вже випустило 1-й том «Творів П. Куліша» під редакцією д. Романчука, що видає впорядковану бібліотечку «Руської письменности». Це видання складатиметься з 6 великих томів, по недорогій ціні (перший том більш 500 стор. коштує як на наші гроші кот. 50—60).

ченко видав (в Петербурзі) книжку — „Въ поискахъ социалистической морали“ — розгляд драм Винниченка. — В журналах і газетах російських, польських, чеських і инш. з'являлися замітки, а в жур. «Въ міръ искусствъ» (у Києві) досить систематичні і ширші статті про укр. письменство і мистецтво. Маємо певні відомости, що переклади з укр. псетичних творів лагодились ще торік, але вийдуть в цім році: російською мовою „Молодая Украина“ (переклад і редакція рос. поета Рукавишнікова), а польською мовою: „Najmłodsza pieśń ukraińska“ (переклад укр. поета Твердохліба і польського Немянтовського).

З короткого і неповного побіжного огляду літературної продукції на Україні російській видно, що вона значно зросла в порівнянні з попереднім роком, не кажучи вже про добу до 1906 року, коли для українців було ледві не ідеалом „видання хоч по одній книжечці на місяць“. Тепер що-дня маємо звістку про якусь нову книжку чи брошуру.

Одкладаючи огляд літературної продукції в Галичині до другого газу, скажемо кілька слів про наші періодичні видання. Що денна газета, одна на Україні російській — „Рада“, в минулому році опріч звичайного огляду біжучого життя, дебатувала де-які цікаві питання громадсько-політичного і економічного характеру, в яких зазначага свою принципіальну точку погляду на справу національну, єврейську, культурно-просвітну і инші. Надрукувала і випустила ще окремою відбиткою I і II частину знаменитого роману Еркман-Шатріяна „Історія одного селянина“. Що-тижневі часописі — „Рідний Край“ і „Слово“ займали тіж самі позиції, на яких вони стояли і раніш, але „Рідний Край“ в погляді на відносини українства до єврейства трохи похилився в бік націоналістичности, що і викликало досить жваве обговорення цієї справи в пресі і в громадянстві.

Ще виходить тижневик „Світова Зірниця“ (на Поділлі), але цей орган можна звати українським хіба тільки за те, що він друкується українською мовою і виходить на Україні, бо опріч цього українського нічого в йому немає.

Місячник „Літературно-Науковий Вістник“, як і раніш, виходив з багатим науковим, літературним і публіцистичним змістом; дав у минулому році два великі перекладні романи, кілька оповіданів, велику повість М. Чернявського „Варвари“, С. Черкасенка оповід. „А потім?“ і гарний драматичний етюд „Жах“.

Закінчуючи наш огляд, мусимо підкреслити ту характеристичну рису українського письменства, яка насамперед кидається у-вічі при першому знайомстві з ним. Це — глибока демократичність його і реалістичність способу представлення життя. Наше письменство повстало не через примхи окремих людей, а було викликане самим життям, котре тільки в йому бачить незамінного культурно-просвітного чин-

ника в розвитку життя. Занепад українського народу мимоволі змушує українців братись за цей ричаг культури і цивілізації — національне письменство — яким тільки й зможе зрушити народ з місця, вивести з темноти і злиднів (моральних і матеріальних) і направити на шлях поступу. Через те то, наше письменство спинило свою увагу на конкретних, реальних потребах що-денного життя, шукало причин занепаду і засобів уратування, дебатовало над ними з погляду на реальні інтереси розвитку культури, як основної підвалини відродження до кращого життя... Тим то письменство наше не ухилялось ніколи від життя, од людей, їхніх жалів, болів і сліз, несло надію на полегшення тягарів і обмірковувало засоби порятунку. Зв'язок з життям — це найкраща традиція нашого демократично — ідейного письменства, яке в першу чергу ставило собі завдання мати зміст, а потім вже вдягало його в відповідну, можливо найкращу форму. Така, сказати б „утилітарність“ укр письменства зрозуміла кожному, хто знає, або уявляє становище об'єкта відродження — народу. Але життя знову-ж таки викликає і потребує іншого, окрім задоволення матеріального, воно висуває потреби духовної своєї істоти, і тому кличе на кон мораль, естетику, філософію. І в цьому напрямку письменство наше почало розвивати досить значну енергію за останні роки, особливо в Галичині, яка значно випередила в своєму літературному розвитку Україну російську. Звучать ці нові струни, чуються різні мотиви і мелодії, але поки що скласти їх в цільний акорд не можна, бо це ще тільки початок літературного, багатого концерту, перед яким ще стоїть будучина. Праця письменства в усіх напрямках ще тільки починає розвиватися і пророкувати що-небудь — було б зарано. Од українського мислячого і творчого суспільства залежить дати форму, а од усього українського народу — дати зміст своєму письменству...

М. Сріблянський.

Я Л И Н А.

Віє вітер по долині
Верх колише на ялині
Й шепче казку-таємницю
Про калину чарівницю;

Як калина червоніє,
Коли теплий вітер віє,
І яка вона недужа,
Коли віє зісна стужа.

На годину, на хвилину
Сум повіяв на ялину, —
Чом вона така байдужа,
Чом їй рівні пал і стужа?

ГР. ЧУПРИНКА.

ДО БАТЬКА.

Тату, тату, чом ти вмер?
Чом не вкупі ми тепер?
Ми були б удвох сміліші,
І в борні життя міцніші
В темряві німій,
Тату любий мій!

Ти, татуню мій, хотів
Показать красу світів,
Думку сонцем просвітити,
Розум в правду нарядити
В темряві німій,
Тату любий мій!

Ти збиравсь пророком быть,
І огонь добра добуть,
Волю, радість показати,
Зашморг кривди розв'язати
В темряві німій,
Тату любий мій!

Непохитно все життя
Ти боровсь без каяття
З запанілою ордою,
Проти кривди і розбою
В темряві німій,
Тату любий мій!

Що за правду завш стояв
Ти анафему дістав...
Та сміявся над тим ревом,
І дивився гордим левом
В темряві німій,
Тату любий мій!

Тату, тату, чом ти вмер?
Чом не вкупі ми тепер?
Ми були б удвох сміліші,
І в борні життя міцніші,
В темряві німій,
Тату любий мій!

ОЛЕКСА КОВАЛЕНКО.

СПИРИДОН ЧЕРКАСЕНКО.

Дрібні поезії. „В старім мізді“ (драма).

Го́ве життя дало нам нову, молоду групу письменників — поетів і белетристів: О. Олесь, Х. Алчевська, П. Капельгородській, Л. Пахареvський, Майорський та інші... Серед їх на почесному місці — С. Черкасенко. Про більшість з молодих письменників ще нічого конкретного сказати не можна. Літературні їх постаті в їхніх творах вималюються невиразно. Видно, що погляди ще не стали на якийсь твердий ґрунт, пробувають в стадії ембріона. Самі письменники шукають, падають, змагаються, самі собі суперечуть в своїх змаганнях, знов встають і знов падають! А самі форми творчості відповідно до цього що раз міняються. Вся ця група ще не пережила свого „in statu nascendi“. Але вже і в цьому періоді виобраовання, шукання і соціального ґрунту і властивих кожному з їх форм творчості, де-хто з цих молодих письменників виявив досить виразно свою здатність і свої соціальні симпатії...

Таким ми вважаем і С. Черкасенка.

Черкасенкові пощастило якось зразу найти пульс сучасного життя. І загальний соціально-політичний розгордіащ, і сумний філософичний еклєктїзм наших часів якось мало відбились своїм „міщанством“ на бадьорій музі автора. Черкасенко зразу оперся на принцип тієї теорії прогреса, яка справді містить у собі найбільшу суму наукових елементів і яка на наших очах стає релігією мас. Він у своїх поезіях стає на шлях класової боротьби і знає, що тільки через неї розцвіте життя і прийде царство свободи. Але для Черкасенка „свобода“ не являється альфою й омегою його бажань і надій, сама собі довліючою ціллю... Ні!.. Видно, що він ставив собі лукаве питання Заратустри Ніцше: „Ти кажеш мені: „Я вільний, вільний!“ Але-ж, брате мій, для чо́го ти вільний?“¹⁾). Його ціллю є: соціалїстичне царство свободи!. Свобода, наповнена конкретним змістом... Могутним і красивим!..

З тих досить численних віршованих поезій, що містились у „Вільній Україні“, „Новій Громаді“, „Літерат.-Науковому Вістнику“, „Раді“ і инш., часом в блискучих сталевих формах Черкасенко раз-по-раз кличе до життя-боротьби. І саме тут виразно одбивається його войовничий настрій. Поезії, взяті автором з обсервованного ним життя,

¹⁾ „Also sprach Zarathustra“. Leipzig 37 ст.

такі рухливі, барвисті, яскраві. Легка звучна рифма... От хоча-б „У шахті“, „О жити ще можна“. Автор виявляє тут глибоку віру в перемогу нових ідеалів життя, поставлених на порядок денний. Навіть зараз, в хвилю загальних розчарувань, коли скрізь бачимо тільки млявість, страчену віру в добро і правду, Черкасенко не кидає своєї позиції:

„Я — вгорі! Я на дзвіниці!..

Я — на варті стережу!

Серце маю я із криці,

Як ударю — розбуджу!..

Дужий я! Я сонце бачу,

Пітьму ночі розбію.

Людське серце замість плачу

Згуком міді напою!..

А одважні груди-в-груди

Стануть — горе ворогам!

Криця й мідь усіх розбуде

Дужим криком: бам-бам-бам!..

З цього уривка читач баче, яке серце, в наші часи загально втоми, живе в грудях автора, яке слово стоїть на сторожі життя...

Найліпше Черкасенко знає життя шахтарів... Там він на власні очі баче яскраві соціальні контрасти і користується цими контрастами, коли малює життя й працю робітників на цих каторжних роботах. І властиво в творах, взятих з цього життя, найбільше виявляється талант і умілість автора... Концентрація думок, експресія, рух в композиції, ритм набирають особливої сили... Тіж вірші Черкасенка, що носять характер всяких абстрактних міркувань, суб'єктивних почувань, або бажання змалювати якусь поетичну картину природи, далеко слабші і формою і пластикою... Взагалі, о скільки можна зауважить, талант Черкасенка своєю вдачею більш *драматичний*, ніж ліричний. Спів соловейка. Квітньові ночі. Тремтячі зорі. Срібровидий місяць. Зітхання закоханих сердець!.. Це фах другого молодого, оригінального й талановитого поета лірика О. Олеся, а не Черкасенка. А поетом боротьби і віри в перемогу правди і добра, соціальної справедливості над їхніми антиподами — Черкасенко має всі данні, аби ним бути. Тут він певна величина в українській літературі... Оскільки певна ця думка, хай посвідчить його драма: „В старім гнізді“, яку ми зараз розглянемо.

Українська критика досить прихильно зустріла пьєсу Черкасенка. А цензура не забарилась заборонити її до вистав в театрах. На сторінках „Ради“ і „України“ було зауважено, що драма „В старім гнізді“ нагадує „Вишневый садъ“ А. Чехова. Нас зараз цікавить: оскільки

„В старім гнізді“ являється оригінальним твором? Що драма Черкасенка має спільного з „Вишневымъ садомъ“? Яка між ними різниця?

В загальних рисах тема одна: і Чехов і Черкасенко малюють нам процес, який М. Нордау охрестив терміном: „виродженіє“ — „занепад“, критикуючи французську школу декадентів, на чолі з Полем Верленом.

Процес занепаду, виродження, вимірання дворянських гнізд — оце було завданням „Вишневого сада“ і „В старім гнізді“... Чехов зробив це раніш... Натурально, повстає питання: який вплив мав Чехов на Черкасенка, „Вишневый садъ“ на „В старім гнізді“.

Насамперед пошукаємо аналогій в дієвих особах. Тут мусимо зауважити, що кидається ввічі близька до дрібниць подібність другорядних персонажів обох пьес... Леонид (студент) Черкасенка той самий — Трофимов (студент) Чехова. Найбільші їхні монологи занадто вже однакові змістом. Леонид у 3-й дії про дворянство каже: „Хто придумав кріпацтво? Хто цілі століття давив народ у лабетах безправ'я, неволі, вважав його за товарюку? Вам відомі кари, які вигадували біснуваті пани про своїх невільних рабів“⁽¹⁾ etc. etc...

Трофимов те ж саме каже у II дії: „Подумайте, Аня!.. Вашъ дѣдъ, прадѣдъ и всѣ ваши предки были крѣпостники, владѣвшіе живими душами и неужели съ каждой вишни въ саду, съ каждого листка, съ каждого ствола не глядятъ на васъ челоуѣческія существа... О! Это ужасно, садъ вашъ страшень. — etc. etc...“⁽²⁾. Ще більше ця подібність виявляється в стосунках Леонида до Ольги у Черкасенка і Трофимова до Ані у Чехова... Ольга — людина, яка мучиться в дворянському гнізді, сповненому вщертъ роспустою й моральним занепадом... Саме це дворянське гніздо зробило її нездатною ні до якої систематичної праці, не дало ніяких знаннів, ніяких змагань, одібрало енергію, не дало ідеала, ніякого ідеала... Єдине, що втримувало Ольгу тут, на землі, серед ходячих руїн дворянського гнізда — це кохання до Шаха. Коли той не озвався своїм серцем — Ольга покінчила рахунки з життям!..

Аня у Чехова та-ж сама Ольга... Вона тільки молодша... Атмосфера родинного життя не так впливала на неї гнилим повітрям своєї роспусти... Через це в кінці пьеси Трофимову удалось її зацікавити якимсь кращим життям... Яке саме життя чекає Аню?.. Конкретно ми цього не знаємо, бо сам Трофимов нам не каже... Але сама Аня признається: „Петя, что вы со мной сдѣлали, отчего я уже не люблю вишневого сада, какъ прежде?“... „Я уйду, даю вамъ слово“. На це їй відповідає Трофимов: „Если у вас есть ключи отъ хозяйства, то бросьте ихъ въ колодезь и уходите: будьте свободны какъ вѣтеръ“⁽³⁾.

¹⁾ „В старім гнізді“, стр. 49.

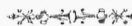
²⁾ „Вишневый садъ“, стр. 70.

³⁾ Сборникъ „Знанія“, II. „Вишневый садъ“, стр. 70.

Студент Леонид „В старім гнізді“ те-ж саме говоре Ользі: „Треба тікати од того життя, котре наспівує лише журливі мелодії“... Та Ольга вже не має сили втікти відціля... Ідеали й поривання Леонида вимагають якогось зусилля, напруження, енергії, праці, боротьби... Вимагають того, чого немає у Ольги і не може вже бути... Істота її отруєна ядом виродження. Далі, Вікторія Францовна Черкасенка, не дивлячись на всю її моральну „чистоту“, справді Чеховська Любов Андріївна Раневська... Обидві вони з м'якими, жалісливими, добрими серцями... Звичайно, що ця і „жалість“ і „добрість“ характерні, особливі й властиві тому класові, який вони собою репрезентують... Це „християнська“ добрість, жалість пана до бидла, господина до раба... Обидві вони, як і всі дієві особи вишневих садів, гнізд, ні до чого не здатні, без енергії, без волі... Черкасенків Творогин — Чеховський Пищик... Тільки у Творогина позичка грошей одсунута на другій план, а на першому — когось висватать. Крім того, ряд символів, вжитих Чеховим, можна знайти й у Черкасенка... Гаєв говоре цілу промову до книжної шафи. Леонид у Черкасенка згадує про стародавній буфет, який міг би розказать багато про кріпацтво, коли-б йому язык... Лакей Чехова, Фірс, каже: „Передъ несчастьемъ то же было: сова кричала и самоваръ гудѣлъ“. Цим „нещастям“ для Фірса було — скасування кріпацтва. У Черкасенка „сич“ кричить саме в ту хвилину, коли Леонид говоре до Ольги палку промову: „Сич?.. Чуєте? Вістник смерти, теж житель старих осель та руїн“. А разом цей сич символізує й те, що у Чехова — „звукъ лопнувшей струны, замирающей, печальный“; „ідіотизм“ Миколи Лукича, який бігає з костуром за кожним мужиком, або робітником, аби тільки де вглядів, символізує теж саме, що вся істота Чеховського старого лакея Фірса. Обидва вони — жива руїна, замогильний голос російського рабства — кріпацтва... Згадайте акорд „Вишневаго сада“... Панство виїхало. Про Фірса забули. Але він, як вірний раб своїх панів, і тут ще турбується, що хтось з панів шуби не вдяг, застудиться!..

(буде далі).

Іван Личко.

ГОГОЛІВСЬКІ СВЯТА І УКРАЇНЬСЬКА ПІСНЯ.

Супротивники українства здебільшого не визнають в українським народі нічого самобутнього. Асимілятори, однаково — чи то поляки, чи руські — звичайно кажуть, що український народ нічого свого не має, а через те саме нема що й казати про якісь там права на самостійність та розвиток української культури. Внутрішні суперечности таких тверджень очевидні: коли українське, в тім числі й мова, не існує, то що ж тоді асимілювати?

Ми не знаємо й не чули таких людей з ворогів українства, що не визнавали б української пісні. Навіть найзапекліші з їх чаруються нею і одріжняють од великоруської, польської то що. І знову ніхто наче не помічає внутрішніх суперечок. Справді, всяка пісня складається з слів і мелодії (музики). Коли слова — вираз думки, а музика — вираз чуття, то думка й чуття вкупі уявляють з себе вираз душі, чи духу. А як українські пісні цілком одріжняються од великоруських і польських, то виходить, що українці мають свій особистий вираз душі, чи народнього духу. Коли ж в українців душа, чи народній дух, має свій власний вираз, інший як у других, то й те, що творить такий вираз, має свої власні особистости, не таке, як у інших, а одріжняється. Таким чином, українська пісня — це один з надвичайно яскравих доказів, що українська народність уявляє з себе таку ж окрему культурно-етнографичну індивідуальність, як великороси, поляки, чехи і інші. Такі, цілком ясні, факти свідчать про те, що негатори та антагонисти українства стоять на фальшивому ґрунті, їх логика занадто шкутильгає і слугують вони не на користь світла й правди, а кривді та плутанині.

Великий, може чи не найбільший в Росії письменник-художник Гоголь, пам'ять про якого міркують зробити всеросійським народнім святом, про українські пісні писав: „Пісні для України все: і поезія, і історія, і батьківська могила. Хто не сягнув у їх глибину, той нічого не знає про буття цієї чудової частини Росії... Українська народна пісня — це народна історія, жива, яскрава, повна краси, истини. Вона уявляє все життя народу... Увесь запал, все дуже й молоде життя його виливається в народних піснях... Коли історик схоче дознати певний побут, стіхії характеру, всі появи й одтінки чуття, хвилювань, стражданнів і радощів українського народу... то з пісень він

буде задоволений вповні... В їх музика злилася з життям: звуки її такі живі, що, здається, не бренять, а гомонять, вимовляють словами, проказують речі, і кожне слово цієї яскравої речі проймає душу... Ніщо не може бути дужчим за народну музику". В ній вся висока „мудрість простоти". — Гоголь дуже кохався в українських піснях і навіть перед смертю, очі у його загорялися радістю, коли він чув звук рідної пісні. В листах до земляків він завше вживав з чужини такі вирази: „Ради всего нашего, ради нашей Украины“, „Наша единственная бѣдная Украина“, „Душа сильно тоскуетъ за Украиной“. По виразу гельсінгфорського проф. Мандельштама, що працював над вивченням творчості Гоголя, Україна була єдиним джерелом його натхнення. Шануючи пам'ять великого письменника і робивши всеросійське народнє свято, не слід цього забувати, а слід зробити відповідні заходи, достойні пам'яті такого велетня, як Н. В. Гоголь, і зв'язані з дорогою йому Україною. Українська народна пісня, яку Н. В. Гоголь так любив, могла-б бути для цього дуже придатним об'єктом. А любив він її щиро увесь свій вік. (Єфименкова, „Юж. Русь“, II, 348).

Другий художник, Л. М. Жемчужников, чистокровний великорос, коли прибув на Україну і почув українські пісні, то писав: „Я дуже люблю пісні, особливо українські. Для мене слухати щось одно — або найвищі музичні твори, або просто народну пісню. Народна пісня в своїх словах і музиці, як їх взяти вкупі, повна почуття, думки і надзвичайної простоти. Немає в ній зайвого слова, зайвої ноти. Це самородки, з яких завше може черпати найвищий талант... Тут немає підшиву, немає обману для вашого почуття. Зумійте тільки замилюватися нею, як природою“. („Зап. о Юж. Руси“, Куліша, т. II, 7).

Знаменитий композитор Глінка, що написав чудову музику до кількох українських романсів, писав: „Творить музику народ, а ми, художники, її тільки аранжуємо“.

Коли нарешті ми звернемось до авторитету такого ще й досі тріхи мабуть чи не єдиного ученого руського музичного критика, як Серов, то од його почуємо ще дужче свідoctво здібности, краси й сили української музики. В своїй спеціальній статті про музику українських пісень („Основа“, 1861 р., кн. 3.) він написав цілого гімна українській пісні і її мелодії. „Як лілея в своїм пишнім ціломудренім убранні перевишає блиск парчі й дорогоцінного каменя, так народна музика, іменно своїм дитячим простодушєм, в тисячу раз багатіша й дужча за всі хитрощі шкільної премудрости, які провадять педанти в консерваторіях та музичних академіях“. — Довівши, що Бетховен, Гайдден, Моцарт, Шопен, Глінка і інші знамениті й славні композитори черпали кращі перли своєї творчости іменно з народнього джерела, або пристосовувались до його, Серов вказує на українські пісні, як на

джерело надзвичайно багате чудовим і дорогоцінним музичним матеріалом. Це багатство української народної музики, пише Серов, таке велике, що „критичний етюд над нею --- діло, без сумніву, вікове. Воно вимагало б праці на аналіз та порівняння всіх пісень і їх варіантів, що живуть в українськiм народі. Цілого життя однієї людини ніяк не стало б на цю справу“. Про тих, що згори дивляться на українську народну музику, Серов, словами німецького критика Рібо, каже, що вони кохаються в тій музиці, яка „вовсе не музыка: это родъ какой то математики, безъ внутренняго, жизненнаго начала; подмостки для пустѣйшаго виртуозничанья пальцами или горломъ“ Таких артистів він величає „звичайними музікусами, які звикли з вишини своєї цехової вчености дивитись на простонародні пісні з найтупішим призи́рством“. (Про те, що німці користуються нашою українською музикою, я писав у „Южн. Зап.“).

Славнозвісний письменник Лев Мик. Толстой, ось що казав одному українцеві про українську пісню: „Щасливі ви, що родились серед народу з такою багатою душею, народу що уміє так відчувати свої радощі і так чудово виливати свої думи, свої мрії, свої чуття заповідні. Хто має таку пісню, тому нічого жаяхатись за свою будучність. Його час не за-горами. Вірите чи ні, що ні одного народу простих пісень я не люблю так, як вашого. Під їх музику я душею спочиваю. Стільки в їх краси і грації, стільки дужого, молодого почуття і сили!..“ („Рада“, 1908, № 197)... Сливе теж само повторив Лев Миколаевич оце недавно представникові українського студентського гуртка петербургського університету, що був в депутації од студентів, яка привозила Толстому адресу — привітання од петербургського студентства.

Ось як дивляться на українську народну музику справжні художники, знамениті спеціалісти в музичних справах, і інші великі люди. Не будемо вважати на те, що наша пісня й музика зараз через незалежні обставини в тяжкiм занепаді. І що в нас на розрібку рідної пісні звернули поки що дуже мало уваги. Це лишень накладає на нас особливий обов'язок і ставить нам більше вимог і турбот, щоб українська пісня піднялась з занепаду і зайняла собі те місце, яке їй належить по її змісту, здібностям і праву. Д. М. В. Лисенко почав цю працю один з перших.

Здавалося б, що міністерство народної просвіти все отсе повинно знати, і обов'язково повинно заводити по школах все, що є найкращого, принаймні на Україні воно повинно б спрiяти тому, щоб по школах вчилися народної української пісні, виховували на ній свій смак і розвивали б почуття чистого, щирого, високого й глибокого. Але де ті школи, в яких справді вчили-б рідному і виховували-б любов і повагу до його? На місце витисненого рідного поставлено все, що хоче-

те, тільки не рідне, але ж навісили над ним ярлик: „рідне“ і примушують вірити в те, що суперечить правді й життю. Добра з того не виходить не може бути, бо з кривди добра не буває, як не буває життя там, де його руйнують.

Торік в „Раді“ (ч. 174 і сл.) я надрукував статтю „До шкільних справ“, в якій подав записані мною зразки тих пісень, що співаються по школах на Україні. В тих піснях, одкинувши їх стіль і мову, занадто багато вже прославляються всякі бійки та піяцтво. Напр.:

„Трава — трава зелѣна,
Пиво — пиво червоне,
Ой, ми будемъ пиво пить,
Ажъ ми будимъ припинитъ! (sic!)
Трава — трава зелѣна“... і т. д.

Орфографію зберігаю з нот.

Або: „Вдоль по Питерской
По Тверской, Ямской,
Съ колокольчикомъ“... (пісня кабацька).

Або ж: „Громъ побѣды раздавайся,
Веселися, храбрый Россѣ!“... і т. д.

Або ця: „Гей, славяне, еще наша речь
Свободно лъетця,
Таки наше вѣрю сердце
За народъ свой бѣтєся!
Живъ, живъ онъ духъ славьянскій,
Будетъ житъ во вѣки!
Громъ и пекло все напрасно
Противъ нашей битви!“... і т. д.

Або ж ось: „Какъ на горѣ мы пиво наваримъ,
Какъ сѣтого пива напемся,
Какъ сѣтого мы пива вокругъ соберемся,
Какъ сѣтого всѣ вдадимъ въ ладоши,
Какъ сѣтого пива всѣ поляжемъ,
Какъ сѣтого пива всѣ мы подеремся!“.

Яка це чудова тема для Гоголівської сатири кріз сльози!... Таки-ми піснями як раз що навчать українських дітей і поважати рідне, і кохати великоруське, і патріотизму, і моралі!... З їх ні користи для розуму, ні виховання доброго чуття, ні гарної уяви про великоруське, а повстане та розів'ється хіба тільки сама деморалізація. Одначе, ці пісні популяризуються, прищеплюються дітям і задовольняють шкільне начальство, бо воно їх заводить. Не задовольняють вони тільки батьків, що іноді й стусана дасть дитині, щоб не співала п'яницьких та нечемних пісень. Це свідчить, що смак у шкільного начальства нижче

ніж у селян, бо їх обурює те, чим школа задовольняється, і що школа й справді, як завважив ще Ушинський, стоїть нижче од народу.

Скрізь скаржаться на те, що народна пісня гине. І не диво, коли її звідусіль женуть і вона ніде не може знайти собі притулку для життя й розвитку. Не тільки українська пісня гине, а й великоруська народна... Ось, напр., в працях „Музич. Етногр. Коміс.“, т. I, вид. „Московского Императорского Общ. Любит. Естеств., Антропол. и Этногр.“ 1906 р., всі члени комісії в один голос, після поїзденьок по Росії за записями пісень, заявили, що великоруська народна пісня, як і українська, гине, а місцями то вже й загинула. Нищать її фабрики, салдачина, кафе-шантани, відкриті сцени в садах, розгон сільської ulиці та гулянок, заборона гуртом співати та „водити хоро-води“, трактирі і школи, з яких все народне женеться помелом, щоб дати місце офіційальному, особливо з української школи, біля якої ще заходила русифікаційна політика. Нищать її народна темнота і офіційне політиканство.

Українська музика проникає в школи на Україні тільки без українських слів, а з вставленими руськими. Вкажемо, напр., на шкільний збірник д. Єрошенка „Другъ дѣтей“ — збірник доволі гарно складений. Але ж в нім до українських мелодій додано руські слова і через це вийшла подвійність, яка, безперечно, впливає й на душу, так само роздвоюючи її. Напр., під голос пісні „Ой, за гаєм, гаєм“ підведено слова „Нива моя, нива“, під голос „Дам лиха закаблукам“ підведено „Какъ у нашихъ у воротъ“ і т. д. Недавно д. Юргенсон подав до Ученого Комітету Мін. Нар. Просв. на стверження де кілька збірників пісень для шкіл. Руські збірники всі йому затвердили, а українського ні. Рецензент Комітету дав таку відозву: „Въ этомъ сборникѣ собраны всѣ ходячія малороссійскія пѣсни. Малороссы знаютъ ихъ на зубокъ и поютъ при всякомъ случаѣ; иногда поютъ ихъ и великороссы, немилосердно коверкая языкъ. Въ текстѣ пѣсень, большею частью любовныхъ или шутивыхъ, ничего нѣтъ художественнаго. Равнымъ образомъ заурядна и музыка, не заслуживающая того, чтобы ее изучать на классныхъ занятіяхъ. Главное же — пѣсни написаны для мужскихъ голосовъ и частью для смѣшанныхъ хоровъ и потому не могутъ быть исполнены дѣтскими голосами“. — Якisь коментарії до цієї рецензії зайві. А найкраща всього остання частина, що починається з слів: „Главное же“. Коли б, виходить, написані були пісні для інших голосів, то можна було б ствердити і нісенітницю. Через те ця друга частина здається якоюсь штучно притуленою сюди і не в ній справа, а в тім, що пісні українські. Щоб сказали Гоголь, Жемчужников, Глінка, Сєров, прочитавши таку рецензію з художнім виразом „на зубокъ“! Так і пригадується „музікус“ Сєрова! Творча пра-

ця, користна для народу, цією рецензією загальмована, припинена, знищена...

В отсій справі не можна не бачити тиску на українську мову. Правда ніколи не носить в собі суперечности, а тут велика суперечність. В школах дбають про розвиток і розсажування православної християнської релігійности, і разом з тим тиснуть рідний язик дитини. В давніші часи, коли віра була твердішою, догана й скривдження якого б не було язика вважалися за хулу на св. Духа, то б то за найтяжчий гріх, за що, як оповідає літописець Нестор під 898 р., одлучали од церкви. Тоді ще небуло розділу церков на східну й західну і в справі релігії ще не заносили стільки політикування.

Володимир Соловйов писав (т. V, 248), що „народність — це позитивна сила, і всякий народ має право на незалежне од других народів буття і на вільний розвиток своїх національних осібностей. Народність — це найголовніший фактор (чинник) природно-людського життя, і розвиток національного самопізнання — це великий успіх в історії людскости“. Я певен, що Вл. Соловйова ніхто не запідозрить в сепаратизмі — це, безперечно, людина високого почуття патріотизму.

Зараз скрізь забалакали про потребу розвитку по школах руського національного почуття й самоповаги, розіславши про це навіть ціркуляри. Минемо те, що ще ніде не бувало такого дива, щоб ціркулярами насадили почуття патріотизму та самоповаги. Але ж нагадаємо, що руське — велико, мало і біло — руське вкупі. Нищивши хоч одно з їх, не можна не нищити цілого, бо сума завше залежить од складених частин і здоров'я живого організму залежить завше од здоров'я окремих частин його, хоч би й найменших. Іноді од малісінького уколу пальця вмірає людина. Все отсе треба всім памятати, хто справді любить Росію, хоче бачити її великою й славною — а як приємно числитися горожанином великої, культурної та славної отчини! Все отсе стало вже трівіальним і не хотять його визнавати тільки сліпі „істинно патріоти“ та ті злобителі отчини, які підшиваються під патріотизм та прикривають свої вовчі заміри й думки всякими вигуками формальної благонадійности, — дбаючи тільки про те, щоб було добре їм самим.

Міністр Фінансів у останній своїй промові в державній Думі сказав, що настануть добрі часи в державі, коли „*весь* руськіє люди будуть сильны духомъ и сильны мысляю“. Але ж сильний дух і сильну думку треба виховувати і для розвитку їх повинно витворити одповідні умови життя, а ніяк не гнітити духа і не викореняти думку на кожнім кроці. Як далеко стоять од дійсности отсі слова! Хіба ж пригнічення українського спріяє „силъ духа и силъ мысли“! Хіба ж заразне викореняють малоруського духа і малоруської мислі (а значить і есте-

стенної руської) з усіх закуточків життя, щоб під ярликом „русскої“ завести щось вигадане, чуже, штучне! Коли не розвивати народности, то б то позитивних, творчих сил її, то це значить губити народ, бо на місце позитивних сил виростуть негативні, як бур'ян на занедбаній ниві. Знищуючи український дух і українську думку, тим самим знищують позитивні сили української народности, а разом і саму народність. Такі „патріоти“ руйнують Росію, бо нищать здоров'я однієї з величезних і дужчих частин її, а тим самим нищать і силу Росії. Таке ми й бачемо в дійстности, особливо в ближчі часи непокою, розруху та занепаду в Росії. а разом на Україні, і гіркого приниження отчини.

Зазначені имена художників та письменників свідчать про те, що ширення по школах і розвиток не тільки на Україні, а й по всій Росії, української пісні будуть дуже користними. На Україні все отсе спрятиме розвиткові позитивних, то б то творчих, дбаючих сил українського народу. Всеросійське святкування пам'яті великого українця Н. В. Гоголя — це той момент, до якого було б дуже до ладу пристосувати заведення, принаймні по Україні, в школах українського співу. Великороси дуже багато через Гоголя скористувалися для себе з української стіхії і з української пісні, яка була найдужчим джерелом творчости великого письменника. Їх моральний обов'язок вдячності допомогти, або хоч не перечить тому, щоб школа „нашей единственной бѣдной Украины“ і „ради нашей Украины“ (вирази Гоголя) не нищила української пісні, що була джерелом творчости великого письменника і так добре придалася й великоросам. Завівши по школах українську пісню, давши їй змогу рости, ширитися, розвиватись і жити, ту пісню, яку великий письменник землі Руської так любив і шанував, од якої його творчий дух оживав, ми тим самим найкраще вшанували б його пам'ять. Це та любов до рідного, що будила й зогрівала його хвору душу до найкращої поетичної творчости.

С. Просвітянин.

Вийшов місяць серед неба,
Задивився в річку:
Що вона шепоче в хвилях
Довгу-довгу нічку?

Задивився місяченько, —
Грає, річка, грає,
І обличча місяченька
Хвилями вмиває.

Мов шуткує, мов жартує,
Пристрасно цілує,
Щось говорить, щось шепоче —
А він... він — не чує!

ОЛЯ БЕРЕЗИНСЬКА.

МОРІС МЕТЕРЛІНК.

НЕПРОХАНИЙ ГІСТЬ.

(Intruse).

ОСОБИ: Дід (сліпий).

Батько.

Дядько.

Трое дочок.

Сестра милосердя.

Челядка.

Діється в нашу добу.

Досить темна зала в старому замку. Двері праворуч і ліворуч і невеличкі заличковані двері в кутку. В-либ коьморові вікна з шибками, де переважає зелена барва, і скляні двері на терасу. Великі фляманські дзигари в кутку. Світиться лампа.

Трое дочок. Ходить сюди, дідусю, сідайте коло лампи.

Дід. Мені здається, що тут не дуже видно.

Батько. Чи підемо на терасу, чи зістанемось тут у хаті?

Дядько. Чи не краще тут зістатись? Дощ падав цілий тиждень і ночі тепер вохкі і холодні.

Старша дочка. А про те зоряно.

Дядько. Байдуже що зорі.

Дід. Краще тут зістатись, бо хто його зна, що може бути.

Батько. Не треба більш турбуватись; вже не страшно, її вратовано...

Дід. Мені здається, що їй недобре.

Батько. Чому ви так кажете!

Дід. Я чув її голос.

Батько. Але чому ж лікарі нас заспокоюють?..

Дядько. Ви добре знаєте, що ваш тесть любить нас дурно непокоїти.

Дід. Я того не бачу, що ви.

Дядько. Так треба здатись на тих, що бачуть. Їй було добре сьогодні по обіді. Вона твердо спить, і неслід би нам затроювати перший добрий вечір, що випав нам... Мені здається, що

ми маємо право відпочити цей вечір і навіть посміятись трохи, без остраху.

Батько. То правда, це вперше, по тому страшному положу, що я чуюся дома, серед своїх.

Дядько. Як хвороба вступить до хати, то наче хто чужий в родині.

Батько. Але тоді теж бачиш, що поза родиною не треба здаватись ні на кого.

Дядько. Ваша правда.

Дід. Та чому ж мені не можна було сьогодні бачити моєї бідної дочки?

Дядько. Ви добре знаєте, що лікарь заборонив.

Дід. Я не знаю, що мені й думати...

Дядько. Не турбуйтеся даремно.

Дід (*показуючи на двері в ліво*). Вона нас не почує?

Батько. Ми не будемо надто голосно говорити, та й двері дуже грубі, і милосердна сестра з нею; вона б нам сказала, як би ми надто голосно гомоніли.

Дід (*показуючи на двері в право*). Воно нас не почує?

Батько. Ні, ні.

Дід. Воно спить?

Батько. Мабуть спить.

Дід. Треба б подивитись.

Дядько. Оце мале, та я б за його більше турбувався, як за вашу дружину. Вже кілька тижнів, як воно народилось, а ледве ще ворухиться; воно ні разу й не крикнуло; наче з воску дитина.

Дід. Я думаю, воно буде глухе, а то й німе... От що воно значить дружитися з родичами... (*мовчать з доганою*).

Батько. Я на його й трохи не сердитий за той біль, що він завдав моїй мамі.

Дядько. Треба розум мати; або ж дитина винна? -- Воно самісіньке там у хаті?

Батько. Так, лікарь не хоче, щоб воно було в тій хаті, де мати.

Дядько. А мамка з ним?

Батько. Ні вона пішла трохи спочити; вона на це заробила в ці дні. — Урсуло, піди подивись, чи воно добре спить.

Старша дочка. Зараз, тату. (*Три сестри встакать, і тримаючись за руки, виходять в хату вправо*).

Батько. Коли прийде наша сестра?

Дядько. Мабуть коло девятої.

Батько. Девята вже минула. Мені б хотілось, щоб вона прийшла сьогодні ввечері; жінка дуже хоче її бачити.

Дядько. Певно прийде. Вона вперше тут буде?

Батько. Вона ще ні разу не вступала до хати.

Дядько. Їй важко вибратися з монастиря.

Батько. Вона буде сама?

Дядько. Певне черниця з нею прийде. Їм не можна виходити самим.

Батько. Вона ж там старшою.

Дядько. Закон на всіх один.

Дід. Ви більше не турбуєтесь?

Дядько. Чого б ми турбувались. Годі про це. Нема чого боятись.

Дід. Ваша сестра старіша за вас?

Дядько. Вона найстарша між нами.

Дід. Я не знаю, що мені; я неспокійний. Хоч би ваша сестра була тут.

Дядько. Вона прийде; вона обіцяла.

Дід. Хоч би вже минув цей вечір. *(Входять три дочки).*

Батько. Спить?

Старша дочка. Так, тату, дуже твердо.

Дядько. Що маємо робити чекаючи?

Дід. Чекаючи, чого?

Дядько. Чекаючи нашої сестри.

Батько. Чи ти не бачиш, Урсуло, чи не йде хто?

Старша дочка *(біля вікна)*. Ні, тату.

Батько. А на головній улиці? Ти бачиш улицю?

Дочка. Бачу, тату; місяць світить і я бачу улицю ще до циприсового гаю.

Дід. І нікого не бачиш?

Дочка. Нікого, дідусю.

Дядько. Як на дворі?

Дочка. Дуже гарно; чуєте соловейків?

Дядько. Чую, чую.

Дочка. Трохи вітер знімаєся в головній улиці.

Дід. Трохи вітер в головній улиці?

Дочка. Так, дерева трохи тріпочуть.

Дядько. Диво, що нема сестри й досі.

Дід. Я вже не чую соловейків.

Дочка. Наче хтось у сад увійшов, дідусю.

Дід. Хто це?

Дочка. Не знаю, я нікого не бачу.

Дядько. Бо й нема нікого.

Дочка. Мусить хтось бути; соловейки раптом замовкли.

Дід. Я про те, не чую, щоб хто йшов.

Дочка. Певно хтось близько ставка йде, бо лебеді налякались.

Друга дочка. Всі риби в ставку раптом плюснули на дно.

Батько. І ти нікого не бачиш?

Дочка. Нікого, тату.

Батько. Але ж на ставок світить місяць.

Дочка. Так; я бачу як лебеді сполохались.

Дядько. Я певний, що це моя сестра їх полохає. Вона увійде маненькими дверима.

Батько. Дивно, чого це собаки не гавкають.

Дочка. Я бачу собаку в будці. — Лебеді беруться на той бік!

Дядько. Вони злякались сестри. Я зараз побачу *(він чукає)*.

Сестро! сестро! це ти? Нема нікого.

Дочка. Я певна, що хтось увійшов у сад. Ось побачите.

Дядько. Але вона б відгукнулась.

Дід. Чи ж соловейки не починають знов щебетати, Урсуло?

Дочка. Я не чую жадного по всій околиці.

Дід. Нічого не чути.

Батько. Мертва тиша.

Дід. Це певно хтось чужий їх перелякав, бо як би це свій, вони б не замовкли.

Дядько. Вам тепер на думці соловейки?

Дід. Чи всі вікна відчинені, Урсуло?

Дочка. Скляні двері відчинені, дідусю.

Дід. Мені здається холодом потягло в хату.

Дочка. Трохи вітер в саду, дідусю, і лист пада з троянд.

Батько. Зачини лишень двері. Пізно.

Дочка. Добре. тату. Я не можу зачинити дверей.

Дві другі дочки. Ми не можемо їх зачинити.

Дід. Що там так?, доні мої?

Дядько. Не треба казати це таким непевним голосом. Я зараз їм поможу.

Старша дочка. Нам не сила їх зачинити гаразд.

Дядько. Це через вохкість. Наляжмо разом. Либонь є щось в дверіх.

Батько. Столяр завтра поправить.

Дід. Хіба завтра столяр прийде?

Дочка. Так, дідусю, він прийде робити в льоху.

Дід. Він грукатиме в господі.

Дочка. Я йому скажу, щоб робив тихо. *(Раптом чути, що на дворі клепають косу)*.

Дід *(тремтячи)*. Ох!

Дядько. Що це?

Дочка. Я не знаю на певно; мабуть це городник. Ніяк не розгляджу, він у затінку під будинком.

Батько. Це городник, що збирається косити.

Дядько. Він косить в ночі?

Батько. Адже завтра неділя? — Так. — Я постеріг, що трава висока кругом господи.

Дід. Мені здається, його коса надто свище...

Дочка. Він косить кругом господи.

Дід. Ти його бачиш, Урсуло?

Дочка. Ні, діду, він у потемку.

Дід. Я боюсь, щоб він не збудив моєї дочки.

Дядько. Ми його ледві чуємо.

Дід. А мені так, наче він у хаті косить.

Дядько. Недужа його не почує; це безпешно!

Батько. Мені здається, що лампа не добре горить сьогодні.

Дядько. Треба б долити.

Батько. Я бачив, що сьогодні вранці наливано. Вона горить не добре як зачинили вікно.

Дядько. Я думаю що скло запотіло.

Батько. Вона горітиме зараз краще.

Дочка. Дід заснув. Три ночі, як він не спав.

Батько. Він дуже турбувався.

Дядько. Він завжди турбується над міру. Часом він не хоче слухати розуму.

Батько. В його вік, це можна вибачити.

Дядько. Бо зна, що з нами буде в його вік.

Батько. Йому під вісімдесят.

Дядько. Так йому й годиться бути чудним.

Батько. Він як всі сліпі.

Дядько. Він мізкує трохи забагато.

Батько. Мають багато вільного часу.

Дядько. Їм нема чого іншого робити.

Батько. А ще до того і жадної розривки.

Дядько. Це страшенна річ.

Батько. Здається звикаєш до цього.

Дядько. Я не можу цього і в'явити...

Батько. Та так пкода їх.

Переклав *Євген Тимченко*.

(К нець буде).

Закордонна Україна.

40-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ ЛЬВІВСЬКОЇ „ПРОСВІТИ“.

25 ноября (8—XII н. ст.) 1868 року у Львові założено було товариство „Просвіта“. Склали його 64 чоловіка української молодіжі, переважно студентів університету, котрі одкололись од існуючого товариства „Галицько Руська Матиця“ (1848 р.), не погодившись з ним на чисто принципіальнім ґрунті. „Яблуком розбрату“ між ними було ні що инше, як тверде переконання свободолюбної, щиро-демократичної молодіжі, вихованої під грім гармат революції 1848 року, в тім, що робота інтелігенції для народу повинна опиратись на національний ґрунт; що тільки тоді вона буде йому користна, коли пройметься духом нації і звернеться до його, його рідною мовою. Своє непохитне credo вони заявили своїм старшим товаришам та батькам і вимагали од їх і відповідної цьому роботи. Старі, цілком польонізовані, запаморочені густим туманом москвофільства, інертні і безнадійні, заплямували себе на віки постановою не приймать до „Матиці“ всіх робітників українців — націоналістів. Вигнані за двері свого храму, вони, з серцем повним любови до рідного народу і жагучим бажанням боротись за його кращу долю, збудували величну „Просвіту“.

25 ноября минулого року налічила „Просвіта“ сорок літ свого існування і святкувала ювілей. Це свято — ювілею було загальним признанням високої вартости „Просвіти“ і заслуги її перед українським народом, та гордощами цього народу перед усіма культурними народами. „Не в порожні прийдеться вертатися делегатам з ювілейного конгресу до дому, казав М. Левитський, а з великими здобутками, бо цей перший просвітно-економічний конгрес став певним свідоцтвом того, що ми з повним правом можемо увійти поміж культурних народів. Почалась у нас робота і то робота не на жарти, а органічна і ріжноманітна. Конгрес цей дав нам, українцям, доказ, що наші брати в Галичині не сплять“...

Що ж зробила „Просвіта“ за довгих 40 літ?

Робота велась серед темної, злиденної народньої маси, затурканої, забитої, обкраденої пануючими верствами. З чого було починать? Безсмертний вираз російського публіциста і критика Д. І. Пісарєва, що „мы бѣдны, потому что глупы, и глупы, потому что бѣдны“, добре

відомий був „Просвіті“ з практики. Вона не хиталась над тим з відкля почать, а почала з „глупости“, з темноти, несвідомости народу. Маючи не бо-зна які грошеві засоби, просвітяни видали і розповсюдили, поборовши різні перешкди, серед народу більше 300 різних назв книжок, в кількості 2-х мільонів 325 тисяч примірників по всяким питанням. Одкрили за увесь час свого існування по селах і містах 2048 читалень і 50 філій „Просвіти“.

Таким чином „Просвіта“, будучи осередком національно-культурного життя народу, мов велике огнище, посилала свої живі проміні в темні закутки краю. І оживав нещасний народ, і одчував він своє спасення в цих світлих промінях знання і тягнувся до їх.

При світлі ж знання лекше допомогти другій гіркій біді — злидням, бідноті. В 1891 році „Просвіта“ змінє свій статут і стає з товариства виключно просвітнього — просвітньо-економічним. Тепер вона закладає магазини, земельно-господарські і промислові спілки, потребительські крамниці, позичкові каси, каси взаємної допомоги; допомагає своїм членам при купівлі машин, насіння і всього господарського знаряддя, та допомагає одшукувать їм заробітки. Ця робота прихилила до „Просвіти“ темний люд, знищила серед його зневірря, обіграла його замерзлі серця і дала надію на будучину.

В 90-х роках „Просвіта“ стає твердо на ноги і засновує кілька інституцій, котрі свідчать про зріст її сили, як матеріальної, так і моральної. Так, року 1895 засновано т-во взаємного кредиту „Дністер“, яке ставить своєю метою подавати своїм членам матеріальну заемогу. Таке ж т-во засновується в Перемишлі — „Віра“. 1897 року у Львові засновується „Краевий Союз кредитовий“, котрий організує економічні спілки, дає членам гроші в кредит і контролює їх діяльність. Згодом такі ж кредитові товариства заснуюються по повітових містах та містечках. „Краевий Союз ревизійний“ (1904) ставить собі мету: засновувати заробітні і господарські т-ва, проводити ревізії цих т-в, постачати кредит тим т-вам, що належать до „Союзу“, дбати про їх розвиток, обороняти їхні інтереси, подавати до відома громадянства статистику т-в і видавати орган т-в, яким зараз є місячник „Економіст“.

Засноване 1904 р. т-во „Сільський Господарь“ пеклується, щоб поліпшити серед українського народу хліборобство, огородництво, садівництво і пасічництво. Засноване 1905 р. у Перемишлі і перенесене у Львів т-во „Руська Щадниця“ є ні що инше, як банк, котрий приймає вкладки, дає позики гіпотечні, під застави, під векселі зарібково-господарських т-в і приватних особ. Як окремий відділ при філії т-ва „Просвіта“ в Стрию з 1905 р. почало свою діяльність т-во „Краевий союз господарсько-молочарський“, котре засновує молочарські спілки,

постачає їм добрі машини, подає їм технічну допомогу і розшукує ринок для виробів т в, що належать до „Союза“.

Таким чином, наслідком невсипущої, живої та систематичної діяльності наших закордонних братів, в 1908 році є: українських економічних т-в в Галичині — 428 та 160 на Буковині, а всього маємо 588 спілок з оборотом в рік до 200 мільйонів корон, на наші гроші біля 79 мільйонів карбованців.

Коли ще взяти на увагу ті умови, серед яких провадиться робота, цеб-то безконечна боротьба за *право* на існування українського народу, як цілого, індивідуального, то тільки тоді вималюється перед нашими очима той велитень праці „Просвіти“, перед яким ми, бідні сироти, схилимо голову признання. І це признання всіх, хто познайомився з діяльністю „Просвіти“, було гучно вимовлено в численних привітаннях на першій українській просвітно-економічній конгресі, скликаній „Просвітою“ для завершення ювілейних свят. І це було дійсне свято для тих, що не мало потрудилися на користь рідного народу, за його щастя і добробут. Велика сила любові до рідного зробила з нічого багато і вона одна зробить все...

П. Б.

ПАДУЧІ ЗОРІ.

Глянь, голубко, як на небі
Ясні зорі миготять,
Глянь, як ищі з їх додолу,
Наче вигнанки, летять.

То вони з висот небесних,
З величезної сем'ї
Загорілись теплим блиском
До холодної землі.

І за те, що пільму ночі
Різав блиск їх золотий,
Сили холодно-байдужі
Їх зопхнули з висоти.

Все ж з холодного пишання
Зорі блиснули у млі
Знаком теплого єднання
До безщасної землі.

ГР. ЧУПРИНКА.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Богдан Лепкий. *Поезіє, розрадо до одинока*. Львів, 1908, вид. „Молода Муза“ ч. 9.

Поезіє розрадо одинока.

Ніхто тебе не розумів, скорботна,
Не вислухав твоєї мови гідно.

Між покликками злими йшла сь са-
мотна,
В роззвіреній товпі губилася без-
слідно.

Не покидай же ти мене ніколи,
До одинокого навідуєся заєдно;
Пожуримся, що пусто так на поли,
А між людьми так сумно, так огид-
но.

Так Богдан Лепкий, наш відомий поет, промовляє до свого товариша щирого — поезії. Ця четверта збірка поезій Лепкого стоїть в безпереривному зв'язку з його ранішими поетичними творами, такими чарівно-сумними, граціозними піснями смутку, тихими скаргами на те, що

„Кожна стежка веде до могили“,
(ст. 33)

на те, що

„Всьо, що існує, піддається злому“
(ст. 60),

але до цих відомих струн серця Лепкого добавилось ще гірке почуття, оповите озлобленістю на життя близьких і рідних йому по духу і плоті земляків, що наповнили життя криками торгівлі, що храм ідеалу повернули під крамницю своїх примітивних виробів. І Лепкий врешті не витривав:

„Урвався мій терпець, краєне!“
(ст. 25)

Висловлює в циклі віршів „Моїм клеветникам“ весь жаль, що зі-

брався протягом його життя, коли він

„...прямував на шлях добра, краси і слави“ (ст. 24)

а вони окривали його хмарою клевети, злісних нападів і нерозважених нарікань. Пояснює їм, що

„В день торговий, посеред роздорожжа

Я не горлав: „Дивіть, дивіться люди,
У моїм мозку тліє іскра божа,
Любов к народу розпирає груди,
А руки аж сверблять, щоб в час відплати,

Як Прометей огонь, для вас добро дістати!“ (ст. 23)

а працював для „добра, краси і слави“, віруючи в цей ідеал, і не викрикуючи на базарі про свої заслуги, лише пропонує землякам — „клеветникам“:

„Хто з вас безгрішний — каменем най кине“ в його.

Хто-ж посміє кинути камінь на українського письменника? Тільки сліпі або божевільні...

Не дивлячись на сум, в якому автор уявляє собі все життя, у його що-до України звучить повна віра за її будучину, брешуть заклики:

„Хто борбу веде — поборе,
Хто терпить лиш — тому горе!“
(ст. 10)

і насамперед і гучніше автор підносить голос:

„Не хилійте в діл прапора!“

В надломленій душі його наддиковижу не гасне ця віра тоді, коли вже

„Пропала дійсність, тільки сні Мені остались“... (ст. 47).

Ця нота віри в Україну, любови до неї, заклики до боротьби якось дивно звучать в поезії всіх

українських поетів, таких сумних, зневірених, песімістів, між якими Богдан Лепкий займає видатне місце,

Інші одділи „Поезії, розради одинокої“ — це чудова, мальовнича, глибоко сердечна і щира лірика, повна тихої задуми, меланхолійного співання над авторовою журбою, що по стерні життя, осінньою добою, під вітром і снігом, йде невідомо куди, заломивши в розпуці руки над головою (як в „Осені“). „Малюнки“ осени життя і в цій книжечці захоплюють, беруть за серце. Поет переживає глибоко цю осінь... Тільки споминами і мріями кописає душу собі...

„А так... жите моє, як пропасть
чорна, сонна,
Пливуть думки-гадки як річка нев-
гомонна;
На обр'ю сумнів, як вечір сірий,
млистий;
Теперішність стоїть, як берег об-
ривистий.
Криваво сонце зайшло, мій шлях
темніє...
Де-ж ти поділася, чудова, рання
мріє?

В такому стані пробуває дух поета... Позаздрити не можна. І коли автор має віру хоч в щонебудь, то хіба тільки та віра спасеть його.

Автор вірить в Україну...

Поезії Лепкого мають велику вартість, бо вони є картина теперішнього жалю України, пісня її духа в словах, образ її в серці поета, що так наболіло, як і вона — Україна. Автор сам висловився про свою книжку так:

„Я певний — неоден над книжкою
моєю
Замислиться — і здрижить душою,
Зриваючись до кращих, лучших
днів“ (ст. 13)

Ми цю думку поділяємо і віримо, що творчість Лепкого найде щирі оцінку і признання в ми-

слячих верствах нашого громадянства.

Микита Шаповал.

Франц Коковський. *Настрої.* Чернівці, 1909. 64 стор. Ціна 80 сот. (30 коп.).

„Настрої“ це вже друга збірка поезій молодого поета Коковського. В 1907 р. у Львові вийшла перша книжечка його поезій — „Сердечні струни“. Перша збірка його поезій своїм змістом і формою була більш розмаїта і захоплювала ширші обрії почувань і настроїв, але остання збірка дужче перенята одним, домінуючим настроєм. І таким пануючим настроєм в „Настроях“ єсть безнадійна меланхолійність, переважно на ґрунті розчарування і „зради коханок...“ В „Сердечних струнах“ ми бачимо такі елегантні по формі і бадьорі вірші:

„Куйся, щастя, куйся ясне,
Куйся щастя золоте,
Поки ясний луч погасне,
Хай мов цвіт сія, цвіте, —
Куйся, щастя гоже, красне!“

Або такий вірш з цікльо в „Тюрмі“:

„Високі счорнілі, небілені стіни,
А вікна високо і неба не видко,
А люди пожовклі та никлі, як тіні,
І всеж те скінчиться, здається, не
швидко...“

А коли й траплялося поетові зазнавати нещастя й зради, то він реагував на це так:

„Сміюся з всього... Нехай огонь
гасне

У мой груди, як згас на престолі
Моєї церкви... Кладуся без волі
На грізні хвилі життя і десь в ясне,
Чудове місце пливу, де доволі
Скоро забуду кохання нещасне,
Де призабуду усі свої болі —
Сміюся з всього, нехай огонь гасне!..

Але, мабуть, не так легко сміятися „з всього“. Инколи дійсність життя, мабуть, примусить заплакати і затужити. В цьому певно переконався і д. Коковсь-

кий, бо в його „Настроях“ уже не чути таких смілих і одважних акордів. Навпаки, здебільшого чується безсилість і зневіра в потребі боротись і сміятись, зневіра в перемозі над нещастями й журбою, зневіра в кращі дні:

„Не зацвіте нам вже ніколи знова
Чарівний цвіт кохання — самотою
Піду в чужину без прощання слова,
Гей, у чужину!..

А коли поет погляне в дале-
чинь, то баче:

„По сірім полі ходить привид суму
І руки на хрести кладе счорнілі...
Шалений вихор йде, несе задуму
З низів, що тихі, бідні опустілі,
По над котрими блудить ангел
суму“...

Поет так зжився з журбою,
привик до неї, до смутку, що

навіть тяжко йому з ними розлу-
читись:

„Чом внесли світло до моєї хати,
Чому хтось нині приходив до мене,
Коли хотів я сам на сам остати
З тугою тою, що дере на шматі
Моє серденько змучене, студене—
Чом внесли світло до моєї хати?“...

Питається він у вірші в „Пітьмі“.

І через кілька сторінок у тій
же книжечці дає нам сам автор
таку відповідь:

„Я пива, меду не спивав,
На світ глядів весело,
І лиш життям себе впивав,
Воно ж — мене завело“... (51 ст.).

В початку збірника надрукова-
на гарна, запальна передмова про
наше письменство з злободневни-
ми скорпіонами поета Б. Лепкого.

Олекса Коваленко.

УКРАЇНСТВО В ЧУЖІЙ ПРЕСІ.

— В ч. 1 журналу „Союзъ женщинъ“
видруковано доклад д-ки С. Русової,
котрий вона читала 15 декабря 1908 р.
на I Всеросійському жіночому з'їзді —
„Женщины-писательницы въ украин-
ской литературѣ“.

„Въ украинской литературѣ жен-
щины заняли выдающееся положеніе,
какъ развитіемъ въ своихъ произведе-
ніяхъ обшаро характернаго направленія
украинской литературы, такъ и созда-
ніемъ совершенно новыхъ оригиналь-
ныхъ формъ поэтического творчества“.

Зазначивши таку тезу д-ка С. Ру-
сова переглядає, що дали для укр. літер.
письмениці: Марко Вовчок, Л. А. Янов-
ська, Грицько Григоренко (псевдонім),
Ганна Барвінок, Олена Пчілка, Натал-
ка Романович, М. Вульвачівна, Дніпро-
ва Чайка, Леся Українка, Людмила
Старицька, Х. Алчевська, О. Романо-
ва, Н. Кибальчич та М. Загірня і ро-
бить таку висновку: „они внесли „въ
свое творчество не только красивое
поэтическое вдохновение, но и великое
идейное содержание. Это — идею ши-
рокого братолюбія, освобождения народ-
ныхъ массъ отъ всѣхъ цѣпей рабства,
какъ духовнаго, такъ и матеріального.
Гуманизмъ укр. писат. тѣсно связанъ
съ національнымъ чувствомъ глубокой

скорби объ угнетеніи украинскаго на-
рода“.

— „Молодое въ украинской литера-
турѣ“ під такою назвою був поміщений
у „Кубанскомъ Курьерѣ“ в №№ 94—98,
107 фельетон Ів. Личка про Винничен-
ка та М. Коцюбинського.

— Газета „Русская Ривьера“, що ви-
ходить в Ялті, в ч. 18 видруковала ста-
тю Н. Чарова про поезію О. Олеся: „Мо-
лодой украинскій Баянъ“. „В його, за-
значено там, є свій шлях, широкий та
ясний, який рідко хто має“.

— Білоруська газета „Наша нива“
видруковала переклад Янука Журби
книжечки „Білоруси і їх національне
відродження“, що написав д-ій Дм. До-
рошенко.

— В „Кіевской Искрѣ“, ілюстровано-
му додаткові до щоденної газети „Кієв-
скія Вѣсти“, був уміщений в ч. 3—4
переклад д. Ф. Гавриша оповідання
українського письменника М. Черняв-
ського „Конецъ гри“ і в ч. 5 етюд
Надії Кибальчич „Весняні птиці“.

— В жур-алі „Труженикъ“, присвяче-
ному питанням про кооперацію, в фелье-
тоні уміщено вільний переклад з укра-
їнського „Напитокъ забвенья“, опові-
дання, що було надруковане в ч. 1
„Рідного Краю“.

ЛІТЕРАТУРНА ХРОНІКА (НОВІ КНИЖКИ).

На Україні російській:

Народний календарь. Видавництво „Час“. Київ.

Одривний календарь „Час“. Видавництво „Час“. Київ.

В. Доманицький. *Словаки* (про їх життя та національне відродження). З малюнками. Видавн. „Український Учитель“. Київ.

Ю. Нежевет-Козелецька. *Чудовий перстень.* Драма в 3 дії. Київ.

Сочиненія и письма П. А. Кулиша. Томъ II. Изданія А. М. Кулишъ. Подъ редакціей И. Каманина. Київ.

„Узори селянських хусточок з Полтавщини“. 14 таблиць вишивок.

М. Щербина. *„Земля рослинки і твоїр“.* Популярно-науковий, натурально-історичний нарис. Київ.

Айтон Сіклер. *Нетри.* Переклад М. Левицького. Київ.

Ол. Грушевський. *З сучасної української літератури.* Київ.

М. Лозинський. *Цольська народоза демократія.* Київ.

С. Черкасенко. *Про небо.* Частина друга. Переказ за Фламарионом. Видав. „Український Учитель“. Київ.

Князь Володимир Святий та охрещення Русі. З малюнками. Переказав В.-р. Видавн. „Промінь“. Одеса.

Про Канаду, яка це земля і як у ній живуть люди. Видання т-ва „Просвіта“ у Києві.

Л. Андрєв. *Дзвін на сполох* (Набатъ). Переклав П. Гоздов-Трипольський. Москва.

Л. Андрєв. *В льоху* (Въ подвалѣ). Переклав П. Гоздов-Трипольський. Москва.

Л. Андрєв. *Любов до ближнього.* Жарт в 1 картині. Переклав Ол. Коваленко. Видавн. „Ранок“. Київ.

В Самійленко. *Україні.* Поезії. Видання „Видавничої Спілки“. Київ.

Листи Гетьмана Івана Мазепи до Мотрі Кучубієвичи. Видавництво „Рідна Хата“. Полтава.

На Україні австрійській:

Календарик на 1909 рік. Річник III. Видав Кость Кракалія. Чернівці.

Іскра. Календар для українського

учительства на 1909 рік. Річник III. Видав Кость Кракалія. Чернівці.

Зірниця. Народний календар на рік 1909. Видав Микола Грабчук. Чернівці.

Запорожеч. Січковий календар на 1909 рік. Коломия.

Підручний календарик на 1909 рік. Накладом Івана Криловського. Львів.

Книжки і журнали надіслані до редакції:

О. Олесь. *Поезії,* кн. друга. Вид-во „Будучина“. С.п.В. 1909 р. ціна 1 карб.

Юр. Сірий. *Житє рослин* (анатомія і фізіологія рослин) з малюнками. Вид-во „Лан“ Київ, 1909 р., ціна 25 коп.

М. Шаповал. *Про ліс.* (Як розводити ліс, доглядати за ним і халяїнувати в нім) з малюнками. Київ, 1909 р. Вид. „Лан“, ціна 25 коп.

Юр. Будж. *Про диких людей,* з малюнк. Київ 1909 р. Вид. „Лан“. ціна 25 к.

Гелло та Дятраш і інші оповідання для дітей в перекладі Юр. Сірого з ілюстр. худож. І. Вурячка. 1909 р. Вид. „Лан“, ціна 25 коп.

Ведмедівська попіана, історичне оповідане. Написав **А. Лотоцький.** Вид. Т-ва „Просвіта“ у Львові, ціна 15 сотиків (6 коп.).

Л. Андрєв *Любов до ближнього* жарт в 1 картині. Переклад О. Коваленка, ціна 10 коп.

О. Мицюк *Про переселення на Амур та Усурійський край.* Вид. коштом П. Косенка, ціна 5 к.

Берейській Мір ежемѣсячний журнал, январь—февраль. Петербургъ.

Мір двухнедѣльный журнал, №№ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 і 8. (октябрь 1908 г. —февраль 1909 г.). Петербургъ.

Сонъ жєницъ №№ 1—3.

Московскій еженедѣльникъ, журнал.

Хлѣборобъ №№ 1—4. Харьковъ.

Труженникъ № 1—2, Петербургъ.

Рациональное удобрєніє. № 2, С. П. В.

Українське Бжєльництво № 1 і 2 Київ.

Листьмо з Просвіти. № 1 і 2. Львів.

Прапор № 1—8 Коломия.

Народне Слово № 183—189 г. Львів.

Народне Волицтво № 1—6, Чернівці.

Борба № 22—24 і 1. Чернівці.

Чорні Ряди №№ 1—6 Відень.

„ОБРАЗОВАНИЕ“ XVIII г. Вышла и разсылается подписчикам Мартовская книжка ежемѣсячнаго журнала. Содержаніе: При лунном свѣтѣ. О. Спѣшной, Толпа. Стих. Л. Василевскаго. В чертовом гнѣздѣ. Ф. Чернаго. Гнѣвъ земли. М. Гальперина. Ночная гостья. С. Карасевич. Свѣтъ и тѣни. Л. Сохачевской. Пикар. Ал. Будишева. На перепутьи. Стих. В. Уманова-Каплуновскаго. Над Поёмой, С. Гусева-Оренбургскаго. Веселье стих. Валентина Кривича. Ингеборг ром. Бергеллермана. Стих. Г. Галиной. Хаджи. Браттер. В чем смысл настоящаго. А. Елеонскаго. Из Кнута Гамсуна. Стих. Ан. Доброхотова. Зарожденіе капитализма и національнаго хозяйства. П. Маслова. Равенство в безправіи А. Клейнборта. Независимый и его достоиніе. (Апология моиста). П. Боборыкина. Рецидив славянофильства. Г. Градовскаго. Новый Гулливер XX вѣка. Н. Чайковскаго. Эрнст Генкель. А. Генкеля. Театр Вагнера. У. Ашкинази. Жизнь и школа. Педагогическая лѣса. В. Василевича. Дѣти писатели. Тумин. Самоубійства в средней школѣ. Г. Гордона. По поводу юбилея. А. А. Луговой. И. Розенфельда. Скандинавскіе модернисты (сѣверные сборники). Е. Колтоновскаго. Кнут Гамсун о русской литературѣ. В. Бруснянина. Лѣтопись литературы. Л. Мович. Библиографія. Внутреннее обозрѣніе М. Новорусскаго. Безмятежное житіе, Альфа. Очерки иностранной жизни. Патриотизм культурной буржуазіи в странѣ рванша. И. Е. Кудрина. Продолжается подписка на журнал. Подписная цѣна: на год 7 рублей (заграничу 10 р.). Допускается самая льготная разсрочка. Продажа книжек 1908 г. выпущенных новой редакціей продолжается за исключеніем ноябрьской книги журнала, которая распродана. Главная контора журнала С.П.Б. 5-ая Рождественская 23. Тел. 114-16. С апрѣля начнутся печатаніем „Воспоминанія“ Н. Е. Кудрина. Редактор Издатель *Дм. Нарышов.*

„МІРЪ“ Продолжается подписка на 1909 год на двухнедѣльный литературный и пересылкой на год 4 р., на полгода 2 руб., на 3 мѣс. 1 р. Для выписывающих за границу за означенной цѣнѣ прибавляется стоимость доставки. Цѣна отдѣльнаго № 20 коп. При сотрудничествѣ слѣдующих лиц: Агафонов В. К., Андрусов Л., Арабажин К. И., Арцыбашев, М. П., Ашенбреннер Мих., проф. Батушков Ф. Д., Баранцевич К. С., Варш Г. З., Беренштам В. В., Верштейн Н. Д., Богусвѣйский Л. Л., Борисак А. А., Бруснянин В., Брун Л., Будишев А. Н., Бух Л. К., Василевскій Л. М., Велихов Л. А., Вейнберг А. А., Венгерова З., Вересаев В. В., Вечеслов М. Г., Гринская И. А., Гальперин, М. П., Годин Я., Гласко В. И., Градовскій Г. К., Дымов О. И., проф. Ермаков В. П., Зарин А. Е., Зайцев Д., проф. Зограф Н. Ю., Измайлѣв А. А., проф. Иванюков И. И., Клеенборт Л. Н., проф. Краснов А. Н., Кремлев А. Н., Куприн А. И., Лейтес К. С., Лаврентьев Д. К., Лев-Мович, Леонтьев П. П., Ленскій Б., проф. Лесгафт П. Ф., Маркович Б. А., Маркович Р., Мадіевич Л. М., Минцлов С.Р., Морозов Н. А., Новиков А. И., Новорусскій М. В., Носков Н. Д., Платонов П., проф. Перетц В. Н., Петлюра С., пр.-д. Поварин С. И., Потапенко И. Н., Порш М., Потѣхин Ф. Ф., Протопопов Д. Д., Пружанскій Н. О., Рослаев А. С., Рукавишников Ив., Рюмин В. В., инж. тех. Сальников А. Н., Селиванов А. Ф., Свирскій А. И., Семенов Е. С., Сергѣй Горный, Сиромаха, Соломин С., Тан, Тихонов В. А., Тотоміанц В. Ф., Тумин Г. Г., Туган-Барановскій М. И., Федоров М. П., Филатов В. В., Цензор Д., Чюмина О., Щелгов (Леонтьев) И. Л., Яновскій А. Е., д-р Яцута К. З. и др. Адрес редакціи С.-Петербург, Лиговская 47. Редактор *Л. Л. Богушевскій.* Издатель: *В. Л. Богушевскій.*

Открыта подписка на 1909 г. **новый Журналъ для всѣхъ** общедоступ., литературно критическій, общественно-политическій, иллюстрирован. ежемѣсячный журнал. Слѣдую лучшим традиціям „Журнала для всѣхъ“, новый журнал будет отражать всѣ явленія русской и иностранной общественно-политической жизни в безпристрастном и всестороннем освѣщеніи чуждом узко-партийных тенденцій. Избѣгая политической односторонности журнал будет преслѣдовать преимущественно культурныя задачи. Удѣляя обширное вниманіе наибольшим вопросам общественной жизни редакція широко ставит отдѣлы: литературный, критико-библиографическій и популярно-научный. В журналѣ принимают постоянное участіе: Отдѣл художественной литературы — Леонид Андреев, М. Арцыбашев, Л. Андрусов, Д. Айзман, Ник. Архипов, И. Бунин, В. Вацкич, В. Вересаев, А. Вербицкая, Я. Годин, С. Гусев-Оренбургскій, О. Дымов, А. Куприн, А. Каменскій, Кармен, В. Муйжель, Н. Олигер, И. Потапенко, А. Ремизов, А. Рослаев, С. Скиталец, С. Сергѣев-Ценскій, Н. Тимковскій, А. Федоров, Тан, Е. Чириков, О. Чюмина, Г. Чулков, Дм. Цензор, И. Щелкина-Куперник, С. Юшкевич, и др. Отдѣл общественно-политическій — В. Агафонов, Н. Ашешов, П. Берлин, Н. Ворейскій, А. Дживилегов, проф. А. Карѣев, проф. Д. Кузьмин-Караваев, П. Мижух, Н. Морозов, (шлессельбуржец), М. Лемке, проф. А. Погодин, В. Поссе, проф. Д. Петрушевскій, проф. Е. Тарле, проф. М. Туган-Барановскій, проф. И. Озеров, В. Тотоміанц, Г. Штильман, И. Южанин и др. Отдѣл критики и библиографіи — Проф. Ф. Батушков, Т. Богданович, Л. Галкин, С. Венгеров, А. Измайлѣв, проф. Н. Котляревскій, проф. В. Сперанскій, проф. Д. Овсяннико-Куликовскій, К. Чуковский, и др. Отдѣл искус-

ств—Ал. Велуа И. Гинзбург И. Лазаревскій А. Осовскій И. Рѣпин Н. Рерих Н. Эфрос и др. Журнал выходит ежемѣсячно в объемѣ до 9 обычн. печат. лист. (130-140 ст.) : иллюстраціями в текстѣ. Подписная цѣна 2 р. в год. Допускается разсрочка: 1 р. при подпискѣ и 1 р. к 1-му апрѣля. За границу 4 р. Цѣна отдѣльн. книжки 25 к. пробный №—за пять 7 коп. марок. Желающіе получить ноябрьскій и декабрьскіе книжки приплачивают по 30 к. за каждую, или 50 к. за двѣ (с пересылкой). Подписка принимается: в конторѣ Редакціи и во всѣх книжных магазинах. При подпискѣ через книжные магазины сверх подписной цѣны доплачивается еще 15 комиссіонных.—Адрес Конторы и Редакціи: С.-Петербург Саѣчной 16.

Московский Еженедѣльник год изданія IV. Журнал расширяет отдѣлы, посвященные текущему законодательству матеріальным и культурным потребностям Россіи, а также внѣшней политики, удѣляя особое вниманіе Славянскому вопросу; равным образом будут всесторонне освѣщаемы явленія в области религіозно-философских идей искусства и литературы. Редактор *И. Е. И. Трубецкой.* Ближайшіе сотрудники: С. А. Котляревскій, А. Л. Погодин, П. Б. Струве, Ки. Г. Трубецкой и А. А. Кауфман. В теченіи года подписки получают 50 книжек еженедѣльно за исключеніем праздничных Рождества и Пасхи. Условія подписки: 1 год—5 р. на 6 мѣсяцев—3 р. на 3 мѣсяца—1 р. 50 к. За границу вдвое. Разсрочка допускается годовым подписчикам при подпискѣ 3 руб., 1 мая 2 руб. Контора журнала Московскій Еженедѣльник—Москва Пречистенскій бульвар д. Кальмеера.

Нові книжки про переселення.

1. *О Мицюк*. Про переселення на Амур та в Усуйрський край, ціна 5 к.

2. *О Мицюк*. Переселення в Західній Сібір-губернії: Тобольська, Томська з Акмолинським округом, Єнисейська; області: Забайкальська, Іркутська, Якутська, з малюнк., ціна 8 к.

3. *О Мицюк*. Переселення в степовий Киргизський край (на Сірий Клин) ціна 7 к.

Усі три книжки висилається бандеролею по пошті кожному, хто пришле 24 коп. почтов. марками.

Книжки того-ж автора:

Про піски Полтавщині та їх задобрюваннє. З 14 малюнками і 1 картою ціна 15 к.

Вереміївська Коліївщина (друкується). Замовляти в *Українській книжарні*, Київ, Безаківська, ч. 8.

Продаються і в инш. укр. книжарнях.

Продолжається підписка на 1909 год на ежемѣсячний журнал **Еврейскій Мір** (вжемаєш участі: С. при ближай- А. Ан-скаго, С. С. Вермеля, С. М. Дубнова, П. С. Марка, А. Ф. Перельмана, Г. М. Португалова, М. Б. Ратнера, Л. А. Сева, Я. Н. Теплицкаго, Шми. **Еврейскій Мір** видит свою задачу в объективном изслѣдованіи научных общественных и политических вопросов еврейства в художественном воспроизведеніи еврейскаго быта и вообще в содѣйствіи развитію культурных цѣнностей націи. В журналѣ будут слѣдующіе постоянные отдѣлы: I. а) Беллетристика; в) еврейская наука (исторія, философія etc) II. Вопросы общественной культуры, національной политики и экономической науки евреев. III. а) Внутреннее обозрѣніе; а) иностранное обозрѣніе; б) литературное обозрѣніе; в) искусство; г) критика и библиографія; д) фельетон (случайныя замѣтки, провинціальныя картинки и проч.) Подписная цѣна в год 6 руб. 1/2 года 3 р., 1 мѣсяц 65 коп. Для годовых подписчиков допускается разсрочка платежа: 1-го января 2 р. 1-го апрѣля 2 р. 1-го августа 2 р. за границу на год 8 р. на полгода 4 р. Адрес редакціи: СПб. В. Польяческая 39. Редакт. изд. *Г. М. Португалов*.

Принимается подписка на 1909 год на **Оренбургскую Газету** общественно литературно-политическую выходящую в г. Оренбургѣ. Подписная цѣна: на 12 м. 5 р., на 6 м. 3 р., на 1 м. 60 к. с пересылкой. За границу на год 8 р. 50 к., 1/2 г. 4 р. 50 к., на 3 м. 2 р. 5 к. Издат. О-во *Прогресс* Редакт. *П. Тимашев*.

Продолжается підписка на 1909 г. на ежемѣсячный популярный иллюстрированный журнал **ТРУЖЕНИК** посвященный вопросам кооперации. Выходит при ближайшем участіи: В. П. Торгашева, В. Ф. Тотоміанца и М. Л. Хейсина. Журнал ставит себѣ задачей проводить истинныя начала кооперации в широкой массѣ потребителей, освѣщать наше кооперативное движеніе, знакомить с теоріей и практикой кооперации на Западѣ и пр. Кроме того журнал по мѣрѣ возможности стремится давать обзоры професіональной и культурно просвѣтительной дѣятельности. Подписная плата с дост. и пер. во всѣ города Россіи: на год 1 р. 50 к.,—на 6 мѣс. 75 к.—Отдѣльный № 10 к. с пер.—12 к. Подписка принимается в конторѣ журнала; С.-Петербург. Невскій 60, при книжном магазинѣ Т Р У Д и во всѣх книжных магазинах крупных городов Россіи. Редактор-Издатель *Д. Егоров*.

Открыта підписка на 1909 год на ежедневную вечернюю **Последнія Новости**. III год изданія. Единственная в юго-западном краѣ **общедоступная** по цѣнѣ и содержанію газета. При безусловно прогрессивном направленіи, газета стремится быть интересной для всѣх и в этом видит свою главную задачу. Насколько эта задача отвѣчает требованіям момента, можно судить по неуклонному и быстрому росту газеты. В фельетонѣ ежедневно печатаются оригинальные и переводные романы. Новости науки, литературы, искусства спорта и проч. даются ежедневно. Ежедневно каррикатуры на злобы дня, шаржи, иллюстраціи текущих событий, портреты и проч. Условия подписки: Год с доставкой и пересылкой 5 р. 1/2 года 3 р. мѣсяц 50 коп. Для годовых подписчиков допускается разсрочка: первый взнос 2 р. в апрѣлѣ 2 р. в августѣ 1 р.: или первый взнос 3 р. в юнѣ 2 р. Адрес редакціи и конторы: Думская площадь № 3 Торговые ряды, лѣвая сторона.

Открыта підписка на 1909 год на ежемѣсячный журнал **Союз Женщин**. Третій год изданія. Журнал посвящен вопросам связанным с борьбой за равноправіе женщин и улучшеніе их матеріального, культурнаго и правового положенія. Подписная цѣна с доставкой и пересылкой на год—2 руб. 50 коп. на полгода—1 руб. 50 коп. Редакція: С.-Петербург, Николаевская 84 кв. 9.

Открыта підписка на 1909 год на професіональный и общественно-педагогическій журнал **Народный Учитель** (4-й г. выходит 20 раз в год). Программа журнала: Руко-водящія статьи по очередным вопросам школьной реформы. Всесторонняя разработка вопросов професіональнаго учительскаго быта. Научно-популярныя статьи по педагогикѣ, психологійи школьной гигиенѣ, саниторіи и пр. Вопросы внѣшкольнаго образованія. Постоянные отдѣлы журнала: I. Вопросы народнаго образованія в Госуд. Думѣ. II В учительских обществах (критическіе обзоры). III. Хроника народнаго образованія. IV. Из жизни заграничной школы. V. Народное образованіе в земствах и городах. VI В народных университетах. VII. Среди педагогических журналов. VIII. Сообщенія с мѣст. IX. Литературныя новости. X. Справочныя свѣдѣнія по народному образованію. XI. В помощь самообразованію. XII. Следи книг (библиографія). XIII. Почтовый ящик. XIV. Письма в редакцію. С 1908 г. журнал выходит **съ иллюстраціями**. Подписная цѣна. На год—2 р. 50 к., на полгода—1 р. 25 к., на 3 мѣс.—75 к., на 1 мѣс.—30 к. Допускается разсрочка. Менѣе рубля—можно сберегат марками. Иногородных просят обращаться исключительно по слѣдующему адресу: Киев, редакція журнала, Львовская 81 кв. 10.

РУССКІЙ НАЧАЛЬНЫЙ УЧИТЕЛЬ (XXX год изданія) будет издаваться по прежней программѣ и с особым отдѣлом работ и сообщеній **Народных учителей и учительниц**. В журналѣ помѣщаются многія работы и письма народных учителей, разборы новых книг и различныя сообщенія о ходѣ учебнаго дѣла. В 1905 г. редакціи „Русскаго Начальнаго Учителя“ основан фонд для изданія работ народных учителей и учительниц начальных школ. Издан Русско-Корельскій словарь уч. Георгіевскаго под редакціей академика Ф. Ф. Фортунатова и работа о новых началах преподаванія орфографіи Н. Бочкарева. Подписка принимается редакціей (Спб., Коломенская, 32), только на цѣлый год. Подписная цѣна на год 3 р. с пересылкой. Редактор-издательница *Е. Латышева*. Редактор *В. Латышев*.

Продолжается подписка на 1909 год на литературно-общественный и научно-популярный журнал (орган **Молодые Порывы** идейной молодежи). Выходит два раза в месяц (24 № в год). В журнал помещаются: беллетристика и статьи по назрѣвшим вопросам общественной жизни, народнаго образованія, литературы, философіи, этики, наук и искусств; критика и публицистика; внутреннее и иностранное обозрѣніе; библиографія и пр. Для спорных вопросов и взаимной помощи читателей открыт специальный отдѣл. С пятого № печатается разсказ Леонида Андреева: „**О СЕМИ ПОВЫШЕННЫХ**“. В журналѣ участвуют: М. С. Алжмов (Член Гос. Думы), проф. В. М. Арциховскій, магистр уг. права А. Аллаев (Париж), прив.-доц. А. Н. Бернштейн, І. П. Брихичевъ, А. В. Тыркова, Вергужскій, С. Дрожжин, проф. В. П. Зыков, Б. Каплан, Е. Г. Кармазина, С. С. Королюкѣй, Л. Л. Мищенко, И. Ф. Наживинъ, А. И. Петровскій (Член 2-й Гос. Думы), И. М. Расторгуев, прив.-доц. Ф. И. Рыбаков, М. Хаджетлаше (Париж), Ф. Шкулев, Е. М. Щепкина и мн. друг. Страницы журнала открыты для малоизвѣстных авторов. Всякое живое, бедное дарованіе, встрѣчается пріятливо. Подписная цѣна на год: с доставк. и пересылк. 2 р. 50 к. на полгода 1 р. 50 к., на 3 мѣс. 85 к. Пробный номер высылается за три семикоп. марки. Подписка принимается в Главной Конторѣ журнала (Ростов н-Д), а также в ея отдѣленіях: в С.-Петербургѣ у Мищенко (Невскій, 120, кв.), Москвѣ в книжн. маг. „Посредник“ (Петровск. линія). Адрес Редакц. и Главн. Конт.: Ростов н-Д., Пушкинская, 194.

Редактор-издатель *І. П. Новалев.*

Открыта подписка на 1909 год на **Хуторянинъ** сельско-хозяйственный популярный журнал издаваемый Полтавским обществом сельскаго хозяйства. Год изданія XIV. Главная задача журнала-популяризація сельскохозяйственных знаний в массах населенія. Журнал будет выходить в 1909 г. еженедѣльно книжками в размѣрѣ 2—3 печатных листов с рисунками и иллюстраціями по слѣдующей программѣ: 1) Правительственныя распоряженія и извѣстія. 2) Дѣятельность мѣстных сельско-хозяйственных обществ их отдѣлов и отдѣленій. 3) Статьи по сельскому хозяйству промышленности и торговлѣ экономическія и техническія. 4) Хроника, сельско-хозяйственное обозрѣніе и корреспонденціи. 5) Сельскохозяйственная и экономическая дѣятельность земских учреждений. 6) Библиографія и обзор сельскохозяйственный и экономической литературы. 7) Сельскохозяйственный фельетон. 8) Смѣсь и мелкія извѣстія. 9) Вопросы и отвѣты. 10) Торговныя извѣстія. 11) Обозрѣнія. 12) Объявленія. Всѣм подписчикам в 1909 году будут разосланы: 1) иллюстрированный календарь Хуторянин (в объемѣ не меньше 5 печатных листов текста) 2) Краткая біографія Т. Г. Шевченко и 3) улучшенныя сѣмена растеній. Подписная цѣна 2 руб. на год с пересылкой на полгода 1 руб. Открыта групповая подписка для крестьян на льготных условіях. Адрес редакціи: Полтава Губерн. Земс. Управа.

ВОЛОГОДСКАЯ ЖИЗНЬ газета еженедѣльная общественно-политическая, литературная и экономическая. Цѣна с пересылкою на год—6 р.; на полгода—3 р.; на 3 м.—1 р. 50 к.; на 2 м.—1 р. 10 к.; на 1 м.—60 к. Для городских и земских учителей, учительниц, фельдшеров, фельдшерц и т. п. на год—5 р.; на 6 м. 2 р. 50 к.; на 3 м.—1 р. 30 к.; на 2 м.—90 к.; на 1 м.—50 к. Адрес редакціи: г. Вологда, Кирилловская улица, дом Свѣшнікова.

Газета Гадячскаго Земства выходит 2—3 раза в недѣлю обыкновенно по понедѣльникам, средам и пятницам.

Открыта подписка на 1909 год на музыкальный народно-пѣвческий журнал **БАЯН** и литературно-3-й год изданія с нотами **БАЯН** ным отдѣлом, посвященный преимущественно вопросам школьно-хорового и регентскаго дѣла. Цѣль журнала: способствовать, по мѣрѣ сил, распространенію музыки и пѣнія в народѣ, освѣщать нужды, защищать интересы и объединять всѣх труженников на народно-пѣвческой нивѣ, дѣло чего в литературном отдѣлѣ будут помещаться статьи и очерки по вопросам музыки и хорового пѣнія, а в музыкальном отдѣлѣ—духовные и свѣтскіе хоры, тріо, дуэты и соло для пѣнія, а также русскія и малорусскія пѣсни. К участию в журналѣ на 1909 год приглашены извѣстные музыкальные писатели, дѣятели и композиторы. В музыкальном отдѣлѣ общались сотрудничество: С. Т. Аббакумов, В. Г. Алексѣев, М. В. Анцев, А. А. Архангельскій, А. Т. Гречанинов, Н. И. Компанейскій, Н. В. Лисенко, Л. Л. Лисовскій, А. Ф. Пашенко, М. П. Рѣчунков, А. А. Спендіаров, Н. П. Толстяков, М. М. Чернов и др. Журнал предназначается для учителей пѣнія, регентов свѣтских, церковных, монастырских, народных, военных, любительских и т. п. хоров, пѣвц и пѣвцов, начальных школ, низших и средних учебных заведеній, хоровых обществ и музыкальных кружков, священников, псаломщиков, любителей музыки и пѣнія и интересующихся этим искусством. Тамбовским Земством журнал Баян рекомендован в земскія народныя училища. В интересах всесторонняго освѣщенія школьно хорового, регентскаго, церковно и народно-пѣвческаго дѣла, редакція по прежнему приглашает сочувствующих члѣнам журнала присылать ей различныя свѣдѣнія о всѣх проявленіях музыкальной жизни и о дѣятельности труженников муз. искусства на народно-пѣвческой нивѣ, не стѣняясь формой изложенія, так как таковыя будут систематизироваться редакціей в общій обзор под рубрикой Музыка и пѣніе в провинціи. Всякое сообщеніе будет принято с благодарностью. **ПОДПИСНАЯ ЦѢНА.** На год (с Января) с нотами 3 р. (без нот 2 р.) на полгода; с нотами 1 р. 75 к. (без нот 1 р. 25 к.). Наложным платежем—дороже на 25 коп. В расрочку: при подпискѣ 2 р., в іюнѣ 1 р. Оставшіеся в ограниченном количествѣ, полные годичныя экземпляры: БАЯНА за 1908 г. можно выписывать по цѣнѣ: с нотами 3 руб. без нот 2 руб. с пересылкой. Наложн. платежем дороже на 25 коп. Адр-с редакціи журнала Баяна (для денежной, заказной и простой корреспонденціи) Г. Тамбов.

Идатель *П. Н. Богдашев.* (Г. Тамбов.)

Редакторы: *П. Н. Богдашев, А. Ф. Пащенко.*

„ЕВРОПЕЙСКАЯ ЖИЗНЬ и РОССИЯ“ художественно-литературный и политическій журнал по образцу больших зараничных иллюстраціи. Открыта подписка на 1909 г. (II-й год изданія). Европейская Жизнь—Иллюстрированный Вѣстник русской и зараничной жизни, политики, литературы, путешествій искусства, театра и мод. 12-18 выпусков в год с богатыми иллюстраціями на роскошной бумагѣ. Картины русских и иностранных художников (галерея картин Парижскаго Салона). В 1909 году будет печататься полный захватывающаго интереса роман К. де-Перьера—Записки игрока в Монте-Карло. **ПРЕМІЯ ГОДОВЫМЪ ПОДПИСЧИКАМЪ:** Столицы Европы и Восток (с иллюстраціями). Подписная цѣна: на год с доставкой и перес. 4 руб., на полгода 2 руб., за границу на год 8 руб. Редакція в С.-Петербургѣ: Николаевская 10. Телеф. Редакціи и Конторы 95-57. Подписка принимается во всѣх книжных магазинах Новаго Времени.

Продолжается под- писка на 1909 г. **Рациональное удобрение**

Ежемесячный Иллюстрированный Извѣстия Агрономическаго Бюро для распространяющаго рациональнаго искусственнаго удобрения в Россіи (4-й год изданія). Журнал посвящен разработкѣ вопросов, касающихся правильнаго примѣненія удобрений, в сельском хозяйствѣ (полеводства, огородничества и садоводства); для этого помѣщаются: 1. Специальныя экономическія техническія статьи по названному отдѣлу сельскаго хозяйства. 2. Статьи—рефераты по научным сельско-хозяйственным работам находящимся в связи с назначеніем журнала. 3. Обзор сельско-хозяйственной литературы. 4. Библиографія. 5. Отвѣты на вопросы о примѣненіи удобрѣній имѣющіе общій интерес. 6. Объявленія. Пописная цѣна: с доставкой и пересылкою: в год 1 руб. 50; 1/2 коп. года—80 коп. Гг. земским и правительственным агрономам, народным учителям, сельск. духовенству, с. х. обществам и учащимся подписная цѣна на год 1 р. 50 коп., крестьянам 5) коп. в год. Адрес редакціи: С. Петербург, Морская 4. В 1909 году слѣдующія приложения: 1. Настольный календарь. 2. Минеральное удобрение в Тихвинском уѣздѣ. 3. Удобрение цвѣтов. 4. Минеральное удобрение плодовых деревьев. Пробный № высылается за 5-ти копеечную марку. В конторѣ имѣются полныя комплекты Рациональнаго Удобрения за 1906, 1907 и 1908 годы; стоимость их: 1906 г.—75 коп., в переплетѣ—1 рубль. 1907 г.—1 рубль в переплетѣ—1 рубль 30 коп. 1908 г.—1 30 к. в переплетѣ—1 руб. 50 коп. Ответственный редактор Агроном **Ф. И. Вальта**

ХЛѢБОРОБ

сельско-хозяйственный двухнедельный журнал с рисунками. Подписная цѣна 1 р. 50 к. за год. Цѣна отдѣльнаго номера 10 коп. „Хлѣбороб“ имѣет задачей распротр. практич. свѣдѣній по сельск. хозяйству среди крестьянскаго населенія. Приспособлен к потребностям и нуждам крестьянскаго хозяйства Харьковской и смежных с ней уѣздов других губерній черноземной полосы. „Хлѣбороб“ издается Харьковским Обществом сельскаго хозяйства при субсидіи Харьковскаго Губернскаго Земства. Редакція: Харьков, Плетневскій пер., № 2, Общество сельскаго хозяйства. Ответственный редактор агроном **С. М. Кузнецов**.

„БЕССАРАБСКОЕ СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО“

двухнедельный журнал, издаваемый Агрономической секціей Бессарабскаго Общества естественнаго испытателей и Кишиневским Отдѣлом Императорскаго Россійскаго Общества пловодства. Журнал будет посвящен интересам бессарабскаго сельскаго хозяйства. Редакція намѣрена обслуживать практическія запросы сельских хозяев и содѣйствовать успѣхам полеводства, скотоводства, виноградарства, винодѣлія, пловодства, огородничества и табаководства. Систематически разрабатывая названную отрасль, редакція вмѣстѣ с тѣм не будет упускать из виду и нужд шелководства, пчеловодства, льсо-разведенія и рыбоводства, а также даст ряд статей, касающихся кустарных промыслов. Цѣна на год—2 руб., для учителей—1 руб. 50 коп. Адрес редакціи: г. Кишинев, Синадиновская, 23.

Открыта подписка на 1909 год (3-й год изданія) на иллюстрированный на- „**Астрономическое Обзорѣніе**“, научно-популярный журнал. Рекомендован для выписки в бібліотеки средних учебных заведеній Министерств: Народнаго Просвѣщенія, Военнаго, Торговли и Промышленности. Журнал содержит статьи по всѣм отдѣлам астрономіи, написанныя вполне доступно. Особое вниманіе будет удѣлено новинками как астрономіи так и связанным с нею наук: физики химіи, метеорологіи и физики земнаго шара. Предназначенный для широкаго круга лиц, он будет заключать все, что может быть полезно и интересно для всякаго, а в особенности любителям астрономіи. Цѣна с пересылкой и доставкой 3 рубля в год; допускается разсрочка: 2 руб. при подпискѣ и 1 руб. к 1 Марта. Журнал за прошлый 1908 год высылается по цѣнѣ 3 руб. за экземпляр, за второе полугодіе 1907 г.—1 р. 50 к.; за первое полугодіе 1907 г.—весь разошелся. Подписка принимается в редакціи: г. Николаев (Херс. губ.), Глазенаповская 3. Редактор издатель **И. С. Пелипенко**.

„ПОСРЕДНИК“

Продолжается подписка на новую газету „Посредник“. Программа газеты: 1) Телеграммы. 2) Хроника городская, провинціальная, общерусская, заграничная театральная и судебная, заимствованная из др. газет и по сообщеніям собств. корресп. 3) Повѣсти, рассказы, стихотворенія, анекдоты, шутки, пародіи и пр. 4) Злободневныя фельетоны. 5) Хроника торговая, промышленная и биржевая. 6) Свѣдѣнія о вновь возникающихъ торговых-промыш. предпріятіях и об учрежденіи акціонерн. компаній. 7) Обзор существующихъ торгово-пром. предпріятій. 8) Извлеченія из отчетов акціонерныхъ обществъ и товариществ на вѣрѣ. 9) Хроника новыхъ изобрѣтеній в промышл. мѣрѣ. 10) Сообщенія о вновь опубликованныхъ тарифахъ. 11) Обзор рыночныхъ цѣн. 12) Свѣдѣнія о предстоящихъ торгахъ и поставкахъ. 13) Свѣдѣнія о покупкѣ и продажѣ недвижимыхъ имуществъ. 14) Сообщенія об объявленныхъ несостоятельностихъ, а также об учрежденіи конкурсовъ и администраціи. 15) Хроника всѣхъ видовъ спорта. 16) Указатель торгов. пром. фирм. 17) Спросъ и предложеніе труда. 18) Вопросы и отвѣты. 19) Справочныя свѣдѣнія. 20) Объявленія и рекламы. В „Посредникѣ“ кромѣ общегазетныхъ отдѣловъ содержится рядъ отдѣловъ спеціальнаго характера. **БУДЕТ ВЫХОДИТЬ** в 2 часа дня т. е. позже утреннихъ мѣстныхъ газетъ и ранѣе вечернихъ изданій. Замѣняя такимъ образомъ тѣ и другія.

Николаевскій Голос

газета ежедневная, политическая, экономическая и литературная. Подписная цѣна: на год—8 р.; на 6 м.—4 р. 40.; 3 м.—2 р. 50 к.; 1 м.—90 к. Адрес: г. Николаев (Херс. г.) уг. Никольской и Московск.

„ИЗВѢСТІЯ“

Областной Земской Переселенческой Организаци. Изданіе двухнедельное. ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: на год 2 р., на полгода 1 р. с пересылкою. Цѣна отдѣльнаго номера 10 к. Подписка принимается: в Бюро Областной Земской Переселенческой Организаци. Полтава, Губернская Земская Управа.

ЗЕМЛЯ І ВОЛЯ орган для робочого люду. Виходить щотижня. Ціна в Росії 2 руб. **Львів, ул. Ліндого 2.**

ПРАПОР орган українсько-руського народного учительства. Ціна 3 рублі. Галичина, Коломия ул. Міцкевича.

БОРБА робітничий двохижневий журнал. Ціна 1 р. 50 коп. (Буковина) Глібока.

ЧОРНА РАДА незалежна радикальна часопись. Ціна 2 рубл. Відень. „Czorna Rada“ Wien XVIII Gentrageasse 21.

ХЛОПСКА ПРАВДА тижнева селянська часопись. Ц. 1 р. 50 к. (Галич.) Коломия.

УНІВЕРЗАЛЬНА БІБЛІОТЕКА, виходить з початку, ку січня 1909, в якій друкуються перекладні твори з усіх світових літератур та з усіх галузів людського знання, а також вибрані твори української літератури. Ціна на рік за 24 книжки 4 руб. 50 к. Австрія, Львів Академічна 8, Загальна Друкарня.

БУКОВИНА українська газета, виходить тричі на тиждень. Ціна в Росії 8 руб. Австрія, (Bucovina) **ЧЕРНІВЦІ, ул. Перовича 2.**

ПОДІЛЬСЬКЕ СЛОВО часопись політична. Виходить щотижня. Ціна 3 кар. Тернопіль (Галичина).

КАНАДІЙСЬКИЙ ФАРМЕР українська тижнева, ілюстрована часопись в Канаді. Ціна 2 руб. Адреса: The Canadian farmer. P. O. Box. 82, Winnipeg, Man, Canada, Америка.

СВОБОДА українська часопись в Америці виходить щотижня, ціна 4 карб. Адреса: „Svoboda“ 184 Hudson St. New York N. Y. N. A. Можна виписувати через „Українську Книгарню“ (Київ, Безаківська 8).

ЗОРА двухтижнева українська газета в Бразилії. Ціна для Росіян 5 рублів. Адрес: „Zora“ em Curitiba. Caixa postal № 200. Paraná Brasil. America.

ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА НА 1909 ГОД НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

„КІЄВСКАЯ МЫСЛЬ“.

ЕЖЕНЕДѢЛЬНО ИЛЛЮСТРИРОВАННЫЯ ПРИЛОЖЕНІЯ.

Въ газетъ принимаютъ участіе слѣдующія лица:

А. В. Амфитеатров, Антид-Ото, А. Н. Ачкасов, Е. А. Адамов, Д. В. Багницькій, М. С. Балабанов, С. Й. Барщевскій, И. М. Билик, Вудущій, К. П. Василенко, П. А. Виленскій, Л. И. Войтоловскій, В. И. Володин, Н. Валентинов, Гарольд (И. М. Левинскій), В. Гусев, Ното Novus, Nuncius, В. А. Дрелинг, И. Я. Дрильш, М. Дезеспер и то, Г. Г. Дроздов, Д. О. Заславскій, В. А. Заблоцькій, М. О. Тоселевич, Н. П. Козеренко, А. Козаринскій, Космополит, В. Краснов, Г. Р. Кугель, Н. Р. Кугель, Л. Курживицькій, А. В. Дуначарскій, Ю. И. Лещ, И. И. Лазаревскій, М. Д. Липман, Lolo, М. Лиров, А. І. Лозинскій, Р. К. Лубковскій, Д. М. Марголин, А. Л. Майзелис, А. Н. Мельницкій, арх. Михаил, Я. Мунт, кн. Мышкин, Л. М. Неманов, А. Н. Николаев, К. М. Оберучев, М. И. Оленов, Р. Оленин, Н. П. Омельченко, Петр П., Я. А. Подашевскій, Н. Ф. Пономарев, Плебей, Пусторослев, А. И. Рогожин, Г. Рудин, А. И. Сви́дерскій, А. В. Сви́рскій, А. К. Скрынников, К. К. Скрынников, О. Н. Смирнов, С. А. Соляков, Н. Сѣверскій, А. Н. Троповскій, П. А. Тулуб, В. В. Уляницькій, Дж. Фримент, А. И. Филиппов, П. Я. Френкель, В. А. Чаговец, Н. Е. Эфрос, М. И. Эйшискін, Е. Г. Шольц, Петр Шубин, Б. К. Яновскій, С. Ястребов, А. А. Яблоновскій, Д. О. Ярошевич, П. М. Ярцев, Г. Христіан и др.

В художественномъ отдѣлѣ:

Художники: Богомазов, Варвик, Кадулин (К. Дулин), Матвѣев (В. Там), Марс, Наумов, Шафран, Рожанович, Маневич и др.

Телеграммы собственных корреспондентов: из Петербурга, Москвы, Одессы, Варшавы, Харькова, Тифлиса и др. Собственные корреспонденты; в Парижѣ, Лондонѣ, Берлинѣ, Константинополь, Вѣнѣ и Римѣ.

Подписная плата съ доставкой или пересылкой:

На 12 мѣс.	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Р.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.
11	10 40	9 50	8 60	7 70	6 80	6 —	5 30	4 30	3 30	2 20	1 20

Разстрочка для годовыхъ подписчиковъ въ два срока:
 1-й взносъ 6 р. при подпис.
 2-й „ 5 р. к 1 юня.
 Или в три срока;
 1-й взнос 4 р. при подпис.
 2-й „ 4 р. 1 апрѣля.
 3-й „ 3 р. 1 августа.

Заграницу доплачивается по 1 руб. в мѣс. Для сельскихъ учителей и сельскаго духовенства (при непосредствомъ обращеніи рѣ главную контору): 1 м.—85 к., 2 м.—1 р. 70 к., 3 м.—2 р. 55 к. 4 м.—3 р. 50 к. 5 м.—4 р. 35 к., 6 м.—5 р., 7 м.—5 р. 70 к., 8 м.—6 р. 45 к., 9 м.—7 р. 10 к., 10 м.—7 р. 80 к., 11 м.—8 р. 40 к., и 12 м.—9 р. Без доставки в Кіевѣ—1 р. в мѣсца. Для гг. учащихся в высшихъ учебныхъ заведеніяхъ (в Кіевѣ) в мѣс. 58 коп. Адрес редакціи и главн. конт. Кіев, Владимірская 48.

продолжається підписка на 1909 г. на еженевну газету

КИЇВСЬКІЯ ВІСТІ

с еженевдльним иллюстрованим приложенієм.

„Кіевская Искра“

Кіевскія Вѣсти будут выходить в размѣрѣ и по программѣ больших столичных газет. В теченіе наступающаго года в газетѣ будут печататься статьи и фельетоны на обществен. темы. И. К. Брусиловскаго, В. В. Водовозова, Духа Банко, А. Г. Горнфельда, Иванова-Разумника, С. П. Мельгунова, арх. Михаила (Друг), В. А. Мякотина, О. Л. Дора, А. Б. Петришева, В. В. Португалова, С. Д. Протопопова, А. В. Пъшехонова, М. В. Ратнера и др. Подписная цѣна на газету Кіевскія Вѣсти вмѣстѣ с журн. Кіевск. Искры с доставкой и пересылкой: На 1 год 9 руб., 11 мѣс. 8 р. 50 к., 10 м. 8 р., 9 м. 7 р. 25 к., 8 м. 6 р. 50 к., 7 м. 5 р. 75 к., 6 м. 5 р., 5 м. 4 р. 50 к., 4 м. 3 р. 80 к., 3 м. 2 р. 85 к., 2 м. 1 р. 90 к., На 1 мѣс. 95 коп. За границу доплачивается по 80 коп. в мѣсяц с доставкой и пересылкой. Для сельских учителей и священников, для низшаго земскаго медицинскаго персонала, для учащихся в высших учебных заведеніях, а также для крестьян и рабочих (при непосредственном обращеніи в главную контору), за газету Кіевскія Вѣсти вмѣстѣ с журналом Кіевскія Искра установлена особенно льготная плата, а именно за 1 мѣс. с доставкой и пересылкой: 75 коп., за 3 мѣс.—2 руб., за 6 мѣс.—4 руб. и за год—8 руб.

Для годовых подписчиков, подписавшихся непосредственно в конторѣ допускается разсрочка платежа: В 2 срона: При подпискѣ—5 р. К 1-му юнія—4 р. В 3 срона: При подпискѣ—3 р. К 1-му апрѣля—3 р. К 1-му юлія—3 р. В 8 сронов: При подпискѣ 2 р., к 1-му февралю, марта, апрѣля, мая, юнія, юлія и августа по 1 рублю—всего 9 рублей.

Адрес главной конторы и редакціи—Кіев Лютеранская ул. 2.

ПРИЙМАЕТСЯ ПЕРЕДПЛАТА

на новий популярний иллюстрований щомісяшний літературно-науково-громадський і економічний журнал:

„УКРАЇНСЬКА ХАТА“

Журнал призначається для широких верств українського громадянства.

Містить твори з красною письменства: (поезії, оповідання, драми, нариси і инш), науки і мистецтва; статті: історичні, публіцистичні, критичні, та економічні; звідомлення про діяльність українських наукових, літературних і культурно-просвітних товариств і инш., звістки, дописи і статті про життя і потреби українського студентства, учительства і жіноцтва.

Мета журналу—розбудження національної свідомости серед нашого суспільства і розвитку рідного письменства, штуки і культури.

Крім оригінальних праць, друкуватимуться переклади і огляди інших літератур, а також міститимуться портрети і малюнки.

Адреса редакції: Київ, Гоголівська 8.

Передплата приймається також: в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8) і в Книгарні „Літературно-Науц. Вістн.“ (Володимирська 28).

Редактор - Видавець Павло Богацький.

1) Рукописи, що присилаються в редакцію, повинні бути виразно переписані на одному боці паперу з підписом і адресою автора. 2) Неприняті до друку дрібні оповідання і вірші знищуються і з приводу їх редакція не входить ні в які листування, а хто хоче одержати назад неприйняті більші рукописи, або звертається до редакції з якимись запитаннями—повинен присилати для цього поштової марки. 3) За зміну адреси присилаєть 25 коп. 4) Всі предплатники, що звертаються до редакції по справам передплати, повинні указувати свій передплатний № (що на опазці). 5) Оповідки друкуються в „Українській Хаті“ по ціні: Ціла сторінка: 40 руб.; 1/2 стр. 20 р.; 1/4 стр. 10 р.; 1/8 стр. 5 р.; за рядок непарелі в 1/2 стр.—20 коп. А коли більше як на один раз, по умові, робиться відповідна знижка.

Ціна на рік з пересылкою: 3 руб., окремої книжки 25 к., з пересылкою 30 коп., Можна виплачувать частками по 1 руб.

УКРАЇНСЬКА

ХАТА

ПОПУЛЯРНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВО-ГРОМАДСЬКИЙ
І ЕКОНОМІЧНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК.

№ 2

1909

ЗМІСТ:

1. Будяк Юр.—Страшна мить.
2. Шаповал М.—Поезія.
3. Романова Од.—Ефемериди (новелля).
4. Літинський Я.—Поезія.
5. Личко Ів.—Спиридон Черкасенко (критичний нарис).
6. Будяк Юр.—Буденні звуки (поезія).
7. Іщенко Я.—Поезія.
8. Ернст Генкель.—Світові загадки. Переклад М. Лукича.
9. О. Олесь.—Поезія.
10. Художн. Шульга Г.—На могилі прадіда-лицаря (малюнок).
11. Метерлінк М.—Непроханий гість. Переклад Єв. Тимченка.
12. Євшан М.—Де-що про українське письменство в Галичині за 1908 рік.
13. Алчевська Хр.—До П. (поезія).
14. Новальчук П.—О Олеся (поезія).
15. Микола Аркас (некролог).
16. Журлива Ол.—Думка (поезія).
17. Срібляньний М. По-між сусідами. Українство і великоруси.
18. П. Б.—Закордонна Україна, справа М. Сичинського.
19. Гор—Ів В.—Чарльз Дарвін.
20. До становища народньої школи на Україні.
21. Козоріс М.—Гуцулія (поезія).
22. Бібліографія.
23. Українство в чужій пресі.
24. Літературна хроніка.
25. Книжки надіслані до редакції.
26. Оголошення.

КИЇВ.

БУЛЬВАРНО-КУДРЯВСЬКА 38.

ЦІНА 25 КОП.

З ПЕРЕСИЛКОЮ 30 К.

Приймається передплата на 1909 рік (4 рік видання). Політична, економічна і літературна українська газета, виходить щодня, крім понеділків, як звичайні великі політичні газети. Власні кореспонденти в столицях і по всіх значніших місцях України. В Державній Думі і Державній Раді кореспондент власний. Коштує РАДА з приставкою і пересилкою в Росії на рік 6 карб., на півроку 3 карб. 25 к. на 3 міс. 1 карб. 75 к., на 1 міс. 65 к. За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 к. на 3 м. 2 карб. 75 коп., 1 міс. 1 карб. Ціна окремого № 4 коп. Рокові предплатники за доплату 2 карб. одержать додаток: М. Аркаса „Історія України-Русі“. Адреса редакції і головної контори: **КИІВ**, Велика Підвальна ул., д. 6 біля Золотих Воріт.

Редактор **М. Павловський**. Видавець **В. Чикаленко**.

„БУДУЧИНА“ Приймається передплата на літературно-науковий журнал призначений для ширших верств українського громадянства. — Містить твори з красивого письменства: (поезії, оповідання, нарис, драми; статі: історичні, публіцистичні, критичні); переклади і ілюстрації. В „Будучині“ беруть участь старші і молодші письменники з рос. України, Галичини й Буковини. — Адреса редакції і адміністрації: Львів, Вірменська 25. Передплата приймається також: в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська 8). і в Книгарні „Літер. Наук. Вістника“ (Володимирська 28). Редактор: Микола Венжин. Ціна на рік з пересилкою: 8 кор, в Росії 4 руб., в Америці 2 долари. Поодинокі числа по 40 сот, або 20 коп. Можна виплачувати ратами по 2 кор. Журнал можна замовляти до кінця 1909 року.

Літературно-Науковий Вістник Рік видання XII. Український місячник літератури, науки і громадського життя. Передплата на рік 8 руб., для незможних 7 руб., можна і в разрочку. **КИІВ**, Вел. Володимирська, 28.

Видавець **М. Грушевський**. Редактор **С. Веселовський**.

СЛОВО Тижнева газета. Ближчу участь беруть: Л. Бич, С. Петлюра, Д. Пісчаний і М. Порш. Ціна на рік—3 карб., на місяць—30 к. Окремий номер 5 коп. За границю: 4 карб., на 1 місяць 40 коп. **КИІВ**, Володимирська 76.

Редактор **С. Петлюра**. Видавець **О. Корольова**.

СВІТОВА ЗІРНИЦЯ Селянський тижневик. Ціна на рік 3 карб., на пів року 1 карб. 50 коп., окреме число 7 коп.

Редактор-видавець **І. Волошинський**.

Почт. ст. Ярошенка. Подол. губ. в с Пеньковку.

РІДНИЙ КРАЙ Підписка на 1909-й рік. 4-й рік видання. Виходить в Київ, 4 рази на місяць, (48 чисел на рік) з ілюстраціями, під редакцією **О. Пчіли (О. Носач)**.

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, пьєси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „Рідного краю“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 2 місяці 1 р.; Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком **МОЛОДА УКРАЇНА** коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. Молода Україна окреме від Рідного краю—2 р., на рік, 1 р. на півроку. Адрес: Київ, Благівішенська, 97. Всі ціни і для заграниці—однакові.

UKRAINISCHE RUNDSCHAU укр. місяшна часопись по німецькі. Ціна 3 руб. Адреса: „Ukrainische Rundschau“. Wieu XVIII/s. Frauenelderstr. 2.

СВОБОДА тижневик. Ціна 3 руб. **ЛВІВ**, ул. Ринок 10.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА Наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, філології і етнографії. Виходить під редакцією **М. Грушевського**, XVI рік видання. Передплата в Росії 6 руб. на рік, поодинокі книжки 1 руб. 50 к. Посилать: Львів (Lemberg) Австрія, Супінського ч. 17 наук. тов. ім. Шевченка. (Sevchenko-Gesellschaft der Wissenschaften), або через контору „Літ.-Науков. Вістника“, Київ, Володимирська, 28.

ЕКОНОМІСТ економічно-господарський місячник. Ціна в Росії 2 руб. 50 к. **ЛВІВ**, Ринок 10.

НАРОДНЕ СЛОВО ілюстрована часопись, виходить тричі на тиждень. Ціна 2 руб. **ЛВІВ**, Академічна 8.

ОСНОВА що-тижнева просвітно-політична і господарська ілюстрована часопись. Ціна 3 руб. **ЛВІВ**, ул. Скарги 2.

НАРОДНЕ БОГАТСТВО Австрія, Чернівці, ул. Петровича 2. Часопись суспільно-економічна. Вістник хліборобських спілок на Буковині „Селянська каса“ Ціна в Росію 70 к. на рік.

НАРОДНА СПРАВА Чернівці, ул. Божниця, адвокат Т. Галіп.

УЧИТЕЛЬ педагогічний журнал, двічі на місяць: на рік 4 руб. **ЛВІВ**, Вірменська 2.

ПИСЬМО З ПРОСВІТИ виходить між 15—20-им кожного місяця і подає способи і дороги, якими наш нарід може дійти до красшої долі, містить оповідання з минулости нашого і других народів, подає вісти про просвітний і економічний рух серед нашого народа і інших культурних народів та інформує про всілякі здобутки людського духа. „Письмо з Просвіти“ коштує річно 3 К., а для членів „Просвіти“ лише 2 К. для Росії 2 руб. Адрес редакції і адміністрації, „Письмо з Просвіти“: **ЛВІВ**, Ринок ч. 10.

СТРАШНА МИТЬ.

Квітень. На пів пурнувши в молоду їй пахущу аж чадну траву, ми сиділи з нею в холодку під гаєм над широкою й прямою дорогою, за котрою, як дим, слався й хвилювався степ.

В даліні прозорим малюнком висіло й хвилювалось в повітрі село.

Сонце давно захилилось за гай і тоненьким золотим дротом лоскотало нас по-між цупким радісно-зеленим листем.

У млявій тиші полудня земля тихо дихала і тихенько воручила травною, а ся цупко стиналась угору і сповняла повітре чадними пахощами.

Наші самокати стояли осторонь. Мій, високий і прогонистий, сперався на дерево, а її, низький і короткий, злягав на мого.

І було щось живе і чудне в їх невеличкім холоднім єднанні.

Вся в рожевому, вона спералась на молодий пеньок і ніжно складала в букетик фіялки. Її пишна струнка постать колихалась в зеленій траві, ніби рожевий човник на зеленій воді: вона сміялась з самокатів.

— Які то й рідні! — сміялась вона, і груди, як хвилі, цупко тріпались, ніби випростуючись з під легенької одежі на волю.

І здавалось, що на зеленому килимі лежить купка рожевих квіток, і вітрець злегенька грається їх пелюстками.

У млявій тиші земля дихала отрутними пахощами квітня, молодого горючого життя, туманила голову, напружувала нерви. По всім тілі прокочувались солодкі, лоскочучі хвилі.

Вона сміялась.

І дивно мені було, що цілі роки знав її, стрічався і не помічав її звабливої краси, не помічав, що вона, як весна, повна чар і принади.

Стало до болю запно, що вона заміжня жінка; що у неї є чоловік, старий і грубий, котрий бере її ласки, як щось буденно-звичайне... не почувуючи й не розуміючи її надмірної краси.

— Чом ви не вільна?! — як мука вирвалось у мене.

— А хто вам сказав?.. І її очі на мить блиснули й потухли: нагнувши голову, вона легенько усміхалась, ніжно паруючи фіялки.

А тіло колихалось, як рожева пелюсточка на зелених хвилях. Земля дихала і творила, повна жадоби творить.

Таємничо шепотіли листочки, ніжно цілувало їх проміння... Десь мляво, ніби в гарячих обіймах, вуркотіла горлиця.

Гаряча хвиля прокотилась по мені і раптом підкинула мою голову.

— Коли б я мав таку жінку або коханку, то милував би й носив її на руках як дитину!

— Не піднесли б! — сміючись очима сказала вона.

— О?

— А ні! Ось яка я! — ніби соромлячись, відповіла вона і звільна виправилась.

З трави, як дві гадючки, виглянули маленькі ніжки в чорненьких панчошках і черевичках і гострими носочками, здалось, торкнули мене в серце.

— А понести?..

У густих пахощах трави розстелався і блищав як промінь її сміх, тихий і незвичайний... Як блискавка далекої грози блискали її очі.

— Не понесете...

Здавалось Земля підскочила і підкинула мене на ноги... Я обхопив і притиснув її до себе.

Голову пойняв гарячий туман і закрив мені очі... по руках пробігла комашня і серце тріпнулось і захололо.

Вона обповіла руками мою шию і чути було, як тремтіла.

— Пустіть... міцно тискаючись до мене, молила вона.

— Нічого...нічого... — захлипаючись як утопленик, кидав я, опускаючись на землю.

Дерева зашуміли, нагнулись низько-низько і зацьвохкали в лице й спину... Здавалось, я летів у безодню, і вітер шумів коло вух, і гілля дряпало мені лице.

Було то ні боротьба, ні змагання, ні згода, ні милування... І все, і ніщо.

Ще мить... Але враз, як стріль, вона одірвалась од мене. Хвилина, — і вона була вже на самокаті, лишаючи по собі смугу золотої куряви...

Як божевільний, я подався за нею.

Сонце стріяло їй в спину промінням, здавалось, воно кололо її, — і вона летіла як вітер по зеленохвилім соняшнім степу.

Вона тікала од того, за чим гнався я, і ми мчали по одній дорозі.

Ми мчали...

Ось я догнав її. Мовчки ідем поруч... Самокат її хилється по шляху... спиняється і пада... Бліда, як мрець, лежить вона край дороги з закритими очима.

Я розстібнув її груди, пояс... Хвилини, хвилини... Чудні, не схожі на попередні, хвилини... Одкрила очі, хвилину подивилась на мене... Взямась за мою руку і підвелась.

Застебнулась... сперлася на мене і сіла на самокат.

Аж до її хати ми їхали мовчки.

На веранді сидів її чоловік і тяг пиво.

— Ой, поб'ю я тобі, Марино, самоката, щоб ти не віялась... — пробубонів він.

Я міцно-міцно стиснув їй на прощання руку.

Люблячим оком матері глянула вона на мене і також міцно стисла мою...

Ми стали ніжними друзями-братами, і просто і щиро, як самому собі, розповідали найглибші тайни.

І вперше в житті я побачив страшенно тяжкі тайни жіночої душі...

І вперше в житті я глибоко зрозумів жінку.

ЮР. БУДЯК.

* * *

О, нащо хвилі прудкокрилі
Мене між скелі ці забили,
Загнали в мертву цю затоку,
Де темно, жахно, як в могилі,
Де гасне серце, сліпне око?

...Не жаль мені, що човен утлий
Розбивсь об скелі гострокутні
І я упав без сил на шпилі,
Що з прірви вирости нечутно
Й розбили гін моєї хвилі,

А жаль мені, що в льоті човна
Душа моя, огнями повна,
Не вся згоріла! бо згорить
І не відома й невимовна
На мертвий впавши цей гранит...

М. ШАПОВАЛ.

ЕФЕМЕРИДИ.

НОВЕЛЛЯ.

Прийшла весна. Сонце простягло золоті струни між гілками дерев. Вітрець дмухав стиха і вони бреніли й одгукувалися: в полі, в лісі, в небі, зливаючися в один гучний, чарівний акорд.

Жайворонки упилися солодкими пахощами весняних квітів, рослин та вогкої землі, і співали, співали в повітрі свої бадьорі, веселі, безсмертні пісні.

— Чарівнице, чарівнице! — Щебетало дрібне птаство.

— Вона прийшла, вона прийшла! — приспівували десь журавлі.

— Швидче в поле, швидче в поле! — гукають на їх дикі гуси, ластівки та шпаки.

Птахам хочеться минути те місце, де хмарою стоїть гіркий дим, що випливає з усіх димарів: неначе чісь велитенські чорні крила хочуть затулити небо і сонечко, і веселих пташок од людей. Птахи не бачили людей, що метушилися по вулицях великого гóрода. Заклопотані люде не бачили пташок. Не бачив їх і цей, що йшов в натовпі людському нервовою ходою, зігнувшись, неначе на його молоді плечі хтось поклав занадто велику вагу. Обличча з тонкими рисами було бліде, воно нагадувало якийсь стародавній патрет великого артиста маляра. Великі сірі очі то кидали темну блискавку, то гасли. В білявій бороді заплуталась фіялка. Він нервово тиснув довгими, блідими пальцями фіялки, що купив у хлопчика.

Трамваї з брязкотом котилися, дзвонили, спинялися, забірали людей і знов рушали далі. Автомобілі кидали вонючий дим, крикали мов качки і летіли як навіжені. Велосіпеди ловко перекреслювали вулиці. Візники поганяли худих коняк; вони якимось чудно мотали головами — неначе корилися долі, або дрімали стоячи коло великих мурованих будинків також як і потомлені візничі. Люде гомоніли, і все кудись бігло, котилося, хапалося, брязкотіло.

Він йшов, спинявся, коли що небудь загороджувало перед ним вулицю і знов ішов не думаючи, куди він іде. Він не питав себе:

— Чому це я, як завжди, не сижу в конторі та не підвожу рахунків. Я бухгалтер Соромський...

Він минув контору, де на весні в його на столі стояли білі, мов снігові зірки, проліски, потім фіялки, од яких віяло солодкими пахощами. Конвалії, що нагадували про гай-та лани; бузок як ліловий оксамст звеселяв темну контору і Соромському здавалося, що він сидить в садку, там у рідному селі, на Україні, де він не був давно, давно. Колись влітку Соромський їздив з товаришами чов-

ном. Вони ловили рибу, а він приніс додому тільки білі та жовті латаття, він звав їх „ненюфарами“, бо це слово було гучне й співуче.

Соромський нікому не казав, що він любив складати вірші, але товариші звали його поетом, навіть безнадійно закоханим поетом, який не хоче нікому сказати, хто уразив його палке серце. По-заочі його ще звали химерним чудасієм. Вірші, неначе чарівні, отрутні, квіти розцвітали в його голові, поки він ішов у контору, і зникали, коли він брав свою важку книгу. Потім він навіть не міг їх пригадати. Він ніколи не списував ні своїх думок ні віршів і через те не лічив себе за поета. Навіть страшенно-б здивувався, коли б йому хтось сказав, що він справжній поет.

— Усі хапаються кудись, бо земля примушує людей напружувати усі сили, тіло, нерви, мозок, щоб догодить ненажерливому, кровожадїбному деспотові: імення твоє — шлунок. І от не принеси хоч один день жертви, що ти зробиш з людським тілом, мозком, навіть душею! — Міркував Соромський, прикро дивлячись на гори усякої їжі, що були на виставах у вікнах.

— Ні в сьому для людини, щось є таке образливе та прикре. І він ще зве себе царем природи! Він раб землі і кріпак свого пана шлунка. Я знаю, що з тобою змагатися не можна, але все в мене кипить, повстає проти тебе.

Соромський повернув ліворуч і увійшов у сад, де гралися діти у м'яча.

— Еге, скажи враже, як пан каже. От що... О, люде люблять тобі догожати; вони навіть ідуть на всякі „компроміси“ з своєю совістю через свого душогуба. Ти підтримуєш наше тіло? Знаю, але ці щоденні жертви, що ми приносим тобі, занадто великі! Я колись зробив іспит: я дав тобі одного бублика та склянку чаю на день, на другий день чай без бублика, на третій порожній чай і так далі. Ти поборов мене ненажеро, але прийде час, і може він не далеко, коли люде тебе поборять.

Він скинув бриль і поклав його на ослоні, потім схопив і почав махати ним, щоб прохолодити обличчя, йому здавалося, що воно палає, але воно було бліде, як папер. Соромський розмовляв, неначе поруч з ним сидів слухач. З людьми він невмів говорити: починав з палом, але як тільки бачив глумливі погляди, то зараз заплутувався, якимось чудно перекручував слова, і, не висловивши своїх думок, на пів дорозі спинявся; стискав міцно тонкі губи, схилив голову, а сірі, великі очі темнішали і гасли.

— Кумедний! Чудасія! Чого він хоче? — Сказано поет, а поетам ніщо не заборонено, — казали товариші, сміючись.

— Можна марити про все, але висловлювать голосно, гм... ніяково, — додали другі.

Через те Соромський кинув свою звичку висловлювать перед людьми свої думки, що гнітили його душу, і от він знайшов собі товариша, вірного і єдиного, приятеля й слухача який його розумів, спочував і з прихильністю його слухав. — Се був він сам.

— Коли я був малим, то по цілих годинах сидів на стільці та вирізав з паперу люців: високих, худих, товстих, малих, дітей та жінок в капелюхах і панів в брилях та шапках; в чоботях і босих. Босих було більш, бо їх не так трудно було вирізати. Потім я брав різнофарбні олівці і малював їм обличча. З далека мої люці здавалися, неначе усі похожі один на одного, але як добре придивитись — то між ними була ріжниця: кожна паперова людина мала щось свое власне — чого у другої не було.

Я брав кожного гостя за руку і казав, увічливо показуючи на стільці, сідайте панове! — Чого ви хочете? В мене є гуски, качки, курчата, смажені ковбаси, булки, яблука. — Я ставив на стіл усю свою „бутафорію“ в паперових полумисках та уливав бутаторський мед з паперової пляшки в паперові склянки. Мені тоді здавалося, що мої гості бенкетують і я радів, потім мені докучала ця гра, я брав одного та одривав йому руку, другому ногу, а в третього одкручував голову, або хапав усіх в купу і м'яв у руді, потім кидав недбало під стіл і забував про їх.

Уявляю собі: коли б мої паперові гості якимсь чудом почули, що в їх щось тріпається в середині, щось кипить у голові; вони б почули, що вони також живі люде, як і сей, що їх вирізав і малював. Певно у їх тоді була б, хоч куца, хоч крива, але власна логіка. Вони б певно в мене спитали: На що ти нас так довго вирізував, малював, а тепер мучиш: одриваєш нам ноги й руки, калічиш, кидаєш в якусь безодню? Яку ти мав мету? Ми не знаємо твоєї мети. Інші схилили б голови й недумаючи корилися; другі підвели б на мене сумні, здивовані очі і питали б мене: — Через віщо? За що? На що? — Діти завжди говорять: „А так“. Мої папирові люці одповідали б:

— „Не можливо! Се щось страшне! Сьому нема імення. Ми жахаємось тебе. Краще не вирізуй других, бо ми знаєм, що їх чекає“.

— Я теж не раз питав тебе, доле, — Через віщо? За що? Тільки ти таємно мовчиш. Моя мати, ся штучно вирізана й змальована красуня, вмерла саме тоді, коли я побачив світ. Коли мій прибитий лихом батько стояв, схиливши голову перед її холодним тілом, мій пан плунок примусив мене голосно прохать жертви, і я кричав поки мене не задовольнили. З того часу почалося моє кріпацтво і взагалі

усіх живих створіннів, які вперше побачуть світ. Мій дядько, талановитий молодий хлопець, прочитав у листі про несподівану смерть моєї матері, а його любленої сестри, схилився на стілець, як підкошена квітка і вже не підвівся з його. Серце стиснув жаль у своїх гострих пазурах і воно навіки вмовкло. Неначе хтось дмухнув на свічку і вона згасла, щоб ніхто вже не міг запалити її на цьому світі. Од дядька zostалися тільки листи, що він писав до моєї матері. — Це були якісь імпровізації, вірші в прозі.

Моя бабуня — його мати приїздила до нас, плакала і пильно придивлялася до мене: неначе в моїх дитячих, веселих очах шукала тих очей, що згасли на віки, коли я побачив світ.

Бабуня казала як моя мати у побожному натхненню прокидалася вночі, падала перед образами навколішки і пильно, горяче молилася. Мов душа її вже тоді чула, що наближувалось, мов грізна хмара, щось таємне, страшне, від чого ніяке живе сотворіння не може втекти.

Я певен, що вона бажала жити усім серцем, усіми фібрами свого тіла й душі...

Була весна. Я сидів в садку під старезною липою на піску. Чмілі, оси, хрущі гули. На мене дивилися прихильно темноблакитні очі з довгими віями, це була селянська жінка, що мене вигодувала й виховувала. Її звали Ганною. Мені й тепер здається, що немає в світі кращого імення, як Ганна. Я любив її над усе.

Мені Ганна казала:

— Покажи мені, як ти мене „жалуєш“?

Вона завжди казала жалуєш, а не любиш. Іншого слова у неї не було ні для кого. Щось солодке і тепле влилося в моє дитяче серце, я схопив її за шию і тискав рученятами та приказував:

— „Ось як я тебе жалую“.

— Ой, який же ти дужий! — промовила вона милуючись моєю дитячою щирою відповіддю...

— Це б досі й мій Данило був-о такий, як ти, — додала вона, й погладила своєю жерсткою, працювитою рукою мої м'яккі кучері.

— А де ж твій Данило? Чому він до нас не приходить з Миласею? — питав я сіпаючи її за руку,

— Він вмер, — одказала вона зітхаючи.

Я допитався, що ця Ганна оддала мені усе: свої безсонні ночі, своє здоров'я, силу і ще й до того єдиного сина, якого вона породила в муках тільки мабуть на те, щоб він вмер. Таким робом мій пан шлунок украв у неї сина робітника, а доля поклала на мої дитячі плечі три смерті. Коли б я був в двадцяттеро кращим од моєї матері і розумніший за мого талановитого дядька, працювитійший

і користнійший за того Данила — я все ж таки не згоджуюся з цим і протестую! Цей протест цілими роками ріс, як болячка в моєму серці і душа моя повсталала!..

Він схопився з ослона й пішов нерівними ступнями по доріжці, як птах з прибитим крилом. Він ішов туди, де не було людей.

— Таємна, мудра, велика, цікава загадка життя, а може вона зовсім проста? На кожну загадку буває розгадка. Може мені судилося її розгадати?

Тільки треба знайти кінець, вхопити ту ю нитку і клубок почне розвертатись, розкручуватись, поки не прийде останній кінець, то і є розгадка. Може він десь дуже близько і я навіть дивлюся на його і не бачу? Не бачу зараз, а потім не навмисно простягну руку і вхоплю. Тепер я мов сліпий тиняюся по світу і товчуся на одному місці...

Хрущ загув, і полинув на липу.

— Бенькетуєте, ненажери! Потім покладете в землю всіх дітей і вони лежатимуть три роки та їстимуть всякі рослини, підточуть картоплю, коріння; знівечуть яку небудь пишну красуню троянду; вона почне в'янути, не знаючи, хто підточив її коріння.

Але є, неначе для більшого контрасту, інші істоти, які теж лежать три роки у воді, як мумії в домовинах без їжі, бо в їх немає навіть органів для їжі: ні ротів, ні шлунків.

Ції створіння звуться Ефемеридами, вони жувуть зранку до заходу сонця. Покладуть собі подібних і зникають.

Ефемериди. Яке музичне, чарівне імення!

Соромський вийшов з садка швидкою, нервовою ходою: неначе летів кудись за своїми думками. Сумні сірі очі запалилися і кидали темну блискавку. Люде, що йшли назустріч здивовано дивилися на добродія, що йшов без бриля, він забув його в садку. Справді якийсь чудасія, що осмілився іти по вулиці цивілізованого горада без цієї ознаки цивілізації, мов дикий. Вітрець перебірав як золоті струни його м'ягке, довге волосся, а він ішов і небачив глумливих та здивованих поглядів. Минув метушливі вулиці з гарними крамницями й будинками... Ось потяглися бідні вулички з маленькими домками й хатинами, що всунулись в землю.

В маленьких домках була тіснота, яка пригнічувала тіло і душу. Там злидні роззявляли свої величезні роти і штовхали людей на злочинстао.

А дзвони на убогій дерев'яній дзвіниці, неначе з джерела промовляли:

— Подай, дай, дай! Подай, дай, дай!..

Прочане тяглися юрбою по пішоходах. Один спитав у Соромського:

— „Паничу, кудю треба йти до Лаври?“

І він подивився здивовано: неначе прокинувся од сну. Селянин спитав його вдруге. Соромський тільки тоді почув його питання і показав мовчки рукою, куди треба було повертати.

Прочане знов рушили балакаючи про свої справи.

Високі кам'яні мури.

— Що це таке? Тюрма, чи завод? Завод, — проказав Соромський дивлячись на зачинені ворота, перед якими стояли натовпом люде.

Чоловік у кашкеті й сірому піджаці задер вгору кирпатий, трохи червоний ніс, і проказав недбало:

— Сказано вам не звеліли пускати. Тут більше не приймають. Чуєте? — Проказав і одвернувся.

Люде неначе не чули: вони тільки заворушилися і знов дивилися на зачинені ворота, неначе сподівалися, що повинно скоїтися якесь чудо: ворота раптом широко одчиняться і всіх візьмуть до роботи за якою вони ішли, ішли з надією з ріжних, далеких кутків великого господарства.

Там були жінки з малими дітьми, що плакали й кричали як козинята, а бідні, голодні потомлені мандрівкою матері, не знали як їх вгамувати. Там далі, по шляху ішла ще велика юрба людей в шматтях. З цих шматтів те ж визирали злидні; гострими, злили очима вони дивилися з дранних чобіт, з латаних свитин, з зав'язаних мотузками постолів; вони з глумливим реготом котилися за босими ногами навзір каменців, що боляче муляли ноги.

Сонечко всміхалося. Пташки весело співали. Вітрець колихав жартовливо гілки дерев.

По шляху ішла без впину юрба за юрбою. Як струмки з гір; що вливалися в велику безодню. Вони неначе плили з гоміном у великий гóрод за працею. Між ними було багато інтелігентів.

— Вибачайте! Мені ніяково, але я страшенно бідую... Я б хотів... Чи не знаєте ви, добродію, якої небудь посади? Перше жалування я оддаю тому, хто мені дасть посаду. — Проказав запинаючись молодий хлопець, підходячи до Соромського.

— Візьміть мою. Я служу в конторі... Ось візьміть адресу.

Соромський витяг з кишені картку.

— Бухгалтерію знаєте?

— Знаю, знаю... Так не вже ви справді? Незнаю як ваше прізвище..

— Соромський.

— Іваненко. — Не знаю, як вас дякувати. Не можете собі уявити який я вам буду вдячний, коли мені пощастить, то я вам перше жалування...

— Не треба, — одказав Соромський і загубився в натовпі.

Худа, бліда жінка мовчки простягла руку; тільки в запалих очах був великий жах, жах смерті. Соромський витяг гаманець і висипав усі свої гроші і сотні рук і тисячі очей благали його:

— Не дай нам вмерти. Запоможи!

Гострий, як отрутна стріла, жаль упився в його серце. Він махнув до цих людей рукою. Натхнення блиснуло в великих очах і він гукнув голосно й рішуче:

— Стійте!

Всі спинилися. Соромський сам не пізнав ту хвилину свого голосу, що був завжди тихий, приглушений. І сам він неначе збільшився, виріс. Здавався якимсь велетнем.

— Я дам вам усе, чого бажаєте. Я більше дам. Чекайте і вірте мені. Поможіть мені зійти на цю гору.

Люде напружували сили, але гора була страшенно крута й слизька, як дзеркало. Соромський не міг на неї зійти.

— Відступіться трохи, — гукнув він на людей.

Вони посунулись назад; він якось розігнався і раптом опинився на горі, хапаючись за терновий кущ. В його руки впилося безліч колючок і кров дрібними крапельками капала на гостре каміння. Він чув оплески. Хтось кричав: Слава! Він ішов витягаючи колючки з рук та озирався на людей, що стояли натовпом унизу: здавалося, що то гуде й колихається море.

Люде простягали руки в гору і прохали. Надія блищала в їх очах. Усі казали: Швидче, швидче! Соромський ішов та ішов далі і за кожним ступнем дивився на людей, що стояли по під горою. Ось вони зменшилися. Неначе куча комашок. Ще кільканадцять ступнів і вони зникли, неначе в безодні, а він ішов далі. Дорога ширшала, він ішов вже по неї, як по широченних східцях. Жаль, що впився в серце там, у людському натовпі, одпав, мов сухий лист од гілки. Мов п'ниця, що до схочу напився крові...

Щось маячилося в блискучому убранню. Щось повзло між кущами, як зодота ящірка. Щось тріпало різнофарбними крилами перед очима та шепотіло на вухо якісь невідомі речі. Хмарки, як золоторожеві рибки, плили в його під ногами. Орел в високості простяг дужі крила і неначе застиг в повітрі.

— Далі, далі! — казав Соромський, спотикаючись.

Хтось вхопив його за руку і потяг вгору.

Це була жінка в блискучому убранню: неначе веселка, обведена навколо зорями. Він небачив її обличча, тільки чув співучий, чарівний голос:

— Добре, що жаль одпав од твого серця! Покинь його кволим, а ти дужий. Не варто втрачати свої сили на жаль до тих, що внизу. Вони не вдячні. Не кидай їм перлини своєї душі. Ти великий, а вони малі,

Соромський гордо підвів голову.

— Вони невдячні, вони кричатимуть славу усякому глитаєві, що кине їм кістку-гроші, як голодним вовкам. Вони цілуватимуть край одежі усякому деспотові, хто дасть їм хліба за працю. Вони тебе, навчителя, проженуть, поб'ють каміннями, як гнали колись пророків. З твоїх натхненних річей та великих замірів глузуватимуть, бо їм не того треба, чого шукає твоя душа.

Вона дмухнула на його солодким подихом і проказала:

— Забудь, забудь, забудь! Подивися, які чудові краєвиди.

Він стояв як зачарований.

— А вони там, у низині, не бачать їх і навіть не хочуть бачити. Не дивися туди, бо впадеш і вони роздеруть тебе на шматки, мов голодні вовки.

— Веди мене далі! Я знаю там, там на горі лежить великий камінь. Він уріс в землю; сивий мох на чолі його; великі, мов зморшки, перекреслюються смуги чорні, як ніч, як смерть, червоні як кров, сірі, як наше життя. Я знаю, знаю... Я бачив його, бачив в сні Я сяду і сидітиму довго, довго проти таємного каміня, поки не прочитаю в заплутаних ієрогліфах розгадку життя. І я її прочитаю. Веди мене, веди!

— Для тебе є одна розгадка — казала йому жінка улесливо.

— Яка? — спитав він з запалом.

— Слава, — одказала вона стискаючи йому руку.

— Але це недалеко до егоїзму: жити тільки для власної слави. Забути все... Ні, я не можу.. Голодні, нещасні люде.

— Забудь, забудь, забудь! — промовила вона. — Ти великий, ти дужий. Живи для себе і для гучної слави.

Він гордо підняв голову і пішов поруч з нею.

— Що це там червоніє на шляху?

— Це червоні троянди, що кидає тобі під ноги слава.

Він гордо підвів голову, але йому здавалося, що вона сама схиляється, як зів'яла квітка.

— Що це там біліє на шляху? — запитує він знов.

— Не придивляйся, бо впадеш. Це білі хмарки пливуть на зустріч.

Він подивився й побачив білий кістяк, що лежав край дороги; він дивився в високе небо глибокими ямами, де колись були живі очі, мов блискучі зорі, він неначе глузував з своїх великих замірів. Соромський знов пригадав тее, що забув:

— А там унизу, вони чекають, сподіваються, може клянуть мене? Нащо я їм кинув надію? Нащо обіцяв більш, ніж вони прохали? Але я зроблю те, що казав. Я принесу їм сподіване щастя.

Він напружував останні сили. Серце в його нерівно й швидко тріпалося. Ноги підгиналися; голова схилялася додолу.

— Порятуй мене! Змилуйся! Перев'яжи мені мої рани, з яких дзюрчить кров. — Прохав він в своєї поведарки.

— Я не сестра жалібниці. В мене немає жалю. Я підтримую дужих, а ти кволий.

— Нащо ти мене дурила?

— Ти сам себе дуриш.

Він впав. Коли розплющив очі, то тільки побачив останній соняшний промінь, що світив на його і одбивався на високій скелі.

— Вона мене одурила. Я не великий, я кволий робак я, не пророк, не поет. Я не можу встати. Ні, ні, я тільки дуже втомився. Я одпочину трохи, встану і сам загою свої рани цим зіллям, що там росте. Я вже забув як його звать, але потім пригадаю. Я бачу цей сірий камінь. Ще кільканадцять східців. Кільканадцять ступнів і таємне не зрозуміле відкриється. Луда спаде з очей...

Він важко дихав, хапаючись за каміня, що котилося в якусь безодню. Кров з його потомленого тіла й пораненого серця, бугла червоними, тоненькими струмочками на шлях.

— Коли б знати напевно, що там десь як у бухгалтерській книзі, списана доля планет, господарств, народів і кожної людини і нічого не можна переробити, тоді я я казав їм: Мовчіть, коріться! Тепер я не можу цього казати. Хто це йде до сірого каменя? Хтось інший прийшов раніш, ніж я. Мені завжди нещастило! Завжди доля глузувала з мене. Це йому, а не мені судилося прочитати те, за що я згубив своє життя...

Це не я понесу їм знання... Розгадку... Ну, нехай другий, нехай він. Нехай хто небудь. Тільки я не хочу вмерти на-пів дорозі... Щасливий! В його більше сили... він пішов на кільканадцять ступнів далі, ніж я і вона в його руках. Спинився... Читає. Що він читає?

Соромський зібрав усі сили, підвівся та хотів голосно гукнуть:

— Чи ти знайшов? Дивись сюди! Подай ознаку. Кивни головою.

Але уста його тільки шепотіли:

— Брате, і я хочу... і я...

Він падає. Упав... Соромський впав і покотився в безодню, як камінь.

Темрява...

Щось дзвенить, гуде, співає. Хвилі стиха плещуть. Неначе одчинилося вікно. Він летить з темряви на зустріч соняшному про-

мінню, що виринає з води. Він летить на крилах — аж дух захопило од щастя. Він не один їх багато.

Біле й жовте латаття киває голівками. Запашне повітря віє й прохоложує його чоло. Журавлі, дикі гуси, ластівки, жайворонки — летять на схід. Сонечко всміхається і все всміхається навколо. Соромський сміється безжурним дитячим сміхом і вона, його подруга, що летить поруч з ним.

— Весело тобі? — питає вона його.

Він не може вимовити од несподіваного щастя.

— Полинем! — каже вона.

— Полинем! — каже Соромський і розплющує очі.

— Як ся маєте? — питає в його лікарь.

— Чудово. Помалу, помалу! Не поламайте мені мої крила, які я здобув мукою, але тепер я несу на їх щастя. Я колись був на нижчих східцях життя — я був дрібною істотою — людиною; тепер я найвища істота: Я — Ефемеріда. В мене немає навіть органа для їжі і шлунка, який примушує нещасних людей робити теє, проти чого повстає вільна душа; який штовхає їх на всяке злочинство...

Я Ефемеріда — чуєте? А а ви смієтесь, глузуєте з мене через те, що я існую тільки один день?

Наш день повний, як чарка солодкого запашного меду. Тоді як люде напружують свої сили й мозок на праці, проти якої повстає совість, ми вливаємось волею і надзвичайним, повним, ясним щастям, якого не знають люде ніколи. Ми кохаєм, ми любим собі подібних і все, що бачим. В нас нема ні вчених, ні поетів, бо ми всі вчені й поети. Ми знаєм те, що нам треба знати. Нащо живем і зникаєм.

Ми живем для щастя!

В нас нема ні хорих, ні богатих, ні гарних ні поганих, ні бідних, ні дрібних, ні великих — ми всі рівні. Ми в один день усі побачили світ і в один день зникнем. Корюся й схиляюся до землі перед цим великим законом.

Ми не живем довше одного дня. Наше щастя не людське щастя, яке годами тягнеться по брудному болоту людського життя; воно не втрачує своїх блискучих, чарівних кольорів; в його не впиваються гострими пазурами сумління, нудьга, помста, злість, хвороба, смерть. Воно не рветься, як павутиння од якого небудь несподіваного випадку. Жах не повзе по сніні холодною гадюкою. Жаль не рве серця. Я не жалкую, що не побачу своїх дітей, бо знаю які вони будуть і що їх чекає. В зерні життя, яке я поклав у воду, є тільки заплід повного задоволення й щастя.

Одчиніть мені вікно! Нащо ви його зачинили? Я влетів сюди навмисно, щоб сказати вам:

— „Не журиться, нещасні люде, і не думайте, що ви царі землі, але ви будете щасливими, будете колись раювати. Тепер лину у царство, де чутна

Землі музика чарівная
В блискучих крапельках роси
Там неюфара золотая
У царстві звуків і краси.

Сонечко заходить; воно кидає останній золотий промінь, на краєвиді золоторожева смуга. Прийшов мій останній час.

Прощай!

Ефемериди ми, не люде	Ми знов зібралися у пари
Прощай же, сонечко, прощай!	Як спарувались за життя,
В нас похорон та сліз не буде.	І в білий човен з неюфари
Солодкий сон — бажаний рай.	Ми йдем по східцях забуття...

Він схилювався на ліжку, заплющив очі; велике задоволення розлилося на його блідому обличчю. У царстві непевних мрій та страшних снів це був найщасливіший.

1909, Квітня 9.

ОДАГКА РОМАНОВА.

* * *

Ой, чого-ж ти поспішився,
любий барвіночку,
зеленіти листоньками
в нашому садочку?

Та вже мені не тішитись,
барвінку, тобою,
не плести вінки квітчасті
ранньою добою.

Ой, сховайся барвіночку
в зелену травоньку,
бо вже любить мій миленький
іншу дівчиноньку.

.....

Та вже мої барвіночки
з туги посихають,
бо у мого миленького
музиченьки грають.

ЯРОСЛАВ ЛІТИНСЬКИЙ.

СПИРИДОН ЧЕРКАСЕНКО.

Дрібні поезії. „В старім гнізді“ (драма).

(кінець) ¹⁾.

Сама архітектура Черкасенкової драми, стиль її в загальних рисах тіж самі, що й у Чехова.

Характерним для Чехова є — домальовувати всякі психологічні переживання не словами своїх героїв, а „рemarkами“... Слова натякають... Але так натякають, що ви завше можете сами домальовувати те, що автор думав. Тут Чехов, звичайно, являється великим майстром. Там, де кінчається творчість Чехова, де кінчаються промови дієвих особ, там розгортається широке поле для самостійної творчости актора і завдається робота фантазії глядача. Чехов не робить актора й глядача своїми рабами. Він дає їм волю, бо знає, що справжня драма родиться в спільній творчости автора, актора і глядача. Так робить подекуди й Черкасенко. Тільки у його це виходе грубо, примітивно і дуже конкретно. Ми кажемо: дуже „конкретно“. Що це значить? Річ в тім, що для Чехова, як і для Ібсена, Метерлінка люди, характери дієвих особ не ціль, не мета... На кону у їх завжди „невідомий герой“ і він, цей герой, являється метою драми Ібсена, Метерлінка. В „Вишневомъ саду“ такий герой — це „die Entartung“ (виродження). Соціальне й моральне „die Entartung“. Соціальна й моральна дегенерація була у Чехова метою для оброблення. Він все робив, щоб дати настрій, отруїти повітря саме ядом die Entartung'a. Чехов цього досяг!.. Черкасенко-ж зупинився на-пів дорозі. Це вибило його драму з меж „побуту“, властиво драмі Островського, К.-Карого, і не дало змоги піднятися до утворення такої атмосфери, в якій чувся б лейтмотів його драми — моральне виродження, занепад. Цього, між иншим, не зрозумів рецензент Л. П.-ський, коли казав: „Автор добре справляється з виродками, але не визначив ясно типів студента Леоніда, Шаха, Дусі та інших людей нового життя“²⁾. Розуміється, що автор не мав на меті малювати типи цих „нових людей“. Не контраст же між „старим та новим“ був його завданням!.. А хіба позитивні типи „Вишневого сада“ яскраво змальовані? Хіба Чеховський студент Трофімов — виразна постать „нової людини“? „Будьте свободны, какъ вѣтеры!“³⁾ каже він Ані. В цих словах зформулована вся нова філософія Трофімова. Для чого ця „свобода вѣтра“, що з нею робить? Про це ми не мо-

¹⁾ Почат. див. „Укр. Хата“ кн. № 1.

²⁾ „Україна“ Іюль — августъ. 1907 р. 264 ст.

³⁾ „Вишневый садъ“, ст. 70.

жемо довідатись од Трофимова. Але, коли-б ми стали вимагати од Чехова: домалювати нам Трофимова, то він одповів-би певно нам так: для мене важно не тип Трофимова, а драма die Entartung'a. А в цій драмі Трофимов ніякої участі не бере... Він захожий в цей край дегенерації, як і Леонід Черкасенка. Але-ж це не реально?! — може сказати читач в купі з рецензентом д. Л. П-ським. На це ми дамо одповідь словами самого Чехова. На репетіції „Чайки“ в „Московскомъ Художественномъ Театрѣ“ один актьор каже Чехову, що за сценою будуть „квкати лягушки, трещать стрекозы, лаять собаки“...

— Зачѣмъ это? — спитав Чехов.

— Реально — одповів актьор.

— Реально? Сцена — искусство. У Крамского есть одна жанровая картина, на которой великолѣпно изображены лица. Что если на одномъ изъ лицъ вырѣзать нарисованный носъ и вставить живой? Носъ — „реальный“, а картина то испорчена¹⁾“. Таким „реальным носом“ був-би й студент Леонід в драмі „В старім гнізді“, коли-б Черкасенко поставив собі метою змалювати його також виразно (в розумній реалізма), як змальовані ним „виродки“. Картина морального вирождення од цього не могла-б придбати якоїсь нової риси. А сама композиція драми була-б обтяжена ще одним виразним мотивом, який глушив-би собою лейтмотів. Геніальний творець музикальної драми Ріхард Вагнер як раз всі засоби вживав, щоб лейтмотів яко мога виразніше чувся в його драмах, повторював кілька разів протягом драматичного твору музикальну фразу, характерну для дієвих особ. Театральна драма для цього мусить вживати властиві їй засоби, щоб лейтмотів життя нашого міг убраться в найвиразніщі барви, щоб ми могли побачити справжню драму нашого життя... Не в малюнках щоденщини!.. Ми їх досить бачимо. Ними не дошкулиш! А в вищому синтезі цих малюнків... Сцена — искусство; искусство — художественний синтез, — продовжимо ми слова Чехова.

Ми сказали, що Черкасенко зупинився в своїй композиції на-півдорозі. Це вибило його з колії „побуту“ драм К.-Карого, Островського і не дало змоги піднятися до більш широкого символу життя, що живе в лейтмотиві Чеховського „Вишневого сада“. Що-ж робить Черкасенкові на далі? Куди йому йти? До „побуту“, чи до стилізації його, — до втілення драматичної ситуації в символічних формах? В ті символістичні форми, які ми бачимо у Ібсена, Метерлінка, або у Л. Андреева, який ці форми ніяк не може наповнити здоровим романтизмом здорової героїчної душі?.. Безумовно, що театр Островського, К.-Карого не є театром будучини, не може бути ним. Його форми не здатні охопити

¹⁾ „Дневникъ“ — В. Мейерхольда.

вищу філософічну концепцію трагедії життя... А театр будучини мусить бути і буде таким. Перший промінь грядущого соціального царства свободи зроби його таким!..

Розуміється, що Черкасенкові йти треба не назад, як і не стояти на місці. А туди, вперед, до вищих форм творчости.

Йому, як ідеологові пролетаріята, цей клас своєю щоденною боротьбою, боротьбою героїчно трагічною в самих своїх буднях, дасть зміст для драми... Ці драми не повинні драматизувати міщанських покликів буржуазного індивідуалізму до „Übermensch'ства“ з його містицизмом... Ні!.. В драмах мусить жити та-ж сила боротьби й переживання, що живуть в душі пролетаріята. Ото-ж, коли Черкасенкові пощастить знайти нові форми для своїх драм, то в них мусить бути втілена хоч та „романтическая, героическая душа, которая ищетъ себѣ выраженія въ послѣднихъ произведеніяхъ М. Горькаго“¹⁾.

Гадаємо, що читачі з наших порівнянь, побачать, що вплив Чехова на Черкасенка, так сказати, — формальний, зовнішній. Трагування теми у Черкасенка своє, оригінальне і талановите. Далі ми покажемо той бік драми „В старім гнізді“, який ще більше справдить нашу думку, а в купі й покаже, що драма Черкасенка це не є „перелицьований „Вишневый садъ“.

„Вишневый садъ“ малює нам надзвичайно яскраво один з перших етапів в розвою капіталізму на російських нивах-пустирях. Чехов показує соціально і морально банкрутство дворянства, як феодального класу. Він зв'язує соціально-економічне виродження нашого дворянства з його моральною дегенерацією. Черкасенко звучує свою задачу. Перед нами тільки яскраві виродки. Ціла генерація виродків. Цілий етап процесу виродження. Він (процес) пройшов через істоту Миколи Лукича (дід), зробивши його ідіотом; він наповнив все життя, всі бажання і думи Іполіта Миколаєвича (батько) половою распустою; він закінчиться повним моральним банкрутством Сержа (сина). І тоді „гніздо“ згниє на коріні, як гниє билина, коли вона вибере з землі всю життєву силу, усі соки, коли їй більше нема чим жити!.. А поки Черкасенкови „виродки“ живуть... Бо не прийшов ще Чеховський Лопатін, щоб зруйнувати це „гніздо“, прискорити вимірання його „птахів“... Не прийшов ще капіталізм в образі Лопатіна, не прийшов хижак — капіталіст-буржуа, щоб вирубати „Вишневый садъ“ і посадити замість його капусту. У Чехова-ж Лопатін вже на кону. Він порядкує. Що воно таке за тип цей Лопатін?... Звідкіль він узявся? Придивіться близько, пильніше і побачите, що він син знаменитого Щедрінського

¹⁾ „Соціалізмъ и искусство“ А. Луначарскій. „Театръ“ изд. Шиповника 1908 г., стр. 35.

„Чумазого“... Син Губонина („Дневникъ провинціала“), Груздова, Осьмушкина, Колупаєва, Разуваєва („Убѣжище Монрепо“). А Разуваєв ще за Щедрина був силою. Бувало, розказує Щедрін, батюшка не починає служити, поки Разуваєв не прийде. Писарь та старшина контракти йому „сочиняють, коими закрѣпляють въ пользу его степенства всю волость. Плюнешь ему въ лицо — онъ утрется. Своротишь скулу — онъ въ баню сходить и опять ее на старое мѣсто вправить. Пожалуй еще запоеть: „Веселися, храбрый росъ“ и заставить слушать тебя стоя!“.. Значить Разуваєв ще не заставляє „слухать стоя“.

А його син — Лопатін у Чехова вже заставляє. Подивіться, як він кричить, купивши „Вешневый садъ“: „Музыка, играй отчетливо! Пускай все, какъ я желаю“¹⁾. „Чумазому“, як ми знаємо, багато цікавих сторінок присвятили і Щедрін і Успенський і Некрасов, і вся школа народництва. Вони рівняли його до поміщика-дворянина і находили цілком справедливо, що „Чумазый“ гірше од поміщика. Але чумазому, як і Лопатіну плювати! Він прийшов, як перша ластівка капіталізму і робить розпорядок. Енергійний, діяльний, жорстокий, хижий, поки що „невѣжественный“ — він руйнує народницькі ілюзії в життю дужче, ніж всі томи Маркса... Оце те, чого у Черкасенка немає, те, що „Вишневый садъ“ робить далеко ширшим і більш докладно мотивованим символом виродження нашого дворянства.

Далі. У Чехова остання стадія процесу „виродження“... „Гніздо“ вже згнило. „Птахи“ його бачуть неминучість своєї погібелі. Вимірають тихо. Дихання їх завмирає так само, як „звукъ лопнувшей струны, — замирающій, печальный“. Не те ми бачимо у Черкасенка. Тут останнє напруження сил... В жилах Гробачевських тече вже, замість червоної крові, сірий гній. Але подих смерті ще не обвіяв їх отрутою свого повітря. Це Рим Цезарів, Рим „гетер, шута і міма“, підлий Рим, що величається в своїй передсмертній сліпоті, не знаючи того, що варвар, Чумазий, за дверима сокиру гостре, щоб рубать вишневі сади, руйнувати старі гнізда і викидати на сонце трупи „старих птахів“!..

Іван Личко.

¹⁾ „Вишневый садъ“, стр. 89. II збірникъ „Знанія“.

БУДЕННІ ЗВУКИ.

„О, станьте, други!.. Я... упав...
 „Знебувся... встать не сила...
 „Я кращий шлях для вас шукав,—
 „В безодні й небо залітав,
 „А ось... зламались крила...

„Я довго йшов... шукав один...
 „Як вигнанець проклятий...
 „Але життя зійшлося на клин...
 „Нічий ні батько я, ні син...
 „Ні роду, а ні хати...

„Дружину, діток поховав...
 „Давно... давно... не знаю...
 „Та шлях далекий їх забрав...
 „Здається, справді я їх мав...
 „А може... лиш гадаю...

„Давно!.. Я тіло, душу рвав
 „І не прохав підмоги...
 „І шлях той є... коли б я встав...
 „Коли б ви стали!.. Я б сказав“...
 . . . . .

Отак до кожного звертавсь
 Підбитий край дороги.

А люди йшли, а люди йшли
 Все далі, далі, далі...
 Не знать, — істоти то були,
 Чи то мерці самі плили,
 Чи може трухлі палі.

„Надмірно, вщерть щасливий я!
 „Як бог! Як царь земного!
 „З дороги! Гетьте, порохня!
 „Я сам — і більш нікого!

„Любов, ідеї — суєта!
 „Ніхто їх не дістане.
 „Дурний, хто стрічному зверта!
 „Усе для тебе — ось мета!“
 Товпі гукає паний.

І вмить — „вівати“ без кінця
 Як вихор закрутились:
 „На трон його! Квіток! вінця!“..

А од підбитого борця
 І плями не лишились...

ЮР. БУДЯК.

* * *

Хвалилися люде, що степ України,
 Як море безкрає, синіє простором, —
 І плакали діти, захлинувшись горем,
 Що на тім степу їм нема десятини.

Я. ІЩЕНКО.

СВІТОВІ ЗАГАДКИ¹⁾.

*Загальна картина культури XIX ст. Боротьба за світогляд.
Монізм і дуалізм.*

Кінець XIX століття для вдумливої людини був цікавим видовищем. Всі освічені люди згодні з тим, що XIX ст. в багатьох напрямках випередило своїх попередників і розв'язало багато питань, які здавались на початку його неможливими для виконання. Незвичайно швидкий теоретичний поступ в природних науках та його плідні практичні прилагодження до техніки, фабрично-заводської і торговельної діяльності, та міжнародних зносин і т. д. поклали цілком нове тавро на нашу сучасну культуру. Натомість в важних обсягах науки про душу і про громадське життя можна зазначити лише незначний поступ, або ніякий.

На жаль, тут можна зазирнути, та й не рідко, де яку мертвечину в порівнянні з минулими століттями.

Як наслідок такої явної дізгармонії, тепер відчувається не тільки внутрішній розлом і брехня (нещирість), але й небезпека од тяжких катастроф в політичній і соціальному житті.

Через те кожний чесний дослідник не тільки має право, але й повинен з обов'язку, допомогти в справі що-до розв'язання цього внутрішнього конфлікту і впливаючих з його небезпек. До цього можна дійти, на нашу думку, тільки одважним змаганням за *пізнання правди* і тим здобути собі ясний, міцно збудований на законах природи — *світогляд*.

Поступ в природничих науках. Коли ми пригадаємо, що знали люди про природу на початку XIX ст. і порівняємо це з блискучою висотою пізнання, здобутого наприкінці століття, то зроблений поступ буде надзвичайно великий.

Кожний окремий одділ природознавства може похвалитись тим, що впродовж століття, і то в другій його половині, добився величезних здобутків, як до величини так і що-до змісту.

При допомозі дрібногляду (мікроскопу), який показав нам дрібнесенький світ організмів і при допомозі дальногляду (телескопу), який

---

¹⁾ *Світові загадки* (die Welträtsel) — це доступні студії про моністичну філософію проф. Е. Геккеля.

дав спромогу висліджувати величезні планети — ми здобули неоцінені пізнання, котрі здавались недосяжними перед сто роками.

Удосконалені методи мікроскопічних і біологічних дослідів показали нам в ряді одноклітинних істот ціле царство — багате і повне нескінченних форм. В маленькій кліточці вони показали загальний „елементарний організм“, звязки (асоціації) якого — волокна, творять тіло всіх многоклітинних рослин, звірят і людини. До цього важного анатомичного знання — ембріологія ¹⁾ додала, що кожний вищий многоклітинний організм утворився з однієї одинокої простої клітинки — „з заплідженої яєчкової клітинки“.

Основана на цім *целюлярна теорія* (клітинна) вперше дала можливість більш правдивого розуміння фізичних, хімічних, а також і психологічних життєвих проявів (процесів). Раніше пояснювали собі це надприродньою „життєвою силою“, „безсмертною душею“. Так само і для лікаря стала зрозумілою правдива причина хворування і то тільки дякуючи целюлярній патології ²⁾, яка утворилась на целюлярній теорії.

Не менш важні висліди XIX ст. в обсягу неограничної природи.

Фізика дала цікаві одкриття про оптику ³⁾ і акустику ⁴⁾, про магнетизм і електричність, про механіку і тепло. А що найбільш важне — це те, що фізика доказала *спільність сил природи* в цілій вселенній.

Механічна теорія тепла показала їх тісну спільність і особливість при означених умовах переходити одного в друге.

Спектральний аналіз ⁵⁾ показав, що сама та-ж матерія, яка вповняє нашу землю і все, що на ній знаходиться, вповняє і інші планети та сонця і найбільш оддалені зорі. Астрофізика ⁶⁾ безмірно поширила наш світогляд. Вона показала нам в безмежнім просторі мільйони кружляючих планет, більших за нашу землю, і котрі так само як і земля, підлягають постійним змінам, вічним відродженням і занепадам. Хімія познайомила нас з багатьма новими тілами, які доказують нам, що всі тіла є тільки сполучення небагатьох нерозложних елементів (біля 80) і які в багатьох випадках здобули дуже важне значіння у всіх проявах життя. Хімія довела, що один з цих елементів — *углерод*, — цікаве тіло, яке є джерело всяких органічних сполучень і, таким способом, він є „хімічною підставою життя“.

Всі окремі поступи фізики не зрівнюються одначе в теоретичнім знанню — з одкриттям одного великого закону — закону вічності

¹⁾ Ембріологія — наука про розвиток організмів з яйця.

²⁾ Патологія — наука про хвороби.

³⁾ Оптика — наука про світ, та частина фізики, котра розсліжує світові з'явища.

⁴⁾ Акустика — наука про звук.

⁵⁾ Аналіз — наука про розкладання складного на його складні частини.

⁶⁾ Астрофізика — наука про природу небесних тіл.

матерії і сили — *закону субстанції*. Цей закон доказує нам вічне збереження сили і матерії, і спільність енергії і матерії в Космосі (вселенній). Цей „космологічний основний закон“ став провідною зіркою, яка веде нашу моністичну філософію через величезний лабіринт світових загадок, до їх зрозуміння, до їх роз'яснення.

Метою дальших розділів буде загальний погляд сучасного становища пізнання природи і зроблених поступів в XIX ст.

Отже ми тут не розглядатимемо так докладно окремих галузей (обсягів). Зазначимо тільки один надзвичайний поступ, який по своєму значінню рівняється з законом субстанції і його доповнює. Це основанне *теорії еволюції* або *розвою*.

Правда, вдумчиві дослідники вже за кілька віків перед цим казали про „розвиток“ річей (субстанції), але ця велика думка, що вся вселенна є не що інше, як вічний „розвиток субстанції“ — це дитина XIX ст. І стала вона ясною і загальною тільки в другій половині XIX ст.

Емпіричне основанне величавого філософичного розуміння і надання йому всеобіймаючого значіння належить великому англійському природникові Чарльзові Дарвінові. Це безсмертна його заслуга. В 1859 р. Дарвін дав точний висновок теорії походження, яку геніяльний французський натур-філософ Жан Лямарк начеркнув в основних рисах вже 1809 р. Цю основну думку висказав в 1799 р. найбільший німецький поет і філософ Вольфганг Гете. Це дало нам ключ до „питання всіх питань“, до пізнання великої світової загадки — „становища людини в природі“ та її походження.

І коли ми тепер ясно розуміємо *закон еволюції*, закон розвою, або „моністичний генезіс“ в цілій природі і користуємось цим, разом з законом субстанції, для розуміння пр'явів природи, тим повинні бути вдячні передовсім цим трьом геніяльним натур-філософам. Серед великих мужів XIX ст. їх імена світять нам як зорі першої величини.

Тому надзвичайному поступові в теоретичному пізнанню природи відповідають і його ріжнобічне прилагодження на практиці у всіх обсягах культурного життя. І коли ми називаємо наші часи „віками пари і електричності“, коли міжнародня торгівля і подорожі здобули велике значіння, коли телеграф і телефон знищили всі границі часу і оддалення, то ми цим завдячуємо в перші лінії технічним успіхам фізики.

Коли ми при допомозі фотографій примушуємо світло сонця робить для нас в одну хвилинку натурально-вірні картини з якого будь предмета, коли в сільським господарстві і в ріжних промислах зроблено

дивовижні поступи, коли в медицині при допомозі хлороформу і морфія, анти-септики і серум-терапії вдалось зм'якшити страждання людскости, то ми завдячуємо в цім хімії.

О скільки ж ми різними технічними поступами випередили давні століття, це так добре кожному відомо, що й нема потреби більш спинятись на цьому ¹⁾.

1. Світ (вселенна, або Космос) вічний, нескінчений і необмежений. 2. Його субстанція зо своїми обома атрибутами (матерією і енергією) наповнює безмежний простір і є в стані вічного руху. 3. Цей рух появляється в нескінченім часі в виді одинокого розвитку з періодичними змінами творення і переходу, одживання і зникання. 4. Незлічимі світові тіла, які розміщені в просторі ефіру, підлягають закономі субстанції. 5. Наше сонце є якраз одним з цих незлічимих світових тіл, а земля наша — одною по між переходовими планетами, котрі кружляють довкола його. 6. Наша земля переходила довгий процес охолодження, скоріше ніж на ній могли утворитись краплинки *біжучої* води, а разом з цим виникли (повстали) перші прояви органічного життя. 7. Наступаючий за цим біогенетичний процес, повільний розвій і перебудування нечислених органічних форм, забрав (потратив) на це багацько міліонів (більш сотні) літ. 8. З ріжнородних груп істот, які утворились на нашій землі в пізніші періоди біогенетичного процесу, група *хребтовців* (Wirbeltiere) багато випередила всі інші, і то лише, порівнюючи, недавно. 9. Як більш видатна галузь групи *хребтовців*, доволі пізно (в третім періоді — Triasperiode) утворився з амфібій класа *савців* (Säugetiere). 10. Найбільше і передовсім високо розвинулась галузь цього класу — це примати (Primaten). Вони показались вперше в третім періоді через утворення з низших діско-плацентарних форм (Zottentiere). 11. Наймолодша і найбільш досконала невелика галузь приматів це — людина, яка перше при кінці третього періоду виявилась з ряду подібних до людини малп (Affen). 12. З цього виходить, що так зв. „всесвітня історія“, на протязі якої відбувалась культурна історія людини — це самий малесенький епізод в повільнім розвитку органічної землі. Рівнож так, як сама ця історія є відломком з історії планетної системи. І як наша ненька-земля, є тільки проходяча соняшна цятинка в безмежнім світовім просторі, так одинока людина є тільки незначною появою в проходячій органічній природі.

Мені здається, що ніщо неможе більше спріяти, як ця величава космологічна перспектива для того, щоб наперед означити вірний поділ, якого ми повинні триматись при розв'язці оточуючих нас великих світових загадок. Вона не тільки ясно показує правдиве місце людині

¹⁾ По незалежним од редакції причинам кілька розділів опущено. *Ред.*

в природі, але й руйнує пануючу *антропометричну манію великості*, цю пиху (зарозумілість), з якою людина протиставляє себе безмежній вселенній і проголошує себе важнішою частиною світа. Це безконешне самохвальство довело зарозумілу людину до того, що вона стала глядіти на себе, як на подібє боже, уявляючі собі, що орудує нескінченною „свободою волі“.

Смішна цезарська величність (манія) Калігули — є тільки особлива форма цього надутого самообоження людини. Тільки одкинувши цю безпідставну ілюзію величності і прийнявши природничу *космологічну перспективу* — ми можемо досягнути розв'язки „світових загадок“.

(Далі буде).

З німецької мови переклав *М. Лунич.*

Мусе будь, — скажи — і стане.
Захотіти — досягти:
Духа в льоті до мети
Не затримають кайдани.

Підеш ти — і ляжуть гори
І розігнуться яри
І тебе самі вітри
Понесуть в ясні простори.

Ти самотний? завжди, всюди?
Викинь сміло прапор свій:
У пустелі світовій
Без мети блукають люде.

Вдарь не в дзвін, а в серце дуже,
Зважся жить, або не жить, —
І камінне закричить
І запалються байдужі.

Встань, піди, і ляжуть гори
І розігнуться яри,
І тебе самі вітри
Понесуть в ясні простори.

О. ОЛЕСЬ.

НА МОГИЛІ ПРАДІДА ЛИЦАРЯ.

Оригінальний малюнок В. ШУЛЬГИ.

НЕПРОХАНИЙ ГІСТЬ.

(Intruse) ¹⁾.

Дядько. Не знати, де ти; не знати звідки йдеш, не знати, куди йдеш, не відрізняти ні дня, ні ночі, ні літа, ні зими... і завжди ця темнота, ця темнота... Я б волів не жити... Невже зовсім не можна вилічити.

Батько. Здається, ні.

Дядько. Але ж він не без просвітку сліпий?

Батько. Він чує, як дуже ясно.

Дядько. Пильнуймо наші бідні очі.

Батько. Він часто має чудні думки.

Дядько. Часом він буває нудний.

Батько. Він каже все, що думає.

Дядько. А перше він не був такий?

Батько. Ні, він був такий саме розсудний, як і ми; він не говорив нічого неподібного. Правда, Урсула трохи надто осміляє його; вона відказує на всяке його питання.

Дядько. Краще б не відказувати, бо це для його не добра послуга. (*Б'є десяту годину*).

Дід (*прокидаючись*). Чи я повернений до скляних дверей.

Дочка. Ви добре спали, дідусю?

Дід. Чи я повернений до скляних дверей?

Дочка. Так, дідусю.

Дід. Нікого нема біля скляних дверей?

Дочка. Я нікого не бачу, дідусю.

Дід. Я думав, що хтось чекає. Ніхто не приходив?

Дочка. Ніхто.

Дід (*до дядька і батька*) І сестри не було?

Дядько. Запізно; вже вона не прийде; це не гаразд від неї.

Батько. Це мене починає турбувати (*чути шелест, наче хто вступає до господи*).

Дядько. Це вона! ви чули?

Батько. Так, щось увійшло сутеренами.

Дядько. Це певно наша сестра. Я вгадав її ходу.

Дід. Я почув, що помалу йде.

Батько. Вона ввійшла дуже тихо.

Дядько. Вона знає, що в хаті хора.

¹⁾ Почат. див. „Укр. Хата“ кн. № 1.

Дід. Я тепер нічого не чую.

Дядько. Вона зараз надійде; їй скажуть, що ми тут.

Батько. Я щасливий, що вона прийшла.

Дядько. Я був певний, що вона прийде сього вечора.

Дід. Вона щось бариться.

Дядько. А про те, певно, це вона.

Батько. Ми ні на кого не сподіваємось.

Дід. Я не чую жадного шелесту в сутеренах.

Батько. Я зараз покличу челядку; так ми й довідаємось. (*Сіпа за шнур дзвоника*).

Дід. Я вже чую шелест на сходах.

Батько. Це челядка йде.

Дід. Мені здається, що вона не сама.

Батько. Вона помалу йде...

Дід. Я чую ходу вашої сестри!

Батько. А я чую тільки челядку.

Дід. Це ваша сестра! це ваша сестра! (*Стукають в маленькі двері*).

Дядько. Вона стукає в двері таємних сходів.

Батько. Я сам відчиню, бо ці маленькі двері надто риплять; їми тільки тоді ходять, як бажають увійти в хату непомітно. (*Він відхиляє двері; челядка зістається за ними, в створі*). Де ви єсть?

Челядка. Тут, пане.

Дід. Ваша сестра за дверима?

Дядько. Я бачу тільки челядку.

Батько. Тільки челядка. (*До челядки*). Хто вступив до господи?

Челядка. До господи?

Батько. Так, хтось прийшов зараз?

Челядка. Ніхто не прийшов, пане.

Дід. Хто це так зітхає?

Дядько. Це челядка, вона задихалась.

Дід. Вона плаче?

Дядько. Ні, чого б вона плакала.

Батько (*до челядки*). Зараз ніхто не входив?

Челядка. Ні, пане.

Батько. Ми чули як відчинилися двері!

Челядка. Це я зачинила двері.

Батько. Вони були відчинені?

Челядка. Так, пане.

Батько. Чого вони були відчинені в такий час?

Челядка. Я не знаю, пане, я їх зачинила,

Батько. Та хто ж їх відчинив?

Челядка. Я не знаю, пане, либонь хтось виходив після мене...

Батько. Треба вважати. — Але ж не відхиляйте дверей; ви ж добре знаєте, що вони риплять!

Челядка. Я, пане, й не торкаюсь до дверей.

Батько. Але ж ви беретесь за двері наче хочете вступити до покою.

Челядка. Та я, пане, на три кроки від них.

Батько. Не так голосно балакайте.

Дід. Хіба гасять світло?

Старша дочка. Ні, дідусю.

Дід. Мені здається, що поночі стало.

Батько (до челядки). Ідіть собі, та не чиніть шелесту на сходах.

Челядка. Я не чинила шелесту.

Батько. Я вам кажу, що ви чинили шелест; ідіть тихо, щоб не збудити пані. І як хто прийде, скажіть, що нас нема дома.

Дядько. Так, скажіть, що нас нема дома.

Дід (тремтячи). Не треба було казати цього!

Батько. Хіба що прийде сестра, або лікарь.

Дядько. В яку годину прийде лікарь?

Батько. Він не мусить прийти до півночі. (Він замикає двері. Чути, б'є одинадцята година).

Дід. Вона ввійшла?

Батько. Хто?

Дід. Челядка?

Батько. Ні, вона пішла.

Дід. Я думав, вона сіла до столу,

Дядько. Челядка?

Дід. Так.

Дядько. Цього б ще бракувало!

Дід. Ніхто не входив до хати?

Батько. Ні, ніхто не входив.

Дід. І вашої сестри нема тут?

Дядько. Сестра ще не приходила.

Дід. Ви хочете мене дурити.

Дядько. Вас дурити?

Дід. Урсуло, скажи мені правду, на Бога!

Старша дочка. Дідусю мій! що вам?

Дід. Щось сталось!.. Я певен, що моїй дочці гірше!..

Дядько. Ви марите?

Дід. Ви мені не хочете сказати!.. я добре бачу, що є щось!..

Дядько. Значить, ви бачите краще, як ми.

Дід. Урсуло, скажи мені правду!

Дочка. Але ж вам кажуть правду, дідусю!

Дід. Твій голос не такий, як звичайно.

Батько. Бо ви її лякаєте.

Дід. І ваш голос змінився, як її!

Батько. Ви божеволієте! *(Він і дядько роблять один одному знаки на догад, що дід либонь втратив розум).*

Дід. Я добре тямлю, що ви боїтесь!

Батько. Але чого б ми мали боятись?

Дід. Чому ви хочете мене дурити?

Дядько. Хто думає вас дурити?

Дід. Навіщо ви згасили світло?

Дядько. Але світла не гашено; так само ясно як і було.

Дочка. Мені здається, лямпа примеркла.

Дід. Мені наче жорна на очах! Доньки мої, скажіть-но мені, що тут твориться! На Бога скажіть, ви ж бачите! Тільки я тут в вічний темряві; я не знаю, хто сідає біля мене! я не знаю, що твориться на два ступні від мене!.. Чому ви говорили нишком, зараз?

Батько. Ніхто не говорив нишком.

Дід. Ви говорили нишком, біля дверей.

Батько. Ви чули все, що я казав.

Дід. Ви ввели когось у хату.

Батько. Я ж вам кажу, що ніхто не входив!

Дід. Хіба ваша сестра, чи піп? Годі-ж бо мене дурити. —

Урсуло, хто ввійшов?

Дочка. Ніхто не входив, дідусю.

Дід. І не пробуйте мене дурити; я все знаю! Скільки нас тут?

Дочка. Нас шестеро за столом, дідусю.

Дід. Ви всі за столом.

Дочка. Усі, дідусю.

Дід. Ви тут, Павле?

Батько. Тут.

Дід. Ви тут, Олівьє?

Дядько. Та тут, тут, я тут на своєму звичайному місці. Чи се ж не кумедно?

Дід. Ти тут, Женевьєво?

Одна з дочок. Тут, дідусю!

Дід. Ти тут, Гертрудо?

Друга дочка. Та тут, дідусю.

Дід. Ти тут, Урсуло?

Старша дочка. Тут, дідусю, з вами поруч.

Дід. А хто ж сидить там?

Дочка. Де діду? Нікого нема.

Дід. Тут-ò, серед нас?

Дочка. Нікого нема, діду!

Батько. Вам кажуть, що нікого нема.

Дід. Але ж ви не бачите!

Дядько. Бачимо, ви хочете сказати.

Дід. Мені не до сміху, запевняю вас.

Дядько. Тоді вірте тим, що бачуть.

Дід, *(нерішучо)*. Я думав, що є хтось... Я думаю, що я не житиму більше...

Дядько. Чого б ми мали дурити вас? На що б се здалося?

Батько. Таки ж би треба було вам сказати правду.

Дядько. І нащо б дурити одно *одного*.

Батько. Правди б від вас на довго не сховати.

Дід, *(пробуючи підвестись)*. Я бажав би пронизати цю темноту!..

Батько. Куди ви хочете йти?

Дід. З сього боку...

Батько. Не турбуйтеся так...

Дядько. Чудні ви сей вечір.

Дід. Се ви мені здається чудними!

Батько. Чого ви шукаєте так?

Дід. Я не знаю, що мені!

Старша дочка. Діду, дідусю, чого вам треба?

Дід. Дайте мені ваші ручки, доні мої.

Три дочки. Натє, дідусю.

Дід. Чого ви тремтите всі троє.

Старша дочка. Ми майже не тремтимó, дідусю.

Дід. Я думаю, що ви всі троє бліді.

Старша дочка. Пізно, дідусю, і ми втомилися...

Батько. Треба б іти вам спати, і дід зробив би теж краще, як би пішов трохи спочити.

Дід. Я б не заснув цю ніч!

Дядько. Ми чекаємо на лікаря.

Дід. Приготуйте мене до правди!

Дядько. Але нема правди!

Дід. То я не знаю, що є.

Дядько. Я вам кажу, що нема нічого.

Дід. Я хотів би бачити мою бідну дочку!

Батько. Ви знаєте добре, що се неможливо; не треба її дурно будити.

Дядько. Ви її побачите завтра.

Дід. Не чути жодного шелесту в її хаті.

Дядько. Я б не був спокійний, як би чув шелест.

Дід. Давно вже я не бачив дочки!.. Я взяв її за руки вчора

увечері і її не бачив... Я не знаю більше яка вона сталась... Я вже не знаю, яка вона є... Я не знаю вже її обличчя... За сі тижні вона певно змінилась!.. Я чув кісточки її лиць під моїми руками... Тільки темність між нею і мною, та всі ви!.. Я не можу вже жити так... се не життя... Ви всі зрячі мусите дивитись в мої мертві очі, і жоден між вами не має милосердя!.. Я не знаю, що мені... не скажуть ніколи мені того, що треба б сказати... і все страшне, як почнем про те думати... Але чому ви не говорите більше?

Дядько. Що ви хочете, щоб ми казали, що ви не бажаєте нам вірити?

Дід. Ви боїтесь щоб не зрадити себе.

Батько. Нарешті майте ж розум!

Дід. Давно вже щось від мене ховають. Щось в господі стало ся... Але я починаю розуміти тепер... Надто вже довго мене дурять! — Ви гадаєте, що я ніколи нічого не знатиму? Буває, що я менче сліпий, як ви, чи знаєте ви се?.. Хіба ж я не чую, як ви шушукаєте цілі дні, неначе ви в господі повісильника? Я не смію сказати, що я знаю сей вечір... Але я знатиму правду!.. Я почекаю, щоб ви сказали правду; але я й без вас давно її знаю! І тепер я чую що ви бліді, як смерть!

Три дочки. Дідусю! Дідусю! Що се вам?

Дід. Це не про вас моя мова, доні мої, ні, се не про вас моя мова... Я знаю, ви б мені сказали правду, як би їх не було тут!.. А зрештою я певний, що вони й вас дурять... Ви побачите, доні мої, ви побачите!.. Або ж я не чую, як ви ридаєте всі трое.

Батько. Хіба справді моя жінка небезпешна?

Дід. Не треба пробувати мене дурити; надто пізно тепер, і я знаю правду краще, як ви!..

Дядько. Але нарешті ми ж не сліпі!

Батько. Ви хочете вступити до хати вашої дочки? Тут є непорозуміння, якась помилка, що мусить вяснитись. Ви хочете?

Дід (*раптом нерішучо*). Ні, ні, не тепер... ні ще...

Дядько. Ви добре бачите, що ви не розсудні.

Дід. Не знаєш ніколи всього того, що чоловік не міг сказати в своїм житті!.. — Що значит цей шелест?

Старша дочка. Се лямпа пахкая так, дідусю.

Дід. Мені здається, що вона дуже неспокійна... дуже неспокійна...

Дід. Се холодній вітер на неї тягне...

Дядько. Нема холодного вітру, вікна позачинювані.

Дочка. Я гадаю, що вона затого згасне.

Батько. Вона вигоріла.

Дочка. Вона зовсім гасне.

Батько. Нам же так не можна сидіти поночі.

Дядько. Чому ні? — Я вже до того звик.

Батько. В жінчиній хаті є світло.

Дядько. Ми його візьмемо зараз, як прийде лікарь.

Батько. Справді досить видко; знадвору світить.

Дід. Хіба надворі ясно?

Батько. Ясніше, як тут.

Дядько. Я так люблю балакати поночі.

Батько. Я теж. *(Мовчання)*.

Дід. Мені здається, дзигари дуже голосно цокають!..

Старша дочка. Се тим, що ніхто не говорить, дідусю.

Дід. Так чому ж ви всі мовчите?

Дядько. Про що ж ви хочете, щоб ми говорили? — Ви не смієтеся з нас.

Дід. Хіба дуже темно в хаті?

Дядько. Та не дуже ясно. *(Мовчання)*.

Дід. Я не добре почувуюся, Урсуло; відчини трохи вікно.

Батько. Справді доню, відчини трохи вікно; і мені починає бракувати повітря. *(Дочка відчиняє вікно)*.

Дядько. Мені просто здається, що ми надто довго сиділи замкнені.

Дід. Хіба вікно відчинено?

Дочка. Так, дідусю, воно навстяж відчинено.

Дід. Хто б сказав що воно відчинено; жадного шелесту знадвору.

Дочка. Так дідусю, що найменшого шелесту.

Батько. Надзвичайна тиша.

Дочка. Янголя б почув, що він іде.

Дядько. Тим я й не люблю села.

Дід. Я хтів би почути трохи шелесту. Яка година, Урсуло?

Дочка. Хугко північ дідусю. *(Тут дядько починає ходити по хаті з кутка в куток)*.

Дід. Хто се ходить коло нас?

Дядько. Се я, се я, не бійтесь. Я чую потребу походити трохи. *(Мовчання)*. — Але я знов зараз сяду; не видко ходити. *(Мовчання)*.

Дід. Я хтів би бути де інде!

Дочка. Де б ви хтіли йти, дідусю?

Дід. Я не знаю де — в иншу хату, однаково де!

Батько. Де б ми пішли?

Дядько. Надто пізно, щоб іти де інде. *(Мовчання. Всі сидять нерухомо за столом)*.

Дід. Що я чую, Урсуло?

Дочка. Нічого діду, се лист пада, — так, се лист пада на терасу:

Дід. Ходи зачини вікно, Урсуло.

Дочка. Добре, дідусю. *(Зачиняє вікно і вертаєся, щоб сісти).*

Дід. Мені холодно. *(Мовчання. Три сестри цілуються).* Що я чую тепер?

Батько. Це три сестрі цілуються.

Дядько. Мені здається, вони дуже бліді, сьогодні ввечері. *(Мовчання).*

Дід. Що я ще чую?

Дочка. Нічого дідусю; се я склала руки. *(Мовчання).*

Дід. А це?

Дочка. Я не знаю, дідусю... то може мої сестри; вони тремтять трохи?

Дід. Я теж боюсь, доні мої. *(Тут місячний промінь пада крізь шибку і розливає там і сям трохи дивного світла у хаті. Б'є північ і, з останнім ударом, здається, напевно, чути дуже невиразно шелест, наче хтось похапцем встав).*

Дід, *(трусячись від осібною жаху).* Хто це встав?

Дядько. Ніхто не вставав.

Батько. Я не вставав!

Три дочки. І я ні! — І я ні! — І я ні!

Дід. Але хтось встав ззастолу!

Дядько. Світла!.. *(Тут раптом чути крик жаху праворуч з дитячої хати; і сей крик тягнеться з побільшенням жаху до кінця сцени).*

Батько. Чуєте! дитина!

Дядько. Воно ніколи не плакало.

Батько. Ходімо подивімось.

Дядько. Світла! Світла! *(В сю хвилину чути як похапцем біжать в хату ліворуч. — Далі мертва тиша. — Всі прислухаються в німій жаху, поки не відчинилися помалу двері з тей хати де хора, і яєність вривається до залі. — Сестра милосердя з'являється на порозі, в чорному убранні, і сгиляється хрестячись, даючи тим відома, що жінка вмерла. — Вони розуміють це і, по хвилі вагання і жаху, вступають мовчки до хати де мертва, тим часом Дядько, на порозі, гречно уступається, щоб дати дорогу тром дівчатам. — Сліпий, зіставившись сам, підводиться і поночі метушиться, навпомацки біля столу.*

Дід. Де ви йдете? — Де ви йдете? — Вони мене покинули зовсім самого!

Переклав Євген Тимченко.

ДЕ-ЩО ПРО УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО В ГАЛИЧИНІ ЗА 1908 РІК.

(замітка).

Минулий рік в історії нашого письменства в Галичині не дав, на жаль, нічого особливо замітного; навіть літературну продукцію не можна признати широкою, хоч книжний ринок і переповняється ріжними виданнями, які насаперед слід залічити до літератури, так мовити, практичного характеру. Ця література більш відповідає біжучим практичним політичним, економічно-господарським і промисловим потребам, щож до письменства красного, до нашої творчої продукції в романі, поезії, драмі, повісті, то тут, беручи загалом, стан літератури не дуже веселий. Ще зовсім не пройнялися ширші круги інтелігенції думками про те, що треба якось піддержувати рідне письменство. Збивати до купи гроші, займатися переважно справами більше практичними — до цього ще знайдуться люде; але читати книжку, а тим більше її купувати і взагали поширювати придбання літературної творчости в ширших кругах народу, — то це в нас в лихім стані. Виходить через те часом таке, що люде з університетською освітою і з високим становищем та титулами, незнають навіть поверховно про своїх теперішніх письменників і часом можна вчути з їх уст питання: чи Лепкий пише поезію чи прозу і чи Яцків пише також поезії. Байдужність громадянства до своєї літератури і взагалі тяжка боротьба на всіх царинах життя утворюють такі страшні обставини, в котрих література нормально розвиватися не може, а тим більше не можуть з'являтися молоді, сильні талани, яких ніхто не зогріє, а ще всякі не свої і „свої“ „критики“ прибивають! Зрозуміємо велике обурення Яцкова Михайла в його передньому слові до збірки „Чорні крила“, обуренне на „цілий той брудний, гандлярсько-езуїтський крам, що запаршивив суспільність, а який стоятиме ще якийсь час серед нашого загалу вище як штука (мистецтво) і буде уважатися за одиноку підойму культури й духа народа“, і признаємо, що поки що „нині поезія і штука потрібна лиш для одиниць“.

Кілька одиниць, власне, і порушають наше красне письменство, але їх робота оскільки тяжка, остільки і невелика в своїх ідейних і артистичних розмірах, хоч письменство і в такій кількості йде вперед, завойовує все нові і нові позиції, не схиляючи свого прапора вниз.

От-же далі подамо кілька уваг про нові придбання наші в обсягу красного письменства.

Можна було завважити в огляді літератури на Україні російській за 1908 рік, що там переважала драма. В Галичині драма сходить на

последнє місце. І не знати, хто тому причиною, що за цілий рік не вийшло ніжé єдиної драми: чи громадське безладдя, що придавлює творчі змагання, чи матеріальна незмога підперати своє мистецтво, чи занепад творчої енергії у авторів, які через це не спроможуться щось утворити. Певніше буде, коли признаємо, що це все разом шкодливо відбивається на літературі. Аби бути докладним, то згадаємо тут, що в 1908 р. з'явилася симпатична 5-актова драма, з закром трагічним, покійного С. Ганущака „Михайло Зубрович“, — але вона писана давніше, — і др. Льва Лопатинського „Пожар“, комедія в однім акті з „житя пожарного Сокільства“, жарт, як кожда з пьєс того автора, маловартий.

Такий занепад драматичної літератури, звичайно, безпосередно шкодить і другій галузі драматичного мистецтва — театрові; спиняє його розвиток і цим затримує або одпихає назад всю вагу театра, як реформатора смаку артистичного, як навчителя народнього. Театр мусить чевріти на старих пьєсах, що олжили давно свій вік, або псувати громадський смак перекладними здебільшого маловартими творами.

Повість наша стоїть значно вище ніж драма, але і вона за минулий рік не дала чогось дуже видатного і не приняла широкого розміру по кількості. Що-було кращого, видатнішого — коротко тут згадаю.

Збірка новель *Яцкова*¹⁾, — чи не найцінніша книжка за минулий рік. Цей письменник од довшого часу своїми нарисами страшить „благопристойних“ людей і критиків. Як бистрий і глибокий обсерватор життя, перед якого оком ніщо не сховається, одкриває багато ран нашої суспільности; як знавець душі людської одкриває весь її механізм, навіть найдрібніші її вібрації. Все молодий, все новий у своїх творах, перебігає всі поля, де лиш можна спинити око, кладе поміст поміж двома світами: тим, що бачимо його зовнішніми чуттями і тим, що видимий тільки для очей творця; од гамору, од поганства юрби, од торговиці наруг та цинізму, од чоловіка-звіря веде у такий світ, де царство нове, де святиня, в якій душі очищуються з бруду та знаходять тиху пристань. — І через те потребує він „окремих читачів“. Філістер, що читає книжку на сон або після обіду дивуватиметься, що оповідання Яцкова бувають раз такі прості, а то знову, якісь незвичайні, нечувані. В перших не знайде ніякого змісту, других не зрозуміє, додумуючись всього, а не того, що найближче до його стоїть в них ясно виписане. Всі нариси — чи буде в них село („Тихий світ“, „Сонце западає“, „За горою“, „Зерно гірчиці“) чи труп театральна („Ой, не ходи Грицю“) чи монастирь („Похила вежа“), або занечищена городська атмосфера („Тіни серед тіний“, „Вечірні збитки“, „Адонай і Бербера“) чи буде в них протест проти колонізаційної „куль-

¹⁾ Михайло Яцків: „Чорні крила“ („Молода Муза“ 10). Львів 19.6. ст. 105—8^о.

тури“ варварської Європи („Яків Моренга“), або змальована людська душа у важних моментах („Боротьба з головою“, „Картина з дневника“) — всі вони зливаються в щось одно, в якусь могутчу течію, сповідь душі самого автора, а все зверху, хоч з яким реалізмом часом представлено, одпаде, усунеться на другий план коли почнемо ловити кожний її рух, прислухатися до її внутрішнього голосу. І треба прислухатися, розуміти її, щоб розуміти і ті повні ліризму нариси, які вас зопхнуть у страшну прірву своїм відкриттям правд, ще неогляданих вами, і піднесе знову на висоти, в країну орлів.

В *ліриці* подиблемо передовсім *Богдана Лепкого*¹⁾. Цей „маляр в поезії“, — як зве його Яцків — зовсім чим іншим до нас промовляє. Якась лагідність, тихий, задушевний тон та сердечність, навіяні чарами мальовничої поезії та елегійним сумом промовляють до нас. І так умів Лепкий взяти за серце, так промовити до його, що підносив наче мов у вищий якийсь світ, де ми ставали ідеальнішими. Для його поезія — це друге життя, це швидче щось рівно-біжне з життям, але вище, благородніше, очищене:

„Поезіє! розрадо одинока,
Товаришко незрадлива, сердечна!
В днях радости — подруго ясноока,
В біді — повірнице моя безпечна“.

І через те вона — цеб-то її правда та щирість — для поета є життя, немов культ. Для щирости посвячує він форму, занедбує зверхній вигляд. В найновішій збірці чи не найбільше показав нам душу, показав вхід до неї для того, хто колись над тою книгою задумається. Для таких поет має щире серце — але для тих, що „ширять культ народньої облуди та болотять чесні ідеали“, для тих, що обкидують все болотом, псет має слова тяжчі, дошкульніші. І власне тут ті догани виступають як новий мотив у поезії Лепкого. Але, у всьому іншому, Лепкий той самий — з тим самим сумом, з любовію до широких нив, степів, природи, з любовію до *краси* і обездоленого мужика.

Од Лепкого можна вивести трьох нових авторів, які виступили з своїми збірками в минулому році. У всіх трьох, як у Лепкого, поподибуємо передовсім ту струну серця, яка робить їх симпатичними нам та рідними; хоч талантом і формою вони не вибиваються — то щирість та простота тону нераз знайде відгомін в нашому серці. Найстарша *Марійка Підгірянка* (псевдонім) виступала з своїми пробами поетичними вже давніше. Теперішня збірка²⁾, що вийшла з друку в кінці минулого року свідчить, що поетеса пише „з душевної потреби“

¹⁾ Богдан Лепкий: „Поезіє, розрадо одинока“. („Молода Муза“ 9). Львів 1908. ст. 80 — 169.

²⁾ Марійка Підгірянка: „Відгуки душі“. Поезії. Львів, 1908.

І це „несміливе дитя Підгіря“ пише про те, „що старі ліси розказували“; вона тільки не знає, чи добре розуміла „смерекову мову“.

„В моїй душі все якась пісня грає, Пісня без слів:	В душі моїй, у серці моєму Відгуки з піль
Ніби легіт тихенький залітає З темних лісів,	Виграли тиху, жалісну поему І жаль і біль.
Ніби вітронько срібний колос клонить До спілих жит,	І ніби стогне замучена воля В тузі німій
Ніби пільний дзвіночок пісню дзвонить Й пісня дріжить.	І гірко плаче України доля В душі моїй...

Хто уміє читати, вичитає з цих рядків ніжну, жіночу душу, що взяла в свої груди чари української природи та стогін народу в ярмі і як сестра милосердя бажала б загоїти його болі...

В поезії *Миська* ¹⁾ більше мужеських тонів. Він бачить більше радощів життя, ніж його болів, він дивиться на світ лагідними очима, а в серці носить тугу „за чимсь промінним, погідним, веселим, за чимсь, що душу будило б зі сну, щоб її до сонця... до життя завело“... І його поезія має в собі щось, як усміх голубого неба, щось, як миле, ніжне і наївне щебетаня, навіть тоді, коли він попадає в легенький сум, співаючи на мотив народній:

„Гей похилились білі берези Та понад шляхом верхами... Тай заросили мені дорогу До мого дому, до мого роду, Дрібними сльозами.	Та поломилось терне дрібненьке, Тай посихлялось верхами... А я баную за своїм родом, Тай заливаю гіреньку долю Дрібними сльозами“.
--	--

В такому тоні співає поет про свої пориви, про думи вечірні, про життя мужикове та життя колосистих нив, про кохання, про бурлаку бездомного, а все тихо, „без шуму, без глуму“, без гомону і сердечно...

Третій, що наближується мовою серця до тої громади, що співає „чисту, ясну пісеньку“ — *Корнило Заклинський* ²⁾. І він розуміє душу нашої природи, в хвилину горя любується селом, водоспадами Прута, але репертуар його ширший. Побіч української природи, природа Італії чарівної, шум адрійського моря та кипарисів, побіч вражінів своєї душі — прислухування до чужих душ (Ніцше, Байрон, Лермонтов, Verhaeren, Завістовська) — а понад тим всім — світло серця:

„Яснее сонечко рай розсівало,
Сипало перли в віконце.
Тільки не знаю, що краще сіяло
Чи моє серце, чи сонце“...

— і жаль, що пісня горем пририта, як квітка морозом.

¹⁾ Филип Мисько: „В задумі“. Поезії. Львів. 1908. ст. 91 — 16^о.

²⁾ Корнило Заклинський: „З вечірньою зорею“. Поезії. Львів, 1908. ст. 40—8^о.

Твердохліб ¹⁾ ядро одріжняється од тих поетів. Тут не має тієї простоти, а є вишукування та підбирання слів і настроїв, не має сердечности, а холод; природність заступлена нераз підробленістю, а голос серця мовчить за рефлексією. І чим може поезія Твердохліба подобатися, то зверхнім убором своїм, тим всім, що кидається в-вічі насамперед. Чудово відчув це Яцків, пишучи в передмові: „Жаль, розважна задума, творчі блиски тремтять в тих строфах, як цінне вино в грецьких амфорах і золотом, то знов рубіном до сонця спадають, гіркий усміх і кров нагадують, а там далі веселка з водограю клониться на кипарис“. Але під тою королівською шатою криється великий дісонанс поетової душі, яка не може прийти до злагоди сама з собою, і хочачи силою видобути з грудей який згармонізований, клясичний тон, щоб нагадував граніт, силкуючись дати ілюзію енергії та сили, відкриває у серці своїм сумну безсильність та неартистичність пристрасти. З тим всім став загадкою, в котрій якось критики не уміли з'орієнтуватись і кожний, хто писав про його, компромітувався.

Лишається мені сказати ще про деякі дрібниці. З давніших письменників видав минулого року декілька віршів — баляд *Сильвестер Яричевський* ²⁾. Як загалом його творчість останніх літ, так і ці — мертві, напушені, а загалом банальні. Джерело поезії висохло — і поетові все одно, як йому настроїти свою ліру, як треба, так і напише. Тепер переспіває народні вірування з Рогатиньщини. Виходять тільки — ріфми. — *Лесь Медобірський*, молодий, початкуючий поет видав три маленькі збірки ³⁾. Але треба пройти туман, що налягає на тих віршах, щоб добачити в них щось.

На сороклітній ювілей товариства „Січ“ у Відні вийшов великий альманах ⁴⁾. Частина літературна у ньому дуже слаба. З поезій звертають увагу дрібні твори Ів. Франка, Б. Лепкого, В. Пачовського, М. Вороного та Грицяя, який в перше тут виступає. Проза має в більшості спомини (Окуневського, Яричевського та Цеглинського) та фотографії з життя. Нема ані одного оповідання, яке вибивалося б в цілому збірнику та піднімалося до рівня якогось вищого мистецтва.

От і вся помітніша література за минулий рік. Крім збірки Яцкова (і то все, що у ній поміщене, писалось давніше) не появилася ні одна

¹⁾ Сидір Твердохліб: „В свічаді плеса“. („Молода Муза“ ч. 8). Львів, 1908. ст. 73—16°.

²⁾ Сильвестер Яричевський: „Ангел - Убійник“. Баляда. Чернівці, 1908. ст. 15—8°.

³⁾ Лесь Медобірський: „Вітер віє“. Пісня перша і друга (окремо). Львів, 1908. ст. 15+15—8°. Його ж: „Погасло світло“. Думки. ст. 19—8°.

⁴⁾ 1868—1908. „Січ“. Альманах в пам'ят 40-их роковин основання товариства „Січ“ у Відні. Зібрали і видали Др. З. Кузеля і М. Чайківський. Львів 1908. ст. 538—8°.

книжка понад звичайну, пересічну міру — ніхто не з'електризував ані не потряс душі... То правда, що література і мистецтво передовсім одчинять нам вступ до сем'ї культурних народів, але чи такі, як маємо ми?

При невтішному загальникові цього року що до літературної продукції ми все таки щасливі тою свідомістю, що стоїмо на певній дорозі, на дорозі завоювання того, щоб стояти поруч з літературою других народів, щоб додати до світового хору людського розуму ще й свій не повний, не вироблений голос, щоб сказати і своє слово. І цього ми досягнем неодмінно, бо маємо під ногами твердий ґрунт і відчуваємо в своєму організмові не малу силу.

М. Євшан.

◆
До П.

Я знов живу і знов сміюся, Бо ти ожив, бо ти воскрес... І сонце теж до нас сміється, Побідно сяючи з небес...	...І розпустивши гарні коси, Іде до нас весна думок, І мрії, ясні мов роси, Ведуть сподіванки в танок...
--	---

Забуті пишні ідеї, Недолі зникла темна мла, Сміються радощі-камеї, І щасте усміх посила!..	І розцвітають всюди квіти, Сміються радощам своїм, Сміються яблунь білі віти І ми всміхаємося їм... .
---	--

ХРИСТЯ АЛЧЕВСЬКА.

* * *

(О. ОЛЕСЮ).

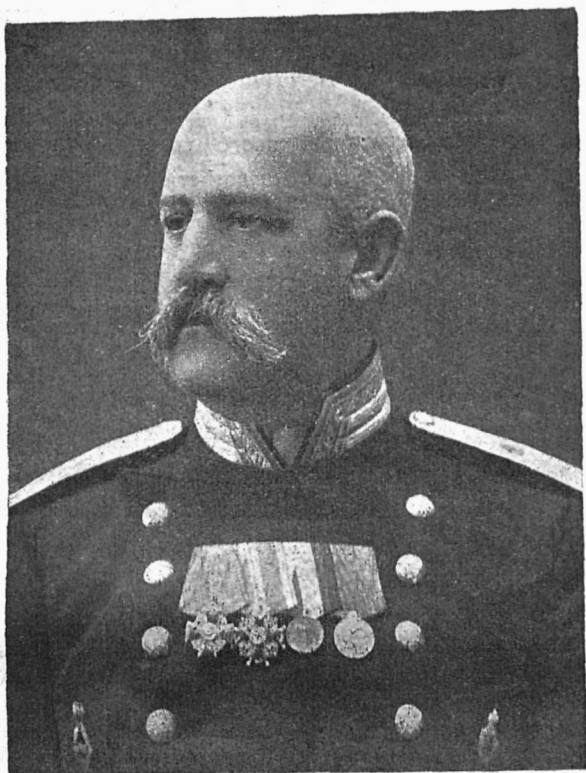
Співай, співець, буди надії,
Буди любов,
Нехай пісні твої палкі
Хвилюють кров.

З'являйся з лірою своєю
То тут, то там,
Не дай на віки захопонуть
Людським серцям.

Не дай ходячому замерти,
Не дай заснуть,
Хай сльози радості й печалі
З очей пливають...

14/III—1909.

П. КОВАЛЬЧУК.

МИКОЛА АРКАС.

(некролог).

13 березня раптово помер в г. Миколаїві Микола Миколаєвич Аркас.

Имя Аркаса зробилось дуже популярним і відомим не тільки у нас, на Україні, а й по всій Росії, після того, як він написав і видав „Історію України-Русі“ (в Петербурзі, року 1908).

Ця історія, написана дуже популярно і гарною зрозумілою мовою, за короткий час розпродана у великому числі примірників, і смерть застигла Аркаса як раз в той час, коли він лаштував до друку друге видання своєї „Історії України-Русі“.

Крім „Історії“ Аркас упорядкував два випуски народніх пісень (по 40 пісень у кожному); написав оперу на 3 дії „Катерина“, 1900 р. (лібрето написано по поемі Шевченка „Катерина“), а також написав кілька романсів і музику до слів наших поетів, напр.: „Я не могу

тобі розказать“ (1902 р.), „Не співай нам тепер, бандуристе“ (слова Доорохольського, ще надруковані) і інші. Між іншим, М. М. Аркас пробував свої сили і в поетичній творчості, він написав кілька поезій: „Гетьман Пилип Орлик“, „На смерть Шмідта“, але через цензурні умовини вони не була надруковані, і инш.

Родився Аркас 1853 року в Миколаєві. Батько його, син учителя Чорноморської штурманської школи, грецького походження, служив, як і всі його брати, у Чорноморському флоті, і з 1871 по 1881 р., в чині Генерал-Адъютанта Адмірала, був головним командіром Чорноморського флоту і портів.

Мати Аркаса, українського походження — дочка оберштерн-крігскомисара Чорноморського флоту Дійс. Стат. Сов. Богдановича, переведеного в 1793 р. у Чорноморський флот з бунчукових товаришів Полтавського полку.

Вчився М. М-ч в одеській приватній гімназії Стародубцева і в 1875 році скінчив курс Одеського Новоросійського університету, на природознавчому факультеті.

Під впливом родинних обставин і вражіннь дитячих літ, а також під впливом учителів гімназії: Л. А. Смоленського, і П. І. Ніщинського, „Кобзаря“ Шевченка, Кулішевих „Досвітків“ і „Основи“, в душі Миколи Миколаєвича Аркаса прокидається любов до України і демократично-національна свідомість. В 70-х роках він починає писати вірші і записує народні пісні.

По скінченні науки, М. М. Аркас служив по Морському Міністерству, і вмер в чині Стат. Сопітника; рівночасно з тим він був з 1892 року Почесним Мировим Суддею Херсонського Округу.

Але, разом з тим, Аркас ніколи не поривав зносин з українським життям і громадянством, він глибоко приймав до серця усі українські події, радів з кожного прояву національного українського одродження, і журився кожною найдрібнішою пригодою.

Аркас багато покладав сил і коштів на національну українську культурно-просвітну працю. Головно його заходами і невсипущою працею була заснованна в Миколаєві „Просвіта“, в якій він од початку заснування до самої своєї смерти був головою і працівником. В своєму селі Богданівці Херс. губ. небіжчик, як тільки явилась спромога, заснував українську школу і сам учив дітей українською мовою; ця школа проживотіла коло двох років, але адміністрація, по доносу попа, закрила школу.

Незважаючи на те, що небіжчик М. М. Аркас походив з багаті аристократичної родини, він завжди в душі і в житті був щирим демократом, не соромився і не ховався з своєю гарячою любовью до України і її народу, був гуманної і лагідної вдачі.

В останнє попрощатись з „прахом“ Аркаса і провести його „на той світ“ зійшлась сила людей, українців і не українців, що знали його, як щирого громадського діяча.

На його могилу було положено багато вінків од різних українських інституцій: — од т-ва „Просвіти“ в Миколаєві; од редакції „Ради“; од київського т-ва „Просвіта“; а також од „робітників богдановської економії“; од „Яхт-Клуба“, командором якого був небіжчик, і инш. Родина одержала багато телеграм і листів з співчуттям в тяжкому горі.

Вічна пам'ять робітникам на українській ниві народній!

ДУМКА.

. . . . .
 Заснуло море. Сонні хвилі
 Кудись, шепочучи, біжать;
 Кругом так тихо, як в могилі,
 І знову хочеться ридать.
 Прозорі хвилі з дна виносять
 Ріжноманітні камінці —
 І знов в безодню їх заносять,
 І знов розсочують в кінці...
 Так і в житті моїм постійно
 Надії горе розрива —
 Живу самітно, безнадійно,
 Неначе квітка лісова.
 А хвилі стогнуть... Сум панує
 І плаче серце й пісню гра
 Дарма! Ніхто мене не чує
 І біль пекельний не вмера.
 Заснуло море. Сонні хвилі
 Шепочуть пісню кращих днів,
 А в мене в серці — як в могилі —
 Нема бажань, немає снів...

Київ, 1909 р.

ОЛЕНА ЖУРЛИВА.

ПО-МІЖ СУСІДАМИ.

I. УКРАЇНСТВО І ВЕЛИКОРУСИ.

Український національний рух з самого свого початку не користувався прихильністю і зрозумінням в правлячих та інтелігентських кругах наших історично-сучасних сусідів. Письменство наше було зустрінуте без вдумливого відношення: Котляревського вважали гарним анекдотистом і тільки недавно серйозні досліди укр. учених скинули з нього ліvreю генерал-губернаторського скомороха; з Гулака - Артемовського глузував письм. Полевой; Квітка чимало витерпів за укр. мову своїх творів од російської критики, Шевченка не розумів і картавав навіть Бєлінський, а Гоголь, не дивлячись на своє стихійне українство, до „Кобзаря“ ставився неприхильно. 60-ті р. р. з їх, порівнююче, інтензивною працею українських діячів, не викликали в житті великоруського громадянства досить певної уваги до розвитку українства, що, як раніш було, так і лишилась за межами серйозної громадської уваги та дискусії. На це впливали різні причини, з яких найбільшу роль грала загально-російська боротьба проти кріпацтва, того страшного лиха, що своєю дикою, руйнуючою постатю заслоняло всі інші, хоч і важні, але менш дошкульні питання того часу.

Щиро поступова інтелігенція боролась проти цього найпекучішого соціального зла і його оборонця — бюрократизму, направила всі сили супроти казенної і приватної ідеології самодержавства — або як її влучно назвав Пицін—„офіціальної народности“, тієї в суті річі філософії кріпацтва, яку сформуловала Катерина II, Аракчєєв, Шишков, міністр народної освіти Уваров, Дуббельт і Микола I. Ця теорія, виведена з сумної практики, була така: „ісконное“ начало величности Росії — кріпацтво, без якого не може жити — самодержавіє; живеться Росії добре, ніяких реформ не треба; значить треба ці „основи“ підтримувати теж „ісковними“ засобами: народним благочестієм, повним довір'ям підданих до „предержажих властей“, непохитним слух'янством властям, простотою звичаїв та потреб. Коли б траплялися які недохватки до „норми“, то „люди должны исправиться усиленієм надзора, воспитанієм въ строгой дисциплинѣ, устраниенієм вредныхъ книгъ, строгой цензурой і т. д.“ Розуміється, що це „исправление“ велось на практиці тяжкими карами, бо погляд на життя був такий, як колись казав Кальвін, що „для держави не існують люди, а тільки їхні вчинки“, значить, що кара накладалась за вчинок, не дивлячись на те, *що* його зробив, через які причини, хоч би й дитина. Вимагалось одного: „од селян — тільки праці, од чиновників — виконання приказа, а од усіх разом — тільки слух'янства і непохитної покірности.

Всі силкування охранныків міцної державности направлені були на утворення такого державного організму, в якому-б всі непорушно сиділи на своїх місцях, виконували-б прикази і управлялися-б механічними здвигами адміністраційної підваги (ричага), що була в руках влади, „божественного походження“, розуміється. Держава нівелювала всіх, а недержавні нації („окраїни“) підводила під один загальник *великорусь-*

кого типу. Великоруська і зденаціолізована „окраїнна“ поступова інтелігенція на-сам-перед свої сили направляла проти казбонщини, проти гніту бюрократизма, проти кріпацтва, обертаючись в цьому колесі тогочасного соціального гріха, того морального прокляття, що здавалось одинокою фортецією згубного режиму, і варт було зруйнувати її, визволити селянство з кріпацтва, як все життя перебудується на нових основах вільних відносин між сословіями. Національні змагання не мали ваги в очах навіть найпоступовішої інтелігенції, за виїмкомъ таких одиниць хіба, як Герцен, що спочував польському повстанню, а середне-ліберальна верства інтелігенції йшла в лави „успирителів польського мятежа“ і в цьому факті ясно визначаються дві симптоматичні ознаки: вплив ідеї офіційної народности, — вплив виховання, — і негування національних потреб на „окраїнах“, цеб-то централістичність, яка є історичним здобуткомъ племені, що „собирало“ Русь до купи. Національних потреб в нашому розумінні великоруси не мали: їм ніхто не забороняв виявляти і розвивати форми свого національного життя, це в їх виявлялось нормально, просто, фізіологічно. Тому для їх слово „національний гніт“ було мало зрозумілим, а відповідно моментові загостреної боротьби проти кріпацтва — і зайвим. Інтелігенція була „космополітична“, як вона називала себе, хоч в суті річи націоналізм жив у ній в своїй найбільшій чистоті: зачепив-би хто з боку, то й виприснув-би він з небувалою силою, як напр. в 1812 році. Національні змагання окраїнних малих, порівняючи з великоросами, націй не звертали на себе уваги общеруської інтелігенції, як вузькі, провінціальні об'яви 'граждансько-російської недозрілості. Ці нац. змагання були невеликі і тільки Польща ставила їх на весь зріст, а наші українці?..

Вони виявляли себе мало, бо — відповідно тогочасному стану культурности — мало розуміли дійсні свої задачі і все українство зводило до культурницьких стремлень. Дайте, мовляв, нам право друкувати для народу букварі, молитвенники, „метелики“ (популярно-просвітні книжечки), а більш нічого намъ не треба; мова українська і письменство у нас будуть тільки для домашнього вжитку (напр. так казавъ Костомаров). Зведення українства на таку вузьеньку стежечку доводило до того, що ця стежечка зробилась незамітною, або й частогусто цілком губилась в бур'яні життя. Кирило-Мефодіївське брацтво поставило було собі політичний ідеал федерального устрою славянства, і соціальне урівноправнення станів (сословії) людности, але залізні репресії знищили цю отруйну для російського самодержавія і офіційної народности квіточку. Українські політики звернулися до угодиства, що-сили намагаючись довести лояльність українського руху, боячись викликати підозріння в сепаратизмі, бо як уряд, так і однаково з ним централістична інтелігенція могли — перший: вжити репресій, а друга — посваритись, не дати піддержки та оправдати ті репресії, а це було-б ще гірше.

Не добачали наші лояльні політики того, що звужування своєї ідеї до дрібно-культурництва рівнялось негачії її, і що від цього ми не виграєм нічого, бо уряд зовсім не рахувався з українством, як з громадською силою; простим „помаванієм глави“ знищував усякі натяки про національні потреби України. А великоруська, (або певніш „общерусь-

ка“) інтелігенція своїм нехтуванням українства не могла б зробити йому великої шкоди, це нехтування не мало-б практичного значіння, — бо само-по-собі українство, як воно ще тоді закроїлось, було малозрозумілим для неї. Українство — це була течія демократична в своїй політично-соціальної і фєдєралістична в національно-державній суті воно було перейняте інтересами широких трудящих мас народа, а раз ці маси були політично-безправні, безголосі, то щоб їм допомоглось од платонічного інтелігентського спочування, якого так добивались наші проводарі, на чолі з Костомаровим? І от, політика національної понижености вела українство на вузьку стежку домашнього культурництва, до жайже повної ізоляції його в житті, котре вільно тоді могло знімати з черги всі питання „місцевого націоналізму“, в угоду тодішнім широким загально-російським змаганням. Ізоляція нашого руху в житті, приймаючи різні одтінки, що мало змінювали суть справи, довела нас аж до початку ХХ віку, півстоліття блукаючи по провінціяльних куточках, обмежучи себе, переживши мовчки акт 1876 р. і лояльністю своєю виганяючи більш радикальний український елемент в російські нелегальні гуртки, які мали більші задачі і працю свою провадили в ширшому масштабі.

Цей більш активний і радикальніший елемент жертвував себе за широкі задачі загально-російського життя, веденого вперед по вказівці централістичної общєрусської (великоруської) інтелігенції, що розвивала тільки культурно-соціально свої домагання. Під цим прапором стала і наша інтелігенція, а дрібка українських культуртрегерів боялась підняти голос, бо з одного боку — урядові репресії, а з другого — обвинувачення за розклад сил, потрібних для боротьби з спільним ворогом — бюрократизмом, і разом з обох боків — обвинувачення в сепаратизмі, що розумівся по готовій формулі: державна зрада, руйнування Росії.

Так ми дожили до вибуху визвольного руху 1904—6 р. р. вь якому українська свідома інтелігенція приняла щирю участь і заплатила за його невдачі нарівні з усіма. Прізвіща українців брєніли в партіях, українці-ка ети, ес-деки, ес-єри, українці пишуть в російських газетах, видають російські органи, виступають мітінговими промовцями, цілком розпливаються в загально-російським вирі політичних змагань, а віз української справи, як був до цього часу в болоті „узості, шовінізма, провінціялізма“ так і „нынї там“. Тільки радикальніші в національному розумінні українці підняли вгору прапор своїх національних потреб, здобувши зараз-же від общєрусів старє тавро „шовіністів“... Що-ж шовіністичного було вь їх домаганнях? Нічого. Українці вкупі з усіма боролись за спільну справу оновлення Росії, але разом з тим і домогались тих елементарних прав на вільний розвиток своєї національности, які неминуче потрібні для більш успішного свого розвитку. Бо це єдино-можливий спосіб стати разом з другими на шлях поступу, працюючи в напрямку загального добробуту так, як це треба: розвиваючи свій народ і піднімаючи його до культурного рівня своїх сусід, що піднялись вище, дякуючи в першу чергу можливості вільного виявлення своїх націон. здібностей і прикмет. Але такий отвертий національний постулат, виявлений українцями підчас подиху свободь, зустрів неприхильність усього великоруського

громадянства і уряду, і в цій неприхильності ми бачимо всі прикмети історичної традиції: тут і офіційна народність, і „широкий“ „космополітизм“ общеруської інтелігенції; тут ознаки громадського виховування українців в лояльнім напрямку і національна невизначеність общеруських симпатій в відношенні до інших національностей, а головне — тут виступив уже свідомий націоналізм поступової общеруської інтелігенції, яка бере казенну ідею офіційної народности під свій захист... В стосунках українства до великоруської інтелігенції виявляються усі наслідки нашої безтямною національною політики і рельєфно виступають з туману ліберальних слів централістично-шовіністичні тенденції великоруських поступовців. Ці тенденції, розуміється, ідуть в-супереч основній суї українства, а через те в повітрі назриває той небажаний в кожному розумінні конфлікт, який неминуче мусить бути, з огляду на історичну його необхідність, утворену ненормальними відносинами двох націй — пригнобленої і пануючої.

Але перейдім до фактів.

Вони яскраві. Загально-російська реакція після розвіяних визвольних ілюзій утворила тепер таку атмосферу, в якій чорні сили найшли собі широке поле руйнуючої діяльності, простор для самого дикого мракобісія. Реакція теперішня страшна і тяжка тому, що це не тільки панування урядових репресій, не тільки зміцнення бюрократично-кріпацького історичного панування, але і реакція в самому поступовому суспільстві, розчарованому, дезорганізованому. Суспільство, заражене хворобою зневіри, впало в якийсь старечий маразм, що віщує довге і ганебне завмірання, котре, розуміється, до смерті не доведе, бо вмірають окремі люде, а людність невмируща, але ця тяжка хвороба на далеко усуває речінець пануванню чорних сил.. Українське свідоме суспільство те-ж переживає цю хворобу, але не в такій гострій формі, бо молодість нашого нац. руху, як і всяка молодість, більше надійно дивиться вперед і властива всякій молодості оптимістичність грає ролю против отрути. Досвід минулого і вказівка сучасного слихають українство з його давньої позиції млявого культурництва, а примушують виразно стати в оборону *всього* складу національного життя, йдучи на-зустріч *всім* потребам вільного національного розвитку, не занехаючи ні однієї царини життя. І це цілком правильно. Але зміцнення українства викликало і дужчий опір проти його в усіх кругах великоруської суспільности. Цей опір доходить до страшенно-диких прояв з боку не тільки чорних сил, але і з боку поступовців. Де які факти розглянемо зараз. У Києві ми маємо штаб спеціально проти українства організованого „Всеросійського національного союзу“, який ставить собі метою боротися з українством силами самої України для того, щоб, як сказано в статуті: „содѣйствовать *господству* русской (?) народности в предѣлах Россійской Имперіи, устройству русской бытовой самопомощи и развитію русской культуры, и упроченію русской государственности на началах самодержавной власти царя в единеніи с законодательным народным представительством“. Тут маєте головне — „*господство русской народности*“, але що то за „русская“ народність, коли в склад її водяться українці і білоруси, то яке ж їм *господство*, коли їм не дозволяється виявляти його в формі вільного національного життя? Далі, ота „*бытовая*“ самопоміч — „туман

во облацѣх“, а „единеніє“ самодержавія з *закондатним* представництвом може поміщатись тільки в рептильній істоті Савенка і К^о. Для досягнення свого „ідеалу“ у Савенків є, розуміється, тільки один „ісконний“ засіб: клевета, донос, і ця сверблячка писати доноси так охопила їх, що вони періодично, ледві не що дня, „сочиняють“ їх. Не забули читаті недавнього шпигунсько-брехливого „подвигу“ „Кієвлянина“, який в ч. 38 за цей рік подав своїм читачам чергову страву: донос на українців з нагоди економічно-просвітного конгресу у Львові. „Філософія“ українського руху в цьому „шедеврї“, виглядає так:

„Союзъ украиномановъ съ нѣмцями — не новость“. „Весь планъ украинофиловъ — образование „самостійной Украйны“, покоится на внѣшнемъ разгромѣ Россіи“, а для цього, розуміється, „нынѣшніє мазепинцы поддерживаютъ нѣмецкую штунду“ і цим вони — „измѣнили(?) славянству“, віддаються „въ предательское вѣрнопоподаничество нѣмцамъ“, вони рішили йти „по пути Мазепы и Орлика!“ Просвітно економічний конгрес по „документах“ „Кієвлянина“ увяляється дійсно „вѣроломнымъ“. Маєте собі: „На съѣздѣ обсуждался і рѣшался вопросъ о созданіи „самостійной“ Украйны, а также вопросъ объ организаціи возстанія въ Малороссіи и содѣйствіи австрійскимъ войскамъ въ случаѣ войны между Россіей и Австріей“. А позаяк це — „государственная измѣна“, то з'їзд був „тайный“, де всі означені справи „были рѣшены дружно и быстро, такъ, какъ предложили г. Грушевские и К^о, дѣйствовавшіє по указкѣ австрійскаго генеральнаго штаба“ (?) Нарешті: „Какіє жалкіє люди украиноманы! Какъ презрѣнны и жалки всѣ ихъ хлопоты!“ Патетично... Конкретно ж з усієї писанини „Кієвлянина“ виходило: на з'їзді був член Державної Думи проф. І. Лучицький (отут то й „державна зрада“!). Виявилось, що проф. Лучицький зроду не був у Львові, а в дні конгресу був у Києві, бачили його в театрі... В результаті — за брехню авторів доносу покликано на лаву підсудних. Це „Кієвлянинське“ підприємство нашло піддержку, розуміється, в „Новомъ Времени“, яке замість Лучицького на конгрес командірувало присяжного адвоката, бувш. члена Держ. Думи од Чернігова, І. Шрага, і по своїй традиції зробило те-ж доноса і на проф. М. Грушевського, який, мовляв, „уже въ прошломъ году на австрійскія(?) средства перенесъ свою кузницу украинофильства изъ Львова въ Кієвъ для пропаганды австрофильства въ Россіи“. Краса цієї варіації чорного патріотизма не потребує ніяких коментаріів. Третя рептилія „Русская Рѣчь“ (ч. 976) ляпає всякі дурниці про „Прикарпатскую Русь“, закликає боротись з „украиноманами, т. е. людьми русскими, но отрекшимися отъ своихъ братьевъ(?)“ і об'єднаними з нївабами і мадьярами (и, конечно, іудеями) з цілью заставить русскихъ людей отказаться отъ русскаго языка, преданій русской старины, *русской вѣры* (?)“. Годі наводити ці нікчемні зразки туподумства нікчемних людей, представників „філософії“ батога, крипацтва, офіціальної народности, традиції гніту і насильств! Ці дикі „голоси з яру“ налягають на одну „інтригу“, що породжає „украинофильство“ — це Австрія. Вони ніяк не можуть собі уявити українства без „інтриги“, уявити його, як своєрідної течії, що виросла на ґрунті натуральних потреб українського народу... Але в цім пункті з чорносотенцями йдуть поруч і поступовці октябристського толка. Ліберальний проф. А. Погодін в „Вѣстникѣ Европы“ (№ 1. 1909) подає

маленькай варіант тієї-ж мудрости, „інтриги“: „В боротьбі проти німців славянство Австрії хоче об'єднатись. Але не пристають до нього поляки в Галичині, а тако-ж українська партія в Галичині, яка в своїй політиці опирається на досить отверту допомогу (?) з Берліну“. Вже з Берліну! Словом, скрізь чується допомога українцям для сокрушення Росії! Вигадка проф. А. Погодіна не має іншої кваліфікації, як і доноси „Кієвлянина“ і К-о. Цей-же професор відносно виділення Холмщини з Польщі каже в тім-же „Віст. Европы“ (№ 1, 1909), що це відлучення тільки допоможе розвитку *українського шовінізму* в Холмщині і через те — „не разумно и негосударственно“ визволяти українську людність з пекла колонізації. Ми не можемо піднятися на таку високу точку розуміння „разумной государственности“, як проф. Погодін, а тому думаємо, що хоч виділення Холмщини і не принесе тепер для тамошньої української людности якого будь полекшення, бо з огню колонізації вона попаде в полум'я русифікації — і це для неї однаково шкодливо, то в будучині є можливість унормувати життя Холмщини з її етнографічним тілом — Україною. „Холмська справа“ не закінчилася ще й досі; уряд боїться виділяти Холмщину, бо він хоче обов'язково обрусити її, а тут як є стоїть пугало українізації. Щоб не програти справи, уряд і підголоски його офіційної народности Погодіна, Євлогії і К-о думають, що краще хай поляки гризуться з українцями, і обезсилюють одні одних, хай лише не усилюється українство. Перед цим страхопудом ідеологи офіційної народности жертвують Холмщиною, бо Польща як не як фізично слабша України і тому приєднання Холмщини до Польщі не так загрожує, як суцільна Україна з 30-мільйонним населенням „гайдамаків“. Хитромудра комбінація єп. Євлогія, щоб обрусити Холмщину при допомозі самих українців і цим на завше локалізувати діяльність „українофільства“ — провалилась, бо на заході єп. Євлогія українська студентська молодіж відповіла „понимаемъ васъ, владыко!“ і „попытка“ ця на засіданні 12 декабря м. р, в залі „Славянскаго О-ва“ вже зробилася здобутком історії. Українська преса досить висвітлила цей *політичний*, а не культурний, як удавав єп. Євлогій, ход і угодівство одкинула.

Зрозуміло, чому українство між усіма своїми національними постулятами в першу чергу висуває домогання національної української школи, — низчої, середньої, вищої, як загально-просвітної так спеціально-технічної, — тому ми не будемо казати про цю *основу* успіху українського руху і лише наведемо приклади відношення до цього основного питання українізації шкіл на Україні великоруської („общеруської“) інтелігенції. „Новое Время“ (ч. 11816) за всіх своїх чорних однодумців промовляє виразно: „Спроба завести українську школу законним порядком — не вдалася (?!). Згубивши після цього надію „українізувати“ школу законодавчим шляхом, українофіли стали впливати (коли? як?) на народніх учителів, вимагаючи од них, щоб вони „самовольно вводили вь школы украинскій языкъ, какъ языкъ преподаванія“. Далі, по старому рецепту — донос на учителів, батюшок, поміщиків (!), що проводять українофільську пропаганду. „Нельзя безразлично относиться къ украинфильской пропагандѣ, стремящейся расколоть (!) русскій (?) народъ, — необходимо *разъяснить* (!) тенденціозную (?) ложь украинскихъ агитаторовъ и „учевыхъ“, увѣряющихъ, что св. Владимиръ былъ „украинець“ и что летописецъ Несторъ былъ „украинскій“ писатель, и ра-

спрострають тому подобних небылиць, которих, къ сожалѣнію (щепак!), находять вѣру въ извѣстныхъ кругахъ“...

Всі елементи чорного „потрєотизму“ є! тут „донось“ тут і знамените „разъяснить“! Коментарі зайви...

Од „Нового Временя“ зразу перейдемо до верхів конституційно-демократичного світогляду великоруської (общеруської) інтелігенції, і цього, здається нам, буде досить для характеристики дійсних відносин до нас з боку демократів-конституціоналістів, які з своїми сімпатіями до „учредительныхъ собраній“ і до „областныхъ автономій“ в погляді на українство займають зовсім не програмне місце. Візьмемо для прикладу д. Родічева, цього російського парламентського Мірабо і одного з лідерів партії народної свободи. „Коли офіціальні оборонці законопроекту 37 (про заведення укр. мови в народних школах на Україні) спитали Родічева, чи буде він промовляти в Думі про цю справу, він сказав: „Я принципіальний ворог української мови в народній (навіть в народній!) школі. І коли буду говорити, то тільки хіба одно скажу: дайте їм, щоб вони (українці) могли переконатись, що це їм не потрібне! Коли-ж не дасте—буде гірше, бо будуть далі (українці) боротися з вами“. Зміст цих слів пояснив другий лідер партії народної свободи: „Ми (читай: великоруси) — націоналісти. І уступки робимо тільки під „давлєнієм“. Зараз з боку українців такого „давлєнія“ немає. Ми і заспокоємсь. („Рада“ ч. 11, „Петербурзькі листи“ А. Горленка). Без зайвих розмов видно, що погляди лідерів конст.-демократів заносять страхенням політичним цинізмом. Один — ворог української школи, саркастично глузує з неї тим, що: „дайте їм, щоб переконатись, що це їм не потрібно“, вважаючи українців за якихсь божевільних чи-що-б то, а другий тако-ж цинічно заявляє, що „не вимогають—ми і заспокоємсь“. Значить, треба з дрюком налягати на демократів, щоб вони логічно додержувались своєї теоретичної програми. Отверто підкрєслено, що право — в силі ¹⁾.

Ще приклад. В кінці декабрия минулого року в Петербурзі закінчився зїзд поступового т-ва „Ліги Освіти“. В дебатах про національну мову в школі, спеціально що-до української мови, один професор літератури, Кульман, висловився, в суперечці проти д-ки С. Русової: „мене дивує, що я тут чую не тільки про инородців, але ще про якісь дивні „народи“ — український, білоруський, великоруський!

¹⁾ Для характеристики розброду сучасної громадської общеруської думки і її безпринципности слід згадати два факти. Той же д. Погодін, що раніш називав Українців „анархістами“, „ворогами культури“ тепер, в згаданій статті „Вѣст. Евр.“ каже: „Але і ми, в себе в Росії, мусимо нарешті признати за українцями право на вільний національний розвиток і не мшатись в їхні партійні рахунки... Український народ мусить одержать в школі, суді та адміністрації ті національні права, що належать йому, як народові“.

Що за крутіська безличність! Може це рекомендується те-ж для того, що-б Українці „переконатись“, що їм це „не потрібно“?... В кадетськїм „Слові“ (ч. 770) уміщено статю д. А. Л (з усього видно, що автор — українець), яка допомагається для Українців кафедр економіки і статистики України, україн. мови, літератури та історії. Слова Родічева пояснюють тактику кон.-демокр. благовістника, „Слова“, (яке приняло таку статю) але ми, як каже „Рада“ (ч. 90) „давно вже переконатись, що од теперішніх „заступників“ України ніякої оборони українських інтересів не можна“ сподіватись. „Заступників“ з великоруського табору, розуміється.

Таких народів нема; це тільки „личное мнѣніе г-жи Русовой“; наука знає тільки один „русскій“ народ, тільки один „русскій языкъ“... („Рада“ ч. 5, 1909). Пропозицію українського делегата про національну школу було все-ж таки прийнято після гарячих суперечок, але більшістю тільки одного голоса і хоч формально ніби нас задовольнили, то в суті річі ворожнеча центрального російського т-ва освіти до українства виявилась яскраво, а прийняття резолюції не має, зумісться, для нас ніякого практичного значіння.

Аналогічні випадки *антиукраїнських* виступів обще-руської інтелігенції траплялися на торішньому з'їзді представників т-ва народних університетів у Петербурзі і знову там-же на з'їзді поступового жіноцтва. Більш демократичні елементи російського суспільства—соціалісти, до українства ставляться негативно, хоч і мають в своїх програмах пункт про право кожної національності на „національное самоопредѣленіе“, але... російська наука виховала їх в тому, що українці — не окрема нація, а такъ собі, якъсь „разновидность“ основного „русскаго“ типу. Народні соціалісти на міжнародні стосунки недержавних народів Росії дивляться цілком централістично, соц.-демократи теж, і соц.-революціонери хоч і кажуть теоретично про федералізм, на практиці-ж що-до українства... нічого не кажуть, бо цілком ігнорують українство. Замовчують, не цікавляться, не турбуються, бо українство „частное, мѣстное проявленіе узкаго партикуляризма“. Досить цього.

Українство ізольовано в замірах і бажаннях найпоступовішої частини російської інтелігенції, неприємне в ліберально-демократичних великоруських колах, оточено злобною ворожнечею у всяких „істинних патріотів“, а разом реалізується в урядових репресіях і за це обвинувачувати можна в однаковій мірі і суспільство, бо коли Родічев і К^о не гніять особисто, не підписують „законів“ проти українства, то через те, що не стоять біля державного стерня, і за їх цю роботу виконують інші. Ріжниця тут нема... Російське суспільство санкціонує цим давно Валувєвську формулу: „не було, нема, і бути не може“ і виявляє свої заборчі інстинкти в повній їх і цинічній наготі. Репресії, що прикладаються до українства страшні і смішні. Згадайте де-що з цього давно відомого репертуару випробованих „средствъ воспитанія“: в Полтаві забороняються театральні афіші українською мовою і в перекладі „Пошились у дурні“ звучить—„Записались въ дураки“; викидається з вітрини книгарні „Українська граматика“ Шерстюка, не дозволяється афіша укр. мовою про концерт М. Лисенка, бо... „в Полтаві такого языка не знають и не разберуть“; знімають крамольну вивіску з школи ім. Котляревського. Забороняється українські книжки („Рада“ ч. 288 за 1908 р.); в Коростишєвській семінарії кваліфікують українську мову, як „не настояцій малороссійській языкъ, а пополамъ съ еврейскимъ“ („Рада“, ч. 4, 1909); в Глухові в школі ім. Терещенка приказано *налити* кожну українську книжку, яка трапляється кому в руки; виносить хитромудра резолюція учителів київської духовної семінарії, що „Рада“—„слишкомъ лѣвая газета на непонятномъ языкъ“, та-ж „Рада“ була викинута з народної читальні в Сорочинцях (селі Гоголя!); згадайте „ходженіе по митарствах“ подільської „Просвіти“, або одеської, яка не має права на своїх вечірках співати українських

лісень і пісню „Ой не ходи, Грицю“ переклала (карикатурно) на „руській языкъ“ так:

Ай не ходи Гришка,
Ай да на журфиксъ,
Ай тамъ злыя дѣвки
Сдѣлають тѣ книксъ“!

Ген. Толмачов не схотів записати цей переклад в історію свого „воспитыванія“ Просвіти і дозволив таки співати „Гриця“ так, як співає його Україна спокон-віку.

Теоретичні погляди на українство російського поступового і не-поступового суспільства і практична реалізація цих поглядів в житті звучать дивовижним, але зрозумілим акордом, що чувся протягом минулого століття, це—гимн офіційній народності, і для нас цілком однаково, чи кажуть поступовці про „самоопредѣленіє“, чи чорносотенці про „ісконную“ Росію, а раз в практиці до українства відношення їх однакове, то і кваліфікуємо їх теж однаково: ворожнеча проти нас, великоруський шовінізм в приложенні до „братів“—українців...

І коли під час особливого ідеалізму російської інтелігенції (40 р.р.), матеріялізму її (60 р.р.), індивідуалізму (70—80 р.р.), марксизму (90 р.р.) вона не благоволила українству, то теперішня хвиля її *отвертого націоналізму* робить ще більше проблематичними надії на її поміч, або хоч спочуття українству. Наші часи дали цю нову об'яву життя російського поступового суспільства, але тепер вже підлягаючого великому сумніву за свою поступовість... Відомий і дрібний справді „Чириковський інцидент“ зробився приводом, який одкинув рожеву вуальку з обличчя „поступових“ демократів. Д-ій Голубев в кадєтськiм (!) „Слові“ (ч. 741) виголошує перехідну формулу од ідейного лібералізму до отвертого націоналізму, по якій виходить, що „изъятіє націоналізму изъ реакціоннаго лагеря въ прогрессивный является теперь *лозунгомъ* не въ сторону поддержки реакціи, а въ сторону ея пониженія“. Неправдивість цієї думки очевидно впливає з аналізу дійсних двигательних сил історичного життя общеруської інтелігенції, і коли виразним носителем шовінізму були раніш реакційні елементи, то тепер, після їхньої підготовчої, „педагогічної“ чорної роботи, поступова інтелігенція бере цю антиромадську і антикультурну роль на себе. Такі поступовці, як д. П. Струве (колишній редактор нелегального „Освобожденія“) тепер кажуть, що „не пристало намъ хитрить съ нимъ („русскимъ“ національним почуттям) и прятать наше лицо“. Розуміється, краще показати його, ніж прикидатись тим, чого справді небуло і нема. Автори гимну „національному русскому лицу“ вже обвинувачують інші національності за неуспіх визвольного російського руху і тепер в противагу тим національним рухам висувують свою „славную, широкую русскую натуру“. Напр. д. Голубев („Слово“, ч. 41) зазначає з притиском, що „мы, русские, ходомъ истории оказались во главѣ строительства русскаго государства, какъ и во главѣ русской культуры“. Д-ій Хижняков, те-ж дуже поступовий, скаржитья, що „у насъ, русскихъ, не достаетъ національнаго энтузіазма (!), мы не любимъ дѣятельно свое національное лицо“ („Наша Жизнь“ ч. 64)... Еволюція нових націоналістів, що вже складають руку в кулак і засукують рукава мусить звернути на себе пильну увагу, бо це ті добродії, з якими наші попередні політики-угодовці загра-

вали „на предметь получения великія и богатыя милости“, яким вони вірили, досить недвозначно залицялись і запобігали од їх патенту поступовости, весь час одхрещуючись од примари сепаратизму і занегаючи всяку політичну діяльність.

Ми підійшли до того, з чого почали. Перед нами стоїть і рішуче дивиться в-вічі „русское національное лицо“, яке залякувало нас раніш докорами за „узость и шовинизм“, а тепер, коли історична неминучість поставила нашу національну справу на чергу, то показують нам знову „русское нац. лицо“ з такими гранями, як „Кієвлянин“, „Новое 'Время“, Родічев, Кульман, Струве, Голубев і.К., і які все таки сидять на одній мускулистій шні великоруського шовинізму. Цей новий об'яв життя великоруської інтелігенції раніш був достоянієм лицарів темної ночі, а тепер став серед білого дня на чолі нового інтелігентського „строительства русской (великоруської) государственности“. Перспектива перед очима розкішна: ідеологія офіційної народности еволюціонувала од бюрократично-централістичних участків в центр носителів „братства всіх народів Імерія“ і संबодного „самоопред'єленія“, од „єдиненія (словесного, розуміється!) съ-униженными“ до виклику окраїнам: „ви зопсували визвольний рух! сепаратисты! не запугаете! на вашъ націонализмъ мы выдвигаемъ свой“... шовинизм, додамо од себе, бо цього слова поступовці ще не промовили голосно, але воно, оце саме „начинаетъ прокрадываться въ русскую интеллигентную психологию“, кажучи словами конституційно демократичного „Слова“.

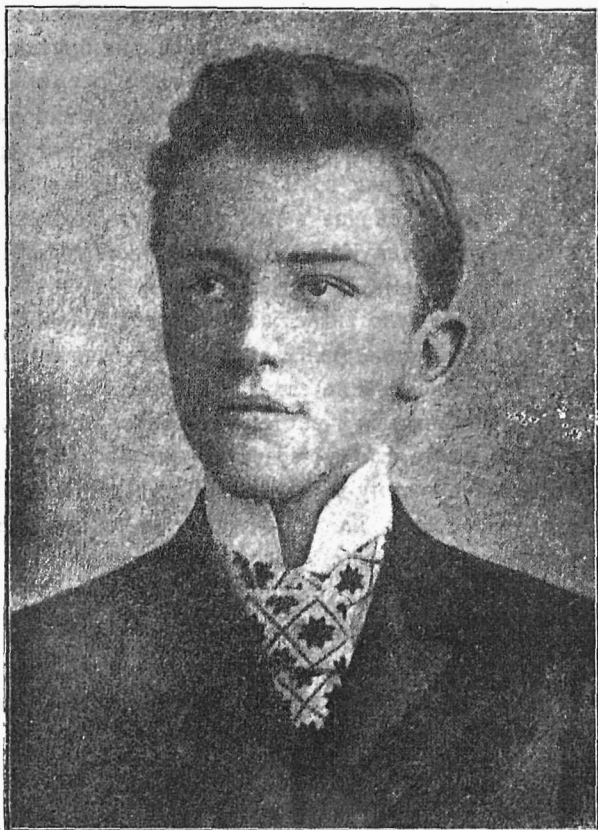
Ці нові кличі ясно свідчать про зрост великоруського шовинізма, який очевидно виникає на ґрунті реакції, з якою завжди йде в парі в житті пануючих націй. Навіщо, скажете, націоналізм пануючої нації? Гі-же ніхто, і ніщо не перечить бути нацією? Що вона робитиме в цим націоналізмом? Просто гратиметься, але... тоді серйозному поступовому „строительству“ нема місця на арені націоналістичного єдиноборства. Тоді реакція займе це місце.

Для нас, українців, новий лозунг поступової російської інтелігенції має сугубе значіння. Проти націоналізму виставлено націоналізм пануючої, дужої своїми засобами, народности, що показує свої дійсні інстинкти, помітивши зріст національної свідомости у пригноблених націй. Але не треба далеко йти за тим, щоб показати, що між націоналізмом пригнобленої і пануючої нації нема нічого спільного. Коли пригвічена нація бореться за визволення з під гніту пануючої, то націоналізм цієї останньої — це боротьба за удержання гніту. Коли націоналізм зневолених є імпульсом до розвитку культури, права, справедливости, то у пануючої відносно до поневоленої — це навпаки. Зробіть ці паралелі між українським і великоруським націоналізмом і — все ясно, хто чого бажає. Соціальні і політичні реформи замітно усуваються і лицарі поступу надівають войовничий колпак, по персидському покрою. Це значить, що розчищається місце для реакції, що всі сили насамперед направить на зберігання міжнародного ансамблю по рецепту старої офіційної народности... Перед нами грізна неминучість...

М. Сріблянський.

ЗАКОРДОННА УКРАЇНА

СПРАВА МИРОСЛАВА СІЧИНСЬКОГО.

Торік 30-го березня (12 квітня н. ст.) молодий студент-українець, Мирослав Січинський, вбив намістника Галичини гр. Андрія Потоцького. Під час аудієнції Січинський прийшов до його, і тут сказав свій присуд: „то за нашу кривду, за Марка Каганця, за вибори!..“ і дав чотири вистріли в нього.

Життям своїм поплатився гр. Потоцький за свою політику утисків та знуцання над українським народом. Як представник австрійського уряду в краю він завжди стояв на боці дужчого — польської шляхти, давнього гнобителя і ворога українського народу в Галичині. Всі змагання за краще існування, всі заходи українців, щоб добитись тих необхідних для життя нації умов, котрі і признавались законами кон-

стітудційної Австрії, розбивались об шахрайські заходи польського уряду. І українська нація була позбавлена прав, без повного голосу свого в парламенті, в соймі, без можливості добиватись свого права. Всі скарги вітром проносило, а змагання натикались на брутальну шляхетську силу і наслідків бажаних не було.

М. Січинський, іздячи по селах підчас останньої виборчої агітації, власними очима бачив ті тяжкі кривди і безсовітні шахрайства, які вживали виконавці політики гр. Потоцького. Думка про замах на намістника, котора зародилась ще в час процесу українських студентів, зміцнилась після вбивства Каганця, стала ділом тепер після виборів до сойму — вінця системи Потоцького.

— „Я волів би, аби не було гніту, щоб не треба було робити замах. Намістника, як чоловіка, жаль мені, але за тим, що я зробив, я не жалію“, відповів М. Січинський на запит комісара. Він був певний, що з смертю Потоцького зміниться і система гнобителства його народу.

— „Чи знаєте, що за те, що ви зробили, жде вас шибениця?“

— „Знаю“, одмовив він тому-ж комисарові.

З цим знанням він йшов на свій вчинок і не одмовлявся од нього весь час, бо воно було наслідком його переконання в необхідности подібного.

Акт обвинувачення засуджує його на смерть... Оборона обжалувала цей присуд, вимагаючи зробити лікарський розслід його психичного стану. Розслід показав, що обжалований зробив цей вчинок при повнім здоровлі свого розуму. На цім стояв і сам Мирослав Січинський. На підставі цього розсліду прокуратура зробила новий акт обвинувачення, котрий зостався в силі. Суд призначено на 13 березія цього року (24 н. ст.), котрий одложено раз до 19 березія (1 квітня н. ст.), а другий до 2-го квітня (15-го н. ст.).

Процедура останнього суда нічим не одрізняється од першого, навіть і присудом. Формальність допиту, формальність обвинувачення і охорони дала-б цьому всьому загальний сірий буденний вигляд. Та гарна, щира промова Мирослава Січинського зробила цю розправу найцікавішим актом в життю закордонних братів наших. В цій промові стає перед нами велична постать героя-юнака, котрий з радістю жертвує своїм красним життям за одну надію на кращу будучину свого народа, за любов до нього бідного, скривдженого. Ця безгранична любов М. Січинського примушує забути його сумний вчинок і низько склонитись перед могутчою силою волі, з котрою він вимагає собі смерти.

— „Я не почувая себе винним, говорив Січинський, бо відобрав життя одного чоловіка, котрий відбирав життя цілому народові“. Терпець урвався і помста висіла в повітрі. „Доля хотіла, щоб вона припала на мене і я відобрав йому життя. Розуміється, що суд, зложений

з однодумців і прихильників гр. Потоцького засудив мене на смерть“. Де котрі з його оборонців „були на стільки адвокатами і на стільки мало політиками“, що вимагали лікарського свідоцтва в тім, що „мій ум не був здоров у хвили сповнення вчинку“. М. С-кий противився цьому, бо знав, що вороги скажуть: „не досить, що хотів убити й убив, але хоче ще викручуватися“. Лікарі нашли його здоровим.

На закиди п. прокурора, котрий бачив в особі обвинуваченого „звіря“, „дивогляд, психології котрого в ХХ ст., в культурній християнській державі не можна зрозуміти, ані витолкувати“... Січинський каже: „ситий голодного не знає. Як би жандарми не вбили Каганця, як би не галицькі вибори, що відбуваються в супроводі політичних убійств... то був би я не хопився політичного терору і не стояв би тепер перед вами“.

Що б йому не зробили закидів в голословности, то наводить він в приклад голос „поляка, не соціяліста, але людовця“: „що польська культура в східній Галичині держиться політичним терором... Це значить — гніт, виборчі шахрайства, ціла адміністрація, що не лякаєся політичного утиску для проведення своїх цілей. Нарешті сам п. прокурор є сторонник політичного вбійства, бо за кілька годин буде домагатися моєї смерті“. Такі-ж способи боротьби вживає кожний поневолений народ: в Росії, в Варшаві, в культурних і християнських народів. А справа д. Добродзіцької, котра кинула бомбу в Скалона і котру присяжні увільнили од кари, бо адвокат сказав, що убити ворога отчини не гріх, нікого не здивувала і не викликала протесту. „Лишим отже християнство, коли говоримо про політику“.

Австрія не Варшава і вчинок Добродзіцької не його вчинок — казали Січинському і він одмовив, що „конституція ця нічим не ріжниться од російської і ще гірше“, що „рівні права — лише солодкі слова“, а в практиці є те, що примушує йти на подібний вчинок. „А ми гніт цей відчуваємо два рази сильніше, ніж у Росії, бо тут протизаконо ломили і ломлять конституцію“. „Це ціла історична система. І Потоцький помер не лише за свої власні діла, але також і за діла своїх попередників“.

Конституція зломана... „Мій народ не має ніякого впливу на законодавство, на парлямент, на сойм. В соймі на 160 послів ми маємо тільки 20 голосів, — то значить: не маємо ніякого голосу... Ми не могли впливати на адміністрацію і контролювати її, а вона стала виразно на службу пануючих класів“. В час виборів адміністрація вживала такі неможливі шахрайства, такі утиски на виборців, що „міра перебралася“. Потоцький пав жертвою і пав не як „царський намісник“ тільки, але і як „проводир польських партій“.

„Потоцький був ворогом не лише політичного розвитку нашої народности, але і культурного. Говорять, що ми маємо школи і можемо розвиватися, народних шкіл маємо більше ніж поляки, та це все

в теорії, а на практиці воно інакше. Всі школи підлягають краєвій шкільній раді, а ми в тій раді немаємо ані заступника, ані голосу — вона зовсім шляхетно-польська“. Торішні події в львівському університеті не дивують нікого, і ніхто не звертає уваги, що університет є огнище не науки, а боротьби поляків з українцями. А Потоцький стояв за те, щоб ми не мали університету...

Ми мали надію на загальні вибори. Ми думали, що „демократи спеціально старатимуться поправити старі облуди, залагодити ті рани, які український народ одержав в часі 500-літньої унії з Польшею“. Та побачили, „що конституція з виборчою реформою засуджує нас на політичну згладу, даючи нам п'яту часть того, що Полякам, що не будемо мати жадного впливу в соймі і парламенті, що для нас отже на легальній дорозі нічого здобути, що ми засуджені на політичну смерть“.

І коли попередній виборчій організації було якесь об'яснення, то „від часу загальних виборів, та перевага, це розбій на моім народі. А український мужик, як каже Буяк, коли не вищий культурою, то на всякий случай не низший від мазурського. Як отже можна було скасувати ріжницю між хлопом шляхтичем, а лишити таку велику між польським мужиком і українським?“...

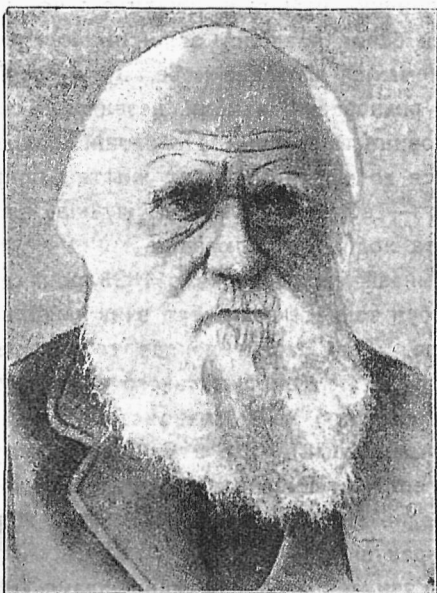
Далі М. Січинський каже, що позаяк новий акт обжалування має значні одміни з попереднім, то і він лічить себе в праві змінити свої показання і ця „зміна має важні цілі“. Він зазначає некоректність на першій розправі оборони, котрій не треба було вимогати лікарського обслуговування його; прокурор, котрий в обжалуванні замісто об'єктивних причин вчинку навів байки, котрі в другім акті обжалування не найшли місця, і свою некоректність, коли мусить змінювати свої показання, і говорить те, що сказав зараз, після вистрілу, комісарові та дру Бернзону на їх запитання: „чи смерть гр. Потоцького наступила згідно з моім заміром, чи була для мене байдуже?“

— „Від того часу минув вже рік... Я провів той час зовсім спокійно, ні одних докорів совісти не мав. Я прийшов до пересвідчення, що повинен вернути свої показання не тому, що був кровожадним звіром, але тому, що мені здається, я повинен висказати ясно те, що чув і сказав на поліції: „що смерть гр. Потоцького була згідна з моім наміром... Я скінчив“...

Суд одповів на цю промову юнака одноголосною постановою: „На кару смерти через повішення!“

П. Б.

ЧАРЛЬЗ ДАРВІН.

(1809 р.—1859 р.—1909 р.).

Великий дослідник природи та її вічних законів, Чарльз Дарвін, народився 12 лютого (фев.) 1809 року, у Шрюсбері в Англії. Ще дід його, Еразм Дарвін, що в свій час вславився, як знаменитий лікар, поет, філософ, ботаник і зоолог, багато працював над досліджуванням життя природи: пильно приглядався до рослин, комах, птахів, стежив за їхнім розвитком, міркуючи над тими величними законами вічних і незмінних сил, що всім на світі керують, — і ці здібности до пізнання таємниць світового життя, особливо яскраво виявилися в його онука, що став відомий всьому світу, як автор теорії еволюційного розвою.

Батько Чарльза Дарвіна, Роберт, був також відомий як лікар і визначався незвичайно бистрим розумом та високо розвиненою здібністю все спостерігати.

Свого сина він оддав до школи, коли тому йшов тільки 9 рік, а на десятому році перевів його до гімназії. В малого хлопця не було ні охоти, ні здібности до тієї науки, яка провадилася в ті часи по гімназіях. Найбільше примушували дітей до вивчення класичних мов та словесности, а потім загадували складати вірші, теж на вірєць

„класичних“. А хлопчика найбільш цікавило і постійно принаджувало до себе все, що він бачив навколо: зелений ліс, де жили своїм життям птахи, звірі, комахи; шумливе море, що з своєї глибини щодня викидало на берег різнобарвні камінці, незвичайні своєю формою морські створіння, раковини та рослини. Майбутній дослідник ще змалку не міг не прислухатися до чарівного гоміну життя в природі і цікавився — більше ніж наукою — збиранням рослин, жучків, раковин, пташиних гнізд; ловив рибу та ходив на полювання.

Скінчивши гімназію, він вступив в 1825 році до Единбургського університету і пробув там два роки; тут вчив найбільше медицину, але успіху знов не було. Тоді Дарвін поклав готуватися на священника і з цією метою вступив до Кембриджського університету. Та найбільше значінне для його розвитку мало знайомство з видатними вченими природниками (натуралістами). Ще в Единбургському університеті познайомився він з геологом Енсвортом і зоологами: Кальдстромом та Грантом. Часто ходив він з ними на побережжя зібрати різних морських створінь та ракушок.

В ці часи й з'явилася перша наукова праця Дарвіна, в якій він вже викладає де-які свої спостереження. Найбільше часу присвячує він тепер студіям з природознавства: перечитує записки з подорожі відомого мандрівника Гумбольта і докладно знайомиться з рослинами та звірями, які стріваються в Англії, а також і з геологічною будовою рідного краю.

Ці студії привели його знову до знайомства з видатними природниками: геологом Седвіком і ботаніком Генсльовом, котрі своїм досвідом і вказівками багато допомогли молодому Дарвінові поширити знання і глибше пізнати основу природничих наук. Велика любов до природи поруч з незвичайною здібністю все спостерігати швидко звернули увагу цих учених, і вони рекомендували Дарвіна, як молодого, видатного натураліста, для збирання природничого матеріялу під час експедиції, що саме тоді вибиралася під проводом капітана Фіц-Роя.

27 грудня (декабря) 1831 року, на кораблі „Бігль“ Дарвін вирушив в експедицію, що мала на меті перевірити і докладно установити вигляд і географічне становище берегів Перу, Чілі, Патагонії, Огневої землі та де-яких островів Тихого окіяну.

П'ять років пробув Дарвін в подорожі, досліджуючи геологічну будову тих місцевостей та збираючи різнородних звірят, рослини та ин. Ця подорож ясно й рішуче показала великому ученому його дійсну стежку в житті, надзвичайно збагатила й поширила знання, дала матеріяли для наукових праць і здобула йому славу.

Яку силу матеріялів було зібрано Дарвіном під час подорожі, показує вже те, що їх розробляли відомі вчені природники того часу;

Овен, Ватергауз, Гульде, Белле та Дженнанс. Ця загальна праця видана під назвою „Зоологія подорожі Бігля“. Сам Дарвін розробляв матеріали по геології. Крім спеціальних праць він видав і щоденник своєї мандрівки, який визначається кількістю різнородних спостережень і надзвичайно простим та ясним викладом.

В 1839 році Дарвін одружився, а в 1842-му переїхав з Лондону в свій маєток Доун, де й прожив до самої смерти, присвятивши все своє життя виключно для науки.

Після праць по геології Дарвін написав багато спеціальних монографій. Ідея теорії розвою, що спірається головним чином на „боротьбі за існування“, зформулована була ним ще в 1839 році.

В 1842 р. Дарвін зробив перший начерк цієї теорії, в 1844 р. дав більш докладний нарис, а потім на протязі 12 років збірив і розробляв матеріали до свого знаменитого твору про „Походження пород, шляхом природного добору“.

1859 рік, коли видана була ця книга, і вважається роком, з якого під впливом „дарвінізму“ починається в науці нова течія. Після того, поміж великим числом наукових праць, Дарвін написав (в 1871 р.) „Про природне походження людини та про половий добір“.

Пильно працюючи для науки по всяк час, Дарвін дожив глибокої старости. 19 квітня (апріля) 1882 р., в англійському пантеоні, поруч з могилою великого Ньютона поховано було вкритого всесвітньою славою Чарльза Дарвіна, одного з найкращих синів англійського народу.

В цьому році (12 лютого) минуло ціле століття після народження великого дослідника і 50 літ після виголошення ним геніяльної теорії розвою, — і весь культурний світ згадує про Дарвіна в цей день радісно констатуючі той величезний поступ людської думки, якого досягла людскість на полі всіх наук, протягом другої половини XIX століття. Цьому поступові в великій мірі спричинився своїми дослідками і науковими працями Чарльз Дарвін.

На початку XIX століття більша частина учених дослідників стояли на тому, що скрізь в природі „маємо стільки родів, скільки сотворив спочатку Бог“, або як казав другий учений: „стільки пород налічуємо зараз, скільки од початку було сотворених“. Не могла тоді людина уявити собі тієї величної картини гармонійного розвитку безмежної вселенної (Космоса) на протязі незчисленних мільйонів літ, яку намалювала нам сучасна наука; не мала змоги заглянути в таємниці минулого життя на нашій земній кулі, яка займає невеличке місце в соняшній системі, котра знов уявляє з себе маленьку частку великої вселенної. Непохитними вважалися думки, що вигадали люде в древности, ще на початку людської культури, коли людина вже силкувалася уявити, як саме повстав світ, і на протязі тисячеліть переда-

валися з покоління в покоління; один з переказів про походження світу було виложено і в Біблії, але біблейське оповідання про „сотворіння світу в шість день“ вважалося ще за правдиве навіть в XIX ст. Правда, ще на початку XIX ст. французьк. натур-філософ Жан Лямарк вже повставав проти вічної незмінності життя в природі, виставляючи натомість теорію змінності й розвою, та його докази оперті були на невелике число фактів. Тому не дивно, що хоч такі думки висловлювалися й іншими дослідниками та філософами (Еразм Дарвін, Гете, Кант та инш.), — вони не мали значного впливу на науку, поки не з'явилися твори Дарвіна. Він на підставі теорії природнього добору пояснив процес розвитку всіх організмів, оперши на цих доказах велику ідею *еволюціонізму*, котра до цього часу не знаходила собі місця в науці. Яке велике значіння для науки мала теорія *еволуції*, або *розвою* можна бачити з того, що вже в 1883 році налічували 714 наукових праць, які присвячені були оплодотворенню рослин і з'явилися на світ, дякуючи працям Дарвіна.

Дарвінова теорія мала також вплив і на науки гуманітарні. Багато учених пробували прикласти принципи цієї теорії до історії і соціології, пояснюючи *все* історичне і громадське життя людскости виключно з точки погляду біологічного закону теорії Дарвіна, — і при тім забували, що не можна не одрізняти біології од соціології, до якої хоч і необхідно прикладати закони нової теорії, але настільки, наскільки вони дотикаються лише „животного“ існування людини, хоч і тут вплив біологічних законів може паралізуватися діяльністю інших законів, які керують культурою і соціальним життям громадянства.

Проте „дарвінізм“ мав значний вплив й на соціологію, дякуючи науковим працям тих вчених, що користалися його принципами, критично й докладно розглянувши їх, — і цей вплив відбився на соціологічних творах Спенсера, Шеффле, Лілієнфельда.

Чи досить тих фактів, на яких заснував Дарвін свою теорію (боротьба за існування, змінливість, спадковість) — це покаже будучина, але й майбутня біологія зостанеться *еволюційною*. Та й інші галузі знання, як от соціалістичні науки, антропологія, психологія, етика, перетворилися і перетворюються в розумінні еволюціонізму, а через те твори Чарльза Дарвіна визначили нову еру не тільки в біології, — його праця має й досі вплив на полі всіх наук, утворивши цілу епоху поступу в історії людської думки.

В. Гор-ів.

ДО СТАНОВИЩА НАРОДНОЇ ШКОЛИ НА УКРАЇНІ.

Немає в Росії ні однієї навіть другорядної інституції, котра б пробувала у таких тяжких матеріяльних і моральних умовах, як народня школа. З давніх давен справа народньої освіти ведеться так кепсько, як ніщо і ніде: минали десятиліття, півстоліття і навіть століття, а вона стояла майже на однім місці, як-то кажуть — ні втік, ні піймав. Ставши на дуже непевний шлях недовіря народові і його творчим силам, правительство не то що не дбало про найважнішу державну справу — народню освіту, а ще, навпаки, на кожному ступні ставляло їй перепони. Правда, „страха ради іудейська“ перед „гнилим Западом“ — Європою воно ніби не перешкоджало одкриттю нових шкіл, але ставляло їх в такі неможливі умови, що вони ледве жили. На голоси видатніших педагогів і громадських діячів не звертали ніякої уваги, і всі заходи до поліпшення шкільної справи розбивались об тверде і суворе „нельзя“ або „несвоевременно“...

Так велося з народніми школами взагалі. Що ж до шкіл на території інших народів Росії, то там було багато гірше, а надто діялось нам — українцям: „іногородцям“ забороняли власні школи через те, що вони — „іногородці“, а нам через те, що ми, мовляв, „тѣ жъ самыя великороссы“. В бажанні завести школи з українською мовою правительство вбачало „сепаратизм“, і на всякі заходи учителів допомогти хоч трохи народній темноті — дивилась як на заміри зруйнувати „державні устої“. Заборонялось давати пояснення школярам на їх рідній мові, навіть у тому, що школярі балакали „не чистой русской рѣчью“ вживався „сепаратизм“, „українофільство“ і „посагательства на устої“... Переступивші заборону учителі карались в кращім випадку виговорами, а то й „переводами“ на гірші посади і навіть увільненнями.

І от, не дивлячись на те, що завдяки самому народові й земствам число шкіл все таки значно зростало, *[грамотних, навіть поміж скінчившими школи, було страшенно мало...* Таке сумне становище школи примушувало поступову частину учителів шукати якогось певного порятунку. Через те ідея народньої освіти на рідній мові, як головний провідник духовного розвитку нації, виголошена здавна видатнішими педагогами й ученими, набірала собі поміж учителями все більш і більш прихильників: вони, як педагоги-практики, із що-денного досвіду переконувалися, що тільки така школа зможе вивести темного селянина на широкий шлях культури. Але свої думки вони мусіли ховати і коритись обставинам, витрачуючи безліч праці, три чверті котрої — або й більше — гинуло марно... Тільки іноді випадково виривавсь задушений голос учителя, та й то зашіфрований, — котрий з одчаєм констатував, що вже нікуди йти.

І йти дійсно було нікуди.

З одного боку сам народ з кожним роком висував школі все більшші вимоги, а з другого — небажанне правительства зробить жадної реформи: утворювалась така атмосфера, в якій ставало неможливим не то що працювати, а й просто жити.

І поруч з загальнодержавною кризою назрівала криза шкільної справи. Досить було навіть малого товчка, щоб вибухла ціла буря. І такий товчок нарешті знайшовся — це був 1904, а надто 1905 рік. Вони раптом скинули важкі замки з уст народнього учителя і він вперше за весь час свого існування в Росії підняв свій голос. Сміло й одверто, як весняні хвилі, полились огняно-гнівні промови, розкриваючи одвічні болячки школи і її заховані страждання. Почалось гуртування, з'їзди, на котрих освітлювались пекучіші питання школи і її завдання. Тоді ж уперше почувся масовий крик „инородческих“, а в тім числі і українських учителів про шкодливий вплив учення *виключно* на російській мові, про необхідність, поруч з державною мовою, завести в школах й мову того народу, на чій території стоять школи. На однім з таких з'їздів, під час дебатів про українську мову в школі, один із учасників кінчив свою промову так: „Архимед, захоплений ідеєю підваг (ричагів), сказав: „Дайте мені точку опори — і я переверну весь світ!“ Можливо, що Архимед і перевернув би світ, але... не знайшов точки опори. Ми ж, учителі, нашли цю точку, це *рідна мова в школі*, і тому я сміло гукну: дайте нам цю точку — і ми перевернем наш нарід!“

Такі крики розлягались все густіш і густіш, і майже всі з'їзди, що одбувались на українській території, виносили в один голос ухвалені резолюції про крайню необхідність, в інтересах самої школи, заведення по наших школах української мови і про потребу гуртування робітників на ниві народньої освіти. Вперше учителі почули й зрозуміли величезне значіння єднання і ту велику користь, яку воно принесло б і школі і учителям... Але часи реакції розвіяли рожеві мрії короткої весни, і учителі знову були примушені засісти по своїх куточках і стать копачами, що поодинокі добутуться під землею без світла, без товариської підмоги... Знову, одрізані од ясного й широкого життя, вони мусять або йти старими, обваленими стежками, або — волею чи неволею — кидать школу, лишаючи її в руках поборників „двадцятого числа“. Сум бере, коли подумаєш, що українське учительство ніби вимерло... Коли звернешся до Галичини і подивишся на діяльність „Прогресу“, то просто дивиєшся тій величезній праці, яку зробила невеличка купка людей, представників якихсь там чотирьох мільйонів українців: школи, читальні, клуби, видавництва, учительські журнали. В нас же на всю Україну учителі не мають навіть свого органу, де б можна

було хоч потроху обговорювать пекучу справу народньої школи й потреби нашого учительства. А меж тим нас тут 30 мільйонів! Та й національний рух український почався не сьогодні.

Тепер уже навіть Білоруські учителі прокинулись, взяли до спільної праці і мають свій орган. Про Поляків і казять нічого. Тільки ми все якось плентаємось в хвості.

А меж тим матеріяльна і духовна криза нашого народу прогресивно зростає...

Через те, розуміючи величезну вагу школи в справі духовного і матеріяльного розвитку рідного народу і знаючи, яке велике значіння для цього має єднання поступового учительства і спільне обговорювання ними шкільних справ, ми будем уділять шкільним справам місце на сторінках нашого журналу — розуміється, поскільки можна припускать це в не спеціальнім органі.

Сподіваємось, що свідоме українське учительство одгукнеться на наш заклик і допоможе своєю працею освітлюванню пекучих потреб народньої освіти на Україні.

Гуцулія.

Поет: Гей, чом шум іде верхами
Й тримбітою в дебрах грає,
Стелить плазом ялівцями,
Катрафії ¹⁾ нагинає?

Стогне вітер та крилами
Б'є по хвоях тис, смереку,
Котить з гуком в діл скалами
Шум луна' ген-ген далеко...

Вітер: Як-же мені не шуміти,
Пишна, давня Гуцуліє?
У розпусті гинуть діти,
Бачу сором — серце мліє!..

МИХАЙЛО КОЗОРИС.

¹⁾ Рід дерева гірського.

БІБЛІОГРАФІЯ.

О. Олесь. *Поезії*. Книжка друга. Видавництво „Будучина“, С.П.В. 1909 р., ціна 1 карб.

Перша книга поезій О. Олесь звернула на себе загальну увагу громадянства, що давно вже не чуло такої дійсної поезії в творах своїх, — розбитих рефлексіями, а не чуттями, — поетів. І справді, свіжим духом повіяло од граціозних пісень молодого поета. Критика наша прихильно одзначила його поезії, хоч в особі д-ра І. Франка і поклала на їх тавро „бездумних“, сказала що „досить з солов'я його співу“ і цим задовольнила поетове самолюбіє. Поет виспівував тоді переважно свою журбу, розглядаючи все кріз призму своїх почувань і в їх доводив чи протест чи оправданне життя. Цей суб'єктивизм дав привід до того, що де-хто з громадянства називав О. Олесь „модерністом“, бо так не схожі були його поезії на шаблон української штучної версіфікації! Але така назва — чисте непорозуміння. Друга книжка поезій О. Олесь цілком знищує те криводумство, яскраво малює постать поета, його еволюцію за останній час, і показує, що він вже вияснив свою роль і завдання. Суб'єктивні жалі, непорозуміння, любування своїми болями і переживаннями потроху усуваються на другорядне місце, а натомість виходить на перед: життя, люди, рідний край. Поет зазначив це виразно:

„Про журбу мою співати
Доручив я солов'ю. (ст. 33).

..Лишу я співи про красу,
Забуду власні жалі
І з гір високих понесу
Народові скрижалі (ст. 36).

Горизонт спостережень поширився, од серця простяглися в гліб життя довші радіуси аналізу, перед очима поета виступили люде і звернули більшу його увагу; він з людьми живе, в сфері їхнього життя страждає, еднається з життям оточення, часткою якою є сам поет. І це ні крихти не зменшило, не звузило його суб'єктивних переживань, а навпаки: збільшило розмах його поетичної уяви, поширило сферу спостережень і дало багатий матеріал для художественного синтезу життя свого і людського. Це саме, на мою думку, і вплинуло на те, що автор за 1908 рік значно піднявся вгору, в залежності од цього збільшилась продуктивність його; громадянські мотиви, що у інших виходять бліді і банальні, у О. Олесь звучать з дивовижною виразністю, захватом, глибиною і потрясаючою силою. І в цім напрямку не знаєш якому віршові віддати перевагу: один краще другого і всі разом гарні, блискучі. Нема тієї сентиментальної, балакучої плаксивости, що так брентить у де-кого з інших. У його бачимо: і сарказми (вірш „В міщанській одіжі і в рідному вінку“), жаль і погрози („Проклятте, розпач і ганьба!“) і благоговійний жест з приказом („Поставте келихи і оргії спиніть“) і блискуча надія на кращу будучину України:

Хіба не вірите, що скоро день за-
світе,

Що сонце наше вже з-за обрію
встає,

Що хід його спинить ніщо не змо-
же в світі,

І цвіту нашого ніщо вже не уб'є!

Різноманітність мотивів, фарб, настроїв на загальній основі щи-

рости і пориву — це бризкає з кожного рядка віршів. Розгляд життя і становища України — домінуючий мотив другої книжки поезій О. Олеся, що в цім разі підноситься на становище виразно українського національного поета, не перестаючи бути що-разу співцем взагалі людських переживань. Національно-громадська лірика Олеся досягає великої висоти і в цім його поезії дуже ріднять його поезію з знаменитими „Ірландськими мелодіями“ (1806 року) Томаса Мура, який лірикою своєю обняв жаль бідного свого народу, похорого в своїй долі на долю нашого.

Індивідуальні мотиви Олеся також чарівні, ніжні і захопливі, як і в першій книжці „З журбою радість обнялась“, але образи стали прозорнішими, граціознішими, зміст такий-же сердечно-журливий. Наведу один зразок:

„Дурю себе, в думках другу маюю,
Другу пещу, другу цілую...
...Відбувся шлюб... музики... сміх...
І я всіміхаюся до всіх,
І я їй ніжними голубом воркую.
Коли-ж я келих повний піднімаю
За шасте випити до краю, —
В той самий мент здаля, з руїн
Розітнеться погребний дзвін, —
І я в знесиллі руку опускаю“.

Не дивлячись на журбу, яка власне є імпульсом творчих поривів О. Олеся, вражіння після читання його поезій лишається бадьоре, бо та журба — тільки вихідний пункт з темного кутка одчаю і безсилля в широкий світ соняшного блиску і тепла, в світ волі духа свого і волі людей; вихід в кращу будучину свого краю. Ці мотиви сплелися міцно і звучать красивим акордом, що в'ється вгору то ластівкою дзвінкою, то голубом турколивим, то жорлом ширококрилим, або, обтяжені слізьми, стелються мелодії по

траві, квітках, шепчуть над водою, стогнуть під гаєм... А все рвуться до *життя, волі і краси!*..

Українська мова „плеще і пливе річками“ з під пера поетового і показує все своє багатство художественности і проникливої чутливости. Автор справляється добре з нею і самий причепливий критик вкаже хіба на один рядок, зконструований без властивого артизму: „Уста мої скули кайдани“ — хто скув: чи уста — кайдани, чи кайдани — уста? це зразу не зрозумієш.

Стилістичні помилки, розуміється, не зменшують ціни цих творів, що ввійшли в скарбницю нашої духовної культури і підняли українську поезію на щабель артистичної досконалости.

М. Шаповал.

П. Карманський. „*Пливем по морі тьми*“. Видавництво „Молода Муза“, Львів, 1909 р., ціна для рос. України 1 карб.

Чудові, артистичні поезії Карманського і в цій новій збірці звучать могильними тонами, наче якийсь гимн смутку, журби, одчаю. Виклик, кинений поетом раніше (в книжці „Ой, люлі смутку“) — *Vorrei morir!*, розріся тепер до апофеозу смерти: *Evviva la morte!* Вся поезія Карманського — це плач зневолоної душі між хрестами життя, які притиснули його до землі, знищили в душі всю віру до всього. Душа порожня. Тільки звучать в ній чарівні уривки з великої життєвої сонати („Я — урваний акорд сонати“ каже поет), яка тяглася дуже недовго, урвавшись на перших акордах. Від цього нового збірника поезій „заносить пліснь гробів“. Поет переживає глибоку трагедію, яка прийняла виразні форми і зміст після марного ко-

ханья, („...знаю, що любов — се мрія божевільних“). Разом з повною зневірою до життя чути любов до рідного краю, хоч в цій любові є і такі уступи що до раба („Гельот“):

Не будите його; не співайте пісень,
Не світить біля него ляпади
Уродився він з тьми і ненавидів
день

Тай заснув без проміння відроди,
але разом з тим поет заявляє:

„А все таки я вас люблю“.

Українські песімісти — і це характеристична їх риса — заявляючи про повну зневіру, про свою повну самотність, навіть про ненависть до всіх — разом з тим розписуються в любові до України. (Карманський ще раніш казав людям „Я вас ненавижу запекло“, а тепер повторяє те-ж саме, тільки енергічніше:

Я не чую до вас ні крихітки жалю,
Хоч болючий вінок мій терновий...
Та палить мене гнів, що я блаз-
ням терплю

Замість дати поличник здоровий.

Не вказуючи ясно, хто ті „блазні“, а сховавшись за загальник „вас“, поет займає двійсту позицію з огляду на свої бажання „поради“:

„Вкажіть моїй душі новий,
ясніший путь“. Але хто ж нари-
ватиметься з „вказівками“ на
„поличник“?).

Поезії свідчать, що автор їх, гукаючи перед закінченням книжки:

...В танець!..

Най з груди гряне спів і регіт бо-
жевіля (?),

або ще не позбувся молодечого почування, або дійсно не далекий від такого „танцю“. Дійсно-ж, самотний, ображений, зневірений поет вже кличе смерть і в її баче бажаний порятунок, а разом з тим — бажає жити повно, гарно, вільно. Поет *ненавидить* все і всіх, що тиснуть його вільний дух і заболочують життя, а зма-

гатися *не хоче*, боротьба йому далека. Що-ж тоді зміниться в житті його? Ніщо. Поезія *пасівної* ненависти, *пасівної* любови, *пасівного* закликання смерті і артистична поза між хрестами, не дивлячись і на демонічні вигуки (Гуга! гуга! в танець!..) не вкажуть ні однієї стежки на обрій життя. Не кажучи вже про те, що ненависть взагалі є руйнуюча стихія в житті, то ненависть *пасівна* — цілком смертовбийча. Щоб будувати ненавистю — треба битись, люблячи разом з тим ідею. А ідеї в Карманського ми не знаходимо. В цьому вся трагедія його поезії. Карманський — дуже глибокий сучасний лірик, з естетично-філософичним нахилом трактування життя. Він син часу. Продукт нашого життя; безсилий, розбитий не в активній боротьбі, а в боротьбі з рефлексіями обставин. Животіння, а не життя, України поклато згубне тавро на його дух. Коли-б поет *вірив* в що-небудь, то це зробило-б його не тільки видатним поетом-артистом, а й бойцем за життя... „Пливе по морі тьми“ — з'являє в нашому письменстві видатне, зрозуміле і близьке тільки тому, хто живе не тільки бадьорими фізіологічними інстинктами радісного звіря, а й духом, хто не тільки їсть, а й думає.

М. Шаповал.

Ю. Будяк. *Дикі люди*. Де і як вони живуть. Австралійці. Океанійці. Малайці. Африканці. Популярна бібліотека „Лан“. № 3, ст. 80. Ціна 25 коп. 1909. Київ.

Появу такої книжечки, як „Дикі люди“ д. Будяка на українській мові треба признати дуже потрібною і корисною, і ми вітаємо дуже вчасний і гарний намір видавництва „Лан“ видавати

популярно наукові книжечки для народу... Такі книжечки викличуть в душі сільського читача і довіря і ~~к~~агу до української книжки і до українського слова.

Книжечка д. Будяка „Дикі люди“ написана гарною, популярною народньою мовою; видно, що автор вчився мові з доброго джерела і володіє нею досить вільно, але система писання, виклад трох сухий, схематичний програмовий. В книжці не виділене, не підкреслене характерне і типічне для кожної народності і вони всі якось змішуються.

Подекуди трапляється не точна, або помилкова термінологія. Напр. в перелічуванні народностей *білої раси*: „Англіїці, Французи, Німці, Еспанці, Українці“, стоять і „Росіяни“ (стор. 3). Всім відомо, що такої *цілої* народності як „Росіяни“ нема — це збірна назва всіх народностей, що складають Росію (в тім числі й *Українці*, які само собою входять в склад росіян). Очевидно автор мав на увазі — Москалів — Великоросів.

В популярних книжках такі помилки можуть мати прикрі наслідки. Велика шкода, що до книжечки не додана географічна мапа (карта) усіх частин світу, на якій були б зазначені літерами, або числами ті місця, про які йде мова в книжечці, тоді легше було б уявити і з'ясувати де і як, в якому сусідстві живуть ті народи, що згадуються в книжці.

Тим більше в тих частинах світа: в Америці, Австралії і Африці, живуть не тільки самі „дикі люди“, а далеко більше „культурних“, а з книжечки д. Будяка цього як раз і не видно.

Що ж воно за дикі люди? На це находим таку відповідь:

„це ті люди, котрі лишилися такими, якими їх сотворено природою, — то б то люди, як то кажуть, з голими руками: без мови, без одяжі, оружя, без уміня робити собі всякі знаряддя і т. ин., одним словом люди, котрі одріжняються од звірини тільки зверхнім виглядом. Але такі люди були страшенно давно, за цілі десятки тисяч літ, зараз же їх немає ніде в світі“.

Яких же тоді називають дикими? А ось яких: Австралійців, Негрів, Малайців, Індійців і инш.

Але ці народи уміють робити майже все те, що роблять і наші селяни, тільки де-що може гірше.

Виходить, що вони тільки менш освічені, менш розвинені, то б то *менш культурні*, ніж ми.

Де-що у „диких“, особливо у Австралійців єсть таке, до чого ще не дійшли і де-які „культурні“ народи.

А в де чому то „дикі“ люди од „культурних“ не остались по заду.

Значить вони *тільки малокультурні*; назва ж „дикі“ для їх *цілком неправдива, помилкова*“.

На перешкоді до широкого розповсюдження такої користної книжки, як „Дикі люди“ д. Будяка, особливо в напів-освічених кругах, нам здається, стане тяжкий, а під час і незрозумілий правопис, яким видрукована ця книжечка. Напр.: „пють“, „бе“ „бурян“, „на тімі“, „піре“, „сімі“.

Це досить великі труднощі для мало освічених читачів, особливо школярів сільської школи (для яких властиво й написана книжечка), що пучкою водять по рядках, яких вони не зможуть побороти і, не поборовши їх, можуть одвернутись од гарної й користної книжки.

Олекса Коваленко.

Гр. Сьогобочній. *Про життя Павла Грабовського*. Вид. „Благоготвор. О-во изд. общеплез. и дешев книгъ“, С.П.В. 1908. № 56. Ціна 6 коп.

В молодій, небогатій українській літературі особливо кидається в очі відсутність біографій тих, не багатих числом, діячів на українській ниві, котрі безперечно заслужили собі право на пам'ять нашого широкого громадянства.

Маленьку послугу в цім напрямі зробило Петербурське добродійне товариство, видавши книжечку д. Гр. Сьогобочного „Про життя Павла Грабовського“. Книжечка робить приємне вражіння, хоч написана вона досить слабенько, — мало обмальована поstattь страдника-поета, якому довелося пережити найтяжче заслання і навіть умерти на чужині.

Шевченкові й Грабовському найбільше, ніж кому іншому з наших поетів, довелося прийняти мук за служення ідеї і своїм братам, за бажання для себе і для свого краю волі, щастя і правди...

В книжечці д. Сьогобочного подані тільки де-які коротенькі відомости з життя поета, але зо всім не зроблена характеристика його поезії, її вартість і заслуга в українській літературі, та й трудно було б дати щось докладніше на 23 стор. малого формату. Д. Сьогобочній тільки зібрав до купи де-які внятки з заміток і спогадів про Грабовського, розкиданних в різних виданнях.

Заслуга цієї книжечки в тому, що при відсутности більшої, солідної праці вона подасть хоч де-які відомости про поета, який передчасно завовав в далекому, чужім Сибіру.

Олекса Коваленко.

О. Мицюк. 1. *Про переселення на Амур та в Усурійський край*. Ціна 5 коп.

2. *Переселення в західний Сибір*. Губернії: Тобольська, Томська з Алтайським округом, Єнисейська; області: Забайкальська, Іркутська, Якутська. З 7 малюнками. Ціна 8 коп.

3. *Переселення в Степовий Куризький Край* (На Сирій Клин). Облaсті: Тургайська, Уральська, Акмолинська, Семипалатинська. Ціна 8 коп. Видано коштом П. Косенка. Київ. 1909 р.

Три нових книжечки О. Мицюка освітлюють одне з самих пекучих сучасних питаннів — переселення з України, що поширюється скрізь, мов та лиха пошесть.

В першій книжечці розглянуто переселення на „Зелений Клин“ та на Амур. Автор докладно описує клімат, ґрунти, рослини і зупиняється на сучасних умовах сельск. господарства в тих краях, знайомить читача з життям старожилів, і, на підставі статистичних відомостей та посвідчень земських переселен. агентів і урядовців, приходить до висновку, що „треба всіх одвертати од переселення в Усурійський край“... „Теперешні переселенці на Амур знайдуть собі один розор зразу, як прийдуть, або ж через десяток літ, як бідна чорноземом земля виснажитья і перестане давати врожаї“. Проте переселення в ці дві далекі країни не забороняється, хоч самі урядовці давно кажуть, що всі годящі ґрунти заселені, а в осені 1907 року 35% новоприбутців „не знайшли собі і якої небудь, хоч-би поганої, землі“.

Так само докладно розглянуто переселення в західний Сибір; тут подано цікаві відомости, скіль-

ки наших Українців оселилося по різних губерн. зах. Сібіру. Особливо уважно розглянуто Алтайський округ, і але в цій степовій країні все годяще давно розібрано і вже починається занепад добробуту по тих місцях, де, за браком вільних степів, старожили живуть тільки з хліборобства, в той час, як ґрунти і клімат цього краю найбільш підходять для скотарства.

Загальний висновок про переселення в західний Сібір такий: „золота доба справді гарних земель на Алтаї та й по всім Сібіру, як і була коли, то минулася і більше ніколи не повернеться“.

Для тих, кому здається, що через переселення можна позбутися злиднів, в передмові подається цінна порада: посилати обовязково попереду ходаків, але не на прості оглядини, а щоб вони спробували *показати* в тих краях цілий рік.

В книжці „Переселення в Степовий Киргизький край“, куди останніми часами найбільш направлено переселенський рух, подано цікаві відомости про життя киргизів, які останніми часами переходять од кочового життя до хліборобства і вже досягли в господарстві кращих наслідків ніж переселенці. Проте й зараз киргизам доводиться вже орендувати землі кабінетні, козачі, та у тих же переселенців (свою ж таки землю, але одібрану урядом, ніби як лишок). Наведені приклади з життя старожилів і новосолів свідчать, що життя в

тих краях дуже тяжке й незавидне: клімат, чим далі, робиться сухішим, скрізь недостача доброї води, а на участках, які нарізалися останніми роками і зовсім води немає, ґрунти малосильні. Та й цих земель, що так потрібні самім тубольцям-киргизам, небагато зосталось: на перше січня 1909 року у одній тільки Акмолинській області налічувалося майже *сто тисяч* душ таких переселенців, що приїхали, а вільних земель не знайшли. Тому автор застерігає од самовольного переселення і радить попереду зачисляти участки через землеустроїтельні комісії, а тоді вирішати на оглядини.

Написано книжечки популярною народною мовою, хоч іноді й трапляються кострубаті місця та де-які русізми. Статистичні відомости, наведені в кожній книжці, свідчать, що автор добре використовував ті багаті матеріяли, список котрим подано спочатку кожної брошури.

Доступні по ціні найдбнішому селянинові, книжки О. Мицюка про переселення заслуговують на саме широке розповсюдження по всій Україні. Необхідно прочитати ці книжки й кожному свідомому українцеві, щоб знати більш докладно про той „Сібір неісходимий“, про великі Голодні Степи, куди з України що-року, мов в страшну безодню, кидаються сотні тисяч знесилених злиднями темних хліборобів, яким не має вже місця „на нашій — не своїй землі“.

В. Гордієв.

УКРАЇНСТВО В ЧУЖІЙ ПРЕСІ.

— В ч. 2 журналу „Вістникъ Знанія“ є умішена стаття д-я Р. Бодуєн-да Куртене „Иностранная литература въ 1908 г.“, і в розділі „Славянская литература 1908 г.“ він дає маленький начерк української літератури за той-же рік.

„В українській літературі за торішний рік, пише він, повинно одмітити з'явище кількох нових талантів. На жаль головний літерат. орган — „Літературно-Науковий Вістник“ ігнорує ще багатьох молодих письменників. Самим цікавим з'явиськом був, мабуть, „Великий Молох“, пьеса на три розділи Вимиченка (себ-то Винниченка. Ред.). Нове російське життя і нова молодь, котра з ріжних точок погляду відноситься до завдань цього життя дуже оригінальним способом, одбилос в глибині душі молодого автора, а потім і в його творі. Талановиті також оповідання Черкасенка. Відома поетеса Л. Українка в свої драматичній поемі „Касандра“, дивує не тільки силою мови, але й глибиною, з якою вона проникає в суцність трагічних моментів, котрими хвилювався вибраний нею мент і зовсім не однаковий і для нас.

— „Славянскій Міръ“, щомісячний журнал літератури, штуки, критики і ідейного єднання, що виходить у Петербурзі в 2 ч. видруковав в російськїм перекладі Л. Д. два оповідання В. Стефаніка „Мамин синок“ та „Новина“.

— „Баянь“ музично-співочий журнал, що виходить у Тамбові в 1 ч. умістив статтю д-я М. Гринченка „Украинская музыка и ея представители“, в котрі характеризував твори трьох українських композиторів: К. Стеценка, Я Степового (Якименка) і небіжчика А. Серговського. При цім же числі є нотний додаток: український романс муз. М. Лисенка на слова М. Вороного „Нічого, нічого“... В 2 ч. почалась друком цікава стаття д-я К. Стеценка „Музыка на Украинской сценѣ“.

— Газета „Kurjer Lwowski“ в своєму літер.-науковому додаткові: „Na ziemi naszej“ дала в перекладі д. Д. Оркана

вірш д. Богдана Лепкого: „Spowiedź ziemi“ — „Сповідь землі“.

— В альманахові „Просторъ“, що виходить у Петербурзі, видруковано в перекладі д. М. Еремєєва на російську мову оповідання А. Лисенка „Мрії і дійсність“.

— В ч. 130 „Кубанского Курьера“ умішено переклад д. Ів. Личка на російську мову оповідання д. Лесі Українки „Одно слово“.

— Двоптижневий сільсько-господарський журнал „Хліборобъ“, що виходить у Харківі з 2 го числа завів окремий український відділ, де містяться цікаві статті по ріжним хліборобським справам.

— Російський поет Рукавішников зробив переклад на російську мову виборні твори шістнадцяти українських поетів, котрі видав окремою книжкою під назвою „Молодая Украина“.

— „Народный Учитель“, кн. 4, — лютий вмістила статтю І. Огієнка „Т. Шевченко и украинская национальная школа“.

— Молодий артист-маляр український Іван Селерин, ученик відомих малярів Виспянського і Станіславського, робив виставу своїх творів в Римі і Парижі. Критика віднеслась до його творів досить прихильно і навіть напророкувала йому гарну артистичну будучність. Зараз він захопився студіюванням гуцульських типів для своїх великих картин: „Похорон гуцульський“ та „Герої Стефаніка“.

— Київське видавництво „Разсвітъ“ випустило серію листовних карток з портретами українських письменників: Ів. Котляревського, Шевченка, Куліша, М. Вовчка, Драгоманова, Франка,). Тобілевич, Самійленка, Л. Українки, Кримського, Гринченка, С. Єфремова, Винниченка та М. Загірньої. До кожного портрету додано де-які біографічні відомости, коротенькі літературні характеристики та найяскравіші фрази з творів кожного.

ЛІТЕРАТУРНА ХРОНІКА (НОВІ КНИЖКИ).

На Україні російській.

Гр. Ващенко. *Пісня в кайданах*. Збірка творів. Київ.

Г. Доброскок. *На Кубані*. Пьеса на 1 дію (друге видання). Катеринодар.

Ерман Шатріан *Історія одного селянина*. Частина I і II. Переклад з французької мови М. та З. Левицьких. (Відбитка з „Ради“). Київ.

Л. Яновська. *Людське щастя*. Драма. Київ.

М. Лозинський. *Польська народова демократія*. (Відбитка з Літ.-Наук. Вістника за 1908 рік). Київ.

В. Дубровський. *Українсько-російський словник*. Під редакцією І. Стешенка. Видавництво „Час“. Київ.

М. Коцюбинський. *Лилка*. Троє оповіданнів для дітей. Видавн. „Український Учитель“. Київ.

Б. Грінченко. *Олеся*. Троє оповіданнів для дітей. Видавн. „Український Учитель“. Київ.

М. Коцюбинський. *Харитя*. Оповідання для дітей. Видавн. „Український Учитель“. Київ.

О. Мицон. *Переселення в західній Сибір*. З малюнк. Київ.

О. Мицон. *Переселення в Степовий Киризький край* (на Сірий Клин). Київ.

На Україні австрійській.

Михайло Яцьнів. *Чорні крила*. Збірка новель з переднім словом до приятелів. Видавництво „Молода Муза“, ч. 10, Львів.

„Бібліотека аматорських театрів“. Число 1. Є. Ростанд. *Романтичні*. Переклад Ф. Коковський. Чернівці.

Промова посла Вітека, виголошена на засіданні австрійського парламенту, дня 11 грудня 1908 року. Львів.

Іван Тургенів. *Поетії в прозі*. Переклад Остап Луцький. Львів.

Ів. Нечуй-Левицький. *Микола Джеря*, ілюстрована повість. Накладом і друком „Загальної друкарні“ у Львові.

Осип Корженевський. *Верховинці*. Драма на 3 дії. Переклад В. Держирука. Накладом і друком „Загальної друкарні“ у Львові.

Фр. Ульянович. *Казки*. З малюнками. Тернопіль.

Д-р. В. Щурат. *Свято-оуфрійський монастир у Львові*. Накладом автора. Львів.

Д-р. В. Щурат. *Вибір пісень*. Львів.
Ідеали, теорія і приміти кооперації. Збірка статей Л. Бертрана, В. Поссе, В. Тотаміанца, в перекладі А. Ільченка з його додатком статі про „Споживчу кооперацію в Галичині, на Україні і Буковині“. Накладом К. Паньківського. Львів.

Сидір Нулин. *Про кооперацію, її теорію і значіння для нас*. (З нагоди першого просвітно-економічного конгресу у Львові). Львів.

Станіслав Виспянський. *Смерть Офелії*. Драматична картина. Переклад О. Луцького. Видання „Молодої Музи“. Львів.

В. См. Реймонт. *Мужики*. Сучасна, повість. Авторизований переклад з польск. М. Павлика. Львів.

Михайло Тершаковець. *Галицько-руське літературне відродження*. Львів.

Н. Биховський. *Межі капіталізму в сільському господарстві*. Переклад Миколи Залізняка. Львів.

С. В. Бородаєвський. *Хліборобські спілки в Німеччині*. Переклад з російського. (Число 2 Сільської бібліотеки). Чернівці.

М. Лозинський. *Люди*. Біографично-літературні нариси з портретами. (Драгоманов, Франко, Павлик, Сембратович, Бернзон, Реклю, Крапоткин, Толстой, Тургенев, Гарібальді). Львів.

Перший рік парламенту загального голосування. (1907—1908). Подав д-р. Кость Левицький. Львів.

Огляд діяльності галицького сейму в 1908 р. Львів.

Бібліотека Промінь. *Де що про народну карність*. (Серія публіцистична, ч. 1). Вашківці.

Іван Созанський. *Олександр Духнович*. (Угро-руський автор народних учеників і публіцист). Львів.

Іван Созанський. *Поетична творчість Олександра Духновича*. Львів.

Д-р Іван Демянчук. *Переклади старинного світа*. Видання (ч. 145) „Руського товариства педагогічного“. Львів.

Джерела до історії України-Русі. Том VIII. Видання археографічної комісії наукового т-ва ім. Шевченка у Львові.

Просвітні листки. № 26. *Провідник по Києву*. Видання т-ва „Просвіта“ у Львові.

Просвітні листни. № 27. С. А. Савенкова. *Роки жури*. Переклад з російського Г. Хоткевича. Видання т-ва „Прогресіта“ у Львові.

Мих. Врбель. *Припелель селян*. Образковий календар. Львів.

П. Карманський. *Пливем по морі тьми*. Збірка поезій. Видавн. „Молода Муза“. Львів.

Еміль Золя. *Свято в Коквім*. З французької мови переклав О. Пашук. „Універсальна Бібліотека“, число 2. Львів.

Северин Данилович. *В справі аграрних реформ*. Видав д-р Л. Бачинський коштом „Радик. Видавничої Спілки“. Львів.

Твори Пантелеймона Куліша. Том I. „Руська письменність“, VI, I. Під редакцією Д. Романчука. Видання т-ва „Просвіта“ у Львові.

В Канаді (Українські колонії).

Поселенець. Перший календар на Канадійській Україні на рік 1909, з друкарні Канадійського Фармера. Вінніпег.

Домашній тисар, або наука писання листів, як також взори руських і англійських листів у всяких случаях. Вінніпег.

КНИЖКИ НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ.

П. Карманський. *Пливем по морі тьми*. „Молода Муза“ ч. 11. Львів. 1909 р.

Гр. Сьогобочний, *Про життя Павла Грабовського*. С.П.Б. 1908 р.

О. Мицюк. *Переселення в західній Сібір*. З малюнками. Київ. 1909 р.

О. Мицюк. *Переселення в Степовий Киргизький край* (на Сірий Клин). Київ. 1909 р.

Ив. Рунавишиновъ. „*Молодая Украина*“. С.П.Б. 1909 г.

Ив. Рунавишиновъ. *Поезія*. С.П.Б. 1908 г.

Записки Українського Наукового Товариства у Києві. Кн. I, II, III.

Літературно-Науковий Вістник. 1909 р. кн. I, II, III і IV.

Народне Слово.

Прапор.

Громадянин.

Каменярі.

Свобода.

Основа.

Листьмо з Прогресіти.

Світова Зірниця.

Українське Бжільництво.

Славянській Міръ. № 1 і 2.

Еврейській Міръ. № 3.

Московській Ежегодникъ. №№ 13 і 14.

Новий журнал для всьохъ. № 5 і 6.

Міръ. №№ 9—10, 11—12.

Воля. №№ 1, 2, 3.

Хуторянинъ. №№ 10, 11, 12, 13.

Хлиборобъ.

Извѣстія области переселенческой организации. №№ 11, 12, 13.

Бессарабское сельское хозяйство. №№ 10, 11,

УСТА ЇЇ ВСМІХАЛИСЬ ЗАВЖДИ.

Вийде вона на двір, гляне на світ широкий.

Весело, ясно, любо.

В сояшнім світлі купається земля.

Легкий вітер, ледві торкаючись, росчісує зелені кучері вишневого саду.

По тинах цвірінькають горобці.

Весело, любо!

Як стримати усміх, коли всміхається весь світ широкий?!!

...Вернеться в хату...

Припічок, вимазаний жовтою глиною, стоїть, як намальований, і наче чекає свята, або гостя.

На столі, накритім білим, як сніг, рядом, поруч з сіллю, лежить чепурна паляниця.

Десь в кутку, ледві чутно, співає свою пісню цвіркун...

Гарно, тихо, лагідно.

І мимоволі уста її складаються в усмішку...

Піде до сусіди темними садами, зеленими городами.

Повітрєм не надихаєшся, роскошами не надивуєшся.

Лашиться до тебе городина, в'ється, чіпляється, хитаються сояшники, як сонечка, грядки ростилають макові хустоньки.

І так мило і так любо, що забуваєш куди йшов, і спиняєшся, і всміхаєшся... Господи!

Спека. Вона на жнивях. Ллється піт, колеться пшениця... а нива дожидається, а снопи чепурнісенькі, а позаду ні одного колоса.

В кого ж нивонька так загребена, в кого кіпоньки так поскладані, в кого снопики так пов'язані?!

...І всміхаєшся.

І коли вона умірала, дві сльозиночки покотилося, та їх висувив усміх радісний:

Яку матір так
Люблять дітоньки,
За ким туже ще
Так родинонька!..

О. ОЛЕСЬ.

„ОБРАЗОВАНИЕ“. XVIII г. Вышла и разсылается подписчикам апрельская книга № 4 ежемѣсячнаго журнала. Два портрета: Н. В. Гоголя и Ч. Дарвина. Содержаніе: „Златокудрая Ливкис“. Т. Щепкиной-Куперник. „Лишь бы солнце“. Стих. Вл. Лихачева. „Зло“. Разск. С. Подъячева. „Adagio“ Мих. Гальперина. „Над Поёмой“. С. Гусева-Оренбургскаго. „Сон“ Стих. Г. Галиной. „Тайна“. Этюд С. Мицлова. Стих. Н. Морозова. „Из моихъ возпоминаній“. Ник. Кудрина. Стих. Волиной. „На берегу Вислы“. Шалом Аша. „Сваты“. Стих. С. Городецкаго. „Ингеборг“. Ром. Берн. Келлермана. „Его Высочество“. Ром. Томаса Манна. „Отчего?“ Стих. в прозѣ Е. Ловецкой. „Новый Гулливер XX вѣка“ Н. Чайковскаго. „Движеніе заработной платы и цѣн на предметы потребленія за послѣднее время в Россіи“. К. Пажитнова. „Студенчество и минувшій академическій кризис“. М. Лаерсона. „Земельный вопрос в III Думѣ“. Сем. Маслова. „Роспуск парламетов“. В. Шацкаго. „Памяти Дарвина“—рѣчь проф. Рих. Гертвига, перев. под ред. проф. В. Фаусенка. „Городовые просвѣщенія“. В. Василевича. „Самоубійства в средней школѣ“. Доктор Г. Гордона. „Гоголь и Россія“ Н. Лернера. „Драматическія произведенія Н. В. Гоголя и взгляд его на задачи театра“. Анат. Кремлева. „Новая книга о пугачевщинѣ“. И. Игнатович. Библиографія. „Внутреннее обозрѣніе“. М. Новорусскаго. „Безмятежное житіе“. Альфа. „Очерки иностранной жизни: Итальянскіе выборы.—Стачка почтовыхъ и телеграфныхъ служащихъ в Парижѣ“. Н. Е. Кудрина. Продолжается подписка на журнал. Подписная цѣна: на год 7 рублей (за границу 10 р.). Допускается самая льготная разсрочка. Главная Контора журнала СПб. 5-я Рождественская, д. 23. Тел. 114-16. Отдѣльные экземпляры во всѣхъ книжныхъ магазинахъ по 85 коп.

Редактор Издатель *Дм. Каршков.*

„МІРЪ“. Продолжается подписка на 1909 год на двухдѣльный литературный научный, общественно-политическій журнал. Подписная цѣна с доставкой и пересылкой на год 4 р., на полгода 2 руб., на 3 мѣс. 1 р. Для выписывающихъ за границу к означенной цѣнѣ прибавляется стоимость доставки. Цѣна отдѣльнаго № 20 коп. При сотрудничествѣ слѣдующихъ лицъ: Агафонов В. К., Андрусов Л. И., Арабажин К. И., Арцыбашевъ, М. П., Ашенбреннер Мих., проф. Ватюшков Ф. Д., Варанцевич К. С., Варш Г. З., Беренштам В. В., Берштейн Н. Д., Богушевскій Л. Л., Борисьяк А. А., Бруснянин В., Брун Л., Будищев А. Н., Бух Л. К., Василевскій Л. М., Велихов Л. А., Вейнберг А. А., Венгерова З., Вересаев В. В., Вечеслов М. Г., Гриневская И. А., Гальперин, М. П., Годин Я., Гласко В. И., Градовскій Г. К., Дымов О. И., проф. Ермаков В. П., Зарин А. Е., Зайцев Д., проф. Зограф Н. Ю., Измайлов А. А., проф. Ивановюков И. И., Кленборг Л. Н., проф. Краснов А. Н., Кремлев А. Н., Куприн А. И., Лейтес К. С., Лаврентьев Д. К., Лев-Мович, Леонтьев П. П., Ленскій Б., проф. Лесгафт П. Ф., Маркович Б. А., Маркович Р., Мацевич Л. М., Мицлов С. Р., Морозов Н. А., Новиков А. И., Новорусскій М. В., Носков Н. Д., Платонов П., проф. Перетц В. Н., Петлюра С., пр.-д. Поварин С. И., Потепенко И. Н., Порш М., Потѣхин Ф. Ф., Протопопов Д. Д., Пружанскій Н. О., Рослаев А. С., Рукавишниковъ Ив., Рюмин В. В., инж. тех. Сальников А. Н., Селиванов А. Ф., Свирскій А. И., Семенов Е. С., Сергѣй Горный, Сиромоха, Соломин С., Тан, Тихоновъ В. А., Тотомианц В. Ф., Тумим Г. Г., Туган-Варановскій М. И., Федоров М. П., Филатов В. В., Цензор Д., Чюмина О., Щеглов (Леонтьев) И. Л., Яновскій А. Е., д-р Яцута К. З. и др. Адрес редакціи С.-Петербург, Лиговская 47. Редактор *Л. Л. Богушевскій.* Издатель: *В. Л. Богушевскій.*

Открыта подписка на **Журналъ для всѣхъ** общедоступ., литературно-критическій, общественно-политическ., иллюстрирован. ежемѣсячный журнал. Слѣдую лучшимъ традиціямъ „Журнала для всѣхъ“, новый журналъ будетъ отражать всё явленія русской и иностранной общественно-политической жизни в безпристрастномъ и всестороннемъ освѣщеніи чуждомъ узко-партийнымъ тенденціямъ. Избѣгая политической односторонности журналъ будетъ преслѣдовать преимущественно культурныя задачи. Удѣляя обширное вниманіе наибольшимъ вопросамъ общественной жизни редакція широко ставитъ отдѣлы: литературный, критико-библиографическій и популярно-научный. В. журналъ принимаютъ постоянное участіе: Отдѣлъ художественной литературы—Леонид Андреев, М. Арцыбашев, Л. Андрусов, Д. Айзман, Ник. Архипов, И. Бунин, В. Башкин, В. Вересаев, А. Вербицкая, Я. Годин, С. Гусев-Оренбургскій, О. Дымов, А. Куприн, А. Каменскій, Кармен, В. Муйжель, Н. Олигер, И. Потапенко, А. Ремизов, А. Рославлев, С. Скиталец, С. Сергѣев-Ценскій, Н. Тимковскій, А. Федоров, Тан, Е. Чириков, О. Чюмина, Г. Чулков, Дм. Цензор, И. Щепкина-Куперник, С. Юшкевич, и др. Отдѣлъ общественно-политическій—Б. Агафонов, Н. Ашешов, П. Берлин, Н. Борескій, А. Дживилгов, проф. А. Карѣев, проф. Д. Кузьмин-Караваев, П. Мижуев, Н. Морозов, (шлассельбуржец), М. Лемке, проф. А. Погодин, В. Поссе, проф. Д. Петрушевскій, проф. Е. Тарле, проф. М. Туган-Варановскій, проф. И. Озеров, В. Тотомианц, Г. Штильман, И. Южанин, и др. Отдѣлъ критики и библиографіи—Проф. Ф. Ватюшков, Т. Богданович, Л. Галкин, С. Венгеров, А. Измайлов, проф. Н. Котляревскій, проф. В. Сперанскій, проф. Д. Овсяннико-Куликовскій, К. Чуковский, и др. Отдѣлъ искус-

ств—Ал. Бенуа И. Гинзбург И. Лазаревскій А. Оссовскій И. Рѣпин Н. Рерих Н. Эфрос и др. Журналъ выходитъ ежемѣсячно в обѣихъ томахъ по 9 общ. печат. лист. (130-140 ст.) с иллюстраціями в текстѣ. Подписная цѣна 2 р. в год. Допускается разсрочка: 1 р. при подпискѣ и 1 р. к 1-му Апрелья. За границу 4 р. Цѣна отдѣльн. книжки 25 к. пробный №—за пять 7 коп. марок. Желающіе получить ноябрьскій и декабрьскій книжки приплачиваютъ по 30 к. за каждую, или 50 к. за двѣ (с пересылкой). Подписка принимается: в конторѣ Редакціи и во всѣхъ книжныхъ магазинахъ. При подпискѣ черезъ книжные магазины сверхъ подписной цѣны доплачивается еще 15 комиссіонныхъ.—Адрес Конторы и Редакціи: С.-Петербургъ Свѣчной 16.

Московскій Ежедѣльник Журналъ расширилъ отдѣлы, посвященные текущему законодательству матеріальнымъ и культурнымъ потребностямъ Россіи, а также внѣшней политикѣ, удѣляя особое вниманіе Славянскому вопросу; равнымъ образомъ будутъ всесторонне освѣщаемы явленія в области религиозно-философскихъ идей искусства и литературы.

Редактор *Ив. Е. Н. Трубецкой.*

Ближайшіе сотрудники: С. А. Котляревскій, А. Л. Поподин, П. Б. Струве, Кн. Г. Трубецкой и А. А. Кауфман. В теченіи года подписки получаютъ 50 книжекъ ежедѣльно за исключеніемъ праздниковъ Рождества и Пасхи. Условія подписки: 1 год—5 р. на 6 мѣсяцев—3 р. на 3 мѣсяца—1 р. 50 к. За границу вдвое. Разсрочка допускается годовымъ подписчикомъ при подпискѣ 3 руб., 1 мая 2 руб. Контора журнала Московскій Ежедѣльникъ—Москва Пречистенскій бульваръ д. Кальмеера.

Продолжается подписка на 1909 год на литературно-общественный и научно-популярный журнал (орган идейной молодежи). Выходит два раза в мѣсяц (24 №№ в год). В журналѣ помѣщаются: беллетристика и статьи по назрѣвшим вопросам общественной жизни, народнаго образования, литературы, философіи, этики, наук и искусств; критика и публицистика; внутреннее и иностранное обозрѣніе; библиографія и пр. Для спорных вопросов и взаимной помощи читателей открыт специальный отдѣлъ. С пятого № печатается разсказ Леонида Андреева: „О СЕМИ ПОВЪШЕННЫХ“. В журналѣ участвуют: М. С. Аджемов (Член Гос. Думы), проф. В. М. Арциховскій, магистр уг. права А. Аллаев (Париж), прив.-доц. А. Н. Бернштейн, І. П. Брихничевъ, А. В. Тыркова, Вергескій, С. Дрожжин, проф. В. П. Зыков, В. Каплан, Е. Г. Кармазина, М. С. Королицкой. Л. Л. Мищенко, И. Ф. Наживинъ, А. И. Петровскій (Член 2 й Гос. Думы), И. М. Расторгуев, прив.-доц. О. И. Рыбаков, М. Хаджетлаше (Париж), Ф. Шкулевъ, Е. М. Щепкина и мн. друг. Страницы журнала открыты для малоизвѣстных авторов. Всякое живое, бодрое дарованіе, встрѣчается привѣтливо. Подписная цѣна на год с доставк. и пересылк. 2 р. 50 к. на полгода 1 р. 50 к., на 3 мѣс 85 к. Пробный номер высылается за три семикоп. марки. Подписка принимается в Главной Конторѣ журнала (Ростов н-Д.), а также в ея отдѣленіях: в С.-Петербурѣ у Мищенко (Невскій, 120, кв.), Москвѣ в книжн. маг. „Посредник“ (Петровск. линіи). Адрес Редакц. и Главн. Конт.: Ростов н-Д., Пушкинская, 194.

Редактор-издатель *І. П. Новалев.*

Открыта подписка на 1909 год на сельско-хозяйственный популярный журнал издаваемый Полтавским обществом сѣлкаго хозяйства. Год изданія XIV. Главная задача журнала-популяризація сельскохозяйственных знаний в массах населенія. Журнал будет выходить в 1909 г. еженедѣльно книжками в размѣрѣ 2—3 печатных листов с рисунками и иллюстраціями по слѣдующей программѣ: 1) Правительственныя распоряженія и извѣстія. 2) Дѣятельность мѣстных сельско-хозяйственных обществ их отдѣлов и отдѣленій. 3) Статьи по сельскому хозяйству промышленности и торговлѣ экономической и технической. 4) Хроника, сельско-хозяйственное обозрѣніе и корреспонденціи. 5) Сельскохозяйственная и экономическая дѣятельность земских учреждений. 6) Библиографія и обзор сельскохозяйственный и экономической литературы. 7) Сельскохозяйственный фельетон. 8) Смѣсь и мелкія извѣстія. 9) Вопросы и отвѣты. 10) Торговья извѣстія. 11) Обозрѣнія. 12) Объявленія. Всѣм подписчикам в 1909 году будут разосланы: 1) иллюстрированный календарь Хуторянин (в объемѣ не меньше 5 печатных листов текста) 2) Краткая биографія Т. Г. Шевченко и 3) улучшенныя сѣмена растений. Подписная цѣна 2 руб. на год с пересылкой на полгода 1 руб. Открыта групповая подписка для крестьян на льготных условіях Адрес редакціи: Полтава Губерн. Земс. Управа.

ВОЛОГОДСКАЯ ЖИЗНЬ газета еженедѣльная общественно-политическая, литературная и экономическая. Цѣна с пересылкою на год—6 р.; на полгода—3 р.; на 3 м.—1 р. 50 к.; на 2 м.—1 р. 10 к.; на 1 м.—60 к. Для городских и земских учителей, учительниц, фельдшеров, фельдшерц и т. п. на год—5 р.; на 6 м.—2 р. 50 к.; на 3 м.—1 р. 30 к.; на 2 м.—90 к.; на 1 м.—50 к. Адрес: редакціи: г. Вологда, Кирилловская улица, дом Свѣшниковъ.

Газета Гадячскаго Земства выходит 2—3 раза в недѣлю обыкновенно по понедѣльникам, средам и пятницам.

Открыта подписка на 1909 год на музыкальный народно-пѣвческій журнал **БАЯН** и литературным отдѣлом, посвященный преимущественно вопросам школьно-хорового и регентскаго дѣла. Цѣль журнала: способствовать, по мѣрѣ сил, распространенію музыки и пѣнія в народѣ, освѣщать нужды, защищать интересы и объединять всѣх тружеников на народно-пѣвческой нивѣ, для чего в литературном отдѣлѣ будут помѣщаться статьи и очерки по вопросам музыки и хорового пѣнія, а в музыкальном отдѣлѣ—духовные и свѣтскіе хоры, трио, дуэты и соло для пѣнія, а также русскія и малорусскія пѣсни. К участию в журналѣ на 1909 год приглашены извѣстные музыкальные писатели, дѣятели и композиторы. В музыкальном отдѣлѣ обѣщали сотрудничество: С. Т. Аббакумов, В. Г. Алексѣев, М. В. Анцев, А. А. Архангельскій, А. Т. Гречанинов, Н. И. Компанейскій, Н. В. Лисенко, Л. Л. Лисовскій, А. Ф. Пашенко, М. П. Рѣчкунов, А. А. Спендиаров, Н. П. Толстяков, М. М. Чернов и др. Журнал предназначается для учителей пѣнія, регентов свѣтских, церковных, монастырских, народных, военных, любительских и т. п. хоров, пѣвиц и пѣвцов, начальных школ, низших и средних учебных заведеній, хоровых обществ и музыкальных кружков, священников, псаломщиков, любителей музыки и пѣнія и интересующихся этим искусством. Тамбовским Земством журнал Баян рекомендован в земскія народныя училища. В интересах всесторонняго освѣщенія школьно-хорового, регентскаго, церковно и народно-пѣвческаго дѣла, редакція попрежнему приглашает сочувствующих цѣлям журнала присылать ей различныя свѣдѣнія о всѣх проявленіях музыкальной жизни и о дѣятельности тружеников муз. искусства на народно-пѣвческой нивѣ, не стѣсняясь формой изложенія, так как таковыя будут систематизироваться редакціей в общій обзор под рубрикой Музыка и пѣніе в провинціи. Всякое сообщеніе будет принято с благодарностью. **ПОДПИСНАЯ ЦѢНА.** На год (с Января) с нотами 3 р. (без нот 2 р.) на полгода; с нотами 1 р. 75 к. (без нот 1 р. 25 к.). Наложным платежем—дороже на 25 коп. В разсрочку: при подпискѣ 2 р., в іюнѣ 1 р. Оставшіеся в ограниченном количествѣ, полные годичные экземпляры БАЯНА за 1908 г. можно выписывать по цѣнѣ: с нотами 3 руб. без нот 2 руб. с пересылкой. Наложн. платежем дороже на 25 коп. Адрес редакціи журнала Баяна (для денежной, заказной и простой корреспонденціи) Г. Тамбов.

Идатель *П. Н. Богдашев.* (Г. Тамбов.)

Редакторы: *П. Н. Богдашев, А. Ф. Пащенко.*

„ЕВРОПЕЙСКАЯ ЖИЗНЬ И РОССІЯ“ художественно-литературный и политическій журнал по образцу большихъ заграничныхъ иллюстраціи. Открыта подписка на 1909 г. (II-й год изданія). Европейская Жизнь—Иллюстрированный Вѣстник русской и заграничной жизни, политики, литературы, путешествій искусства, театра и мод. 12-18 выпусков в год с богатыми иллюстраціями на роскошной бумагѣ. Картины русских и иностранныхъ художников (галерея картин Парижскаго Салона). В 1909 году будет печататься полный захватывающаго интереса роман К. де-Перьера—Записки игрока в Монте-Карло. **ПРЕМІЯ ГОДОВЫМЪ ПОДПИСЧИКАМЪ:** Столицы Европы и Восток (с иллюстраціями). Подписная цѣна: на год с доставкой и перес. 4 руб., на полгода 2 руб., за границу на год 8 руб. Редакція в С.-Петербурѣ: Николаевская 10. Телеф. Редакціи и Конторы 95-57. Подписка принимается во всѣх книжныхъ магазинахъ Новаго Времени.

Нові книжки про переселення.

1. *О Мицюк*. Про переселення на Амур та в Усурійський край, ціна 5 к.

2. *О. Мицюк*. Переселення в Західній Сібір-губернії: Тобольська, Томська з Акмолинським округом, Єнісейська; області: Забайкальська, Іркутська, Якутська, з малюнк., ціна 8 к.

3. *О. Мицюк*. Переселення в степовий Киргизький край (на Сірий Клин) ціна 7 к.

Усі три книжки висилається бандеролею по пошті кожному, хто пришле 24 коп. почтов. марками.

Книжки того-ж автора:

Про піски Полтавщині та їх задобрюваннє. З 14 малюнками і 1 картою ціна 15 к.

Вереміївська Коліївщина (друкується).

Замовляти в *Українській книгарні*, Київ, Безаківська, ч. 8.

Продаються і в инш. укр. книгарнях.

Продолжается подписка на 1909 год на ежемѣсячный журнал **Еврейскій Мір** шем участіи: С. при ближай- А. Ан-скаго, С. С. Вермеля, С. М. Дубнова, П. С. Марка, А. Ф. Перельмана, Г. М. Португалова, М. Б. Ратнера, Л. А. Сева, Я. Н. Теплицкаго, Шми. **Еврейскій Мір** видит свою задачу в объективном изслѣдованіи научных общественных и политических вопросов еврейства в художественном воспроизведеніи еврейскаго быта и вообще в содѣйствіи развитію культурных цѣнностей націи. В журналѣ будет слѣдующіе постоянные отдѣлы: I. а) Беллетристика; в) еврейская наука (исторія, философія etc) II. Вопросы общественной курльтуры, национальной политики и экономической науки евреев. III. а) Внутреннее обозрѣніе; а) иностранное обозрѣніе; б) литературное обозрѣніе; в) искусство; г) критика и библиографія; д) фельетон (случайныя замѣтки, провинціальныя картинки и проч.). Подписная цѣна в год 6 руб. 1/2 года 3 р., 1 мѣсяц 65 коп. Для годовых подписчиков допускается разсрочка платежа: 1-го января 2 р. 1-го апрѣля 2 р. 1-го августа 2 р. за границу на год 8 р. на полгода 4 р. Адрес редакціи: СПб. Б. Подъячская 39. Редакт. изд. *Г. М. Португалов*.

Принимается подписка на 1909 год на **Оренбургскую Газету** общественно литературно-политическую выходящую в г. Оренбургѣ. Подписная цѣна: на 12 м. 5 р., на 6 м. 3 р., на 1 м. 60 к. с пересылкой. За границу на год 8 р. 50 к., 1/2 г. 4 р. 50 к., на 3 м. 2 р. 5 к. Издат. О-во *Прогрес* Редакт. *П. Тимашев*.

Продолжается подписка на 1909 г. на ежемѣсячный популярный иллюстрированный журнал **ТРУЖЕНИК** посвященный вопросам кооперации. Выходит при ближайшем участіи: Б. П. Торгашева, В. О. Тотоміанды и М. Л. Хейсина. Журнал ставит себѣ задачей проводить истинная начала кооперации в широкой массѣ потребителей, освѣщать наше кооперативное движеніе, знакомить с теоріей и практикой кооперации на Западѣ и пр. Кроме того журнал по мѣрѣ возможности стремится давать обзор профессиональной и культурно просвѣтительной дѣятельности Пописная плата с дост. и пер. во всѣ города Россіи: на год 1 р. 50 к.—на 6 мѣс. 75 к.—Отдѣльный № 10 к. с пер.—12 к. Подписка принимается в конторѣ журнала; С.-Петербург. Невскій 60, при книжном магазинѣ ТРУД и во всѣх книжных магазинах крупных городов Россіи.

Редактор-Издатель *Д. Егоров*.

Открыта подписка на 1909 год на ежедневную вечернюю **Последнія Новости**. III год изданія. Единственная в юго-западном краѣ **ОБЩЕДОСТУПНАЯ** по цѣнѣ и содержанию газета. При безусловно прогрессивном направленіи, газета стремится быть интересной для всѣх и в этом видит свою главную задачу. Насколько эта задача отвѣчает требованіям момента, можно судить по неуклонному и быстрому росту газеты. В фельетонѣ ежедневно печатаются оригинальные и переводные романы. Новости науки, литературы, искусств спорта и проч. даются ежедневно. Ежедневныя карикатуры на злобы дня, шаржи, иллюстраціи текущих событий, портреты и проч. Условия подписки: Год с доставкой и пересылкой 5 р. 1/2 года 3 р. мѣсяц 50 коп. Для годовых подписчиков допускается разсрочка: первый взнос 2 р. в апрѣлѣ 2 р. в августѣ 1 р.: или первый взнос 3 р. в юнѣ 2 р. Адрес редакціи и конторы: Думская площадь № 3 Торговые ряды, лѣвая сторона.

Открыта подписка на 1909 год на ежемѣсячный жур- **Союз Женщин** Третій год изданія. Журнал посвящен вопросам связанным с борьбою за равноправіе женщин и улучшеніе их матеріальнаго, культурнаго и правового положенія. Подписная цѣна с доставкой и пересылкой на год—2 руб. 50 коп. на полгода—1 руб. 50 коп. Редакція: С.-Петербург, Николаевская 84 кв. 9.

Открыта подписка на 1909 год на профессиональный и общественно-педа- **Народный Учитель** (4-й го-гогическій **ЖУРНАЛ**. **Народный Учитель** издано (выходит 20 раз в год). Программа журнала: Руководящія статьи по очередным вопросам школьной реформы. Всесторонняя разработка вопросов профессиональнаго учительскаго быта. Научно-популярныя статьи по педагогикѣ, психологіи школьной гигиенѣ, санитаріи и пр. Вопросы внѣшкольнаго образованія. Постоянные отдѣлы журнала: I. Вопросы народнаго образованія в Госуд. Думѣ. II. В учительских обществах (критическіе обзоры). III. Хроника народнаго образованія. IV. Из жизни заграничной школы. V. Народное образованіе в земствах и городах. VI. В народных университетах. VII. Сред-педагогических журналов. VIII. Сообщенія с мѣст. IX. Литературныя новости. X. Справочныя свѣдѣнія по народному образованію. XI. В помощь самообразованію. XII. Среди книг (библиографія). XIII. Почтовый ящик. XIV. Письма в редакцію. С 1908 г. журнал выходит **СЪ ИЛЛЮСТРАЦІЯМИ**. Подписная цѣна. На год—2 р. 50 к., на полгода—1 р. 25 к., на 3 мѣс.—75 к., на 1 мѣс.—30 к. Допускается разсрочка. Мѣне рубля—можно сберегат марками. Иногородные просят обращаться исключительно по слѣдующему адресу: Киев, редакція журнала, Львовская 81 кв. 10.

РУССКІЙ НАЧАЛЬНЫЙ УЧИТЕЛЬ (XXX год изданія) будет издаваться по прежней программѣ и с особым отдѣлом работ и сообщеній **Народных учителей** и учительниц. В журналѣ помѣщаются многія работы и письма народных учителей, разборы новых книг и различныя сообщенія о ходѣ учебнаго дѣла. В 1905 г. редакціи „Русскаго Начальнаго Учителя“ основан фонд для изданія работ народных учителей и учительниц начальных школ. Издан Русско-Корельскій словарь уч. Георгіевскаго под редакціей академика Ф. О. Фортунатова и работа о новых началах преподаванія орографіи Н. Бочкарева. Подписка принимается редакціей (Спб., Коломенская, 32), только на цѣльный год. Подписная цѣна на год 3 р. с пересылкой.

Редактор-издательница *Е. Латышева*.

Редактор *В. Латышева*.

Рациональное удобрение

Продолжается подписка на 1909 г. Ежемесячные иллюстрированные Известия Агрономического Бюро для распространения рационального искусственного удобрения в России (4-й год издания). Журнал посвящен разработке вопросов, касающихся правильного применения удобрений, в сельском хозяйстве (полеводство, огородничество и садоводство); для этого помещаются: 1. Специальные экономические технические статьи по названному отделу сельского хозяйства. 2. Статьи—рефераты по научным сельскохозяйственным работам находящимся в связи с назначением журнала. 3. Обзор сельскохозяйственной литературы. 4. Библиография. 5. Ответы на вопросы о применении удобрений имеющие особый интерес. 6. Объявления. Подписная цена: с доставкой и пересылкой: в год 1 руб. 50; $\frac{1}{2}$ коп. года—80 коп. Гг. земским и правительственным агрономам, народным учителям, сельск. духовенству, с. х. обществам и учащимся подписная цена на год 1 р. 50 коп., крестьянам 50 коп. в год. Адрес редакции: С.-Петербург, Морская 4. В 1909 году следующие приложения: 1. Настольный календарь. 2. Минеральное удобрение в Тихвинском уезде. 3. Удобрение цветов. 4. Минеральное удобрение плодовых деревьев. Пробный № высылается за 5-ти копеечную марку. В конторѣ имеются полные комплекты Рационального Удобрения за 1906, 1907 и 1908 годы; стоимость их: 1906 г.—75 коп. в переплетѣ—1—рубль. 1907 г.—1 рубль в переплетѣ—1 рубль 30 коп. 1908 г.—1 рубль 30 к. в переплетѣ—1 рубль 50 коп. Ответственный редактор Агроном Ф. И. Вальта.

ХЛИБОРОБ сельскохозяйственный двухнедельный журнал с рисунками. Подписная цена 1 р. 50 к. за год. Цена отдельного номера 10 коп. „Хлебобоб“ имеет задачей распространять практич. сведения по сельск. хозяйству среди крестьянского населения. Приспособлен к потребностям и нуждам крестьянского хозяйства Харьковской и смежных с ней уездов других губерний черноземной полосы. „Хлебобоб“ издается Харьковским Обществом сельского хозяйства при субсидии Харьковского Губернского Земства. Редакция: Харьков, Плетневский пер., № 2, Общество сельского хозяйства. Ответственный редактор агроном С. М. Кузнецов.

ЗАПИСКИ Украинского Научного Т-ва в НиВи выходят с 1908. Передплата на первую серию: 5 р. с пересылкой в России, за кордон—6 р. Для студентов, учеников, народных учителей 3 р. для членів Т-ва 2 р. Принимается передплата в бюро Т-ва при редакции Л. Н. Вистника, В. Владимирська, № 28.

ДИЛО Щоденная Украинская газета. Передплата в России на рік 18 карб., на $\frac{1}{2}$ р. 9 карб. Австрия, ЛьВІВ, (Lemberg), Ринок 10.

Открыта подписка на 1909 год (3-й год издания) на иллюстрированный на- „Астрономическое Обзорѣние“ учено-популярный журнал. Рекомендован для выписки в библиотеки средних учебных заведений Министерств: Народного Просвѣщения, Военного, Торговли и Промышленности. Журнал содержит статьи по всем отделам астрономии, написанные вполне доступно. Особое внимание будет уделено новинками как астрономии так и связанных с нею наук: физики химии, метеорологии и физики земного шара. Предназначенный для широкого круга лиц, он будет заключать все, что может быть полезно и интересно для всякаго, а в особенности любителям астрономии. Цена с пересылкой и доставкой 3 рубля в год; допускается разсрочка: 2 руб. при подпискѣ и 1 руб. к 1 Марта. Журнал за прошлый 1908 год высылается по ценѣ 3 руб. за экземпляр, за второе полугодіе 1907 г.—1 р. 50 к.; за первое полугодіе 1907 г.—весь разошелся. Подписка принимается в редакции: г. Николаев (Херс. губ.) Глазенаповская 3. Редактор издатель Н. С. Педипенно.

„ИЗВѢСТІЯ“ Областной Земской Переселенческой Организации. Издание двухнедельное. ПОДПИСНАЯ ЦЕНА: на год 2 р., на полгода 1 р. с пересылкой. Цена отдельного номера 10 к. Подписка принимается: в Бюро Областной Земской Переселенческой Организации. Полтава, Губернская Земская Управа.

„БЕССАРАБСКОЕ СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО“ двухнедельный журнал, издаваемый Агрономической секцией Бессарабского Общества естествоиспытателей и Кишиневским Отдѣлом Императорского Россійскаго Общества плодоводства. Журнал посвящен интересам Бессарабскаго сельского хозяйства. Редакция намѣрена обслуживать практические запросы сельских хозяев и содѣйствовать успехам полеводства, скотоводства, виноградарства, винодѣлія, плодоводства, огородничества и табаководства. Систематически разрабатывая названную отрасль, редакция вмѣстѣ с тѣм не будет упускать из виду и нужд шелководства, пчеловодства, льсо-разведения и рыбоводства, а также даст ряд статей, касающихся кустарных промыслов. Цена на год—2 руб., для учителей—1 руб. 50 коп. Адрес редакции: г. Кишинев, Синадінковская, 23.

„Каменярі“ орган Вильной организации укр. учительства на Буковині. Выходит 5 і 20 каждого місяця. Цена на рік 6 кор. Адрес: Станівці горишні н. Чер., а администрація в Мамаївцях нових.

Українське бжільництво (3 рік видання) виходить 12 разів на рік книжками до $1\frac{1}{2}$ аркуша з малюнками. Цена 1 карб. НиВи. „Українське бжільництво“. Редактор-видавець Є. Архипенко.

ЗЕМЛЯ і ВОЛЯ орган для робочого люду. Вио-х дить щотижня. Ціна в Росії 2 руб. **ЛьВІВ**, ул. **Ліндого 2**.

ПРАПОР орган українсько-руського народного учительства. Ціна 3 рублі. Галичина, Коломия ул. Міцкевича.

БОРБА робітничий двоштижневий журнал. Ціна 1 р. 50 коп. (Буковина) Глібока.

ЧОРНА РАДА незалежна радикальна часопись Ціна 2 рубл. Відень. „Szorna Rada“ Wien XVIII Gentragsasse 21.

ХЛОПСКА ПРАВДА тижнева селянська часопись Ц. 1 р. 50 к. (Галич.) Коломия.

УНІВЕРЗАЛЬНА БІБЛІОТЕКА, виходить з початку січня 1909, в якій друкуються перекладні твори з усіх світових літератур та з усіх галузів людського знання, а також вибрані твори української літератури. Ціна на рік за 24 книжки 4 руб. 50 к. Австрія, Львів Академічна 8, Загальна Друкарня.

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС радикальна політич. часопись, виходить двічі на тиждень. Ціна в Росії 4 руб. **ЛьВІВ**, ул. **Ліндого 7**.

ПОДІЛЬСЬКЕ СЛОВО часопись політична. Виходить щотижня. Ціна 3 кар. Тернопіль (Галичина).

КАНАДІЙСЬКИЙ ФАРМЕР українська тижнева, ілюстрована часопись в Канаді. Ціна 2 руб. Адреса: The Canadian farmer. P. O. Box. 82, Winnipeg, Man, Canada-Америка.

„ГРОМАДЯНИН“ У Чернівцях виходить що 10-ого, 20-ого і 30-ого кожного місяця радикальна часопись на Буковині і коштує на рік в Австро-Угорщині 4 корон, а за границею 6 кор. або 2 руб. 50 к. Адрес: Чернівці, пошта скринька ч. 15.

СВОБОДА українська часопись в Америці виходить що-тижня, ціна 4 карб. Адреса; „Svoboda“ 184 Hudson St. New York N. Y. N. A. Можна виписувати через „Українську Книгарню“ (Київ, Безаківська8.)

ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА НА 1909 ГОД НА ЕЖЕДНЕВНУЮ ГАЗЕТУ

„КІЄВСКАЯ МЫСЛЬ“.

ЕЖЕНЕДЬЛЬНО ИЛЛЮСТРИРОВАННЫЯ ПРИЛОЖЕНІЯ.

Въ газетъ принимаютъ участіе слѣдующія лица:

А. В. Амфітеатров, Антид-Ото, А. Н. Ачкасов, Е. А. Адамов, Д. В. Багницький, М. С. Балабанов, С. И. Барцевскій, И. М. Вилик, Будущій, К. П. Василенко, П. А. Виленскій, Л. И. Войтоловскій, В. И. Володин, Н. Валентинов, Гарольд (И. М. Левинскій), В. Гусев, Номо Novus, Нимункулус, В. А. Дрелинг, И. Я. Дриллих, М. Дезесперанто, І. Г. Дроздов, Д. О. Заславскій, В. А. Заблоцький. М. О. Тоселевич, Н. П. Козеренко, А. Козаринскій, Космополит, В. Краснов, І. Р. Кугель, Н. Р. Кугель, Л. Крживицький, А. В. Луначарскій, Ю. И. Лещ, И. И. Лазаревскій, М. Д. Липман, Lolo, М. Лиров, А. І. Лозинскій, Р. . Лубковскій, Д. М. Марголин, А. Л. Майзелис, А. Н. Мельницький, арх. Михаил, Я. Мунт, кн. Мышкин, Л. М. Неманов, А. Н. Николаев, К. М. Оберучев, М. И. Оленов, Р. Оленин, Н. П. Омельченко, Петр П., П. А. Подашевскій, Н. Ф. Пономарев, Плебей, Пусторослев, А. И. Рогожин, Г. Рудин, А. И. Свицерскій, А. В. Свирскій, А. . Скрынников, К. К. Скрынников, О. Н. Смирнов, С. А. Соляков, Н. Сьверскій, А. Н. Троповскій, П. А. Тулуб, В. В. Уляницький, Дж. Фримент, А. И. Филиппов, П. Я. Френкель, В. А. Чаговец. Н. Е. Эфрос, М. И. Эйшикин, Е. Г. Шольц, Петр Шубин, Б. К. Яновскій, С. Ястребов, А. А. Яблоновскій, Д. О. Ярошевич, П. М. Ярцев, Г. Христіан и др.

В художественномъ отдѣлѣ:

Художники: Богомазов, Варвик, Кадулин (К. Дулин), Матвѣев (В. Там), Марс, Наумов, Шафран, Рожанович, Маневич и др.

Телеграммы собственных корреспондентов: из Петербурга, Москвы, Одессы, Варшавы, Харькова, Тифлиса и др. Собственные корреспонденты; в Парижѣ, Лондонѣ, Берлинѣ, Константинополѣ, Вѣнѣ и Римѣ.

Подписная плата съ доставкой или пересылкой:

На 12 мѣс.	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	Разотрочка для годовыхъ подписчиковъ въ два срока: 1-й взносъ 6 р. при подпис: 2-й „ 5 р. к 1 іюня. Или в три срока: 1-й взнос 4 р. при подписк. 2-й „ 4 р. 1 апрѣля. 3-й „ 3 р. 1 августа.
Р.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	Р. К.	
11	10 40	9 50	8 60	7 70	6 80	6 —	5 30	4 30	3 30	2 20	1 20	

Заграницу доплачивается по 1 руб. в мѣс. Для сельскихъ учителей и сельскаго духовенства (при непосредствомъ обращеніи рѣ главную контору): 1 м.—85 к., 2 м.—1 р. 70 к., 3 м.—2 р. 55к. 4 м.—3 р. 50 к. 5 м.—4 р. 35 к., 6 м.—5 р., 7 м.—5 р. 70 к., 8 м.—6 р. 45 к., 9 м.—7 р. 10 к., 10 м.—7 р. 80 к. 11 м.—8 р. 40 к., и 12 м.—9 р. Без доставки в Кіевѣ—1 р. в мѣсѣц. Для гг. учащихся в высшихъ учебныхъ заведеніяхъ (в кіевѣ) в мѣс. 85 коп. Адрес редакціи и главн. нонт. Кіев, Владимирская 48.

П Р И Й М А Є Т Ь С Я П Е Р Е Д П Л А Т А
на новий популярний ілюстрований щомісяшний літературно-науково-
громадський і економічний журнал:

УКРАЇНСЬКА ХАТА

Журнал призначається для широких верств українського громадянства.

Містить твори з красного письменства: (поезії, оповідання, драми, нариси і инш) науки і мистецтва; статті: історичні, публіцистичні, критичні, та економічні; звідо-
млення про діяльність українських наукових, літературних і культурно-просвітних
товариств і инш., звістки, дописи і статті про життя і потреби українського
студентства, учительства і жіноцтва.

Мета журналу—розбудження національної свідомости серед нашого суспільства і
розвиток рідного письменства, культури і штуки.

Крім оригінальних праць, друкуватимуться переклади і огляди інших літе-
ратур, а також міститимуться портрети і малюнки.

Адреса редакції: Київ, Бульварно-Кудрявська, 38.

Передплата приймається також: в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8),
в Книгарні „Літературно-Наук. Вістн.“ (Київ, Володимирська 28).
в редакції журналу „Будучина“ (Галичина, Львів, Вірменська, 25).

1) Рукописи, що присилаються в редакцію, повинні бути виразно переписані на одному боці паперу з підписом і адресою автора. 2) Неприняті до друку дрібні оповідання і вірші знищуються і з приводу їх редакція не входить ні в які листування, а хто хоче одержати назад неприйняті більші рукописи, або звертається до редакції з якимись запитаннями—повинен присилати для цього почтові марки. 3) За зміну адреси присилати 25 коп. 4) Всі передплатники, що звертаються до редакції по справам передплати, повинні указувати свій передплатний № (що на опасці). 5) Оповіді друкуються в „Українській Хаті“ по ціні: Ціла сторінка: 40 руб.; $\frac{1}{2}$ стр. 20 р.; $\frac{1}{4}$ стр. 10 р.; $\frac{1}{8}$ стр. 5 р.; за рядок нонпарелі в $\frac{1}{2}$ стр.—20 коп. А коли більше як на один раз, по умові, робиться відповідна знижка.

Ціна на рік з пересилкою: 3 руб., окремої книжки 25 к., з пересилкою 30 коп.,

Можна виплачувати частками по 1 руб.

Для закордонної України (Галичина) на рік з пересилкою 8 корон, можна частками по 2 кор. Окрема книжка 65 сотик., з пересилкою 75 сот.

продолжається підписка на 1909 г. на ежендівну газету

КІЄВСЬКІЯ ВІСТІ

с еженедільним ілюстрованим приложением

„Кіевская Искра“

Кієвскія Вісти будут выходить в розмірѣ и по программѣ больших столичных газет. В течение наступающего года в газетѣ будут печататься статьи и фельетоны на обществен. темы. И. К. Брусиловскаго, В. В. Водовозова, Духа Банко, А. Г. Горнфельда, Иванова-Разумника, С. П. Мельгунова, арх. Михаила (Друг), В. А. Мякотина, О. Л. Дора, А. Б. Петрищева, В. В. Шортугалова, С. Д. Протопопова, А. В. Пѣшехонова, М. Б. Ратнера и др. Подписная цѣна на газету Кієвскія Вісти вмѣстѣ с журн. Кієвск. Искры с доставкой и пересылкой: На 1 год 9 руб., 11 мѣс. 8 р. 50 к., 10 м. 8 р., 9 м. 7 р. 25 к., 8 м. 6 р. 50 к., 7 м. 5 р. 75 к., 6 м. 5 р., 5 м. 4 р. 50 к., 4 м. 3 р. 80 к., 3 м. 2 р. 85 к., 2 м. 1 р. 90 к., На 1 мѣс. 95 коп. За границу доплачивается по 80 коп. в мѣсяц с доставкой и пересылкой. Для сельских учителей и священников, для низшаго земскаго медицинскаго персонала, для учащихся в высших учебных заведениях, а также для крестьян и рабочих (при непосредственном обращеніи в главную контору), за газету Кієвскія Вісти вмѣстѣ с журналом Кієвскія Искра установлена особенно льготная плата, а именно за 1 мѣс. с доставкой и пересылкою: 75 коп., за 3 мѣс.—2 руб., за 6 мѣс.—4 руб. и на год—8 руб.

Для годовых подписчиков, подписавшихся непосредственно в конторѣ допущается разсрочка платежа: В 2 срона: При подпискѣ—5 р. К 1-му іюня—4 р. В 3 срона: При подпискѣ—3 р. К 1-му апрѣля—3 р. К 1-му іюля—3 р. В 8 сронов: При подпискѣ 2 р., к 1-му февраля, марта, апрѣля, мая, іюня, іюля и августа по 1 рублю—всего 9 рублей.

Адрес главной конторы и редакції—Кіев Лютеранская ул. 2.

УКРАЇНСЬКА

ХАТА

ПОПУЛЯРНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВО-ГРОМАДСЬКИЙ
І ЕКОНОМІЧНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК.

№№ 3 і 4

1909

ЗМІСТ:

1. О. Олень.—Уста її всіхались завжди.
2. Богдан Лепкий.—Під вечір (поезія).
3. Юр. Сірий.—Під чорною киреєю.
4. С. Твердохліб.—Поезія.
5. М. Голубець.—Поезія.
6. П. Богацький.—Не доскочив.
7. В. Тарноградський — Поезія.
8. Н. Романович.—Туга.
9. Гр. Чупринка — Поезія.
10. М. Сріблянський.—Трагічна постать. Памяти Пантелеймона Куліша (з портретом).
11. Н. Кибальчич.—З життя.
12. Ер. Геккель.—Світові загадки. Пер. Л. Лукич.
13. М. Шаповал. — В-ночі (поезія).
14. М. Євшан.—Михайло Яцків. Літературна характеристика (з портретом).
15. М. Підгірянка.—Поезія.
16. С. Просвітанин.—Літературні Герострати українства.
17. Ол. Неприцький-Грановський. Непевність (поезія).
18. М. Про чеське письменство. (Бібліографічна замітка).
19. М. Мандрина — Поезія.
20. Студент.—З чергових справ.
21. Худ. І. Шульга.—Сельський „аблакат“ (малюнок).
22. Л. Сохачевська.—У тюрмі (поезія).
23. Од. Романова.—Весняні співи, (поезія).
24. Козачка.—Поезія.
25. Ан. Очеретаний.—Наші слова і діла.
26. С. Фруг.—Прокинсь (поезія), пер. Г. Кернеренко.
27. Українська дитяча трупа Т-ва „Просвіта“ в Одесі (малюнок).
28. Бібліографія.
29. Українство в чужій пресі.
30. Літературна хроніка.
31. Книжки надіслані до редакції.
32. Оголошення.
33. Худ. І. Шульга. „Берег Дніпра“.(малюнок) — окремим додатком.

„РАДА“

Приймається передплата на 1909 рік (4 рік видання). Політична, економічна і літературна українська газета, виходить що дня, крім понеділків, як звичайні великі політичні газети. Власні кореспонденти в столицях і по всіх значніших місцях України. В Державній Думі і Державній Раді кореспондент власний. Коштує РАДА з приставкою і пересилкою в Росії на рік 6 карб., на півроку 3 карб. 25 к., на 3 міс. 1 карб. 75 к., на 1 міс. 65 к. За глянцю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 к., на 3 м. 2 карб. 75 коп., 1 міс. 1 карб. Ціна окремого № 4 коп. Рокові предплатники за доплату 2 карб. одержать додаток: „Історія України-Русі“. М. Аркаса Адреса редакції головної контори: КИІВ, Велика Підвальна ул., д. 6, біля Золотих Воріт.

Редактор М. Павловський.

Видавець Є. Чикаленко

„БУДУЧИНА“ Приймається передплата на літературно-науковий журнал призначений для ширших верств українського громадянства. — Містить твори з красивого письменства: (поезії, оповідання, нариси, драми; статі: історичні, публіцистичні, критичні); переклади і ілюстрації. В „Будучині“ беруть участь старші і молодші письменники з рос. України, Галичини й Буковини. — Адреса редакції і адміністрації: Львів, Вірменська 25. Передплата приймається також: в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська 8) і в Книгарні „Літер. Наук. Вістника“ (Володимирська 28). Редактор: Микола Венгжин. Ціна на рік з пересилкою: 8 кор, в Росії 4 руб., в Америці 2 долари. Поодинокі числа по 40 сот, або 20 коп. Можна виплачувати ратами по 2 кор. Журнал можна замовляти до кінця 1909 року.

Літературно-Науковий Вістник Рік видання XII. Український місяшник літератури, науки і громадського життя. Передплата на рік 8 руб., для незможних 7 руб., можна і в разсрочку. КИІВ, Вел. Володимирська, 28. Видавець М. Грушевський. Редактор С. Веселовський.

ЗАПИСКИ Українського Наукового Т-ва в Києві виходять від р. 1908. Передплата на першу серію: 5 р. з пересилкою в Росії, за кордон—6 р. Для студентів, учеників, народніх учителів 3 р., для членів Тва 2 р. Приймається передплата в бюро Т-ва при редакції Л. Н. Вістника, В. Володимирська, № 28.

РІДНИЙ КРАЙ Підписка на 1909-й рік, 4-й рік видання. Виходить в Києві, 4 рази на місяць, (48 чисел на рік) з ілюстраціями, під редакцією О. Пчілки (О. Носач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, пьеси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і инше мистецтво, дописи, оповістки. Ціна „Рідного краю“, з пересилкою, на рік 4 р., на півроку 2 р., на 2 місяці 1 р.; Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком **МОЛОДА УКРАЇНА** коштує на рік 5 р., на півроку 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к. Молода Україна окреме від Рідного краю—2 р., на рік, 1 р. на півроку. Адрес: Київ, Благівіщенська, 97. Всі ціни і для загрянці—однакові.

Українське бжільництво (3 рік видання) виходить 12 разів на рік книжками до 1 1/2 аркуша з малюнками. Ціна 1 карб. Адреса: Київ, „Українське бжільництво“. Редактор-видавець Є. Архипенко.

СВІТОВА ЗІРНИЦЯ Селянський тижневик. Ціна на рік 3 карб., на пів року 1 карб. 50 коп., окреме число 7 коп.

Редактор-видавець І Волошиновський. Почт. ст. Ярошенка. Подол. губ. в с Пеньковку.

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА Наукова часопись, присвячена перекладом української історії, фільології і етнографії. Виходить під редакцією М. Грушевського, XVI рік видання. Передплата в Росії 6 руб. на рік, поодинокі книжки 1 руб. 50 к. Посилаєть: Львів (Lemberg) Австрія, Супільського ч. 17 наук. тов. ім. Шевченка. (Sevcenko—Gesellschaft der. Wissenschaften), або через контору „Літ.-Науков. Вістника“, Київ, Володимирська, 28.

УНІВЕРЗАЛЬНА БІБЛІОТЕКА, виходить з початку січня 1909, в якій друкуються перекладні твори з усіх світових літератур та з усіх галузів людського знання, а також вибрані твори української літератури. Ціна на рік за 24 книжки 4 руб. 50 к. Австрія, Львів Академічна 8, Загальна Друкарня.

ПИСЬМО З ПРОСЬВІТИ виходить між 15—20-им кожного місяця і подає способи і дороги, якими наш народ може дійти до кращої долі, містить оповідання з минулости нашого і других народів, подає вісти про просьвітний і економічний рух серед нашого народа і інших культурних народів та інформує про всілякі здобутки людського духа. „Письмо з Просьвіти“ коштує річно 3 К., а для членів „Просьвіти“ лише 2 К. для Росії 2 руб. Адрес редакції і адміністрації, „Письмо з Просьвіти“: Львів, Ринок ч. 10.

UKRAINISCHE RUNDSCHAU укр. місяшна часопись по німецькі. Ціна 3 руб. Адреса: „Ukrainische Rundschau“. Wieu XVIII/a, Frauenelderstr. 2.

СВОБОДА тижневик. Ціна 3 руб. Львів, ул. Ринок 10.

БОРБА робітничий двохижневий журнал. Ціна 1 р. 50 коп., (Буковина) Глібока.

ЕКОНОМІСТ економічно-господарський місяшник. Ціна в Росії 2 руб. 50 к. Львів, Ринок 10.

ПІД ЧОРНОЮ КИРЕЄЮ.

Хожу і думаю про неї. Серце бодай би на хвилю заснуло і не будило думок, що переносять в країну, повну чар і таємних зітхань. В ту країну, де гори гордо, як велетні, піднесли голови до неба, прорізали чорні кочугури хмар і купають свої білі, вкриті снігом, голови в прозорій безмежній блакиті; де море бухає в скелі, кришить на дрібні самоцвіти кучеряві хвилі свої і шумить, і лютує, і регоче і лоскоче береги своїми краями; де стрункі густо-сині кіпаріси намагаються піднести свої голови вище гір і розказати хмарам таємницю землі.

В тій країні я побачив її в перший раз.

То була молодість в чорнім убранні. То було життя, що закувало свої пориви й жадання в чорну кирею черниці.

Як статуя вилита з металю, стояла вона між двома кіпарісами. Схрестила на високих грудях білі руки, різала ними чорне убрання; дивилася задумливо в простір блакитного неба і чарувала його своєю вродою.

— Хто вона? Привид чи життя? — стиснула думка серце. — Хто вона? — забилося серце болем і прикувало мене до землі, аби не рухав і не дав себе їй на очі.

Очима боявся глипнути, аби не впустити коли почне щезати, бо гадав, що вона привид.

Стояв нерухомо, дивився на неї та читав рухи її, як книгу в світлі роки, та пив красу її, як путник в жаркий день з криниці воду.

І бачив, як напів-откриті уста її дихали молитвою до неба, думки просили спокою, а груди хвилями здіймалися під натиском серця і просили життя. Життя розливалось навкруги широким морем, обіймало її постать і тремтіло в кожній рисі її личка, а вона молила Небо про спокій, що млосно розіслався в високій блакиті. І очі її вбірали той спокій, вливали тихим струмочком в душу і втихомирювали серце. Тихше та тихше стукало серце в груди: чорна кирея не здіймалася хвилями, а склеплені руки спокійно лежали на лоні, як срібний пас на чорнім оксамиті.

Потім схилила голову і розіслала свої зори по зеленому килиму. Здавалася чужою серед життя і співу природи, бо дивилася більш думкою ніж очима в чужу надземну сферу.

Я поривався найти те поле, де спочивають її думки; щоб стати на ньому, але не міг і бажав лише одного, щоб вона не ру-

халася, щоб постать її з чорною киреєю була як найдовше перед моїми очима...

Молив її об тім серцем, і думкою обвивав її та цілував білі руки.

Відчула той поцілунок і хутко скинула руки з грудей, тай повернула на Схід щоб іти.

— Вона йде від тебе, вона зникає і росте в зеленім морі — шепче серце, а очі дивляться на повільні рухи, а думка порівнює ті рухи до утлого човна, що гойдається на легких хвилях зеленого моря.

— Постій! Не йди, — б'є серце в груди.

— Постій! Не йди, — гукнула думка словом і розляглася між горами луною і збудила всю природу.

— Постій, не йди, — гукали гори.

— Постій, не йди — шептали задумливі кіпаріси.

Жахом обняли сі звуки її постать і застигли разом з нею серед живої пустелі.

Шукала, де той звук родився, і оповила нараз мене чорними очима.

— То я! — промовив хтось в мені.

— Хто ти і на що будиш сей спокій? — затремтіло з уст пасмо музичних звуків.

— Пожди, скажу! — І наближався до неї на крилах серця.

Схрестила білі руки і привітала низьким поклоном. Спокійно дивилася і мовчки питала, та ждала відповіді.

Не міг нічого говорити, бо загубив думку і тільки голову схилив до її рук, та поклонився низько, як божеству.

— Хто еси? — спитала по хвилі — і що маєш казати?

— Сповідь приніс тобі, — заговорило серце, — життя шукаю в тобі — заговорив до неї всім тілом, — хочу бути коло тебе і молитись твоєму спокою. Хочу...

Тай не договорив.

Простягла руку і, ніби загорожуючи дорогу звукам, припинила мою розмову.

Нічого не казала словами, та поглядом сказала все.

І побачив я в тому погляді жах і боротьбу. І спокій, завойований довгими часами молитви, боровся з тремтінням серця, що прагло до життя.

— Розумію тебе і хочу слухати твою сповідь, хочу життя, — казало її серце.

Тремтів спокій жахом і молив нести сповідь туди, де гори купують верхи свої, життя шукати в житті, молив не руйнувати.

його царства, не розбивати її надій та мрій, в котрих купалася вона після довгих змагань душі з серцем.

І побачив я в блискучому погляді її два огника: один сипав на мене прокляттям і мольбою іти геть, а другий сипав квітками і притягав до себе.

Квітки такі чарівні, такі запашні, що не міг я встояти проти них і наблизився...

І говорив їй про життя, про чари кохання, про спів моря і пестощі ночі.

Все змагалася і протиставляла моїм словам свої. А слова її були білі, як цвіти конвалій і мнякі, як перші сутінки вечора, і так далекі од того, що казало її серце, що й сама не могла їх обіймати та держати коло серця як стріли.

Коли наступив вечір — прощалися як брат з сестрою, та дарували одно другому надію на побачення в скорім часі.

— Завтра, — казав я словом і молив серцем.

— Не знаю, — казала вона тихо, а очі казали, що знала і казали: завтра, завтра.

Пішла і лишила смуток в моїй душі.

Ходив і ждав завтра. Співав до моря, молився до гір, та говорив до чорних кіпарісів, що мовчки стояли на сторожі, як ченці біля великого храму.

Ходив аж до ранку та колихав її на крилах серця, на розісланих рожевих думках, як мале дитя, а як засвітило сонце — не міг її вже знайти на тих розісланих думках і пішов шукати в той край, куди вона пішла в чорнім убранні учора...

Не знайшов... Висока біла стіна стояла на путі, а з-за неї блищав хрест. Через стіну пливли річкою сумні похоронні співи. Серце почуло ті співи і заридало у грудях, бо відчуло, що там хоронять життя.

Причик до брами і як злодій крав оком подію, що творилася там. А там перед храмом білими рядами стояли черниці і співали пісні журби над моїм щастям. Воно стояло між ними в образі тої, що вчора подала мені надію на побачення.

Сьогодні прилучали її до схимниць.

Сьогодні хоронили її життя і заковували в важкі ланцюги серце.

ЮР. СІРИЙ.

* * *

Зачую по ночах твій плач і зітхання,
Прокинусь в далекій, чужій стороні —
І сам я всю нічку проплачу до рання
І жаль стисне серце мені..

Як перли, що кануть у чашу з кришталю,
Так сиплються сльози до мене твої,
Дівчино, мій жалю, мій білий коралю,
За світ найдорожший мені!

В сю ніч мені снилась розмова остання,
Учора я бачив тебе у труні...
Ах, як виливав я свій біль і ридання
В опівнічну хвилю у сні!

Як перли, що кануть у чашу з кришталю,
Так сиплються сльози до мене твої,
Дружино, мій жалю, мій білий коралю,
За світ найдорожший мені!

Я чую, я чую, о зоре зарання, —
Слова мені рвуться і плачуть пісні —
І сам я проплачу всю ніч аж до рання,
Нема тут, хто впав у борні!..

Як перли, що кануть у чашу з кришталю,
Так сиплються сльози до мене твої,
Калино, мій жалю, мій білий коралю,
За все найдорожший мені!..

СИДІГ ТВЕРДОХЛІБ.

Нагнулися лози, з віч ринули сльози,
Замовк соловей — не щечече;
Ой в'януть блавати, сум ходє по хаті,
А горе схилило вниз плечі.
Упало колося, збіліло волосся,
А серце конає розбите,
Так робиться сумно, як гляну у трумно,
Бо ж жити так хочеться... жити...

МИКОЛА ГОЛУБЕЦЬ.

НЕ ДОСКОЧИВ.

I.

Студент-юрист четвертого курсу, Василь Неплюй, скінчив свої іспити і поспішав до дому, через Київ на Різдвяні свята. Йому ще залишилось тільки тримати „государственный экзамень“, на диплом і він, накінець, скінчить своє довге вчення і почне жити життям вільного, самостійного чоловіка. Та цей державний іспит був там, в далекій перспективі, аж на весні — це ще так далеко, що не варт і згадувати про нього, тим більше, що є багато де чого пильнішого, котре не терпить, щоб його відклали в далеку скриньку. Такою пильною річчю для Василя було його сердечне діло, котре треба було конче тепер довести до кінця.

Ще в той далекий час, коли він тільки в перший раз надягнув на себе новісенський, студенчеський з синім, привабливим коміром і золотими гудзиками сурдут, він стрівся у свого дядька на празнику з однією панночкою. Безперечно, що таке високе ім'я, як студент університету, давало в його руки всі шанси на перемогу будь у якій гарній та пишній.

В селі між паняночками-попівнами перше місце бажаного жениха займає офіцер. Але ці заморські дива були тільки солодкою мрією у кожної з них, були тими байковими королевичами, котрі викрадають панночок у батьків і завозять у далекий, невідомий край вічного кохання і щастя. Та ще одна недочота була у їх: — вони гарно викрадали з дому, ще краще кохали, а там і кидали, бо любові повітря проносило, а в кишені свистіло. Скоро содержувати жінку-любку нічим було і любка або з голодухи занедужувала, або поверталась до батьків з соромом і вічним ім'ям „втікачки“. Так що, хоч ці „королевичі“ були і цікавою, і привабливою річчю, та їх голими руками не візьмеш. Зовсім інша річ „студенти“. Це були люди поважні, а як люди вчені, то не здатні на якісь мізерні вчинки та каверзи. Вони кохали по-вченому!.. Правда, це кохання не було таке цікаве і солодке, а для де-котрих здавалось просто чудною і незрозумілою штукаю, та думка: що однаково на рушнику опиниться, успокоювала їх. У кожного там, по скінченню університету, бачилась гарна посада з добрим коштом і поважне ім'я — судді, професора і т. и. Кожна розумна панночка цього поважного, завидного жениха, навіть і без палкої любові, брала з більшою охотою ніж вітрогона-офіцера. Були ще бурсачки-сірячки, та ці вже були такою легкодосяжною метою, що нам про них не приходится згадувати, як і панночкам — падькатись над ними.

Так, Василь Неплюй був студент, а панночка, з котрою він познайомився, була попівна-пансіонерочка. Це була досить висока на зріст, гарно зложена постать, великі, сині очі; її огневі рухи свідчили про те, що в неї житьової енергії хоч збавляй. На обличчя вона була не прехороша, а тільки хороша: риси її лиця не були такі чисті, як в античної статуї, але вони давали якесь особисте, котре її одній належалося, вражіння краси. Постать її прикидала кілька років до дійсного числа, — вона була вже сформірована і досить гарно сформірована: це й говорило про років 19—20, а в дійсності їй було тільки 17—18. Василеві вона сподобалась своєю веселою, бойовою вдачою, — здається, не засоромиш її ні словом а ні рухом.

В перший вечір Василь побалакав з нею кілька хвилин про самі свіжі вісти, як наприклад, про погоду, далі про те, скільки коштує його новий сурдут, як він рветься серцем і душею до університету і багато де про що друге дуже цікаве панні. Нарешті отримав у неї дозволення бувати у їх гостем.

Раз був Василь, другий, а далі і став там своїм чоловіком. Та в глухій селі чи багато треба, щоб стать приятелем? Батьки Марусі (так звалась панна) тишком вже лічили Василя женихом і дуже раділи, що дочці трапилось таке щастя. Та й дочка не дрімала!.. Її серце вже підказувало про потребу кохання, а вслужлива думка розмальовувала це кохання такими невимовно чудовими, такими гарними, різнобарвними фарбами, що роздумувать було ніколи. Та Маруся, здавалось, і покохала Василя. Але це кохання не було тою дивною, таємною річчю, якою воно здавалось їй. Для неї перший поцілунок був солодким, другий вже — так собі, а третій вже нікуди не судний. Всі ті темні нічки, щebetання соловейка і т. и. були для неї чимось незрозумілим — вона не мала поетичного смаку. Таке кохання їй скоро не тільки надокучило, а навіть і зовсім огидло. Вона вже насміхалась над Василем і над його коханням, а Василь залицяється тай годі!

Пролетів рік, другий. Василь—студент третього курсу, а Маруся —київська курсистка. Здається, за такий довгий час вони вже забули одно другого. Та ні, не те було! Василь, котрий, як та пчїлка, збирав медок, як праворуч, так і лїворуч, бачив в Марусі свою сужену, — бач, йому було дуже корисно тут женитись і він де-б не бував, з ким-би не лицявся, а до Марусі все вернеться. Маруся скоро роскусила цей горішок і не хотїла мати з ним діла, — та не так то легко з бїдою розминутись. Василь бачив, що симпатії батьків Марусі на його стороні, от він і натякає їм про свої заміри. А батькам що? Аби „пристроїть“ дитину, а чи на щастя, бо й на

щастя вони дивляться своїми очима, чи на вічне горе — те їм байдуже. Марусю, котру це обходило більше, ніж батьків, такий негарний крок Василя сильно стурбував і прогнівив.

— „Як моє власне щастя та хтось другий кує, а у мене і не радиться? думає Маруся. Ні, цього не буде!“ і прогнала Василя з його торгами.

Кінець здається? Та не з тих був Василь: він поклав надію на кращий час. Такий час оце й наступив тепер, коли Василь був ніби-то скінчивший університет — людина „съ положенієм“.

II.

Похапцем зібрав Василь свої речі і потягся на вокзал брати білета до Київа.

— „Чи третім, чи другим клясом їхати? думає собі Василь. Е! поїду третім, а як оженюся і візьму силу грошей за Марусею, тоді завжди буду їздити другим“.

Білет в руках. Місце найшлося на другім поверсі.

— „Та то ще краще, думає Василь, там ніхто не стане заважати мені, а я зараз і заляжу спати — все скоріше час пролетить“.

Вдарив третій дзвінок, поїзд свиснув і Василь рушив до своєї милої.

З Юрьєва до Київа не близька дорога і Василь встиг разів скільки вставати і знову лягати. Ото лежить він на верхній лавочці, поїзд злегка гойдає його, а думкою летить мій Василь, як ластівка. І уявляє він собі чудову сцену стрічі з Марусею. Вже він і прибрав такі гарні слова, котрі скаже їй, як тільки стрінеться з нею. Він скільки разів вже проговорив свою промову, як бурсак молитву перед столом на іспиті, і найшов її досить чулою, спосібною зробіть своє діло. Він говорив:

— „Маріє Владимировно! Довгий час я блукав по світі. Ріжних людей я здибав: богатих і бідних, гарних і вчених, знайомився з багатьома панночками, а нарешті прийшов таки до вас. Не гоніть мене, а вислухайте!.. Вам добре відомо, що знаю я вас не короткий час і взнав вас добре. Цей здобуток запанував над моїми думками, над моїми почуваннями, над усім моїм життям. Я впевнився, що ви і тільки ви потрібні безумовно для мого власного життя, щасливого існування. Я вас давно кохаю, і кохаю широко (як би тут не виявилось, що я кохаю і її тисячі). Кохаю вас одну всім своїм палким, юнацьким серцем. Невже ж ваше, Марусю, серце не подасть моєму вісти щастя, єднання в коханню?“...

Вона розм'якне, але їй все буде якось ніяково промовити, що їй вона мене кохає і дає своє слово згоди на шлюб, після того, як вона мене вигнала. Я перший почну се важке діло...

— „Марусю, серденько моє, ти-ж бо мене любиш? Любиш?.. Промов-же хоч одно словечко і я стану твоїм вірним товаришом на цілий вік... ми будемо щасливі... правда?..“ Я візьму її за руки, потисну і поцілую довгим, горячим поцілунком. Вона-ж паде мені на груди, як покірنا овечка, і тихесенько прошепче: „Васильку, мій коханий!.. я тебе люб...“ І не договорить вона, бо уста наші найкраще розкажуть все... От буде празник! Та як-би скоріше прилетіти до моєї любки!“...

А поїзд все ставав на станціях. Напувався водою і наїдався вуглєм, а коли прозвонить третій дзвінок на станції, то загуде з пересердя, що йому все ніколи зайти до буфета, як Василеві, і потягнути чогось кращого од води і заїсти смачнішим од вугля. Та гуди, не гуди, а рушай далі! І він рушав, і біг з повагою, так ніби не серце тягло його, а за гроші він найнявся. Василя вже брала нетерплячка; „коли-ж бо ми будемо у Києві“, репетував він. „Завтра в сьомій годині ранку“ цідив крізь зуби кондуктор йому в одвіт, та так помаленьку, ніби насміхався над Василем, що йому не сидиться. Щоб краще проспати останню ніч, Василь потягнув на станції кілька чарок отої живої води. І справді добре спав, бо отямився тільки під самісеньким Київом.

— „А слава Богу!“ каже Василь, коли поїзд став перед станцією. Похапцем взяв він „остановку“ і поторохтів у город.

III.

О першій годині дня Василь став збиратись до Марусі. Він тільки що встав з постелі, а лягав не за тим, що далека, безсонна дорога втомила його і обезсилила. Ні. Він гарно спав і в дорозі. Та чекати од сьомої ранку до другої дня — це здавалось йому цілою вічністю і він ліг, щоб вкоротить часу. Вмився Василь і почав розчісувать своє довге волосся. Тут тільки він вглядів, що виглядає в дзеркалі он яким молодцем: — кругле повне облича з румянцем на всю щоку. Чорний, хоч і недовгий ус своїм хвостиком дивився в гору і так ніби запевняв: будь спокійний Василю і на мене надійся, а я тобі зачеплю таку кралю, що а-а-а! Чорна, рівна брова лягла тоненькою стрічкою над оком і певне недавно ходила в гості до чуприни, де вгощали її варениками з салом, бо лиснилась та блищала, як губи тільки після вареників. Може то і не від сала, а від якої заморської „помади“, хто його знає!.. А очі?

що то були за очі! Я не говорю про їх масть. По масті були чорні, а по натурі — це диво! Як вміли вони прикидатись чистими, невинними, ніби дитячими, коли того треба було; а яким огнем горіли вони, коли сиділи поруч з гарною, веселою панночкою, або коли в руках були карти, а ще краще — чарка... Та всіх змін і не згадаєш зараз. Одним словом, то були чудові очі, котрі відсвідчували життя серця, душі в їх самих незначних змінах. Недарма кажуть, що очі — це дзеркало душі чоловіка. Трохи воно і негарна річ, бо більш одсвічує те, чого б і непотрібно було, та що вдієш з ними. Розчесавши волосся і закрутивши вуса ген-ген в гору, Василь взяв в руки сурдут і тут нехотячи спогадав, як чотири роки назад він в таким самім сурдуді вразив Марусю в саме серце. Тут він впевнився, що дякуючи тільки цьому синьому комірові та золотим гудзикам він пережив те солодке щастя кохання і любові. Вдягнувся Василь і на крилах Амура полетів туди, до своєї Псіхеї.

По дорозі з ким не стрічався Василь, так кожному здавалось, що він або п'яний, або не з повна розуму: йде, штовхається, очі блищать, губи шепчуть щось... Та Бог простить тим людям їх грішні помисли, бо вони незнають, що твориться у грудях Василя, а судять тільки поверху. А Василь йшов, як москаль йде на бій з ворогом — він забув про все на світі і мав в голові тільки свою мету — признатись Марусі, що хоче взяти її за жінку і добитись у неї слова згоди. Губи його шептали не її дороге ім'я, а ту гарну промову, котру він злагодив ще в дорозі.

Оце він і під дверима у Марусі. Серце затьохкало у грудях. Якийсь жах побирає, а радісна думка лоскоче серце. Василь злегка постукав.

— „Війдіть“, почувся голос з середини. Василь ввійшов і бачить перед собою незнайому панну.

— „Вибачайте, панна Марія Владимировна не тут жие?“ запитав він з гадкою, що обмилився адресою.

— „Тут, тут! Та вона ще не повернулась з лекцій“, казала панна.

— „А в котрій годині вона буде дома?“

— „В третій, або й пізніше, як просто зайде на обід“.

— „Дозвольте познайомитись. Василь Олександрович Неплюй. Її старий знайомий...“

— „Олена Іванівна Моторна.“

— „Вибачайте. А ви чого не на лекціях? запитав Василь, бо не хотів мати свідка своєї стрічі з Марусею.

— „Я не на тих курсах, на котрих вона. У мене вечірні лекції. З третьої до дев'ятої години. Це курси професора П., а її каззонні“, розповіла все панна.

Вона і не знає, як Василь в душі їй дякує, що вона на других курсах, що вони вечірні. Він радіє, що все так гарно складається для нього: товаришка піде на курси, а він застане Марусю одну дома в вечірі і... А треба запитать коли вона буває вдома у вечірі, думає Василь.

— „Вибачайте, у мене є невеличке діло до Марії Владимировни та шкода не застав я її дома. Попередіть, що може забіжу ще у вечірі. А в котрій годині вона буває дома, бо я завтра вранці їду...“ промовив все це Василь таким голоском ніби йому навіть однаково, чи буде вона сьогодні дома.

— „З четвертої до сьомої її все можна буде застать. Тільки як прийдете, то добре постукайте в двері, бо вона часами в цю пору спить, так може не вчути“, навчала Василя Олена Іванівна.

— „Спасибі. Бувайте здорові!“ Василь од всього серця потиснув панні руку і радий, що хитро заховав свої заміри, вийшов з кімнати. На дворі він глянув на годинник і задумав їхать в ресторан „Товариства“ на Хрещатик, щоб пообідать та прогаять тих дві години, котрі ще лишились до чотирьох.

IV.

Через пів години повернулась Маруся з курсів і, кинувши книжки та записки на вікно, мовчки роздяглась. Маруся була роздратована негарним поведженням багатьох подруг, котрі з-за власного спокою не підтримали піднятого питання про волю збірки курсисток для оборудовання запомоги бідним слухачкам.

— „А до пані нажечотний пшиєхал!“ почала подруга розказувать про навідування Василя. Вона вже здогадалась хто він і чого приходив.

— „Що, що?“ питає Маруся, не довіряючи своїм вухам.

— „Та пшихóдзіл Василь Неплюй і мувіл, же пшийдзе еше о чвартей годзіне вечёра. Жалóвал же не застал пані дома, бо ма пан „невеличке діло до пані“, провадить своє подруга.

— „Добре, добре“... одвітила Маруся і замовкла. Знаю я це діло. Невжеж у нього хватає ще на стільки нахабства, щоб повернутись до мене після того, як я його вигнала? думає про себе Маруся. Ото це чоловік якийсь, без сорому, без гордоців! Невже-ж він думає, що це діло можна зробіть так легко, як раз плюнути? Боже, чого він ще хоче од мене?.. Ну, нехай приходить... я-ж його приголублю отут...

— „Підем краще обідать, бо їсти хочеться“, звернулась вона голосно до поруги.

Вони пішли на обід до одноєї пані, котра тим тільки і жила, що давала обіди. Тут вони застали вже скілька Марусіних подруг і землячок. Маруся мовчки сідає за стіл і починає виделкою по тарілці щось писати. Вона була в глибокім замисленню. В середині у неї кликотало. Маруся і забула що пришла обідать. Борщ стиг на столі, а вона все сиділа і писала.

— „Марусю, що це з тобою сталось?“ запитала одна з подруг.

Маруся підвела очі і бачила, що всі подруги обступили її навколо і з усміхом на устах пильно дивляться на ню. Це Олена Іванівна вже встигла розказати всім про приїзд Василя. Вони знали, що Маруся коханка якогось Василя і їм дуже хотілося знати чим кінчиться цей приїзд та і глянуть на „його“.

— „Нічого!..“ з неохотою одмовила Маруся.

— „Вона Василя перестрашилась!“ кепкувала одна з них.

Маруся була сердита на подруг, що вони не розуміли її становиська і насміхались над ним.

— „Та дозволь хоч прийти та глянуть на твого сокіла одним тільки оком“... цокотали далі подруги.

— „Будьте ласкаві приходьте о шостій годині. Я буду дуже радіти, а там підемо в Аудиторію. Та не ранче, бо мені треба побалакати з Василем. Од чотирьох до шостої — це мій час і прошу нам не заважати“, сказала Маруся подругам серйозним і лагідним тоном.

Подруги бачили, що розмові кінець і звернулись до перерваної роботи над тарілкою. За їжею Маруся забула про Василя, а почала думати: що їй треба ще зробити сьогодні. В неї вже була така звичка, що за обідом вона завжди розглядала за яким ділом пройде остання частинна дня... „Треба піти і взяти „Кобзаря“ в книгарні, щоб завтра відіслати братові в тюрму. А там прийде Василь... знову Василь!.. а бодай його!..“

Сьогодні Маруся обідала довше, як все. Коли вона пообідала і піднеслась, щоб йти, то тут тільки запримітила, що в їдальні вже нікого не було — всі поросходились. Вона вийшла на улицу і тихою ходою пішла по Бібіковському бульварі.

Думка про Василя панувала над нею. Вона не могла розібратись в тих почуваннях, котрі підіймались в грудях: їй було і жаль Василя, бо може він справді любив її, хоч трохи; їй було ніяково подивитись йому в-вічі після тої сцени, котра принудила її так прикро обірвати всі Василеві домагання; і обурювали її його настирливість, його безсоромне домагання любові там, де її давно вже не було, а ні крихітки.

„...Чого це він хоче од мене? Він-же добре знає, що я його не можу любити... Він думає одружитись зо мною — без кохання —

це на тих гидких тисячах, котрі чекає взятъ? Що-ж за життя наше буде після всього, що було між нами? Я його не люблю, та мало цього, я його, навіть, не поважаю, як чесну, гарну людину... Що нас буде звязувать? Де та сила, котра буде тримать нас вкупі?.. ті діти, котрі в нас можуть быть?.. Ні! цього не буде ніколи!.. То була-б каторга, а не життя, та і бідні були-б ті діти... Занапастити свій вік молодий, ту крихітку щастя, котрого я досягла в своїй маленькій роботі?.. О, ні!.. я не в силі це зробити, не в силі занехати своє „я“ для щастя... навіть для життя цього чоловіка... Для щастя?.. Та хіба то щастя буде? То буде одна з тих історій, котру можна стрітити ледве не в кожній хаті нашої інтелігенції. Це буде тяжкий гріх, це буде гірка всмішка над святим, чудовим почуттям і великим законом природи. Ні, Василю, йди ти од мене і не вертайся більше... Так і скажу сьогодні йому“...

Маруся і не чулась, як опинилась біля своїх дверей. Вона ввійшла в кімнату, роздягнулась і глянула на годинник — було пів четвертої.

„Через пів години“... промайнуло в Марусиній голові. Вона схрестила руки на грудях і почала ходитъ з кутка в куток по своїй маленькій кімнаті. Вона була неспокійна. „А за „Кобзарем“ і забула зайти“, спамятала вона. І знову ходила без всякої мети по кімнаті. В голові все перемішалось і чулась тільки якась вага та глухий біль. „Та що-ж бо це я гасаю по кімнаті, мов божевільна!“ промовила вона сама до себе і стала серед кімнати.

„...я ніби лякаюсь його приходу? Чого це? Ніби не моє право сказати йому останне слово: „ні“...? Та дивись якими хоч очима на це діло — все вийде: „ні“ і „ні“... я не стану богачкою, я не стану щасливою, а... тільки жінкою чоловіка, котрого я не поважаю, не кохаю, а... ненавижу вже... Невже-ж продати свою дівочу волю, своє життя за одно імя „жінки“... бо навіть і жінкою доброю я йому не буду, розуміючи під сим словом звичайне становисько самки... Та чого-ж я ще роздумую над цим?.. Що за легкість духа, за безглуздість?.. Буде!.. Кінець“!..

Маруся потягла з вікна німецьку книжку і почала голосно читать і виписувати невідомі їй слова з словарика. Вона хотіла силою побороти вперту думку про прихід Василя. Через скілька хвилин вона піднесла голову, глянула кудись в далечінь і промовила: „бідний братику! Ти будеш чекать „Кобзаря“, а я тут розносила зо своєю власною бідною, ніби на світі і не існує нічого такого, на що треба звернуть більшу увагу і над чим стійть більше подумать... Прости мені, братику!“... І знову почала читать і переводити німецьку книжку. Робота захопила всю її істоту — вона робила з запалом і з якоюсь несамовитою силою любови і енергії.

V.

Тим часом Василь гарненько пообідав, прополоскав горло і двинув до Марусі. Він не хотів приходити рівно в чотири, щоб цим не виявить те, що йому дуже хотілось як найскоріше бачить Марусю; що він нетерплячки чекав цього часу... а це дало б їй право поводити його за ніс! На східцях перед Марусіними дверима Василь гарненько прочистив горло, щоб не спіткнутись і сказати без помилки свою промову. Причесався, підкрутив уса, обтягнув сурдут, як москаль перед начальством, помацав чи на місці хустинка і постукав в двері стиха. Маруся читала голосно і не чула. Василь постукав ще раз кріпче.

— „Спить, думає він. А що як немає дома, або не схоче прийняти?“...

— „Хто там? Вийдіть“, озвалась Маруся.

Василь ввійшов і, вклонившись Марусі, почав роздягатись. Маруся сиділа на своєму місці і нерухалась. Її лице трохи зблідло, але дивилось досить непривітливо і суворо.

— „Здорові були, Маріє Владимировно“, почав храбро Василь, приступаючи до Марусі.

— „Здрастуйте. Ви, здається, вже раз заходили?“

— „Так. Та не застав вас дома. Я думав, що вас і зараз немає дома, бо ви не озвались на перший мій стук. Але я ходив-би і двадцять раз, щоб одне вам сказати...“ почав Василь свою довгу, завчасу прилагоджену промову, виймаючи з кишені портсигар і запалюючи цигарку.

— „Вибачайте, можна мені закурить?“ запитав Василь.

Маруся кивнула йому головою. Вся її одвага десь ділась. Їй навіть не хотілось його слухати і вона весь час думала, як-би позбутись його. „Пішлю за „Кобзарем“, зраділа вона, що пришла ця думка в її голову.

— „...щоб сказати вам те, що...“ провадив своє Василь та глянув на Марусю і побачив, що вона його не слухала.

— „Маріє Владимировно, ви мене і вислухати не хочете? Я прийшов до вас за...“

— „Я слухаю вас, слухаю, перебила його Маруся з усмішкою. Ви провадите все стару свою пісню. А краще скажіть мені, чи є у вас зараз вільний час?“

— „Та вже-ж є. Я вільний зовсім!“... з радістю сказав Василь. Десь певне хоче пройтись зо мною, або що, подумав Василь, побачивши, що Маруся закрила книжку і підвелась з місця. І ще раз тут ухвалив він те щастя, котре сьогодні випадало на його долю.

— „Так будьте ласкаві, підіть у книгарню „Київської Старини“ і візьміть по цьому квиткові „Кобзаря“, — сказала Маруся таким тоном, яким давно вона вже говорила до нього. Тонем безумовного приказа, тоном який вживають ті, котрі володіють серцем чоловіка і вертять ним, як захотять. Така роля, роля могутчої владарки дуже йшла до її високої і гарної постаті і Василь покірно протягнув руку за квитком.

— „Я... я ще встигну це зробити потім, а... а зараз прошу мене вислухати. Я їхав сюди тільки з однією метою“...

— „Після, після будете говорити, а зараз йдіть і візьміть книжку, бо скоро зачинять книгарню, а мені неодмінно треба її завтра одіслати братові“, стояла Маруся на своєму.

Василь хотів нагадати, що завтра вранці од'їзжає та одягнувся і поїхав трамваєм до книгарні, щоб скоріше повернутись і побалакати з Марусею ще сьогодні, як слід. В книгарні його трохи затримали і в дорозі він був з годину. А Маруся тим часом раділа, що так легко позбулась Василя і його нудних промов і все підчікувала своїх подруг, котрі мали прийти в шостій годині. Вона була певна, що вони стримають своє слово і придуть не ранче і не пізніше. А що казати Василеві, як він повернеться ранче? Тут і Василь з'явився з „Кобзарем“ в руках, щасливий, що виконав її доручення. Лишній шанс на перемогу був в руках.

— „О, спасибі, спасибі вам! стрітила його Маруся. Ну, кажіть тепер, що мали казати, бо зараз придуть подруги і ми йдемо в Аудиторію на лекцію. Я нагадаю вам на чім ви скінчили: „Ви їхали з метою“...

Василь чув, що земля під ним хитзється. Зараз придуть... вона йде з ними... що говорить... вертілось в голові Василя і він все не знає з чого починати, а час не стоїть...

— „Я прийшов... щоб... Марусю, я... люблю вас... будь мені жінкою...“ лепотів Василь, а нічого путнього не виходило у його.

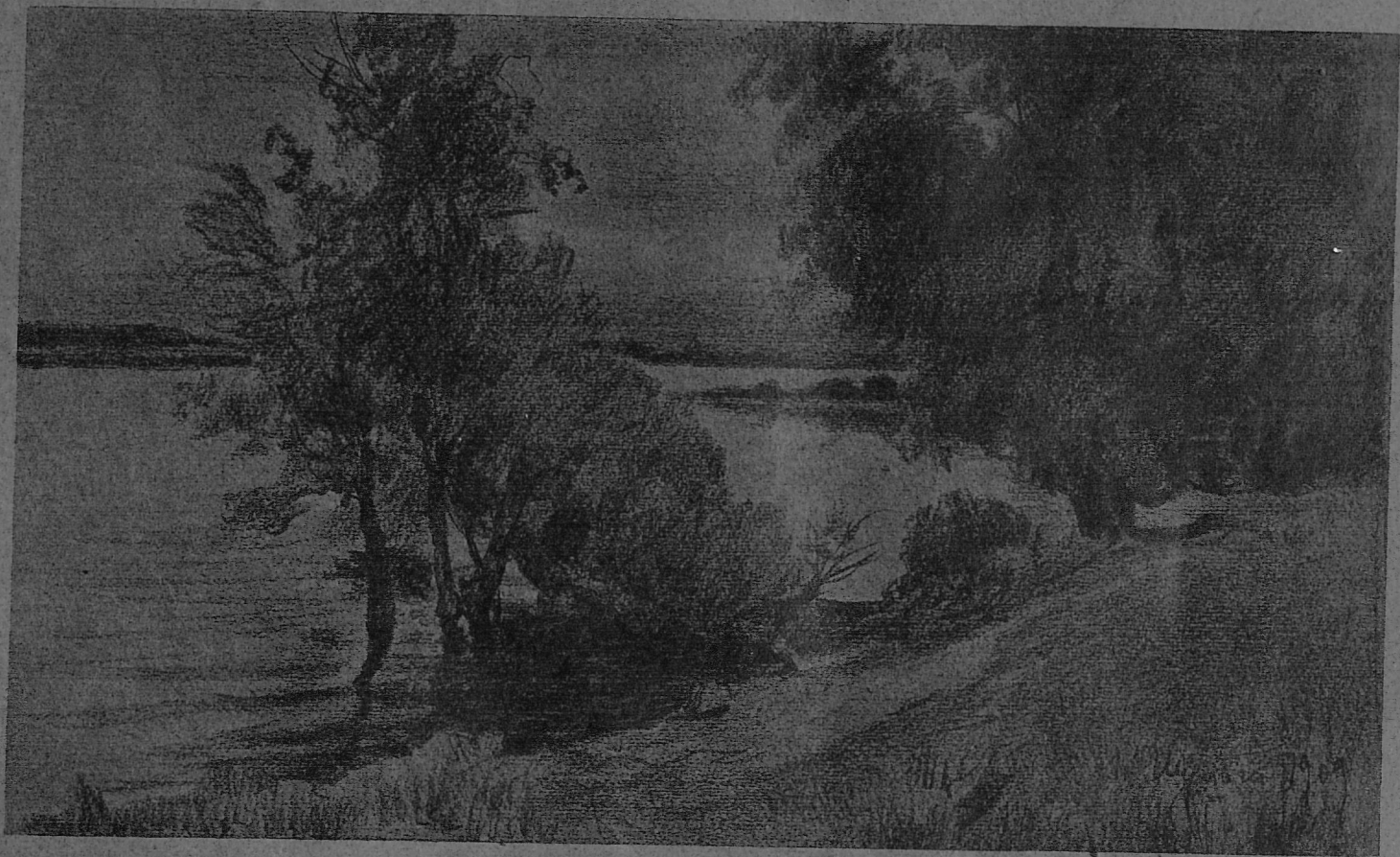
Маруся розсміялась і каже:

— „Василію Миколаєвичу, чи то Олександровичу, я догадуюсь, що ви хочете казати і мій одвіт на це ви давно вже чули... та сьогодні вже ніколи про це балакати — бо оце йдуть мої подруги і ми йдемо з ними“...

Двері розчинились і на порозі з'явилось три постаті.

— „Добрий вечір, Марусю! Так підемо в Аудиторію, чи ти маєш гостя, то і облишися дома?“ заспівала одна з подруг.

— „Я піду неодмінно, бо дуже цікавлюсь цею лекцією. Познайомтесь. Василь Олександрович Неплюй, а це мої подруги... одвітила Маруся на питання їх. Що, в сьомій починається?“

Берег Дніпра.

оригін. маляноє худож. І. Шулєв.

Василь бачить, що тут йому немає місця і вхопився за шапку. Його ніхто не затримував.

— „Бувайте здорові“, сказав він на порозі розбитим голосом.

— „Щасливої подорожі!..“ побажала йому Маруся.

— „Тай добре-ж ти тут його висповідала, коли він пішов таким приголомшеним, сказала Ганя Криштопенко. Як тобі не жаль людини? Він, здається, любив тебе?“

— „Прошу вас в це діло не совать свого носа. Вам „здається“, а мені досконально звісно... Та буде вже про це!.. Сідайте. Вип'ємо чай і підемо“.

Всі змовкли. Маруся стала лагодить шклянки для чаю. А Василь йшов вулицею і кляв на чім світ стоїть „капосного „Кобзаря“, котрий одняв у його можливість побалакати з Марусею.

— „Як-би не „Кобзарь“, так я б гарненько побалакав з нею і наломав її на свій бік. А щоб... його ніхто й не знав! Що він мені наробив? А!.. А! Пропала Маруся... пропали її тисячі на все, а бодай... тих курсисток... тих ідейних панночок!.. Скоро й женитись ні на кім буде!.. От це так зірвалось, що називається!.. До якої тепер вдатись?“...

4—II, 1907 р.

Київ

„Косий-Капонір“

ПАВЛО БОГАЦЬКИЙ.

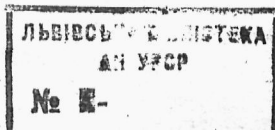

Сумуючи схилилася
Край берега лоза:
Вода під нею бистрая,
Ясна, як та сльоза.

Щебечуть срібні хвиленьки
Біжать і в беріг б'ють
І перлами вогнистими
На сонці виграють.

І ваблять думи тихії
Кудись — в чудовий край,
Де віють сни блакитні,
Де сяє вічний май.

ВАЛЕРІЯН ТАРНОГРАДСЬКИЙ.

Т У Г А.

Ти — понура й сувора, страшна й могутня — чорна Туго, ще переслідуєш мене!

Ти обіймаєш мої думки, Ти змією обвиваєшся коло мого серця, Ти переповняєш мене всю...

Як би сила моя — одірвала б Тебе від мого серця, збулася б Тебе!

Як би сила моя — вирвала б душу мою з твоїх пазурів!

Важкі краплі осіннього ридання затопляють мою душу і блискавки роспуки шматкують її.

Стисни, роздуши мене в своїх залізних обіймах, або зникни, счезни! Товаришко моя вірна, боїшся зрадити мені — так невідступно, так уперто супроводиш мене в житті моїм!

І Ти безсмертна.

Чому Ти мене вибрала? Так щиро покохала мене? Без перстнів зо мною обручилася, присяглася мені на вірність. І посіяла в душі моїй порожнечу й безодню.

Душа моя, залита кривавими хвилями, ширшає, росте й тужить...
Серце моє болить...

Мозок аналізує.

А Ти все ходиш за мною, як та тінь, величезна, темна, понура, всемогутня.

Чого Ти ще хочеш?

Ти ж взяла мою душу. Ти ж опанувала все єство моє. Давно уже прийшла Ти до мене... ще тоді, памятаю, як душа моя у-перше заспівала; ще тоді, як я у-перше почула мьельодійну музику весни життя. Коли я поривалася все вище й вище, простягаючи руки до чистого, теплого неба —

Ти поклала на ніжні й тонкі струни душі моєї свої важкі руки з цупкими холодними пальцями і вже тої хвилі Ти на завжди оволоділа душею моєю.

З цілої поверхні землі, яка що-хвилі вкривається сльозами й кров'ю, підіймаються стогнання, що рвуться до неба... Їх вітер розвіває, не дає їм летіти все вище, розносить в повітрі, а душа моя їх ловить...

Вбирає їх в себе, ховає в саму глибинь свою і носить в собі їх і тужить.

Ти, чорна Туго, — богиня всемогутня. Дивлюся на Тебе, на твою сіру постать, на твої суворі очі, на грубу зморшку, що прорзує чоло твоє — високе й замислене, на чорні, зловісні коси, на

стуємо. Але за блиском соняшним ми зорі ті зуздрити потрапимо хіба тоді, як глянемо, напр., з колодязя глибокого. Так і в житті.

Захоплені світлом теперішніх бажаннів та ідеалів, думок, намірів, інтересів та діл — ми йдемо туди, де яскравіше блещить наша мета, куди веде найпринадніша мрія. Це в-день.

А в-ночі, коли ні сонця, ні простору не видно? По зорях та стежками, на які показують найблизчі придорожні світочі, напрямляємо хід свій.

І коли наша Україна ще й досі йде в житті під накриттям ночі, то йде не навмання, а по зорях, між которими в історії нашого недавнього минулого найвиразніше світить зоря, якої добачити можемо, поза світлом сонця поезії української — Шевченком, глянувши в глибину життя: побачимо там Пантелеймона Куліша. І хоч не блискучою іноді здається нам ця зоря, навіть темною, то в цьому вона не повинна, бо і земля наша зблизька нам здається темною, брудною, мертвою, а підніміться в даль світів, то й побачите, що земля наша блискучою зорею несеться шляхом небесним і світить принадним світлом. Мудрі і далекозорі, погляньте віддалеки на неї — вам цього досить буде, щоб серце ваше віддалося їй.

Не згадала українська преса цього року Пантелеймона Куліша в день роковин його смерті та не знає, чи й згадає ще в день народження, але хоч число днів нічого собою не показує і не тоді слід шанувати добру людину, коли до неї на іменини чи на похорон ідуть, а повсяк час, коли справді її шануємо. Коли-ж люде не можуть инакше когось пошанувати, як приточившись до якого небудь дня, то дивно, що такі дні з життя Кулішевого обминаються мовчанкою, або ще гірше — ображуються погордливим словом на адресу покійника — „рenegат“. Чи вже-ж справді Куліш був таким зрадником України, що про його й думать забули, а чи Микола Гоголь був таким сином України, що його канонізували, причисливши до українських святих — час вже розібрати, бо канонізація Гоголя ще раз доказала, як українці недбало ставляться до тих, що життя своє присвятили *Україні*, полягли в роботі *для неї*; бо коли віддавати належну пошану проблематичним що-до України заслугам Гоголя, то через віщо обминати того, хто для України дав позитивного не менше, ніж Гоголь? Коли Гоголь тільки в думках іноді летів на роботу в „прекрасний Київ“ і хвалив українську пісню, то Куліш конкретною, невтомною, довголітньою працею підняв важкий камінь з українського слова, пісні, думки, і проклав широкий шлях для їхнього розвитку, і коли Гоголя пожаліли як жертву дводушности, то Куліша роблять і після його смерті жертвою... української бездушности...

Дійсною-ж оцінки Кулішевої роботи і його особи ще не зроблено, та мабуть швидко і не буде зроблено, бо ще не так-то далеко одійшла його постать в глиб історії, ще наслідки його роботи не виявлені, навіть не всі твори надруковані і не висвітлені, а з близька і на-осліп оцінювати Куліша дуже небезпечно. Тому і ми присвяtimo нижченаведені слова лише короткій загальній характеристиці життя і діяльності великого українця.

Пантелеймон Куліш родився 27 липня р. 1819 в сем'ї дрібно-го панка, дотомка козаків, в м. Вороніжі, глухівського повіту, на Чернігівщині. Перші роки Пантелеймон жив дома, де чув тільки українську мову, а потім заступив до Новгородсiверської гімназії, але курсу в ній не кінчив, вийшовши з останнього класу. Потім витримав іспити і заступив до Київського університету, де вчив словесні та юридичні науки. Злидні матеріальні не дозволили Кулішеві закінчити університетський курс наук, і він пішов учителювати: спочатку в Луцьк, потім у Київ, а далі в рovenську гімназію. Тим часом, переїзджаючи по Україні, збирав етнографічні матеріали, які потім видав двома томами під назвою „Записки о Южной Руси“.

Ще в гімназії бувши учнем, якось натрапив на збірник українських пісень, виданий проф. Максимовичем. Перечитавши пісні, він їх так уподобав, що вивчив на пам'ять. А вже в університеті познайомся з самим проф. Максимовичем і під його доглядом вчив науку словесности і перенявся любов'ю до письменства. Читав з Максимовичем історичні романи Вальтер-Скотта і зацікавився історією, разом з тим потроху працюючи в літературі. Це його спонукнуло піти шляхом вивчення історії України і викликало бажання щось більше робити для цього. Куліш, вихований на любови до грецької культури (вплив цей на його зробила ще за дитячих літ сусідка Кулішів — Мужилівська), захотів дати на зразок Гомерової „Іліади“ свою, українську, історичну епопею. Взявши кілька народніх історичних дум, додав своїх, і описав історію України від Володимира Київського аж до гетьманування Хмельницького. По красі мови і глибині змісту це був видатний тоді (1843) твір.

Потім пише історичний роман прегарною українською мовою „Чорна рада“ і перші розділи (в перекладі на моск. мову) друкує в журналі „Современникъ“, редактор якого Плетньов, зацікавившись автором, викликав Куліша до Петербургу і допоміг йому дістати посаду вчителя словесности в гімназії та університеті.

Куліш багацько працює над вивченням історії України, друкує літописи, документи і свої досліді. Звернувши своїми робота-

ми на себе увагу вчених, Куліш дістає командіровку за кордон для вивчення славянських мов і літератур. Виїхав Куліш з Петербургу, одружився (1847 р.) в Чернігівщині з Олександрою Білозерською (Ганною Барвінок) та разом з нею і її братом поїхав за-кордон, але в Варшаві його спинили, і арештувавши, одправили на слідство в справі „Кирило-Мефодіївського брацтва“.

Про це брацтво досить багато було писано, то ми спинялись на йому не будемо і скажемо лише, що Куліш, одсидівши 2 міс. у кріпости, був засланий до Тули і тут прожив 3 роки, працюючи над вивченням мов, історії і т. п. Це були тяжкі роки. 1850 р. кінчилось заслання, Куліш поїхав до Петербургу, де працював багато під псевдонімами, бо не вільно було йому писати. Аж з 1856 р. розвинув широку громадську і літературну діяльність, видав роман „Чорна рада“, заложив свою друкарню, майже на своїх плечах виніс всю організаційну і літературну роботу в журналі „Основа“, але після упадку журналу (р. 1862) вернувся на хутір. 1864 р. дістав посаду у Варшаві, завів зносини з галицькими українцями, за що позбувся посади (1868), поїхав за кордон, працював над перекладами біблії і ин. книг старозавітних; 1871 р. вернувся на Україну, а 1873 року поїхав до П-бургу, де (р. 1874—77) видав в трьох томах „Історію возсоединенія Руси“. Цей твір покрив славу Куліша темною плямою, бо в-супереч своїм попереднім симпатіям осудив історію України, гостро і несправедливо накинувся на Шевченка і Костомарова. Це одхилило од Куліша його земляків. 1881 р. поїхав у Галичину, де видав брошуру „Крашанка русинам і полякам на Великдень“, якою хотів помирити два ворогуючі табори, але ще більше роздмухав полум'я ворожнечі. 1883 р. повернувся на Україну і прожив до самої смерти в своєму хуторі Мотронівці. Вмер Куліш 2-го лютого 1897 р.

Ми не назвали усіх його літературних работ, бо це багацько місця займе, — напр. досить докладний список їх подано в альманахові „Дубове листя“ на 30 сторінках!

Дивуватись слід тому, як одна людина могла стільки зробити та ще живши в таких тяжких обставинах моральних і злиднях матеріальних. Така різнородність письменницької праці, яку виявив Куліш, під силу тільки такій енергійній, завзятій і талановитій людині, як Куліш, що працював в історії, етнографії, поезії, повсті, романи, проповідях, педагогії, релігійних справах; перекладав усю біблію (двічі) і євангеліє, з багатьох творів Шекспира, Гете, Шілера, Міцкевича, з російських поетів. Установив правопис нашої мови, який тепер вживається всією свідомою Україною і в офіційльних інституціях Галичини; був на чолі українського руху, особливо з се-

редини 50-х р.р. — по час переїзду до Варшави, і більш півстоліття був найбільшим представником України, гарячим борцем за її культурну самобутність! Півстоліття нашої історії наповнені Кулішевою працею. Значіння його ростиме на Україні поруч з ознайомленням з його творами і діяльністю, коли буде зроблена дійсна оцінка Кулішеві. Різнородна діяльність покійного письменника вже була оцінювана, але не однаково. Напр. проф. Петров в своєму „Очерку історії укр. літератури“ каже, що Куліш „ніколи не був ні чистим істориком, ні чистим етнографом: в історію і етнографію він вносив поетичні, або публіцистичні погляди, а в артистичній діяльності недостачу чистої поезії заповняв штучним обдумуванням. Під впливом чуття теоретичні погляди його хиталися і не раз упадали в суперечні крайности“ (ст. 268), одним словом, Петров вважає Куліша за ділетанта.

Проф. Дашкевич не годиться з Петровим і признає Куліша жертвою історії. Як Україна в своєму минулому кидалась на всі боки, шукаючи виходу до кращого життя, так і Куліш своїм життям повторив історію свого нещасного рідного краю і хитаючись в сімпатіях то до великорусів, то до поляків, закінчив прихильністю до Турції, а вмер все-ж з вірою в культурне відродження України.

Ол. Пипін вважає Куліша за ділетанта і суперечности пояснює впливом романтизму та ідеалізму 30—40 р.р. Д-р Щурат в своїй брошурці про побут Куліша у Львові находить оправдання і обороняє славу Куліша, підірвану в очах українців тими його творами, в яких він хилиться то до росіян, то до поляків. Д-р О. Маковей каже: „пізнавши докладно цю діяльність (Кулішеву), ми приходимо до висновку, що коли й можемо докоряти йому за де-які помилки, то рівночасно повинні ми цим докором обділити і всіх тих, що його (Куліша) виховували, що жили з ним, що мали вплив на него“ („П. О. Куліш“ ст. 6). Найбільш правдивою оцінкою Куліша можна признати погляд Маковея, почасти Дашкевича, але що-до *справедливости* відношення до Куліша, то нам здається ближче підійшов Б. Грінченко, про погляд якого на Куліша скажемо пізніше.

Автори оцінки повторяють одночасно про *помилки* Куліша і власне на цих помилках ґрунтують свої погляди на особу письменника. Що це за помилки? Куліш завдяки своїй гордїй, незалежній вдачі не признавав за іншими права судити його: в листі до свого приятеля І. Хильчевського (1871 р.) він каже словами польського поета:

„Sąd nad nami nie dany nikomu;
Chcę mnie sądzić, trzeba być we mnie, nie ze mną“.

(Судити нас ніхто не має права; хто хоче судити, мусить бути *в мені*, а не біля мене). Незалежність владі і віра в свої сили відбилась в листі до д. Носа: „Зроду я ще ні в кого не питавсь дороги і питатись не буду. Зроду я все по своїй уподобі робив і робити буду“; це покладання на себе розвивалось у Куліша, після нападів на його, в бажанні самотності: „Учуся бути самотнім, нема нічого кращаго на світі від такого положення. Бути в товпі самотнім, усе чути, бачити, відчувати і бути ні від кого незалежним — чи можна видумати що краще“ (лист до Каменецького). При такій владі, про повній самотності духовій, Куліш знесилювався від роботи: во ім'я зросту культури на Україні, в інтересі *широких народних мас*; протинароддя було для Куліша єдиною основою роботи, і хоч він в кінці життя кляв мужицьку темноту, а працював для знищення цієї темноти невпинно. Інтелігенцію українську, ліниву, балакучу, що зводила роботу до романтично-сантіментального белькоту, презирав: „перебравши в житті багато людей, я прийшов до висновку, що моїх земляків, цеб-то інтелігенцію, треба лишити на ласку їх нікчемної долі“ (лист до Хильчев., 1868 р.). Замикався на хуторі і працював, бо „в столиці нас не треба, а на Україні дурень на дурневі сидить та дурнем поганяє, а що вже Київ, то вибачай, чи й є на світі дурніший город“ (лист до Хильч. 1867 р.).

Спочатку діяльності Куліш „воздав хвалу“ українському козацтву і старшині, ідеалізуючи їх як оборонців волі, правди і культури. Під впливом студій польських джерел змінив свій погляд.

Ще 1857 р. в передмові до „Чорної Ради“ висловивсь, що Україна в політичному розумінні була „нічтожество“, гетьманщина — гниле дерево, що мусіло само впасти, і скасування її московським урядом — акт державної мудрости. Через це схилився перед величністю цієї „мудрости“, видавши свою „Історію возєєдиненія Руси“, в якій обстоєє сукупність політично-державного життя України з Московщиною.

Ця „Історія“ обурила українців як змістом, так і погордливим тоном, що доходив (в нападках на Шевченка і Костомарова — ідеологів козачини) до неймовірної гостроти і образливости. 1874 рік — це рік, коли Куліш отверто і рішуче порвав звязок з козацькою концепцією нашої історії і прокляв гетьманство, козаків, старшину, весь „руїнний“ шлях їхньої історії, і зробився для їх справжнім бичем божим. Став служити тільки правді і культурі, закликаючи щирих і правдивих:

Порадьмося вічем, як *права* свободним,
Руїнні гріхи з себе зміймо,

І духом незлобним, умом благородним
Культурі спасенній служімо.

Оця правда і культура зробились богом для його:

Я атеїст, що знає тільки Бога,
А чорта і святих не признає.

Раз історія наша дала наслідком дику некультурність, то прокляв історію, особливо досталось всім „чортам і святим“ нашої бувальщині: всі гетьмани — дикарі, а Богдан Хмельницький для Куліша був гірший особистого ворога. Бо ці, канонізовані козако-філами-істориками, „мученики“ були найбільшими ворогами культур і простому народові:

Мое земляцтво! ви самі свій нарід їли,
До корення ту чернь згризали козаки:
Отсе-ж ви пери її й закріпостили,
Самі-ж були з дідів і предків крепаки —

кидає таке грізне обвинувачення українському панству Куліш. За це зненавидили його. Він не змовк, а ще голосніше гукнув:

„Народе без пуття, без чести, без поваги!“

А все працював оточений злобою і інтригами: брехні хмарою обсідали трудящу постать, мучили її, але Куліш ще з більшою силою нападав, часто в гурті влучаючи і в своїх прихильників. Помилку йому не вибачали. Все життя звели на боротьбу з Кулішем, а він як дуб стояв, одбиваючись і нападаючи. Осудив сучасну йому історичну літературу:

З кривавого багна багно літературне
Зробили ви собі, о кождо некультурне!

Не зрозуміли його, що він як дуже любив, так і ненавидів, коли йому зрадили його куміри. Він теж покутував гріхи:

В кому я не кохавсь, кому не поклонявсь?
До кого розумом і серцем не хилився?
Чи раз же то в гидку ступав небачно грязь?
Чи раз, мов голубок, у западеньці бився?

Так... Бився в западеньці. Кидався на всі боки шукати захисту своїй Україні: Польща принадила своєю культурністю — кинувся до Польщі, але факт оддачі Василіянських монастирів під догляд єзуїтів розбив віру. Принадила великоруська державна могутність і політична мудрість, пішов славити Петра I і Катерину II — аж наспів „закон“ 1876 р. про заборону української мови—літератури—культури, і Куліш схаменувся. Врешті звернув свій погляд до „культури“ турецької.. Все для того, щоб дати культурний притулок своєму рідному краю. Повторив своїм життям історію України. Трагізм давить Кулішеве життя. А він не падає і 76-літнім дідусем до останнього дня фанатично працює для України. Не зражався тим, що вчені не находили відповідного параграфа під який-би підвести його, а сам сказав:

Я не поет і не історик, ні!
 Я — піонер з сокирою важкою:
 Терен колючий в рідній стороні
 Вирубую трудящою рукою.
 Не раз кров'ю свою роботу й кров'ю,
 Та весело так поратись мені.

Хоч нападав на темноту і дикість селянську, а повторяв уперто: „Нам треба жити з простими людьми, треба посвоячуватися. В простій людині швидче найдеш вірного, щирого і живого чоловіка, ніж у висчих кругах“. Історію, мову і життя свого народу знав як ніхто перед тим і мало хто після того. Письменство українське любив фанатично: „ми повинні з крайньою обережністю робити крок вперед в українській мові, щоб з нашої юної словесности не вийшла польсько-московсько-французька горнична, якої народ наш не захоче знати“. Слова, які мають пекучий інтерес і для теперішніх українців. Через свою любов до України, через свою ненависть до її темноти, через свою невсипущу працю для неї, при повній самотності і ненависти до його з боку „громадянства“, через свої помилки, каяття за них, і смерть на позиції культурника і правдолюбця, Куліш — велика трагічна постать нашого минулого, що своєю діяльністю заклала такі основи українського національно-культурного відродження, як ніхто поки що. І хоч тепер потомки обходять його мовчанкою, то од будучої вдячної йому України туподумство людське не заслонить Куліша, бо... на добро нам підуть його розумні речі і його безуміє! Хто міг так і стільки робити як Куліш, той сміло може бути певним, що без його не обійтись. Нам без виучення Куліша жити і свідомо, розумно працювати для добра нашого трудно, щоб не повторити його помилок, які лягають на його пам'ять тільки через те, що він перший двигнув Україну на шлях культури і розвитку, впавши сам під тягарем нашої історичної некультурности. Закінчимо словами Б. Грінченка, що зумів глянути глибоко в життя Куліша і зрозумів його:

„Шануймо-ж силу духа тієї людини, що змогла серед усього того (лиха) працювати з такою невсипущою енергією! Простимо йому його помилки, бо краще зробити помилки, будши в житті силою, ніж мляво пролежати свій вік — без помилок!“...

І нам Куліш ще більш дорогий з своїми помилками, з своєю „зрадою“, бо він взяв на себе гріх нашої історії, спокутував його і впав під його вагою, цим давши нам живе застереження. Коли-б Куліш не показав нам контрастами свого життя нашої історії, то ледві чи було-б нам так ясно куди йти.

М. Сріблянський.

З ЖИТТЯ.

Далеченько од центру великого міста, у своїй квартирці старий кравець Макаренко мовчки сидів за столом схиливши голову на руки. Його жінка сиділа проти його і теж мовчала.

На столі не було ні готової, ні початої роботи, не було її видно ніде, ніде ні клаптиків, ні ниток, мов би та квартира не була кравцева.

— Ну, так, значить, Степане, що будем робити? — спитала стара після того як вони щось одно довго, мовчки обмірковували.

— Та тільки одно те й застається...

— Смерть?..

— Смерть. І зараз. Більше нічого не надумаєш, скільки не думай. Коли б була робота, я працював би, а коли її нема? як би достати роботи! та як її достанеш, коли на одну десять рук знайдеться... сло рук! такого зілля, як ми багато.

— Мені аж страшно як подивлюєсь навкруг по хаті. Нема роботи! Ні на столі ні на стіні, ні на скрині... ніде! мов пустка!

— Варто нам було жити до 65 років, працюючи мов скотина, щоб на старість пропадати з голоду.

— Хоч би хто який заказ приніс!

— Е що там! Ну, приніс би один, так що ж з його? Он за квартиру пять місяців не заплатили... От-от виженуть...

У цю хвилину хтось постукав, не сміливо, мов непроханий, небажаний гість. Стара встала і одімкнула двері. З'явився маленький, сухенький швейцар.

— Добрий вечір, — захриплим голосом привітався він не гляючи на старих.

— Добрий вечір. А що скажете? Сідайте!

— Та що сідати!.. Мене прислала пані... Мені дуже неприємно казати...

— Щоб ми заплатили за квартиру?

— Еге... Сказала ще... коли не заплатите, погане діло.

— Погане! А що думаєте робить?

— Що думаємо робить? побачимо.

— Гірко живеться робочим людям, — зітхнув швейцар. — Старість, хвороба, то йди умірати на улицу. Роби, роби чесно все

рі... — і зупинилась недоказавши. Її всю наче холод обвіяв і з серця став вириватись жаль.

— На дворі холодно, так щоб не простудився, — тихо усміхнувся старий і швидко попрямував до дверей.

— На шапку та пальто, а то замерзнеш ідучи...

Старий з поспіхом надів шапку та пальто і тільки взявся за клямку, як стара несподівано і з спазматичним риданням припала йому до плеча.

— Степане, Степане, як мені тебе шкода...

Старий затремтів, вхопився за одвірок і стояв так, широко розплющуючи очі, бо сльози поволі заливали і засліплювали їх.

Але стара зараз з неймовірним зусіллям перемогла себе, так перемогла, що не тільки по вигляду, але й в душі заспокоїлась.

— Це я так, — сказала вона, навіть засоромлено. — Що таке справді! Як подумать, так ми щасливіші од багатьох. Ми з тобою прожили вік щасливо, без сварок, чесно заробляли свій хліб, нікому кривди не зробили. А вмірати все одно треба. Ми вже старі і нам і так мало залилося. Ходім!

Швидко, не оглядаючись, мов крадучись, вони вийшли на улицу. Їм наче здавалось, що спогади минулого вкупі з маленькими радощами буденного життя, котрі так міцно привязують людину до життя — можуть збудитись, зупинити їх, тримати, не пускати, тоді як неминуче треба було йти.

На улиці їх обгорнула холодна мряка пізнього осіннього вечора. Перед ними вдовж всієї улиці жовтіли плями лихтарів, які через густу мряку не давали ніякого світла. В півтемряві сюди та туди швидко проходили люди, вся улица ворушилась од їх. Здавалось, що вони всі бездомні, безщасні, вигнані сього вечора з своїх хат і приголомшені блукають по місті, не знаючи куди їм дітись.

Щоб дійти до річки, треба було пройти центральну улицу, і старі незабаром опинились там. Там світла було стільки, що воно подужало і самий вечір з його мрякою та сумом. Зверху, від блискучих магазинів лилися багаті хвилі світла і ясно освітлювали юрбу, що, не дивлячись на погоду, поволі сунула широкими тротуарами. Чулись уривками веселі голоси, чувся ритмічний стукіт кінських копит і гуркотіння фаєтонів. У виразному освітленні блищали очі, червоніли обличчя, зникали і з'являлись нові, мов скалки на біжучій воді. У вітринах з якимсь неймовірно могутнім нахабством майоріли і блищали дорогі речі, шовкові тканини, убрання, красивий посуд, коштовне каміння, срібло, золото. Якась оргія багатого і гарного.

Старі не швидко проходили цією улицею, яка так їм дурманила голови своїм блиском, рухом і шумом, що дійсність їм здавалась якоюсь дикою, хворою фантазією. Здавалось неймовірним, щоб їм, перед чіма очима грають тисячні діаманти, міняться коштовні шовки навкруг яких тиснеться багато убрата, весела юрба, ніяким чином не може бракувати кутка і шматка хліба. Неймовірним здавалось проходить між цією живою юрбою, щоб іти умірати. Але гомін, блиск і рух глушили пекучі думки, як глушить наркотичне, що дають безнадійно хворим, аби зменшити передсмертні муки, і старі наближались з кожним ступнем до кінця свого життя, не думаючи про його. Тільки, коли минули велику улицю і стали спускатись до річки узькими, темними уличками, де не було майже руху і все нагадувало безнадійне, безмежне існування, тоді їм стало страшно, але не смерті, а життя і схотілось швидче покинути його.

З цим чуттям вони прийшли на берег. Навкруг не було нікого. Річка ворушилась у темряві чорна і здавалась безмежна, як море й від неї віяло пронизливим холодом. Не жах смерти, а просто фізична огидливість почути цю холодну воду на тілі примусив старих зупинитися.

— Холодно! — Мимсволі вирвалось у старої.

— Нема що робити... як одразу...

Стара скинула хустку і кохточку і зложила на землі, старий положив до купи пальто і шапку. Для чого вони це зробили і самі не розуміли і в ту мить нічого не думали. Розум звертав увагу тільки на те, що бачили очі. На затуманені безлічні огні гóрода, на те що хтось йшов по недалекій улиці з лихтариком і той блищав мов маленька загублена зірочка, на чорну річку якій не було краю.

Коли ця мить минула, коли вони все, що мали зробили, зробили і вже стали просто перед смертю, тоді мов блискавка шугнули жах і жаль і зараз погасли.

— Нехай нам Бог простить! — сказав старий і узяв дружину за руку. Обое ступили на край берега і як тіні зникли. Чорна вода в туж мить замкнулась над ними... і чи понесла їх далі на широке, чи стала гойдять край берега, того ніхто не бачив...

НАДІЯ КИБАЛЬЧИЧ.

СВІТОВІ ЗАГАДКИ¹⁾.

Число світових загадок. Необразована людина і тепер ще, як дикун, оточена з усіх боків багатьма світовими загадками. В міру розвитку культури і наук — тих загадок стає менше. Моністична філософія признає в кінці кінців одну всеобіймаючу світову загадку — „проблему субстанції“. В перекошній промові, яку виголосив Еміль дю Буа-Реймонт 1880 р. на засіданні берлінської академії наук, присвяченій Лейбніцові — він розрізняє „сім світових загадок“ і представляє (подає) їх ось в яким порядку: I. Суть матерії і сили. II. Початок (походження) руху. III. Перше повстання життя. IV. Одноцільність (яка здається, бачиться) в будові природі. V. Повстання чутьового восприятія і свідомости. VI. Походження думання і тісно звязаної з цим мови. VII. Питання про свободу волі. Із цих сьоми світових загадок бесідник берлінської академії лічить три (першу, другу і п'яту) цілком трансцендентальними і не порішними; три інші (третя, четверта і шоста) він лічить одначе трудними що до порішення. Що торкається сьомої і останньої, цеб-то, що торкається „свободи волі“ він рішучо не висказує.

На мою думку три „трансцендентальні“ загадки (перша, друга і п'ята) рішаються нашим розумінням субстанції; три інші „трудні“, але такі, що надаються до вирішення (третя, четверта і шоста), зовсім порішені сучасною теорією еволюції; сьома і остання світова загадка — свобода волі — цілком не може бути об'єктом (предметом) критичного, наукового пояснення через те, що вона, як чиста догма, основана на неточности і по правді цілком не існує.

Порішення світових загадок. Для того, щоб вирішити великі світові загадки ми маємо шляхи і способи чистого і наукового пізнання: зн. 1 — *досвіду* і 2 — *висліду*.

Науковий досвід ми здобуваємо спостереженням і експериментом — при чім передовсім працюють наші органи чуття, а далі „внутрішній вогонь чуття“ — в корі великого мозку. Мікроскопічними елементарними органами для перших — це чуттєві комірки, а для останніх — групи гангліонних комірок (Gangliensellen). Вражіння, які ми одержуємо з внішнього світа при помочі цих безцінних органів нашого духового життя — перетворюються в представлення. Останні-ж лучаться при помочі асоціації в заключення. Для витворення цих заключень є два шляхи, на мій погляд, однаково цінні і необхідні: *індукція* і *дедукція*.

¹⁾ Почат. див. № 2 „Укр. Хата“.

Всі дальші складні мозкові операції (обороти) — утворенне злучних заключень, абстракції і витворенне розумінь, доповненне пізнаючої думки плястичною роботою фантазії, в кінці пізнання, думання і філософія — це також функції гангліонних комірок кори великого мозку, як і прості духові функції. Ми лучимо їх всі під одним висшим поняттем — *розуму*.

Розум, дух і одкровенне. Розумом тільки можна дійти до правдивого розуміння природи і до вирішення світових загадок. Розум — це вище благо людини і єдина ознака, що сильно оддріжняє людину од звірини. Людина здобула це благо при помочі розвитку культури і просвіти, при помочі розвитку *наук*.

Темна людина і грубий дикун не більше розумні од найбільших близько стоячих ссавців (малп, собаки, слона і т. д.).

Дуже розповсюдженна думка ще нині, що крім божого розуму, є ще два (і навіть важніші) пляхи пізнання — дух і одкровенне. Ми рішучо одкидуємо це. *Дух не приймає ніякої участі в пізнанню правди*.

Це, що ми звемо духом і високо цінимо — це результат дуже скомплікованої роботи мозку, який вказує собою сумму відчуття вдоволення і невдоволення, з представлень симпатій і антипатій, з змагань бажання і стремління. При цім грати може ролю і робота ріжних інших частин організма: потреби органів чуття і м'ускулів, шлунка і полових органів і т. д. Всі ці духові снасті ніяк не помагають пізнанню правди. Навпаки, вони частенько перешкоджають розумові та його роботі, і часом навіть дуже шкодять цій роботі. Дух ніколи не розв'язував ніякої світової загадки і навіть в ніякім разі не сприяв цьому. То само односиться і до „*одкровення*“ (Offenbarung) і немов би при помочі його досягнені „*правди віри*“. Всі вони збудовані на свідомім або не свідомім потягу (Täuschung).

Філософія і природознавство. Вітаємо, як одно з наших великих кроків вперед, що до вирішення світових загадок, цю прояву новіших часів. Два єдині шляхи — дослід і думання або *емпіризм і спекуляція* (спекулятивна робота) починають ставати рівноправними і спільно доповняють себе методами пізнання. Філософи почали розуміти, що чисте спекулятивне думання, яким користувались напр. Платон і Гегель в своїх світопоглядах — не вистачає для правдивого пізнання.

З другого боку — природники переконались, що одного чистого досліду не досить навіть для закінчення цього самого світопізнання, яке напр. Бекон і Міль поклали в основу реалістичного світогляду, через те, що дві великі дороги пізнання — чуттєвий дослід і розумне думання — це *дві неодинакові мозкові функції*.

Перша творить при помочі органів чуття і центральних вузликів (Sinesherde) — друга при помочі вузлів думання, цих великих асоціа-

дійних центрів в корі великого мозку. Правдивого пізнання можна досягнути тільки їхньою спільною взаємнороботою. Що правда, і тепер є філософи, які змагаються збудувати світ, видуманий з їх власної голови. Про них можна сказати, що їх ігнорування що до емпіричного пізнання природи показується насамперед наслідком недостаточного пізнання матеріального світа. З другого боку багато природників продовжують доказувати „фактичне знання т. зв. об'єктивне досліджування окремих появ“. Вони кажуть, що „час філософії“ пройшов, а її місце зайняло природознавство (Вірхов, 1893).

Ця одностороння переоцінка емпіризма так само небезпечна помилка, як переоцінка спекулятивного метода (спекуляції). Обидва методи пізнання конче треба доповнювати один одним.

Величаві тріумфи сучасного природознавства — целюлярна теорія і наука про теплоту, теорія еволюції і закон субстанції — є *філософськими діла* (акти), але вони є результатом не чистого думання (спекуляції), а насамперед завдяки широкому і основному *емпіризму*, що з'явився перед тим.

Дуалізм і монізм. З погляду сучасного природознавства всі різні філософичні течії можна звести до двох протиставлених груп; в основі одної лежить *дуалістичний* або подвійний світогляд; в основі другої — *моністичний* або цільний світогляд.

Перший звичайно сполучений з теологічними і ідеалістичними догмами, останній — з механічними і реалістичними основними розуміннями.

Дуалізм (в широкому значінню) ділить вселенну на дві цілком різні субстанції: на матеріальний світ і на нематеріального Бога, як протиставленого світу, як творця, державця і керманича.

Монізм (також в широкому значінню) признає у вселеній тільки одну єдину субстанцію, яка є одночасно „і Богом і природою“. Тіло і душа (або матерія і енергія) злучені для нього нерозлучно.

Всесвітнє божество дуалізма необхідно привести до *деїзма*; навпаки: моністичне божество приводить до *пантеїзма*.

Матеріалізм і спірітуалізм. Ще до сьогодні частенько приймають одно за одно всякі різні розуміння *монізма* і *матеріалізма*, так само як і всякі течії теоретичного і практичного матеріалізма. Це заплутування розумінь приносить в великій мірі шкоду, бо робиться джерелом багатьох неясностей. Через те, щоб уникнути неясностей, ми зазначимо ще коротко от що: I. Наш *чистий монізм* не є тотожний з теоретичним матеріалізмом, який одкидує духа і який перетворює світ в сумму мертвих атомів. Він так само не ідентичний з теоретичним спірітуалізмом (по новому *енергетика*) який одкидує матерію і який

трактує світ як упорядковану в просторі групу енергій, або нематеріальних сил природи. II. Ми разом з Гете переконані що „ніколи матерія без духа і дух без матерії не можуть існувати і бути діяльними“. Ми держимось сильно недвозначного монізма Спінози: *Матерія*, необмежено розширена субстанція, і *Дух* (або енергія) як приймаюча і думаюча субстанція, є два основні *атрибути*, або основні прикмети всеобіймаючої божеської світової істоти (суті), вселенної *субстанції*.

(Далі буде).

З німецької мови переклав Л. Лунич.

В - Н О Ч І.

Стоять погаслими свічками
В сріблянім світлі явори,
Простягнувши віти до гори
Худими, голими руками.

Мов скаменілі давні роки,
Що залишились по шляху,
Стоять і шепчуть на-духу
Про путь вузький і світ широкий.

Росли, цвіли, кохались, мріли;
Сміялись голосно листки...
Аж поки з їх дрібні шматки
У яр глибокий полетіли.

Тіла-ж лишились вік достоять,
Худі, ошарпані, сумні.
На-зустріч їм ідуть вже дні,
Що їх навіки упокоять.

І я уже дійшов до брами,
Мої сумні товариші!
Зтрусивши листя мрій з душі,
Я жду кінця під яворами.

Колись тут знайдете такого,
Що вже не визнає хто я,
І ваша зменшиться сем'я —
Мене покинете самого...

М. ШАПОВАЛ.

МИХАЙЛО ЯЦКІВ.

(літературна характеристика).

Під кінець минулого століття у нас почало підростати молоде покоління письменників. В короткому часі воно внесло тільки свіжого елемента в українську літературу, що можна було покладати на його як найкращі надії. Іван Франко в своєму огляді літератури за 1900 рік привітав нових робітників теплими словами: „Коли мати на увазі, що ті писателі, вступаючи на літературну арену, звичайно приносять уже добре — нераз дуже гарно вироблену мову і вироблену — нераз аж рафіновану — літературну форму і техніку та високе розуміння задач і змагань літератури, то не без основи можемо з цього приросту надіятися дійсного збогачення нашої літератури. Живе почуття дійсності, пристрасне і без конвенціональності шукання правди в обсервації і вислові, ось що характеризує майже всіх тих молодих писателів“... На жаль не всі встояли на становищі, більшість розгубилася по

дорозі, застряла в багні і стала палити те, чому поклонялася. Один з тих, що промощують дорогу новій творчості та кріпко стоять при тих ідеалах, якими розпочали — це *Михайло Яцків*. За десять літ своєї письменської діяльності він встиг виробити собі в нашій літературі окреме становище та окрему, оригінальну фізіономію, але коли казати про популярність, то мабуть більшу має в польському громадянстві, ніж у своїм... Більшість української інтелігенції не знає його навіть по прізвіщу, а хто й знає, то стає перед ним, як перед загадкою, якої не вміє одгадати. Очевидно, деякі образовані люде не можуть йому дарувати того, що не розуміють його — і лають! Так, ми маємо, на жаль, такий звичай, що опльовуємо всіх письменників, коли вони з'уміють видвигнутися високо та стають в наших очах сфінксами — опльовуємо за те, що не можемо взяти їх на долоню та нечестивими очима дивитися в їхню душу. Так опльовували ми Куліша... А між тим ці люде з достоїнством йтимуть серед товпи. Ясні, супокійні у них очі, на їх лиці тайна їх достоїнства і зеркало душі, а хто з темних духів зможе назвати їх тайну? Обкидатиме товпа їх болотом, а тайни їх душі не збагне...

Михайло Яцків — автор п'яти збірок новель та одної повісти. Доробок не великий, а й те, що написане, було вирване з життя поміж глупою працею для хліба. Його дебют — збірка „*В царстві сатани*“ — іронічно-сентиментальні картини (1900). Це маленькі нариси, що яскравими фарбами малюють пекло теперішніх обставин, нариси нераз без артистичного викінчення, але тим більше нові і цікаві своїм змістом, своїми думками, освітленням, яке дає автор всяким сторонам людського життя. Можна сказати, що ніхто у нас ще не писав так про дрібні на перший погляд річи, ніхто не писав так кро'вю та обуренням, як молодий автор, — ніхто так не відчув здоровим інстинктом гнилої атмосфери сучасного життя, як він. Тут автор показує, як ловиться життя на горячому вчинку, як підглядається весь його механізм та мотори. В повісті „*Огни горять*“, що вийшла два роки пізніше, старався письменник подати немов синтезу своїх думок, дати щось одноцільне; взяв під увагу шкільну молодіж в тому моменті, коли вона виходить насупроти життя та починає його розуміти. І вийшла „розбита історія нужди, гріхів, горя та непристиглих поривів“. Виявилося, що серед цих „гнилих болот“, серед суспільного неладу, серед деморалізації не можуть молоді душі розвинути так, щоб стати *людьми* в повнім значінню цього слова, і показалося, що вбивча зараза, гриб зіпсуття та розкладу є в крові тих дітей, дістався їм по батьках, а суспільність помагала розвиватися йому в цих молодих організамах, ще більше вироблювала їх *підлоту, недостачу волі та характеру*. І питається автор у вступі до цього твору: „чому діти мають скоро ста-

рїтися? Чому мають вони дивитися на розпусту, підлоту і иньші гріхи своїх родичів?" — Але після цієї повісти — кажучи мимоходом, написанної зовсім без плану, без оброблення і цим пошматованої — автор пішов далі малювати сучасне життєве пекло. І у збірці „*Душі кланяються*“ (1905) дає ряд картин з військового життя.* Тут слід всякої людяности зникає, людей немає, а сама худоба, — „Durch Gottesunvorsichtigkeit menschgeborenes Vieh“¹⁾ — як говориться в одному місці — і починаємо вірити в якісь чортівські іграшки... „Не на весілля гуляти і не в луг косити збирається парубоцтво. Весілля минуться без гомону, не буде кому танцю повести, ні співанок під лад затягнути, луг опустіє, бо славне парубоцтво йде цісарю служити. Там стане воно не з ясними косами, а з гвєрами (рушницями) й шаблями. Плач мамів виводить їх з села, а вони п'ють та заводять пісню, співають про журбу, що їх зв'ялила, з білих ніг звалила, та край серденька як гадина в'ється. — Василь Скорух вириває пави з капелюха і ногами толочить парубоцьку славу²⁾. „Бодай я був не дочекав вас убирати, бодай мене була свята земелька не носила!“ — „Мо'³⁾“, Василю! Не толоч павів, а сховай на параду до чака!“ — Скриплять вози, пісня стелється по стернах, з осіннім вітром плаче, під хмарою стогне, п'яні візники женуть коней, як скажені... Гомін вмирає, як за похороном“. Так йде що-року од родичів цвіт парубоцтва до війська. А тут катування всякими бувшими міхонощами, нарушування материй, гарнізони, здичіння, шпиталь, ця — „милосердна богиня з кам'яним серцем“, де вічний стогін і прокляття. Тут протест і обурення у автора дійшло до останніх, можливих границь — і тому у слідуючій збірці: „*Казка про перстень*“ (1907) — помітно вже певного рода змучення, знеможення та знеохота. Про життя, там, де його описує з подробицями, говорить тут просто, як про боротьбу за існування, „perpetuum mobile“ голодного шлунку, не без огірчення та деякого цинізму. Воно просто виглядає. як страшний привид: „як-би воно ціле нараз привиділося в усій своїй силі і правді, то не треба би грому, ні пекла“. І з тим більшою охотою втікає він од його, і в цілому ряді дрібних імпресій пише про чудову природу, про чари літньої ночі, про вечер, коли „роздихався спокій і запах покосів, золоті проміні пересилювали стріху, грали як веселка, тремтіли як струни чарівної арфи“... — одним словом — втікає од дійсности в царство природи і фантазій. І в прелюді до найновішої збірки „*Плазом меча*“ (1908) — чути це саме злучення брак войовничого, енергійного тону, який бив живою течією

¹⁾ Через необачність Бога по людські уроджена худібка.

²⁾ В Галичині та і в нас на правобережній Україні дорослі парубки носять на шапках або брилях пір'я з павича. *Ред.*

³⁾ Мій.

у усіх попередніх творів. Але „Чорні крила“ (1909) показали, що не вигас давній огонь в грудях автора, що він тільки притих на хвилину, аби з тим більшою силою вирватися на верх. „Нині спалив я за собою всі пори життя — пише в передмові автор — аби мати волю на нову весну. І день за днем горить за мною, а *завтра підіймуся молодий і свіжий*. Нехай це слово буде безсмертне! В нинішнім дни тисячі літ, а в мені — ви всі, мої живі браття і сестри, ваша туга, боротьба, прокльони й поклони“. Так піднісся наново обличитель неправди та злоби, підлости та безхарактерности, бич лютий всіх пороків, які підкопують нашу суспільність, винахідчик все нового звіра в людині...

Перше, що вдарить кожного при читанні названих творів Яцкова, це незвичайно *широка сфера мотивів*. На початку своєї діяльності автор немов зарікся не слухати і не підлягати ні під який шаблон, не говорити того самого двічі, не писати двічі однаково. Нас просто дивує *багатство його творчости та множество світів*, в котрі він однаково глибоко уміє увійти та відчутти їх, найти джерело поезії. Найбрутальніша дійсність, змальована такими фарбами, про які не знають навіть крайні українські натуралісти — Левенко, Яновська, Винниченко — всеї гидоти та бруду ніхто не показав яскравіше. А разом з тим автор уміє привести нас до забуття цього пекла, покаже зразу усмішку блакитного неба, і з творчости повіє нараз запахом степів та свіжих квіток, чарами могучої, чудової природи. Од гамору в казармах та од труп'ячого духу військового шпиталю розгорнеться перед нами шлях до далеких, самотних, таємних островів, де забудемо про дійсність, про час. Од збірної душі сучасної молодіжи поведе нас у найтайніші закутки такої душі, що виявляє свої тайни тільки перед богом; од гармидеру людського комахника — до затишної келії; з брудного міста цивілізованої Європи — у край Греції; од поганства юрби — до святого храму душі, де тіні холодять чоло, одхоложують спрагли уста. Він бере і розуміє душу українського мужика, як Стефаник, але так само швидко відчує і душу Хассида Нухима і проаналізує її можливо тонко. З найвищих вершин, де чуємо себе братами орлів, скине нас у прірву, де дійсність, наче молотом, ударить в голову. А часом просто сховається сам в себе, і ніхто не збагне його душі. Тоді пише таємні знаки...

Однак, що найцікавіше у Яцкова, то це те, що помимо такої різnorodности світів, помимо того, що не має двох оповідань подібних одно до одного, — є у них якась єдність, яку чути зразу, а яка в далекій внутрішній глибині сполучає. Його далекі світи і напрямлює до одного джерелā. Вчитавшись глибше в ці твори, бачимо в них *одну людину, що дивиться, думає і шукає людину, що страждає голодом життя, але осуджує сучасні обставини, що бореться в поті чола за*

новий світ і здобуває собі його кровю серця... На перший погляд людина ця має в собі щось з прикмет вічного мандрівника, для якого тут, на землі, немає ніякої мети. Мандрівник цей викликає у селян певного рода марновірний страх та стає чимсь містичним, як вічний жид. Бачимо його змучення далекою дорогою, але в дитячих очах пробивається захована радість, радість ношення в душі чогось, про що не можемо догадатися, а в голосі його чуємо прикриту якусь поза світову тугу, якої не вгасить наша гостинність. Відчуваємо тільки одно, що він до нас не належить, що його ідеал, його шлях десь поза *життям*, що його отчизна — вічність. Життя тут, поміж нами, буде здаватися в його мандрівці *привидом*: не знаємо звідки прийшов, кудю піде. „На краю світа, там, де небо сходиться з землею, живуть люде, що не знають ненависти, ні війни, ні горя, ні ніякого гріху“ — отце його казка людям! — Але-ж його життя упливало *на землі поміж людьми*. Він жив між нами, що-дня ми його бачили, але дивилися на його *тільки людськими очима*, а не вміли на його дивитися инакше; що дня ми його мучили, приголомшували. На очах наших маємо полу-ду, життя душі не розуміємо. Через те він такий нам *далекий*, бо сказав: „життя в білий день, між людьми — це не історія душі“. — Отже судилось йому вродитися на землі і жити між людьми. Судилось йому перейти ціле пекло дійсности, хоч вона йому затроювала думки, примусила нераз зігнутися та губити душу. Своім зором він немов говорить до нас що-хвилини: „*Я багато бачив і багато терпів*“. Ох, не на одно дивився, не одно він бачив. Спитайте його, то розкаже про таке, про що ви навіть не догадувалися. Він в пам'яті бере все, що бачив, носить в собі все те, що пережив. А коли стає перед вами, обтрусивши з себе порох і маючи вступати до храму, то не видно, що він спалив вже всі мости за собою, бо ті переживання, ще й тепер для його є дійсність. На йому побачите *ярмо долі*, невмолимість чогось вищого, того, що нам визначає роль тільки дрібного атома у всесвітньому вирі, невмолимість існування. А коли побачите у його на лиці якісь таємні проблески, коли завважите, що серед гамору товпи, чи сірої буденщини впаде на його несамохить промінь вічного, що засяє в його очах величність людини або величність душі — то дивіться в той час ліпше, і почувете, що він гнеться під вагою тільки одного страшного слова: *гріх* і воно знов нагадає вам дійсність, в якій він мусить жити. Всі його ідеали, всі бажання обновлення душі плинуть з його реакції проти дійсности, з страждання. Коли він приніс з собою які правди, які бажання, то пізнання огидної дійсности, пізнання механізму та моторів сучасного життя, пізнання всіх закутків, де ховається брехня, підлість та безхарактерність, — вистарчили, аби підкопати у його цю віру. Він каже: „я дивився в *свічадо правди* і хотів себе

пізнати, *викупити з пріхів*, та яркий блиск дійсности осліпив мої очи, а всемогучий Аріман розіклав зрадний огонь в мені, цей пробний жар, супроти котрого ніщо не осталося: ніякі мрії, ні ідеї“. І так аналіза життя, передумання його привели до пізнання „відвічної філософії нищети та триклятої случайности судьби“, дали напрямови його думання гіркий іроничний, повний сарказму одтінок, дали *свідомість скованого духа*, дали „безмежне *юре свідомої душі!*“ І він жаліється: „що я тут маю робити? Звідки я тут взявся? Проклята судьбо! що я з тою юрбою маю спільного? Її віра — богохульство, її релігія — підлий егоїзм, її любов — проституція, вона вся — чорне поганство. Це моя суспільність“... Найшло на думку страждання, скука, сплін... *меланхолія* обвилася і жре її. Цей *страшний смуток*, середньовічна *Acedia*, який в'ялить душу, як мороз квіти, який веде до переситу життям і каже устами промовляти: „і не сумую і не тужу ні за чим і не сподіваюся нічого, і не радуюся“... Його скорбна душа мовить вам: „В мені розвився такий смуток, на який тільки відчуття всесвітньої суєти може здобутися, такий смуток, що нехай вас не разить, як промовляю в своїй особі „я“ — ні, моя душа перейшла вже давно поза тісні границі суб'єктивного я, я про себе давно забув. Старайтеся відчутти мене, то пізнаєте, як у кождім моім „я“ — я сам давно вимер“. — Але в той саме час, коли збудилася у його свідомість страждання, коли він відчув брак змісту в сучасному життю, — в той саме час будиться в його енергія, яка досі спочивала в ньому приспана, будиться якась свіжа сила, — протест *проти плоского песімізму*, того скваснілого яблука! Починаємо вірити в його дивну могутність, яка вибухне в ньому; починаємо з запертим віддихом дожидати хвилини великого моменту, коли він визволиться з обіймів смутку і *встане юний і сильний* зродиться на ново, як фенікс!.. І ось в наших очах *зродився борець* і ми забули про його змучення і смуток і пересит. Встав борець за новий світ за нове царство, збудилася сила слова і ми ждемо, як він ударить на во- рога силою грому, проклене те, на що стратив стільки праці і сил душі і блискавкою освітить нові світи, покаже нове царство, нову вітчину, до котрої дістанемося, як конкістадори... І він проповідує поперед усього *протест проти суспільного ладу* з його мораллю, які каменем налягають на груди одиниці, які придавлюють індивідуальні прояви та змагання, роблять з людей глупих, фарисейських і злих звірів, убивають у людини самостійність, а підсувають їй манекінство, нищать живі творчі сили — приводять до розкладу та згуби. А за тим протестом йде далі проповідь *індивідуалізму*, свобідного гармонійного розвитку всіх сил одиниці. Засудили людину на таку долю одні боги, вирятують її другі боги! Не дала нам ідеалів дійсність, одібрала нам віру в других, в життя, — так будемо *ми самі* собі творити иншу,

кращу дійсність! Застали ми темне царство Ночі, так сотворімо собі самі в душі своїй світло! Даймо говорити внутрішньому голосові нашої душі і молимося, як діти до природи: „Твориш, мамо, чуда в кам'яних скупленнях, твори і в душі світло, ідеї і дай жити свідомістю світла і творення“... *Вчімося пізнавати тайни*, скиньмо полуду з очей і прислухаймося до таємного голосу нашої душі, який нас поведе! *Вірмо* передовсім *в самих себе*. Є в душі людській вічна цікавість відкриття та спостереження, є *свіжість та ширість*, є джерело, внутрішній огонь, що жевріє і толі, коли ми змучені — вони дадуть нам змогу боротися проти зневіри, смутку, дадуть життя і внутрішню свободу! А ви всі, кому було зле в життю, хто терпів, хто покривджений, хто носить біль і тугу в серці, — всі слухайте пісні і ловить ухом слова потіхи: „Але настане, браття, колись спокій,—за спокоєм забуття, а потому—дивний, великий світ. Оттам спочити, там спочити! Дихається легко, тіні холодять чоло, задума сповня як той сон, що кінця не має! У тім світі-сні виглядають змучені герої своєї душі, радяться творчих видінь, що почати з собою? Самста скриває верхню слабість, а кує силу мовчанки, вкриває утому тіла, а сталить духа. Слово міняється, книги перейдуть, мовчанка без слів, без письма, це бог, якого нема. Якого нема у жидівських ні християнських фантазіях. Гей, благо тому, що дихає сонцем і ловить місяця пригорщею, без слів, без думок. Ска-зав-би я, що не знаю, чому це так, хоч чую, чому це так, що *нидію в людськiм світі, а найсолодше мені спочити в моїм власнім забуттію...* Ох, Боже вічної мовчанки, спокою, забуття. Навіть звірята найщиріше горнутья до тебе... А поза тим — хаос і вічність“...

Тут можна закінчити бесіду про героя у творчості Яцкова, тут кінчиться його послідне слово. А коли ще раз здалека поглянемо на нього, не можна не побачити в його постаті якогось жалю, самотности. Здається, що він каже до нас: „І все сам і сам собі творити мушу“. І не можна не побачити далі, що та самотня душа таки *скривлена, хвора*. Має в собі щось хоробливе, ненормальне. Як скривлена сосна, що хоче купатися в соняшному світлі, а гилля приголомшує її. Навіть як усміхнеться він до нас, чуємо, що „болі криються долом“. Ох, бо душа має великі вимоги, а до повного розвитку свого, до гармонії, що давала б розкіш та сіяла чари, треба всіх сил людини! Може вона нераз плакала, бо їй було зле, сумувала, бо не бачила неба над собою, бажала тепла, коли віяла студінь. Але не було тоді кому її зогріти, дати їй весну та життя, бо пан її надів шолом та пішов битися з ворогами та домагатися, щоб парубоцтва з павами не брали на загибіль, щоб не стріляли дружини лелекової, щоб слабого пса не ко-пано, щоби бідною сиротою не помітувано, щоби коняка не мучилася під горою. І не диво, що у святині його душі, у її „святая святих“

підвалени з костей, склепіня зі сліз, стіни з крові, а муки й зойки як океан ревуть!.. А як би не *здоровий інстинкт* та *сила життя*ова, яка скривленій сосні каже пнутися догори та досягати вершком сонця і світла, ми могли б назвати його жертвою, яких в наших часах так багато!

В зображенню цього внутрішнього героя Яцкова, який становить єдність — так сказати-б Einheit des Gemutz самого автора і його найріжнородніших, все нових світів і скоків у творчості, — в ньому, кажу, можна було відкрити основні закони цієї дивної творчості та слідити за розвоєм авторового світогляду. Зрозуміємо передовсім характер його штуки, її ціль. *В своїй творчості Яцків хоче, щоб люде навчилися полюбляти тайни.* Значить копіювання дійсности, життя не є його завданням, бо він од дійсности пробиває нам дороги до тих невідомих, таємних країн, що розумом їх обхопити не можна. Ця обставина викликає у його два наслідки: раз, що під впливом цього внутрішнього потягу до тайного та невідомого погляду його на реальне життя, дійсність набирає іронічної закраски, чогось, що каже йому дивитися на все sub specie aeternitatis і не прикладати ваги до людського муравлища; а друге, що дійсність, там, де він її копіює в стилі натуралістичному, робить вражіння, помимо всього, чогось містичного, стає в наших очах символом та дістає візіональні риси. Лише тим можна витолкувати собі дивне, на перший погляд, явище у творчості Яцкова: мішання величного і гротескового, вічність серед смішної, тривіальної та змальованної часом в карикатуральних формах дійсности! І в тому — можна-б сказати лежить чи ненайбільша майстерність його, що не раз у малому, звичайнісінькому малюнку лежить стільки змісту, що малюнок на-пів сторінки одбиває в собі вічність так само, як довга повість. — Противажником, який не дає авторові одбігати од змісту в сферу самого фантазування без думки — на жаль багато письменників бачить своє завдання в такій роботі, — який дає власне ґрунт та опору тим творам є знов *щирість, безпосередність, а зати́м глибина в почуваннях.* І ця безпосередність, — скажу німецьким терміном *innere Glut* — веде автора з одного боку у писаню до одруховости, до того, що мимо логічного звязку дістаємо все несподіванки; що мимо обдумання твору, маємо вражіння чогось невимушеного, навіть пошматованого часом, — одним словом до того, що автор не старається добирати ніякого методу, а ні артистичних способів, і форма твору все зміняється відповідно до змісту; а з другого боку дає його писанням глибокий суб'єктивний підклад та *ліричний елемент*, який струями добувається наверх і спихає часом саму акцію на другий план. Є в тім певний магічний круг, заточений автором: хто з упредженням односиться до його творчості — українська критика

в Росії — буде боятися її, скаже, що тут самі фрази, без душі; але хто піддається його творчій силі, той почує в собі свіжий приплив крові, і буде, як скрипка, на якій грає мистець, — послухна, послухна.

Очевидно — і у Яцкова є дефекти, тратиться часом перетягнена струна. Є в його творчості місця, яких внутрішній жар, магічний вплив не може досягнути. Тоді тратить він під ногами ґрунт, творча енергія виходить скоріше з „нуди та нахилу до мрій“ (Боделер) — „Йонська колюмна“ — і тоді по при екзотичні, пишні краски геленського світа, мається вражіння чогось робленого. З другої сторони автор не раз тратить рівновагу, коли віддається занадто тому внутрішньому пориву, страсти, або своїм уподобанням і губить провідну нитку, а вслід за тим починає грішити браком пропорції, висуваючи побічні річі на перший план. Дефекти, як бачимо, містяться вже в самій вдачі автора, в характері його творчості.

У всякім разі маємо в особі Яцкова письменника незвичайного. Він один з тих нечисленних в нашій модерні, який „взяв вивід у храмі штуки“, підніс меч в її обороні, а разом з тим показав, що таке дійсна штука, видвигаючи її понад звичайний рівень дяківських ермолоїв! А найважніше, не зробив її нічим абстрактним, підносячи її достоїнства та обороняючи її храм од непокликаних. Помимо скомплікованої своєї фізіономії, помимо великої, правдиво європейської культури артистичної, він все таки не перестав бути мужиком у своєму досадному, ляконичному, простому способі писання, а чиста українська мова і здоровий, український елемент лучить його з тим народом, з котрого вийшов.

М. Євшан.

Що роблю я, що я дію?
Письмом дрібним листки сію,
І сльозами поливаю
І з вітрами посилаю.

Посилаю в гори сині,
Тай складаю в полонині
Вівчарикам у сопілці,
Що зганяють білі вівці.

Вівчарики в дудки грають,
Мої смутки вигравають,
Виливають сльози дрібні
З сопілочок своїх срібних.

А вітронько повіває,
Дрібні сльози розвіває
Та крутими стежечками
За білими овечками.

МАРІЯКА ПІДГІРЯНКА.

ЛІТЕРАТУРНІ ГЕРОСТРАТИ УКРАЇНСТВА.

„І ми — не ми, і я — не я,
І все те бачив, все те знаю:
Нема ні пекла, а-ні раю,
Немає й Бога, тільки я“...
.....
„Що-ж ти таке?“...

Т. Шевченко.

Завдання літературної критики та публіцистики зараз так широко поставлені життям, що справитися з ними або кому стало не можливим. Вони такі складні, як і саме життя. Вже Добролюбов в своїй статі „О литературѣ Екатерининскаго времени“, завважив: „но позвольте мнѣ болѣе уважать критика, который даетъ намъ вѣрную, полную, всестороннюю оцѣнку писателя или произведения, который приноситъ новое слово въ наукѣ или искусствѣ, который *распространяетъ въ общество свѣтлый взглядъ, истинныя, благородныя убѣжденія*“ (підкреслення наше). Далі він пише, що таким критиком „мнѣ будетъ открытъ характеръ писателя, я буду ясно и вѣрно понимать лучшія его произведения, горячо сочувствовать всему прекрасному, что въ нихъ заключается... *И домо будетъ въ общество отзываться звучный, ясный голосъ этого критика, должно будетъ чувствовать народъ благотворное вліяніе его убѣжденій, его горячей, смѣлой, душевной проповѣди*“ (підкреслення наше). Ці думки Добролюбов розвинув у дальніших своїх творах. По Добролюбову літературний критик повинен бути разом і публіцистом; роля критика — громадська й творча. З того часу оці вимоги стали ще більшими. Щоб задовольнити їм, сучасний критик-публіцист повинен мати добру загальну освіту й велику начитаність, широко розуміти справи, про які пише, і їх вагу, бути з певним світоглядом, з сталими державними, національними, громадськими, літературними та етичними переконаннями, з гуманним поглядом на життя, на людей і на відносини між ними; він повинен мати добрий літературний смак, проникливість та прозорливість, бути психологом, людиною ідейною, прогресивною, безсторонньою, доброзичливою, соціально вихованою; він повинен мати творчу ініціативу, знання і благородство душі; він повинен бути добросовісним, шанувати людську гідність, розбирати, де люде слабі й потребують поради та піддержки, і в кожній людині бачити й поважати найперше всього людину. Для критика обовязкові благородство переконанів, творча ініціатива й світлі погляди на життя, на людей і на відносини. Гуманність у його завше повинна стояти на першій місці, бо все, що гуманне, те завше буде й поступовим, прогресивним.

Такий критик чи публіцист своєю літературною працею безперечно стане суспільству в великій пригоді, про яку так виразно висловився Добролюбов. Він своєю творчою працею служитиме життю, бо буде добрим порадиником і вчителем; він виховуватиме суспільство для прогресу і, як влучно висловився Щедрін, виготовлятиме певний „ґрунт будучини“. Такий критик не гнітиме творчості, а допомогатиме їй стати кращою, вищою, дужчою й виразнішою. Він не розбиватиме культурних сил суспільства, а допоможе їм зрости, зміцніти й згуртуватися. Він не знесилить суспільства, а зміцнить його своєю творчістю, ідейністю, ініціативою та доброю порадою. Критик і публіцист — це літературні й громадські лікарі, санітари й навчителі. Їх завданням повинно бути зміцнення, а не підточування живих культурних сил суспільства. Не маючи більшості вказаних здібностей, критик-публіцист не буде ні критиком, ні публіцистом, а хіба тільки літературним Геростратом. Од таких „критиків“ особливо багато терплять молоді письменники, які ще тільки-що наслідилися виступити на літературну арену і ще не вбралися в силу, то-б то ті саме, до яких треба ставитися найбільш обережно, любовно, коректно, доброзичливо, з бажанням їм зросту, розвитку й успіху. Цим саме письменникам найпотрібніші справедливий, хоч і суворий, суд і добрі поради.

З великим жалем та болем мусимо признати, що велика більшість українських критиків-публіцистів не задовольняє вказаним вимогам і належить до літературних Геростратів. Свою справу вони так упростили, що їм не треба знати навіть змісту творів, а дай обгортку книжки, оглав, ім'я автора, два чи три вирази з книжки — і цього навіть забагато, а не тільки доволі для „критики“. В літературі вони поведуться, як герої Островського в житті: „Расшибу! Хачу съ кашей ѓмъ, хачу съ масломъ пахтаю!“ Все завдання „критики“ здебільшого у них зводиться тільки на це. Вони роблять те, на що, властиво кажучи, не треба не тільки вказаних здібностей критика, а не треба мати навіть духової культурності. Вони ні трохи не одскачили од тих людей, які все гонять, висміюють та забруднюють і яких в суспільстві не долюблюють і кличуть на обивательській мові „критиками“. Позаяк „добра слава лежить, а лиха біжить“, то ці „критики“ розносять, особливо про молодих або чимсь їм негодних письменників (а разом і про українство) таку лиху славу межи своїми й чужими людьми, що не встигне ще талант гаразд і виявити себе, а не то що розвинути чи дозріти, як автора вже скрізь висміяно, огужено, затюкано, знищено, обкидано болотом. Друкувати твори такого письменника в якимсь виданні становиться не безпечним для самого видання, бо не купуватимуть, не читатимуть і притулять все росплескане про скромного автора до самого видання. Літературні діячі в такій „критиці“ не тільки

не знаходять собі добрих вказівок, широї поради і підвиснення духу та творчих здібностей, а, навпаки, зневірюються в своїх силах, занепадають духом, не знаходять потрібних їм співчуття й громадської підтримки. Сумніви ж у собі підточують силу, виникає вагання, творчість од того занепадає, а то і вмирає, не встигнувши розвинути через брак до того умов. Все оце розбиває й руйнує сили; суспільство од того безлюдніє, українство знесилюється... Хіба-ж це не праця Геростратів! Хіба-ж такі „критики„ мало напсували крові Пушкіну, Гоголю, Байрону, Шевченкові, Франкові і т. и., мало гальмують працю, і хіба-ж такі „критики“ не прислужилися дочасній, загибелі навіть дуже талановитих письменників і не нашкодили суспільству й людськості великими втратами! Час-би вже чомусь і навчитися з цієї давньої болячки людської культури.

В чистій публіцистиці справа стоїть не краще. У нас розвелось багато таких „публицистів“ та „передовиків“, що пишуть про все, чого й не знають, і не тямлять. Вони надають справам тендеційно узьке освітлення, переломлюють їх через маленькі та дрібні, але-ж улюблені призми, заплутують та затемнюють все, за що не візьмуться, хоч і удають з себе великих знавців, гублять своїх, розбивають громадські сили, сварять суголосні елементи, осоружують людей навіть таких, що співчують і могли-б стати в пригоді й допомозі, а разом з тим, чи навмисне, чи через свою темноту або неохайність, мовчать про багатьох ворогів та злобителів українського народу і дають їм змогу користуватися знесиленням для зросту своїх сил на боротьбу з українством. Ці „публицисти“, не уявляючи з себе нічого оригінального й самостійного, завше йдуть за кимсь голоснішим. Модні ідеї для них мають надзвичайну силу і вони хапаються за них, не розбіраючи, чи ті ідеї будуть прогресивними, чи реакційними. Самі не розуміють в складних справах життя, вони беруться за ролі поводитирів та провударів суспільства, заліплюють йому очі, наводять скрізь облуду, запаморочують людей і, буди самі сліпими чи засліпленими, сліплять і суспільство. Писанина цих публицистів, як влучно висловився д. Ів. Франко, нагадує „балакання сліпого про коліри“. Та ще на лихо та спокусу все оце робиться під прапором кохання до України та до її людности, во ім'я високих лозунгів, для добра! Через те, хоч і не навмисне, облуда шириться, отрута становиться ще шкодливішою і громадська справа псується та руйнується. Все оце у нас — таке велике суспільне лихо, що поминути його було-б великим гріхом. Лихо це розрослося зараз до величезної міри, час на його звернути увагу і підняти проти його як найсильнішу боротьбу — усім чисто: і літераторам, і читачам, і громадським діячам і кращим громадянам. Геростратія глибоко пішла в українське життя, витворила в нім велику

деморалізацію та розбрат, стала якоюсь пошестю, захопила широкі кола, пересварила людей і веде до того, що Українці самі себе їдять і нищать. Треба цьому як найшвидче покласти якогось кінця-краю.

На це лихо вже позаторік звернув свою увагу такий авторитетний письменник, як Ів. Франко. Він уже тоді завважив, що між иншим наша критика та публіцистика „показує якийсь дивний занепад духа, брак тверчої думки й живого запалу, брак ясних думок та навіть звичайної систематичности в думанню“ („Літ. - Наук. Вістн.“ 1907 р., кн. 6, стр. 506—512). Сконстатувавши літературний кризис і занепад за 1906—1907 р., д-р Франко між иншим про українських письменників каже так: „Де, в яким напрямі вибігли думкою понад утерті шаблони і підтопані фрази, де здобулися на сміле слово критики, на ініціативу до чогось такого, що показувало-б у них справді нове, свіже розуміння тих справ? Грішний чоловік, я читав і українську публіцистику і те, що виглядало на науку в тім початковім українськім письменстві і не бачив ніде хоч трохи якоїсь смілійшої синтези, свіжої думки, нових обсервацій, що не були б повторенням чужих спостережень, або чужих теорій. Ота шабльоновість думання, привичка до утертих формул, дрібнесенька сфера власної обсервації і якась вялість, нерухливість духа у всіх сферах нашого письменства накладає на нього тавро чогось ділетантського, непродуманого й нездібного оживити суспільність“ (стр. 507). Увага цілком справедлива і в такім сумнім стані українського письменства треба-б вітати всяке поривання вибитися на/новий шлях, хоч би те поривання було і з великими помилками, бо де немає поривання — там застій, реакція, духовий занепад, смерть, а де тільки існує поривання — там життя, бадьорий дух, ініціатива, ідея, надія, стремління до кращого й шукання кращого. Оттаке поривання і треба бачити найперше всього в виданнях „Будучність“ та „Українська Хата“, де згуртувалась молодіж. Здається, сама логіка життя вказує, що ці поривання треба зрозуміти, привітати й піддержати. Одначе, літератори тієї марки, яку так яскраво зазначив д. Ів. Франко, зараз же, під прапором „критики“, постаралися приморозити й присушити „наш первоцвіт молодий“ своєю „шабльоновістю думання“ та „дрібненькою сферою власної обсервації“, приправленими як найбільшою ворожнечою, що доходить до засліплення і переходить всякі межі літературної етики та недобррозичливости.

Особливу увагу тоді звернув Ів. Франко і на українську критику, яка з того часу ще погіршала. Він пише: „І тут бачимо (в критиці) якийсь аж дивне недбальство; поза механічні зводи фактів та цитатів ніякої власної думки, а як трапиться проба чогось ніби власної критики, то така, що хоч святих із хати виноси“. Далі Ів. Франко подає, як приклад до свого вислову, вказівку на того самого „критика“ —

д. Дорошенка, що накинувся оце недавно на „Будучність“ та „Укр. Хату“. Д. Франко пише: „Візьміть хоч би таку дрібницю: в книжці III („України“ за 1907 р.) д. Дорошенко дає огляд діяльності Наук. тов. ім. Шевченка. Нехай і так, що для річевої оцінки наукових праць Товариства д. Дорошенко не дає ані одного слова од себе, не дає нічого такого, з чого було б видно, що він справді читав ті праці і зацікавився ними або й ні; ми вже привикли до того, що наші „критики“ оцінюють їх по обложках, не заглядаючи до середини (підкреслення наше). Далі д. Франко, надавши на зразок цитату з „критики“ д. Дорошенка і підкресливши знаками запитання неграмотність його виразу, вказує на малоосвіченість „критика“, який, одначе взявся за трактування наукової розправи. Річ ішла про працю: „Дитина в звичаях і віруваннях українського народа“ (матеріал зібраний д. М. Гр—им з увагами д. З. Кузелі). Д. Франко так кінчає на адресу д. Дорошенка: „Що це матеріал фольклорний і для нього треба не медіка, а фольклориста, який би зумів вказати паралельні деталі у інших народів, і що д. Кузеля зробив це незвичайно широким використанням дотичної літератури і що се належало до наукової програми такого видання, а не жадні акушерські та медичні уваги, на такий догад критичної сили д. Дорошенка не стало“ (стр. 512). За те, додамо од себе, у д. Дорошенка знайшлося доволі сили, щоб висловити догану д. Кузелі і вказати йому на те, що він „не спеціаліст по медицині“, а через те його немедичні, а фольклорні уваги „не мають відповідної наукової вартости“! Можна було з такою-ж рацією додати ще, що д. Кузеля „не-спеціаліст“ по астрономії, по аеродинаміці і т. д. Оттак пишеться „критика“!

Безперечно, що така „критика“ здатна хіба на те, щоб наробити шкоди. Вона не виховує сил, не направляє таланту й здібностей письменника на добрий шлях, не вказує хиб, не переконує, бо не здатна на це, а за те вона тільки лається, гальмує, руйнує, ображає, нищить (про людське око) і доводить молодих письменників до роспуки. Пригадується мені такий випадок за часів мого вчення в гімназії — років з 30 тому назад, в Лубнях. „Кацапи“ будували щось і от один з них зачепив ціюсь кухарку, а та взяла та й ляснула нахабу по пиці. З того часу майстрі, коли вона йшла на базар, чи верталася (другого шляху їй не було), завше перегукувалися на всі гласи: „Вотъ ана!“ — „Вотъ ана!“ — та й годі. Погукали так днів з 5 чи що, а баба взяла та й повісилася. Перед тим жалувалася, що про неї пішла лиха слава, що їй проходу не дають, що їй не можна спокійно на улицу показатися. Он що вийшло з лихих заходів! З людьми треба поводитися обережно, гуманно, чемно, а наші „критики“ цього не визнають, чи не розуміють, і як оті майстрі, грубо топчуться собі по душі письмен-

ника чи діяча, не вважаючи ні на працю для добра України, ні на людське достоїнство, і тільки вигукуючи своє недобре: „Воть ана!“

До якої розпуки українська „критика“ довела молодих письменників, може посвідчити замітка д. Алчевської в ч. 7 „Рід. Краю“ за цей рік. Кінець замітки повен одчаю, що більшої розпуки ми не можемо собі і уявити. — „Годі! як що ми таким працівникам (попереду д. А-ка вказала одного зацькованого письменника) будемо кидати докори та обливати їх помиями, то най же згинуть усі українці „на нашій не своїй землі“, хай вічно конає в темряві залита слізьми та кровю своїх синів свята мучениця Україна“. У д-ки О. Пчілки цей кінець викликав таку увагу: „Нехай Господь боронить, щоб справдився той поклик, що ним кінчає д-ка А-ка свою замітку“. Цілком прилучаємося до цієї уваги і додаємо, що нехай краще погинуть всі ті „критики“ та „публицисти“, що засіли в теплих кутках „товстосумів“, ніж гинутиме наш первоцвіт, наші надії, наш молодий сад будучини, та сама молодіж, що працює до повного знесилення, не доїдає, не допиває, не досипає, аби здобути якусь змогу і послужити своєю працею й своїм здоров'ям українській справі.

Важкого та отрутного духу „критиків“ і їх вбивчих заходів не видержала взагалі молодіж, яка відчуває всяку кривду і шукає правди та порятунку скрізь, де до неї ставляться добре, щиро, серйозно, хоч би й строго. В суспільстві, посеред молодіжі що-далі то все більше й дужче вчуваються протести проти „критиків“. Суспільна енергія, якої й так не гурт, витрачується і завдяки „критикам“ не на те, на що її дуже й дуже потрібно. Хіба-ж це нормально!

Що до літературної молодіжі, то вона заснувавши журнал „Будучність“, в тім журналі устами багатьох авторів вилила всі свої болі й жалі на „критиків“. З тих писань ясно, як день, що „критики“ своєю кривдою, жорстокою несправедливістю та зарозумілістю довели молодіж до конечности й розпуки, наробивши їй шкоди на кожному кроці, на кожному виступі. Всяка розпука пригнічує дух, нищить творчість і доводить до того, що людина починає робити не знати що. Так і молодих письменників „критики“ довели до того, що вони перейшли поріг коректності і обізвали своїх гонителів літературними розбишаками, катами, дегенератами, запроданцями, мстивцями і т. д. Вважаємо потрібним заважити, що ці епітети й вирази, не вважаючи на всю свою дражливість і неприємність, а разом і небажаність до вжитку в літературі й полемиці, в порівнянні з словником „критиків“ ще й галантні. Де хто з молодіжі все таки ще о-стільки не згубив рівноваги й віри в перевагу добра в людині, навіть ворожій, що покликається до літературної чемности „критиків“, умовляє їх стати „совісними“, вказує їм на те, що молодіж стала „мучениками українського письменства“ і т. д.

Цікаво, як до цього поставилися „критики“. З наведених виразів ясно, що молодіж шукає собі співчуття й захисту од „критиків“; ясно, що молодіж, якій чиниться „ізбієніє“, нікому „ізбієній“ чинити не наважується й не наміряється, а тільки що робить заходи, аби оборонитися од нападу „критиків“. Так наче це розуміє й один з „критиків“ в „Раді“ д. Дорошенко, про якого так яскраво висловився д-р Ів. Франко. Подавши в ч. 83 та 84 „Раді“ цитати, д. Дорошенко зробив од себе увагу, що молоді автори „заздалегідь броніруються і захищаються од критики, немов збираються пробігти під перехрестним огнем ворожих куль“. Це він пише про „Будучність“, влучно сам прирівнюючи „критику“ до вбивчих куль. Для всякого ясно, що нападають „критики“, та ще й з кулями (культурне знаряддя!), а молодіж шукає захисту. Через те оборонитися од напасти та „страхуватися“ коли й треба кому, то у всякім разі не „критикам“ од молодіжі, а молодіжі од „критиків“. Одначе у д. Дорошенка, очевидно, инша логіка, не як у всіх людей, а як у „критика“, бо він пише так: „Одним словом, перше ніж зважитись критикувати „Будучність“, треба набратись не аби якої відваги і на всякий випадок застрахувати своє життя (!) в найсоліднішій конторі забезпечень!“ — „Страхуватися“ од своїх жертв, які мають ще віру покликатися до совісті „критиків“ — це щось надзвичайне! Чи це може доказ логіки?! Чи може вища міра глузу над своєю жертвою, а разом над людським розумом і достоїнством?! Чи, в найменшій мірі, це повне неповажання читачів „Раді“, яких редакція угощає такими статтями наче за якусь провину, чи може те ж на глум? Чи це вважати, може за свідоцтво моральної чулості? Це-ж цинізм! Це-ж знущання над розумом, над логікою, над живою душею людини!

Ось ще зразочок. Д. Дорошенко подав в „Раді“ (ч. 83, 84) таку цитату з статі д. М. Бутенка, з „Будучности“: Цькування літературної молоді доходить до того, що „хазяїни газет і журналів що-дня не можуть змовчати, щоб когось не розп'ясти. Лише свої прихвостні користуються пошаною і славою... Наші „батьки“ виставили свої шибениці на усіх фронтах життя і ловлять кожного молодого письменника, який хоч трохи силкується вкласти свого розуму і серця в свій твір, оддають його в руки якого небудь критика дегенерата, що виконує при часописі роль ката, і цей вже розправляється з молодим сміливим новатором, або просто самостійним добродієм“. Оцю цитату д. Дорошенко зве „на стілько-ж безглуздою, як і безграмотною тірадою“. Завважимо, що д. Дорошенко стулив її з двох уривків, а подав як одноцільне. Доводячи цитатою чіюсь безглуздість та безграмотність, так робити не годиться. Навиривавши клаптиків, поробивши спустів та склепавши з того щось одно — ціле, можна і з найрозумнішого зробити і безглузде і безграмотне. Через те так цитувати для вкзаниха

цілей не дозволяє не тільки логика, а й найелементарніша літературна етіка, якої всякий письменник повинен додержуватися абсолютно. Ми сказали-б, що стаття д. Бутенка написана з болю, страстно, палко, через край гостро, навіть пристрасно, але-ж ні „безграмотною“, ні „безглуздою“ її назвати ніяк не можна. Д. Дорошенко має вже таку звичку, що розкидає скрізь оці дві догани, наче од того його власна „критика“ може виглянути розумнішою й грамотнішою, або-ж тим він зможе одкинути геть увагу д. Франка. На закид д. Дорошенка можна було б зауважити, що про глузд найперше всього свідчить логика. Де мало логіки, там і глузду мало. Як би д. Дорошенко показав, що в писанні д. Бутенка немає логіки, або що у д. Бутенка логіка шкутильгає, як це ми зробили вище з писанням д. Дорошенка про страховку од молодіжці, то й видно було-б, чи з глуздом, чи без глузду писав автор свої речі. Взагалі чіплятися до дрібязків нема чого і цікавіше було б бачити й знати, чи до ладу, чи не до ладу написана річ і чого бракує в ній. А щоб міряти у другого його глузд, для того найперше всього самому треба мати більший глузд, ніж той, який міряти взявся. Та й на що становитися в літературі на той невдячний ґрунт, який має особливий, дражливий та лайливий, а не громадський характер, і взагалі не до речі. Завважимо, що й про грамотність д. Дорошенка, підкреслену д. Франком знаком запитання, на підставі окремих місць його писання, як він це в ролі „критика“ робить з молодими письменниками, можна закинути і йому не трохи. Ось напр., в ч. 83 „Ради“ д. Дорошенко пише: „Нариси М. Яцкова — одного з виразніших представників українського модернізму“. Тут стоїть точка. Далі річ інша. Присудку (сказуемого) немає. Висновок побудовано неграмотно. Але-ж, може то помилка друкарська і на що цим закидати авторів! Треба розглядати твір в його цілості. Але-ж ось д. Дорошенко там же пише: „...Чи це матеріал для складу в безоднях Лети, над яким зостається перейти до чергових справ дня“... Тут уже не друкарська, а очевидно авторська справа „критика“. Над чим це „над яким“ — чи над матеріалом, чи над складом? Та й як це „над яким... перейти до чергових справ дня“? Тут і неграмотно і змісту немає. От і виходить, що „врачу, исцѣлися самъ“ і що Франків знак запитання стоїть твердо. Д. Дорошенко, ганивши „Будучність“ та „Укр. Хату“ і не помітив того, що своєю статтею він найяскравіше посвідчив за правдивість поданої й огуженої ним же цитати з статі д. Бутенка. Це називається „прислужився!“ Так не годиться.

У таких „критиків“ балаканина ллється без кінця — краю, наче їх напала та хвороба, яку філософ Сковорода назвав „умственною дізентерією“. Ці „критики“ і справді наче хочуть довести, що язик без кісток, а душа буває й без совісти. Роля невдячна у всякім разі і од

таких „критиків“ треба щось робити. Пошкодуйте та пошануйте, панове „критики“, й читача, який через те, що української преси в Росії мало, немає з чого вибрати і мусить читати вашу лайку під літературним личкуванням, а передплатою нести жертву патріотизмові, а разом і вам за те, що на базарі можна почути дурно, коли хто цього схотів би. Та й що спільного має така „критика“ з літературою й критикою! Пошкодуйте й пресу і не робіть з неї щось далеке-далеке од її святих завданнів! ✕

На російській Україні ми зараз маємо єдину українську щоденну часопись „Раду“. Уже через це одно вона повинна б бути всеукраїнською. Одначе цю часопись фактично, через наші тяжкі обставини українського життя, захопила в свої руки невеличка купка людей, яка тісно згуртувалася і вживає всіх заходів, аби читачі знали й чули тільки її голос. Старіші Українці, окрім видавця, стоять од цієї справи осторонь. Їх або одсунуто геть, або одтручено. Молодіж, яку „критики“ тільки гонять на всі заставки, теж мусить стояти збоку. Російська Україна таким чином не має своєї часописі, бо „Рада“ часопись гуртка. Уже через це одно, минаючи талановитість і яскравість співробітників, сила українських пекучих справ обговорюється однобоко, а то й зовсім обминається, замовчується. В пресі таким чином витворилась якась монополія на ідеї, на переконання, на український патріотизм, на розуміння українських справ і інтересів, а разом і на обговорювання та вирішення цих справ. Нема й що казати про те, як це шкодить українству і народним інтересам. Було-б ще пів лиха, коли-б справді той гурт складався з таких людей, які мали-б силу понести ту вагу, що взяли на свої плечі. А то маючи в своїх руках пресу, цей гурт наче боїться всього незалежного, що має свій погляд на речі, своє переконання, що инакше думає й вірує. Він наче стережеться, щоб не знайшлися більш дотепні люде, і наче пильнує, як би ті люде не забрали трибуну до своїх рук. Разом з тим він неначе боїться, щоб до його не встряли працівники з своєю ініціативою, з смілою думкою, з яскравим духовним обличчям, з незалежними переконаннями, самостійні. Уже через це саме треба радуватися всякій новій часописі, яка-б тільки провадила позитивну роботу. Це потрібно не тільки для молодіжі. Ми знаємо багато діячів, які десятки років працювали й писали на користь української ідеї, а зараз їх нема на українській обрії, бо зараз їм нема де подати свій голос. Молодіж заснувала для себе „Будучність“ та „Українську Хату“. Слід було-б давно це саме зробити й старим українцям. Завважимо, що в молодіжі з „Будучини“ та „Української Хати“ стане стільки поважання й толеранції до чужих переконаннів, що й старіші українці можуть пристати до цих видань. Так і зробив уже де хто з них.

І от „Рада“ привітала нові видання так, як можуть вітати, взагалі, „критики“ тієї масти, яких так яскраво схарактеризував д. Ів. Франко. Особливо характерним повинно вважати напад на „Укр. Хату“, коли тільки що вийшло *перше* тоненьке число і часопись не мала ще змоги уже через це одно показати себе з усіх боків. Стався цей напад з тої причини, що в „Раді“ саме засіли ті „критики“ та „публицисти“, про яких писав д. Ів. Франко, а почасти і те, що як таки смів появитися на світ Божий новий український орган, не спитавшись у „радян“ (претензія просто кумедна). Ці критики й публицисти на все об'явили свою монополію, починаючи з ідей і кінчаючи переконаннями та правом на пресу. Через це саме вони громадські справи ставлять на особистий ґрунт і вчинили хрестовий похід проти всіх, хто не їх віри і не їх парахвії. Вони наскрізь пройняті нетерпимістю до чужої праці й чужих переконань чи поглядів, сіють розбрат та ворожнечу й розбивають українські культурні сили суспільства. Оборонятися од них довго не було де, і „критики“ зоставалися на шкоду українській справі без „сдачі“, аж поки не появилися витворені молодіжю нові органи. Уже це одно треба вважати за велику услугу українській справі з боку молодіжі. Коли іноді „Рада“ й дає місце для статі „чужої“ людини, то хіба для того, аби потім підняти на глум і на цім кінчити справу. Таким чином, як вказав д. Бутенко в своїй статі, яка так здорово роздратовала д. Дорошенка, напади робилися на людей, які фактично „позбавлені можливости відповідати в газеті“. Як такі напади кваліфікуються з етичного боку — про це нема що казати — доволі вказати. Ми могли-б ствердити таке поведіння „Ради“ силою фактів. Вкажемо, напр., хоч би на справи з д. Міхновським, з „Рід. Кр.“, з д. Немо, з XIV археолог. з'їздом в Чернигові і т. д. Супротивники бойкоту з'їзду, а за бойкот стояла „Рада“, не мали змоги подати в цій справі свій голос. Коли в „Раді“ з приводу з'їзду надруковано було нісенітниця та вигадки і огужено людей незалежної думки, несуголосних з бойкотовцями, то цим людям з „Ради“ просто дали знати, щоб вони й нерипалися з своїми поясненнями та обороною.

Через усе це й читачі „Ради“ були позбавлені можливости навіть знати те, про що читалося й що робилося на з'їзді, хоч $\frac{3}{4}$ докладів були присвячені Україні! Одеські Українці довідалися про це хоч з докладів, читаних просвітянами в „Просвіті“ та в „історико-фільол. общ.“ при університеті, а інші? Так в „Раді“ розуміють громадські обовязки перед українським суспільством і українські інтереси!

Здається, Мазаріні казав: „дайте мені одно слово і я доведу до шибениці“. Ось чого може коштувати людині одно слово. „Критики“ звичайно чіпляються до слова, кидають свою жертву на літературні диби і, минаючи всякі церемонії й етіку, тягнуть потім людину на

літературну шибеницю. Коли передові статті вважати редакційними, то кепсько поводитися з чужим словом та думками найперше всього редакція „Ради“. Їй і давати слова не треба — вона його сама вигада, втулить в чужі уста негодного письменника і на цім фундаменті будується „критика“.

Торік в ч. 40—43 „Рід. Краю“ надруковано було розправу д. Ф. Немо: „Чим нам користні жиди“. Ми не будемо розбірати самої статі, бо в наше завдання тільки входить показати, як розібрала її „Рада“, а завважимо лиш, що в питанні про жидів на Україні ми цілком поділяємо погляд проф. Драгоманова, ставлячи порішення справи ще ширше, відповідно ширшим вимогам сучасного життя. Справа це безперечно серйозна і вимагає солідного знання й розміркування. Статя д. Немо наробила великого галасу в суспільстві і в пресі. Уже через це одно поминути її ніяк не можна було, але-ж і обговорити треба було серйозно й ґрунтовно, особливо не згожуючись з д. Немо. Того вимагала серйозність питання. Одначе „Рада“, надававши читачам обіцянок подати докладну оцінку статі д. Немо, так і не зібралась, а краще просто і не змогла розібрати й розбити аргументацію д. Немо, хоч їй в повній допомозі до цього стали б твори проф. Драгоманова. За те „Рада“ в ч. 293 розперезалася такою передовицею, що яскравішого матеріалу для характеристики літературного й морального її обличчя більше нема чого й шукати. Тут є все: і догана, і лайка, і перекручування чужих слів, і фальсифікація, і вставка своїх слів в чужі речі — нема тільки правди, серйозності та розміркування справи. Так і пригадуються слова д. Ів. Франка в аналогічній справі (з д. Кузелею), коли він про д. Дорошенка висловився, що у його не стало критичної сили. І тут сили вистачило тільки на догану, лайку, перекручування, фальсифікацію і т. д. Чи це-ж гаразд?

Друкуючи статтю „Чим нам користні жиди?“, редакція „Рід. Краю“ додала од себе примітку, що д. Немо бере справу з чисто практичного погляду: „боротьби за життя в своєму краю. Питання це таке широке, що може бути вирішене лише всестороннім розглядом справи“. Ясно, що тут річ іде про питання „боротьби за життя в своєму краю“. Оцю цитату „Рада“ переробила по своєму і подала в такім вигляді: „Єврейське питання таке широке, що може... і т. д. В цитаті „Рада“ викинула слово „це“ і вставила слово „Єврейське“, чим перекрутила зміст і прикинула свою вигадку „Рід. Краю“, підмінивши „питання боротьби за життя в своєму краю“ на „єврейське питання“.

Завважимо, що в „Рід. Кр.“ д. Немо мав річ не про євреїв, а про Жидів, не про той панський та русифікаторський клас жидівської нації, що зветься на українській мові „єврейським“, а про націю, яку український народ на своїй мові спокон-віку зве Жидами — то-б-то так,

як звать Німці, Поляки, Французи, Румини і т. д. Жид по українські це не те, що „жид“ по російські. Наймення в „Раді“ всіх Жидів Євреями — це надзвичайно характерний факт для „самостійного українського демократичного органу“, який в угоду русифікаторам, буржуазії та українофобам іудейської віри, пожертвував народньою мовою і став вживати чуже для українського народу і образливе для селянства як соціального стану, назвисько Єврей (яким народ *лається*), аби догодити русифікованим елементам, що цього не розуміють!

В руській мові слово „рожа“ вживають для лайки. В українській мові „рожею“ зветься квітка і це слово вживають, як символ краси (напр., „Максим козак... як виїхав на Україну мов повная рожа“!). Чи не викинуть нам це слово, щоб не образити часом великоросів? Так таких-же слов багато і що-ж тоді станеться з українською мовою, коли ми станемо жертвувати нею, аби комусь догодити задоволенням примхи та темноти! У нас не зостанеться тоді навіть імени. В великоруській мові „Україною“ зветься окраїна Московської землі. Так це слово вживається в народній великоруській мові і в московських офіційних актах. У нас же це слово і в актах, і в піснях, і в народній мові вживається, як назвисько сторони, нашої землі, а не чиеїсь окраїни. Чи не кинути нам і цього слова? От догодили-б! Та за це ще й по головці погладили-б! Що все оце не така вже пуста справа, як може кому здатися, ось два факти. Коли святкували в Одесі роковини Т. Шевченка, то два читачі „Раді“ почали цензурувати твори Шевченка, щоб де часом хтось з декламаторів не проказав слова „жид“. Счинився великий заколот. Друга сторона доводила, що Шевченко сам за себе постоїть, що це образа для памяти поета і для українського народу і що це дурна примха русифікаторів та українофобів, бо сам Жиди кличуть себе жидами і навіть божаться цим словом. Після суперечок з двома приятелями „евреїв“, а ворогами „жидів“, таки одстояли „Лілею“ і цей вірш було прочитано без випусків. Другий випадок був у „Просвіті“ в Одесі, де один добродій вимагав, щоб не співати пісень, в яких вживається слово „жид“, або-ж викидати такі куплети. Позаяк народ сам учить, що „з пісні слов не викидають“, а скандал легко може вчинити й один суб'єкт, то мусіли де який час не співати де яких народніх пісень так само, як не співали де яких через заборону адміністрації. Оттаке то єднання! Мудрому досить!

Одначе вернімося до нашої головної справи. Набалакавши в передовиці, в ч. 293, „великих слов велику силу“, „Рада“ між иншим справедливо вказала на потребу поступовости й гуманности в односинах до Жидів, але-ж ні словечком не прокинулась про потребу того-ж самого з боку Жидів та їх прихильників в односинах до українського народу, з чого вийшло, що прогресивністю і гуманністю до українського

народу можна іноді й поступитися, коли це буде потрібним для інтересів іншого народу. І от, нічого не розваживши й не поваливши, „Рада“ пише так: „Арсенал історичних і соціальних відомостей д. Немо зовсім убогий і вказувати його мізерію взяло-б занадто багацько місця“. Коли арсенал убогий, то й місця не багацько треба — сказали-б ми. Ставало-ж місця на друкування нісенітниць, а на серйозну справу і місця нема! Не вірити-ж на слово, та ще в суспільній справі, та ще часописі, яка перекручує чужі слова й думки! В результаті вийшло, що „Рада“ полемізує не фактами та знанням, а пустослов'ям та лайками з свого багатого цим добром арсеналу. Коли-б „Рада“ не напускала туману, а мала-б хист розібратися в арсеналі д. Немо, то мусіла-б своїм читачам по совісті сказати, що увесь свій арсенал д. Немо взяв од проф. Драгоманова, Грушевського, Антоновича, Костомарова, Шухевича, у Чубинського, Вл. Соловйова, Ир. Житецького („Кіев. Стар.“ 1901 р. кн. 1), з літератури декабристів, у С. Южакова („От. Зап.“ 1882 г. кн. 5, а в кн. 3 ст. „—ва“, стр. 38—54) і т. и. Далі-ж „Рада“ мусіла-б розібрати і вказати, в чім д. Немо помилився, що з того арсеналу зробив такий, а не інший висновок. Отже проф. Драгоманов, мавши такий же арсенал, зробив інший висновок, що до вирішення питання. Напевно, що проти такого „убогого“ арсеналу, проти такої „мізерії“ справитися з арсеналом лайок та пустослов'я „критиків“ чи „публицистів“ ніяк не можна. Іншого-ж арсеналу у „Ради“ не знайшлося. Одначе, все таки треба було хоч щось довести, аби протюкати автора недогодної статі. І от „Рада“ пустилася на вигадки та фальсифікати. Так, д. Немо в ч. 43 „Рід. Кр.“ пише: „Наш народ не мав та сливе й не має ні своїх панів, ні своїх міщан. Пани у нас по більшій часті Поляки або Руські, а міщане Жиди“. Це думка не нова — її висловили і Драгоманов, і Костомаров, і Антонович, і Ир. Житецький, і Шухевич і інші учені. Ми могли-б це довести вказівками й цитатами. Одну з таких цитат з Драгоманова подала й „Рада“ в ч. 254 за 1903 р. І от, аби довести мізерію та убогість цієї думки в устах д. Немо, „Рада“ цитуючи це місце статі, додала од себе після слова „народ“ слово „ніколи“ і показала, ніби д. Немо написав: „Наш народ ніколи не мав“ і т. д. Позаяк вставлене „Радою“ слово „ніколи“ міняє зміст і логично не мириться з виразом в слідуючій фразі того-ж періоду — „по більшій часті“ (коли „побільшій часті“, то вже не ніколи!), то й вийшло з волі „Ради“ будім би то д. Немо написав тут якусь неправду, нісенітницю, нелогічність!

Аби краще справитися з супротивником в „лицарській“ сутичці, „Рада“ поминула всі факти і подала од себе вислови д. Немо так: „Досить буде сказати, що д. Немо гадає... що ніби то євреї виселяються тільки до малокультурних та бідних країв, — щоб там, мовляв,

визискувати місцеву людність". Справді д. Немо пише так: „Історія жидівська свідчить, що жиди охоче переселялися до народів менш освічених, сказати-б „дурніших“ від жидів“ (ч. 43). Таким чином „Рада“ устами свого „критика“ і „публициста“ перекрутила те, що сказав д. Немо та ще й заходилася вгадувати чужі думки („мовляв“), надавши тим нелогичність і вислову д. Немо. Вона вигадала і додала од себе слово „бідних“, а з „охоче“ зробила „тільки“. Завважимо, що в думці й вислові д. Немо нема нічого оригінального. В „Кіев. Стар.“ за 1901 р., кн I, стр. 80, в статі Ир. Житецького: „Євреї в Южной Росії“, обгрунтованій історичними й статистичними даними, написано буквально ось що: „гонить же єврейство изъ Западной Европы къ намъ тепер уже не преслѣдованіе, а постепенно растуцій уровень образования и развитія населенія, при которомъ не остается мѣста для єврейства, ничего не производящего, а живущаго исключительно посредничествомъ въ торгово-финансовыхъ операціяхъ“. В оцім журналі брали активну участь і були співробітниками за часів його існування всі головні „критики“ й „публицисти“ з „Ради“, починаючи з д. Єфремова. Ми могли-б точнісінько таку характеристику навести і з Драгоманова, якого „Рада“ визнає за непохитний авторитет для себе. На що-ж про все оце забувати, коли річ заходить про д. Немо? Тут безцеремонність даводиться до краю. „Рада“, напр., накидає д. Немо, що „йому зовсім не відомо, що Євреї в Росії почали виселятися до Англії та Америки“. Але-ж в ч. 42 д. Немо пише: „Жиди давно їздили до Америки, до Канади... і т. д., та ще свідчить, що й наші люде вперше довідалися про ту сторону од жидів. Ось як пишеться „критика“ й „публицистика“ в „Раді“!

В ч. 254 „Ради“ д. Єфремов на адресу „Кієвлянина“ пише, що в нім д. Волинець подав думки Драгоманова, „цілком свідомо його перекрутивши, насмикавши окремих фраз без жадного звязку з цілим“. Це цілком справедлива увага на адресу „Кієвл.“, але-ж точнісінько так само вчинила „Рада“ з писанням д. Немо і точнісінько так само чинять „критики“ й „публицисти“ самої „Ради“ з усіма письменниками, які їм не до вподоби. В „Раді“ перекрутили й Драгоманова не згірше, ніж в „Кієвл.“.

Об'явивши арсенал д. Немо чорносотенним, убогим і мізерією, „Рада“ не виключила з цього арсеналу ні всього того, що д. Немо просто таки переписав од проф. Драгоманова, ні таких принципіальних мотивів, над якими слід було-б спинитися: „Правда вимагає, щоб народ розумний, дужчий, не гнітив народа темного, слабкого“... Невже правда „Ради“ вимагає чогось іншого? Або, далі д. Немо пише: „Не можна-ж дозволяти, щоб багатий, розумний фабрикант до схочу визискував бідного, темного робітника“ („Рід. Край“ ч. 43, стр. 7).

Чи на думку „критиків“ та „публицистів“ з „Ради“ слід дозволяти фабриканту висискування робітника? Вийшло в „Раді“, що й ці підстави для висновків мізерні, убогі й чорносотенні, а на читачів статті д. Немо ці підстави зробили таке вражіння, що робітники-пролетарії засилали до редакції „Рід. Краю“ подяку за оборону їх інтересів. Уже це одно показує, що „Рада“ не має змоги справитися з таким питанням силами своїх „критиків“ та „публицистів“, у яких арсенал справді убогий, мізерний остільки, що вони не змогли показати, в чім у д. Немо помилка, й захистити свій погляд, який вони підшивають під драгоманівщину. Як поводяться в „Раді“ з Драгомановим, про це буде річ далі, а зараз, щоб покінчити справу з д. Немо, подамо ще один цікавий факт. Проф. Драгоманова „Рада“ вважає, на словах, за непохитний авторитет для себе і часто й густо через це, замість аргументації, просто посилається на Драгоманова. Це їй ні трохи не перечить „вилаяти“ д. Немо за те саме, що він взяв од Драгоманова і хіба тільки що переказав своїми словами, але-ж не перекручуючи думки, як це водиться в звичаях „Ради“. Напр., у д. Немо написано: „Коли тільки жидам дати однакові права, то запевно вони стануть панамі нашого народу“. У проф. Драгоманов ця-ж думка те-ж висловлена так, що коли жиди будуть емансіповані од нерівноправності їх з християнами, „тогда, конечно, евреи въ западномъ краѣ стануть въ такое же преобладающее положеніе, въ какомъ онѣ находятся въ Галиціи“ („Полит. соч.", I, стр. 226—227). З цього д. Немо зробив між иншим той висновок, що через це саме треба як найшвидче взятися за розвиток народної освіти, культури і економічних сил, а рівноправіє жидам дати не зараз і *не зразу*, а помалу, щоб тим часом український народ набрався сили для боротьби, але-ж все таки дати рівноправіє впродовж невеликого, не довгого часу, бо „держати довгий час таку силу народа без прав — річ не можлива, небезпечна й шкодлива“ (ч. 43). Проф. же Драгоманов пише, що для жидівської емансіпації (завважимо, що д. Немо розглядав справу з іншої засади — з точки емансіпації українського суспільства од жидівського) треба провести три міри, вказані ним на стр. 226 (економічного, політичного, культурного і юридичного характеру). Тільки це справа така складна, що „выходъ изъ еврейскаго вопроса... возможенъ только при послѣдовательномъ проведеніи мѣръ, связываемыхъ зъ каждою стороною еврейскаго вопроса“. Котору-ж з мір треба провести негайно? Драгоманов визнає рівноправіє *найпершою* мірою, бо ця міра найбільше легка і її можна провести швидко, для чого треба тільки проведення „двухъ-трехъ законодательныхъ мѣръ“ (226). Таким чином д. Немо каже, що рівноправіє треба провести не зараз, але-ж в „недовгій часі“, Драгоманов же пише, що цю міру треба провести всю разом і негайно,

зараз же. Що-ж до того, що жиди, як дати їм зразу повне рівноправіє, запанують над українським народом (цього тільки й боїться д. Немо і цей ляк примусив його зробити з того-ж матеріалу інший висновок практичного віршення справи, ніж зробив проф. Драгоманов), то проти цих наслідків, які на думку Драгоманова, будуть ще тяжчими й гіршими для українського народу, коли запустити справу з емансипацією жидів на довший час, проф. Драгоманов каже, що треба негайно поставити ті міри, на які з голосу Драгоманова вказав д. Немо і на які з того-ж голосу вказала й „Рада“ в ч. 254, для того, „щоб витворити відпорну силу серед самого-ж народу“. Запускати справу з наданням рівноправія ніяк не можна, як справедливо пише проф. Драгоманов, бо коли „тогда будетъ еще труднѣе, чѣмъ теперь противодѣйствовать еврейскому паразитству въ Юго-Западной Россіи“, то в тім уже „сильно будутъ виноваты тѣ малодогадливые друзья рабочихъ христіанскихъ массъ въ томъ краѣ, которые опасались еврейской емансипаціи и видѣли спасеніе въ палліативныхъ репресіяхъ противъ евреевъ“ (стр 227). Драгоманов свої висновки сильно аргументує. Таким чином „Рада“, подавши цитату з статі д. Немо, назвавши її „глибокодумною“ і висміявши, справді висміяла цитату з Драгоманова. А головного свого обов'язку не виконала: вона не показала читачам, в чім саме помилився д. Немо і через що, а таким чином не дала й читачам змоги самостійно розібратися в справі, щоб прийти до того чи до іншого самостійного переконання.

Вся передовиця „Ради“ з цього приводу уявляє з себе фальсіфікат, гадання в чужих думках, перекручування чужих слів і думок, підшивання й підтасовки. Недавно в „Нов. Врем.“ д. Меншиков писав, що „главная добродѣтель публициста—точность“, а далі він додав, що ще й „литературная чистоплотность и честность“. Невже „критикам“ та „публицистам“ з „Ради“ слід повчитися цих чемностей та літературної етики навіть од д. Меншикова!

Головним репрезентантом „критики“ й „публицистики“ в „Раді“ повинно вважати д. С. Єфремова, а за ним йде д. Дорошенко.

Заявивши себе драгоманівцем і не мавши сили справитися чи зрозуміти думки Драгоманова, а разом з тим бажаючи прислужитися й догодити російським „лібералам“, д. Єфремов зробив, напр., не що інше, як перекрутив думки Драгоманова на свій копил і видав свій фальсіфікат за думки Драгоманова. Безцеремонність свою в цій справі від довів до того, що сфальсіфікував основні тези проф. Драгоманова в своїй статі: „Драгоманов і єврейська справа“, надрукованій в „Раді“, ч. 254 і слід. Подамо текст для порівняння паралельно і завважимо, що д. Єфремов, щоб дати більшу віру своєму фальсіфікату, вказав сторінки, звідки взяв у Драгоманова тези.

Тези такі:

Стоїть у Драгоманова.

а) євреї представляють тамъ элементъ, не производящій цѣнностей; болѣе или менѣе всѣ они можуть быть подведені подъ категорію купцовъ; („Полит. Соч.“, I, стр. 223).

Д. Єфремов од себе вставив слово „здебільшого“, викинув точку з запятою, самовільно вставив „бо“ і цілком переробив те, що стояло після точки з запятою. Зміст тези в переробці д. Єфремова зовсім не той, що у проф. Драгоманова.

Стоїть у Драгоманова.

с) Эти купцы выдѣляются изъ массы, какъ болѣе обособленныя и болѣе солидарныя корпорація, благодаря тому, что они вмѣстѣ и сословіе, и нація, и вѣроисповѣданное общество, по-чому относительно евреевъ мы замѣчаемъ то явленіе, что чѣмъ гдѣ ихъ болѣе, тѣмъ дороже обходится та услуга, которую они производятъ, какъ купцы и посредники; это явленіе противно закону конкуренціи, но объясняется тѣмъ, что принужденные охранять свое существованіе тѣмъ больше, чѣмъ ихъ больше, они тѣмъ крѣпче держатся другъ за друга и производятъ стачку; (стр. 223).

Свою тезу проф. Драгоманов у примітці підкрепля фактичними даними. Перекручування тези Драгоманова д. Єфремовим ясне з порівняння текстів і думок, висловлених в тих текстах.

Стоїть у Драгоманова.

е) євреї, нарешті, представляють класъ людей, ісповѣдующихъ релігію, которая, по старымъ понятіямъ объ отношеніи церкви и государства, считалась и считается низшею, едва терпимою, чѣмъ и объясняются первоначальныя ограниченія ихъ гражданскихъ правъ (стр. 223—224).

Робить перекручування д. Єфремов слов і думок Драгоманова скрізь, де тільки йому це потрібно. Через те, де у Драгоманова стоїть „всѣ євреї“, або „болѣе или менѣе всѣ они“, там д. Єфремов переробив на „великою мірою“, „якоїсь частки Євреїв“, „здебільшого“ і т. д. через що сам з собою становиться в суперечку, бо у його виходить

Подано у Єфремова.

а) євреї тут здебільшого элемент, що не витворює вартостів, бо належить до категорії крамарів; („Рада“, ч. 254).

Подано у Єфремова.

с) Євреї — крамарі звязані ще в солідарну корпорацію і через те їм легше боронитися з сторонньою конкуренцією, і запобігати конкуренції серед самої корпорації; („Рада“, ч. 254).

Подано у Єфремова.

е) нарешті, з євреїв ще й релігійна група, що терпить усякі обмеження од держави („Рада“, ч. 254).

раз „всі“, вдруге „якась частина“ (то б то незначна), втретє „великою мірою“, вчетверте „здебільшого“. І вступі не влучиш. За те, аби знов догодити „лібералам“, д. Єфремов геть чисто повикидав багато серйозних стверженнів проф. Драгоманова, хоч узаявся викласти не щось инше, як *самі думки* проф. Драгоманова. Так, напр., проф. Драгоманов писав: „Справедливо говоря, что евреи представляют въ краѣ элементъ, эксплуатирующій трудъ крестьянина, и не менѣе справедливо отвѣчая евреямъ — публицистамъ, что всѣ невыгодныя стороны еврейскаго вопроса не устраняются одной „емансипаціей евреевъ“ (мы прибавимъ, каже Драгоманов, особливо такую, о какой у насъ только и говорятъ, т. е. только уравниемъ въ правахъ съ христіанами), г. Чубинскій, однако-ж, говоритъ:“ — далі наводяться тези Чубінського (стр. 221—222).

Або-ж: „Защитники еврейской емансипации, напрімѣръ, готовы совершенно отрицать тѣ стороны вопроса, которыя мы отмѣтили буквами а, в, с, d (де що ми подали вище, щоби показати, як д. Єфремов перекутив тези, мабуть з тих же мотивів, як і ті, хто цілком негує їх). Наша такъ называемая „либеральная еврейская пресса“, органы „образованныхъ евреевъ“, „професоровъ“, представляетъ въ этомъ отношеніи весьма любопытное явленіе: она только и говоритъ о притѣсненіяхъ евреевъ со стороны христіанъ и вовсе не примѣняетъ критики къ своимъ“... (стр. 224). А далі пише: „Такимъ образомъ, эта, якобы прогрессивная, еврейская партія не представляетъ собою ничего прогрессивнаго, критическаго, ни съ общей, ни съ частной еврейской точки зрѣнія: у ней не видно пониманія интересовъ массы ни христіанской, ни еврейской, а потому она не можетъ указать вѣрныхъ средствъ для рѣшенія еврейскаго вопроса“ (стр. 225). Оце все д. Єфремов потаїв од читача, переказуючи думки проф. Драгоманова, бо надав тим думкамъ свою фальсіфікацію, аби самому йти і читача повести по вказівках „прогресивной еврейской партіи“, яку проф. Драгоманов так суворо осудив.

Ось як шануються „позиції“ проф. Драгоманова, хоч і пишеться, що питання рѣшається, „стаючи на позиції, занятій ще Драгомановим“ („Рада“ ч. 295). Ось до чого доводить брак власної думки, боячись смілого переконання й самостійної ідеї і бажання прислужитися. Тут не допоможе й прапор демократизму, скільки ним не закривайся, бо з фальші та облуди і вийде тільки фальш та облуда. Д. Єфремов в питанні про жидів проти „безбачного фобства“ і „солоденького фільства“ (ч. 279). Можна подумати, що він за „бачне фобство“ або „гіркеньке фільство“. Д. Єфремов не розуміє ні „фобства“, ні „фільства“, ваги того й другого, шкоди для суспільства од того й од другого, хоч і читав проф. Драгоманова. „Безбачним“ може бути однаково, як „фобство“

так і „фільство“, і „фобство“ ніяк не може бути „солоденьким“, через те й антитези д. Єфремова не до речі. Суть в тім, що „фобство“ й „фільство“ свідчить про пристрасть на один бік, чи проти одного боку. А де пристрасть (як це видно і з писання д. Єфремова в цій справі на бік „солоденького“), там не одмінно буде однокісність погляду, засліплення од пристрасті, а де засліплення — там блукання і тут годі шукати правди й правдивого, безстороннього одношення до предмету, хоч би сим предметом були навіть живі люде, нації і їх життя й доля. „Фобство“ й „фільство“ завше когось з людей кривдять. Треба бути не юдофобом і юдофілом, а „людофілом“, щоб не стати, як од юдофобства, так і од юдофільства людоненависником і щоб мати змогу й світле око розглядати людське життя з прізєю високо гуманних і етичних вимог прінципу рівного достоїнства людей. Без цього не можна бути справедливим.

Демократичність поглядів д. Єфремова можна б ілюструвати ще силою прикладів. Ось, напр., він глузує з підпису „М. Міщанин“ і пише: „..якийсь М. Міщанин... надрукував -статю... що своїм змістом цілком відповідає виразному прізвіщу автора“, а далі йде така характеристика того, що належить до міщан: „базарна плетка, яка не спляється перед безсоромним залізанням з брудними чобітьми в чужу душу і таким у ній хазяйнуванням, що просто гидко робиться“. Убогість думки „критики“ тут маскується високомірством, фразами й гучними словами. Але-ж, бачите, д. міщане, як на вас дивиться „демократ“ Єфремов і що уявляє собою в його „демократичних“ очах зміст вашої душі! Але-ж, то все пустозвін. Є демократизм і „демократизм“. Там-же (ч. 279 „Ради“) д. Єфремов признає себе лакеєм ідеї. Маєте нагоду бачити, що то за демократизм лакейський — та й годі, от і все

Яскравий факт, до чого може привести играшка словами, якої ми не дозволили-б собі допустити, коли-б не треба було цим показати „критикам“ недоладність їх полемичних прийомів, заснованих між інших і на причіпках до слів.

Нарешті ще зразочок „критичних“ прийомів д. Єфремова. В ч. 105 „Ради“ він, слідком за д. Дорошенком, зробив наскок на „Укр. Хату“, властиво на д. Сріблянського. З цього наскоку видно, що д. Єфремов не розуміє ідеї „офіційної народности“ і не визнає її еволюції в залежности од часу і обставин, а про те трактує про неї. В цім наскоці він ужив шабляновий прийом „критиків“ — обвинувачує д. Сріблянського в тім, що цей ніби „уміє в серцях читати“, і разом підтасував посилки на місця статі, то-б то цитати, і перекутив провідну думку. Зробивши все оце, він пише, що д. Сріблянський виявив „такий гармидер у власній голові, до якого вже й паралелі не підбереш“... Оце так „критика“! Зразок того, що не коректність, дикість та лайка й

справді, як писав і д. Бутенко, головний арсенал „критиків“ з „Ради“. А що читання в серцях та вгадування чужих думок те-ж звичайний прийом „критиків“, то це ствердив своєю особою сам д. Єфремов, написавши про д. Сріблянського: „бо навіть про Драгоманова, здається, він не чув“... (ч. 105). От д. Єфремов то не тільки чув про Драгоманова, а й переробив на свій копил, там одрізавши, там полатавши, там підшивши, а там і перекроївши по своєму. Закінчимо справу з д. Єфремовим його-ж словами, повернувши їх на його-ж адресу, на що маємо право хоч би на підставі наведених фактів, „Але коли з такою зброєю виступає чоловік до поважної полеміки, то просто сором робиться за українську пресу“ (ч. 105). От добре-б було-б, коли-б той сором прокинувся у д. Єфремова за його писання — напевне, він тоді дав би українському суспільству щось справді добре.

А поки що ми по довгу совіти мусимо завважити, що стаття д. Сріблянського написана ґрунтовно й добре о стільки, що гаразд було-б і д. Єфремову повчитися так писати, щоб не уявляти з себе, як зараз, якогось „гармидерного“ критика й публіциста з арсеналом фраз, дзвінких слів, усяких вигадок та фальсифікатів, з читанням в чужих думках, перекручуванням чужих висловів і думок, з причіпками до слів, нетерпимістю й неповажанням до чужих переконань, топтанням по чужій душі, зарозумілістю і т. д. Так, як мнякенько висловлюються українці, серйозному літераторові „не годиться“. — От такої „критики“ в суспільстві не поширяться „свѣтлый взглядъ, истинныя, благородныя убѣждения“, а піде тільки чад.

За більшим скачуть і менші, як д. Дорошенко, почасти д. Василько і т. д. Добре схарактеризував їх уже Ів. Франко, але-ж ми мусимо спинитися на д. Дорошенкові з його вихваткою проти „Будучини“ й „Української Хати“, яким „Рада“ устами своїх „критиків“ хоче нашкодити, яко мога. Про бажання нашкодити ми кажемо через те, що не можемо уявити собі нормальних людей, вчинки яких не мали б своєї цілі. А ціль тут видна по заходах і напрямку висловлених думок та бажаннів. Цікаво те, як ця шкода робиться, щò для того вживається. Де що про це ми вже подали в початку статі, як казали про д. Дорошенка.

Взявшись за „критичний“, розгляд „Будучности“ та „Української Хати“, д. Дорошенко в ч. 83—84 „Ради“ мішає обидва журнали до купи, не вважаючи на те, що кожен з них має свого редактора, свого видавця і свою фізіономію, а разом і на те, що „Укр. Хата“ тільки що народилася першою тоненькою книжечкою. Що в часописах є спільні співробітники, то це не аргумент для того, щоб не одрізняти різних фізіономій журналів — де хто з тих літераторів співробітничав в „Рід. Кр.“, і в „Раді“, і в „Літ.-Наук. Віст.“. Коли це змішування

зроблено не навмисне з лихим наміром (для доброго немає фактів), то мусимо завважити, що д. Дорошенко, взявшись „критику“ писати, не вмів навіть одріжнати одну літературну фізіономію од другої — дефект не малий! Д. Дорошенко починає з привітання обох журналів, появлення їх він вважає за „з'явище безперечно само по собі дуже відрадне“, мотивує це цитатою з Пушкіна і закінчає: „ще з більшою радістю повинні ми вітати збільшення невеличкої громади наших періодичних видань двома новими членами“. Тут ми завважимо, що літературному українському критикові годилось би краще вивчитись українській мові, на чистоту якої в творах він повинен звертати увагу. Д. Дорошенко думає російською мовою і пише, перекладаючи на українську слово за словом, цілком ігноруючи дух і характер української мови. Щоб переконатися в тім, раджу розглянути в ч. 83 вказане довге привітання з першого стовбця, хоч од слов „Появлення двох“ — воно читається в ряд російськими словами, навіть перестроювати нічого не треба. Після такого „зздравного“ привітання всякий читач з нормальним думанням повинен сподіватися, що „критик“ подасть зміст творів, вкаже їх достоїнства й хиби, покаже, чого бракує новонародженим журналам, дасть добрі поради, як і в чім покращати, і вкаже певний шлях для зросту й розвитку. Але ж в даному разі це було б величезною помилкою. Привітання це не має ні крихти ширости. Воно та-ж облуда, як і вся довжелезна стаття д. Дорошенка. На це вказує увесь зміст статі. Це привітання не більше, як матеріал для характеристики літературного езуїтства „критика“. Почавши за здоров'я, він кінчає за упокою і одверто кипить бажанням, щоб журнали швиденько загинули, „бо це, коли не шкодливий бур'ян“, то „пустоцвіт“, „баласт на книжному ринкові“, „матеріал для складу в безоднях Лети“ і т. д. Взяли ми більш м'яккі і літературніші вирази „критика“.

Своє завдання розгляду журналів д. Дорошенко поясняє так: „Ми хочемо зараз *тільки* (підкресл. наші скрізь) познайомити своїх читачів з *фізіономією* нових журналів, показати їхній *зміст* і *провітрити*, на скільки він відповідає тим *завданням*, тій *програмі*, яку ставлять собі самі редакції“ (ч. 83). Нічого з цього д. Дорошенко не виповнив. Він не подав і змісту ні одного з творів, а тільки з де-яких насмаків фраз для цитат. Та й як можна судити про виконання програми по одній тоненькій книжечці тільки що нарощеної „Укр. Хати“! Або як це можна з двох фізіономій зробити одну! Хіба знищивши обидві фізіономії так, що ні одної і впізнати не можна. Це як раз і зробив д. Дорошенко в своїй статі своєю „критикою“. Шкода! Пройшло стільки часу і д. Дорошенко ні од Франка з вищевказаних уваг його, які для даного случаю цілком можна повторити, нічому не навчився, ні життя нічому його не навчило. Справа кепська!

Читаючи „критику“ д. Дорошенка, мусимо завважити, що він сам гаразд не знає, чого хоче і яку ціль поставив собі виконати. Наобіщавши читачам „тільки познайомити... з *фізіономією* нових журналів“, він зараз же вслід за цим пише; „нас цікавить *найбільше* питання — що дійсне *цінного й позитивного* вносять вони в наше письменство“. Це вже виходить зовсім инша ціль „критики“. Але-ж питаємо: що можна було-б сказати про „критика“, який, приміром, взявши одно число „Ради“, хоч би й з писанням д. Дорошенка, почав з цього одного числа судити, що „дійсне *цінного й позитивного*“ вносить вся „Рада“ в „наше письменство“? „Укр. Х.“ вийшло одно перше тоні сіньке число і д. Дорошенко завзявся показати, що вносить журнал „цінного й позитивного в письменстві“ і рішати всю будучність, всю долю новонародженого! Це надзвичайно характерно для „критика“ і вже це одно яскраво свідчить про ясність і серйозність його думання й писання. Инша річ, коли „критик“ має инший намір: ганьбити, лаятись, руйнувати, таврувати — це й виконував „критик“ у всій своїй довжелезній статті.

Але-ж, поставивши спочатку своїм завданням познайомити публіку з фізіономією журналів і показати їх зміст, а далі, одкинувши це і взявши показати, що *цінного й позитивного* новонароджені вносять чи внесли в літературу, д. Дорошенко нарешті каже, що він просто хоче *дознатися* про журнали, чи це не „*матеріал для складу в безоднях Лети*“ і т. д. От розберіться, чого хоче „критик“ і яку ціль поставив собі, приймаючись за статтю! Знову пригадаємо влучну вказівку д. Франка на „брак ясних думок та навіть систематичности в думаню“ таких критиків. Він сам не знає, про що, для чого й що писати, а взявся поучати письменників і читачів, уявляти суспільству одну літературну фізіономію з двох фізіономій двох різних журналів! Невдячна праця! На неї „критичної сили не стане“ і не в такого критика!

Не подавши змісту ні однісінького твору, нічого не розглянувши, а наповнивши свою статтю тільки лайками, що не мають нічого спільного з літературними завданнями, д. Дорошенко повиписував заголовки, подав инший раз дві-три цитати в перекрученому вигляді, не дав навіть знаку, по якому можна було-б судити, чи й справді він читав те, про що пише, і щедро обсадив свою статтю авторітетними та категоричними присудами, яких можна знайти скільки завгодно у всяких російських бульварних листках. „Дякуємо, д. Шаповалів, за відкриття!“ — якого цей і не робив, і не думав робити. „Все таке наївно примітивне, а разом надуте самохвальством і самозадоволене (?), такий глибоко думний і менторський тон, і така без ідейність, ординарність, трафаретність думки“, таке „убожество думки“ і т. д. До чого це односиться, з яких творів це видко — того не питаєте: д. Дорошенко не подає

змісту творів, а чом — невідомо. Може й тим, що має звичай читати тільки обгортку та оглав, як на це вже вказав д. Франко. Цікаво, що д. Дорошенко оцю тіраду взяв у д. Франка. Вона написана проти д. Дорошенка, а він по свої безцеремонности та й пустив проти „Будучности“ та „Укр. Хати“. Орігінально!

Не подавши змісту ні одного з творів, д. Дорошенко пише: „Це все поезійки, етюди, дрібні клаптики, — один луччий, другий гірший, а все разом досить сіре й одноманітне“ (ч. 83). Далі він перелічує авторів цього „сірого“ та „одноманітного“, твори яких осудив „по ноздрьовські“ і виявляється, що це співробітники „Ради“, „Рід. Кр.“, „Л. Н. Віст.“, з яких де кого там же, де д. Дорошенко вилаявся, хвалили (напр. д. М. Чернявського). Он що значить подати свої твори в журнал чимсь неприємний „критикові“, в журнал, який своїм народженням і життям комусь мулить і наче завважає!

Д. Дорошенко скрізь кидає авторам в очі їх безграмотністю, неосвіченістю, безглуздя, міркуючи запевно, що це найголовніше з завданнів критики. Як він сам пише — про це ми подали вже доволі фактів і характеристику, зроблену д. Ів. Франком. З того видно, чого стоїть „критика“ д. Дорошенка і яка їй повинна бути віра. Приймавшись за „Укр. Хату“, д. Дорошенко пише, що „цей журнал мов за (!) напасть (?) напхатий (? тоненька книжечка!) якимись недоладними і напів грамотними з літературного погляду (?) статтями, мізерною белетристикою“... і т. д. „Журнал, в якому що ні стаття, то або курйоз, або така слаба, нікчемна (літературний вираз), що соромно здавалось би на світ божий дивитись“. — Кому? Критикові, авторів, чи статті? Але-ж ми вже бачили й знаємо, що д. Дорошенко пише „грамотно“ і має „ясні думки та навіть звичайну систематичність в думаню!“

Чогось „критикам“ не дає спокою д. Сріблянський, який і справді пише добре. Коли ми порівняємо, напр., огляд літератури в ч. 2 „Ради“, зроблений д. Дорошенком, і в ч. 1 „Укр. Хати“, зроблений д. Сріблянським, то зразу стане ясно, що д. Сріблянський пише куди краще серйозніше, повніше, підставніше й глибше, ніж д. Дорошенко. Д. Сріблянський пише з огоньком і можна піти в заклад, що всякий редактор, коли-б йому дали статі названих авторів, вибрав би і надрукував би статю д. Сріблянського. І от д. Дорошенко в ролі „критика“ напустився на д. Сріблянського за його огляд літератури на 1908 р. Не подаючи змісту статті і поминувши те, як автор виконав своє завдання і в чім помилився, д. Дорошенко допустив такі прийоми „критики“, які не мають нічого спільного ні з літературою, ні з літературною етикою. Так, він обвинувачує д. Сріблянського в „безграмотности“, в тім, що цей пише „курйози“ і „умудрився тут наплести такої чудасії, що аж руками разведеш“; він чіпляється до слова, і, щоб довести свою прав-

ду, подає перекручені та змінені цитати, в яких через те і зміст змінився. Перша цитата в ч. 84 сфабрикована так: з стр. 20 „Укр. Х.“ взято цілий період, з якого першу головну частину одкинута до „що“; оце „що“ те-ж викинуто і на його місце вставлено вираз: „Київське наукове товариство“; під кінець періода „на рік“ перероблено на „в рік“. Після цих маніпуляцій д. Дорошенко вказує на курйозність писання й безграмотність автора і чіпляється неправильно до правильно вжитого д. Сріблянським слова „виробило“, перекрутивши це слово в „вироблялася“!

Далі д. Дорошенко, не зрозумівши, що д. Сріблянській не хвалить зразків „нашої літератури за останні роки“, які не дали „видатних творів“ (стр. 22), за цей останній вираз накинувся на д. Сріблянського і пише, що в „Укр. Музі“ поруч „з усяким *сміттям* (літер. вираз!) єсть і класичні зразки нашої літератури“ — так, наче б то д. Сріблянський не визнає класичних творів і десь оце негував! Це не критика, а причіпка до виразу та ще в своїй редакції,

Кажучи про огляд драматичної літератури, д. Дорошенко знов ужив своїх маніпуляцій, аби мати змогу обвинуватити д. Сріблянського в писанні „недоладностей“ і сказати про його: „Оце називається оцінка, огляд!“ Для сього д. Дорошенко зробив так: взяв з стр. 22 „Укр. Х.“ період, одкинув з його 4 строчки і виписав кінець, в якому викинув запинку і ціле слово, чим надав вислову і інший вигляд, і інший зміст. Він процитував так: „але вони не дуже обновили наш театральний репертуар, через цензурні умови та інші“, тоді як справді у д. Сріблянського стоїть так: „...через цензурні умови, та інші причини“. Наробивши сам „недоладностей“, д. „критик“ у тих недоладностях обвинувачує того, чий текст перекрутив і перекроїв на свій копил!

У д. Дорошенка це звичайна манера так поводитися з словом. Далі він знов таки виписав уже довгу цитату з статі Сріблянського („Укр. Х.“) стр. 23—24), але-ж зробив ось що: він викинув два періоди, в яких автор виклав свою головну, провідну думку, і подав те, що поясняє викинуте, наче цітоване місце і є головне; цитуючи, він цілий період, який починається з слова „Наше“, подає як уривок періоду і через те починає „Наше“ з маленького „н“, далі він викинув підкреслення д. Сріблянським слов „людей“ і „зміст“, що має велику вагу, і після таких маніпуляцій пише обвинувачування д. Сріблянському в тім, що цей ніби то напустив туману і наговорив „сім мішків гречаної вовни“!

Спинившись на статі П. Б. про „Просвіту“, д. Дорошенко цитує уривок так: „яка (молодь) виховалась під грім гармат революції 1848 р.“ і глузує, що це за молодь, коли „Просвіту“ засновано в 1868 р.! Але-ж д. Дорошенко в цитаті перекрутив „вихованої“, на „яка вихова-

лась" і не схотів чи не вмів зрозуміти тої цілком натуральної речі, що діти 1848 р. були „виховані“ під впливом руху 1848 р., а в 1863 р. стали з дітей 48 року молодью, „вихованою“, висловлюючись образно, фігурально, „під грім гармат революції 1848 року“ (стр. 42). Скалити зуби й глузувати з П. Б. тут нема чого!

Щоб показати неадаптивність вірша Ол. Коваленка, д. Дорошенка подав з того вірша 12 рядків, як цілий уривок, тоді як цей уривок він сам зліпив в одно ціле, опустивши в однім місці 2 рядки, в другім 8 і ні не вказавши сього, ні не згадавши про те! Зробивши так, д. Дорошенко пише: „Цей вірш д. Коваленко може сміливо передрукувати по всіх своїх альманахах та христоматіях“. Такі то вони „нікчемні“! Стілько в них „сміття“! Можна напевно сказати, що такого, як подав д. Дорошенко в своїй переробці, д. Коваленко не надрукує нігде, бо й справді він христоматією та альманахами доказав, що на цю працю він має дуже добрий хист, куди кращий у всякім разі ніж д. Дорошенко до писання „критики“.

Свою „критику“ д. Дорошенко закінчує цитатою з Драгоманова, якої або ні трохи не зрозумів, або-ж яку вжив цілком не до речі. Аби виправдати свою „критику“, д. Дорошенко між іншими цитує: „тільки вічних дітей треба за все гладити по головці, а дорослі мужі не повинні боятись суворої оцінки їхньої роботи“.

Це правильно, але-ж ніякого одношення до „критики“ д. Дорошенка не має, бо „критика“ його не критика. Річ іде не про те, чи гладить, чи не гладить когось по головці, а про справжню, серйозну „оцінку“. Чого треба критикові для уміння робити таку „оцінку“, про це ми казали в початку статі, як од себе, так і цитуючи Добролюбова, Щедрина і Франка. По совісти мусимо зауважити, що у д. Дорошенка немає нічого того, що треба критикові. Через це даремно він певен в тім, що йому були-б вдячні, коли-б він „погладив по головці“, похвалив. Його похвала була-б чи не гірша для авторів, ніж догана. Така вже вдача й доля літературних геростатів.

Все оце ми написали не для полемики. З ким полемізувати? З тими, що не визнають літературної етики, перекручують чужі слова, вживають фальсифікацію слов, тексту й думок, не поважають людської особи, залазять в чужу душу, щоб там набруднити і струїти її, запобігають прийомів, які суперечать вимогам чемности, літературної чистоплотности і святим завданням преси — з такими не полемізують. І ми не будемо полемізувати. Наше завдання — оборонити громадській українській інтерес. Лихо, про яке ми казали, стало в нас пошістю, руйнує українство, розбиває громадські сили, доводить літературну молодіж до роспуки, обезлюднює суспільство і знесилює українство. Час звернути на це лихо найсерйознішу увагу і боротися з ним,

щоб побороти. Критика й публіцистика повинні в суспільстві ширити „світлий взглядъ, истинныя, благородныя убѣжденія“; критика повинна давати „вѣрную, полную, всестороннюю оцѣнку писателя или произведения“, а не зводитись на лайку найвувльгарнішого характеру й змісту. З літературним геростратизмом треба боротися найенергійніше і редактори часописів та журналів мусять про це негайно подбати, шануючи читачів і дбаючи про добро України.

На прикінці, з радістю можемо зауважити, що вже й на сторінках „Ради“ стали правдиво оцінювати „критиків“ і почали раздаватися голоси проти них. Так, д. Майорський в „Спогадах фельетониста“ (ч. 92) пише: „Хоч і те сказати, — докинула стара, — щоб бути критиком, то треба доброї голови. Але, Боже мій!, Скільки тепер є тих критиків без доброї голови на плечах, а з самими тільки собачими іклами в роті!“ Цілком вірна увага і це подає нам надію, що „Рада“ перша очиститься од таких „критиків“, яких ми назвали літературними геростратами.

С. Просвітянин.

НЕПЕВНІСТЬ.

На весні розскулася земля
 Од кайданів — зімових снігів:
 Потяглися у поле ралá,
 Щоб з'орать на один хоч засів.
 Я запріг свої сірі воли,
 Невеличкую смужку з'орав,
 Заскородив, посіяв зерно
 І од зграй вороння доглядав.
 Випав дощик — пробилося воно:
 Звеселило надію мою,
 Я не марне його доглядав —
 Та мов смерти боюсь перію.
 Може буде на ниві врожай,
 Але страх мене, дужий бере —
 Бо ще знищити можуть його
 І ніхто той врожай не збере.

1908 р. ОЛ. НЕПРИЦЬКИЙ-ГРАНОВСЬКИЙ.

ПРО ЧЕСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО.

(бібліографічна замітка).

Після битви на Білій Горі (1620 р.) Чехія була підбита під німців, які запровадили в маленькій Чехії таку реакцію, що переполовинувала чеський народ і знищила багату чеську культуру. Досить того, що тодішній 3-мільоновий народ після війн і німецьких репресій зменшився до 800 тисяч — знищено було $\frac{3}{4}$ усього народу! Страшенні насильства німців над чехами довели до того, що кращий елемент чеської інтелігенції емігрував з рідного краю, або згинув у боротьбі, а інші перекинулись на німців, перейшли в табор своїх гнобителів, письменство було задавлено, книжки попалено, з якими разом горіли і автори їхні. Силою меча і кулі німці нагнали в Чехію свою „культуру“, задавили католицизмом і своїм бюрократизмом усе живе. Дійшло було до того, що хто не католик, той не має права женитись, не можна його ховати християнським звичаєм, не має він права зайняти якусь посаду на громадській службі. Здається, що чехи всі повинні були або „зробитись“ німцями, або... згинути.

Національна культура протягом страшного панування німців у Чехії (все 17 і 18 століття) знищилась і здавалось, що доля викреслила імя чехів з книги життя, бо тільки національна культура може обороняти народ од погибелі. Але під попелом руїни ще жевріли іскри чеської національності. Кожне чеське слово, пісня, приказка, навіть долини, річки, ліси, гори навівали чехам думку про минуле життя, про вільний розвиток своїх сил. В душі чеського селянства збереглись ті іскри любови до своєї прибитої отчизни, а мова, дума і пісня нагадували їм про становище рідного краю.

Друга половина 18-го віку визначається в історії особливим піднесенням загально-людської думки, поширенням і поглибленням наукового висліду життя, критичним розглядом тодішнього ладу. Критика, філософія, діяльність знаменитих енциклопедистів, Дідро, Вольтер, Руссо і інші незабутні імена борців за права людини — все це наповнило своїм критицизмом, раціонализмом, народно-правовою свідомістю всю Європу і перекинулось навіть в інші простори і кутки світу. Разом з тим почала розбуркуватись і національна свідомість, що підняла в де-яких країнах боротьбу за незалежність. У Франції в кінці 18-го в. залунало слово „нація“, народ. Гармати Наполеона рознесли це слово по Європі. Великі історичні події і само життя звернуло думку досліджування в гліб народніх мас і їхнього кайданного існування. Таке досліджування прокинулось і в пригнобленій, під'яремній Чехії.

З'явилися в Чехії освічені люди (Карл Тилл, Добнер, Прохазка, Пельцель і інші), що пильно почали заглядати в життя чеської народної маси. Люди ці протягом кількох десятиліть вчили народню мову, писали твори наукові, белетристичні, драматичні, поезії і т. п. по-чеському. Згодом з'явився перший журнал „Вістник“, що видавався чеською мовою.

Поети чеські кинули німецьку мову і почали писати своєю рідною. Шнейдер, Пухмаер (1761—1820), Неїдлий (1772—1844), Полак і особливо Юнгман (1773—1847)—поет і вчений, наче з могили одкопали чеську національність і поставили її на ноги проти світу-сонця. Закладаються товариства, „Чеський Музей“, одкривається „Матиця“ (як наші товариства „Просвіта“), Палацький (1797—1876) пише „Історію Чехії“; Шафарик (якому наш великий поет Шевченко написав „Послання“ і присвятив свою поему „Іван Гус“) своїми працями, „Славянська старовина“ висвітлив науково зв'язок чехів з іншими славянами. Далі історію Чехії студіюють Челяківський, Ербен, Воцель, Томек, а поети і повістярі висвітлюють перед очима народу його минувшість в художньо-поетичній формі. Захоплення народною мовою і словесністю зробилось остільки велике, що Лінда і Вацлав Ганка забажали спокутувати безплідність двох віків і „знайшли“ два старих рукописи (Краледвірський і Красногірський), в яких описувалась близька минувшість Чехії. Ці пам'ятники мали таке значіння, як „Пісня про Ролянда“ для французів, „Нібелунги“ для німців, або „Слово о полку Ігоревім“ староруський (український) твір. Тепер вже непохитно доказано, що ті два чеські рукописи були підроблені (у нас таку спробу робив Куліш своєю „Україною“), але це не зменшує їхнього величезного значіння в історії національного відродження Чехії, що була до того часу пустинею, котру освітили такі огненні стовпи, як поетичні пісні тих знаменитих рукописів. Разом з названими діячами працював знаменитий поет Ян Коляр (1793—1825), який написав глибоко-поетичну поему „Дочка слави“, що наскрізь пройнята любовію до славянства і закликами до єдності.

Розвиток чеської думки йшов так швидко, що після 30—40 р.р. виступила на кон діяльності нова і могутча плеяда письменників, яка надзвичайно поширила і поглибила своє рідне письменство: Ладислав Челяківський, Карл Винарицький, Хміленський, Фурх, Мах, Воцель, Небеський, Марек, Собина, Тиль, Божена Німцева, Миковець, Ягор Коляр, Неруда, знаменитий Гавличек-Боровський, Галек, Гайдук, Сладек, Покірний, Ярослав Врхлицький (р. 1853), Святополк Чех, Ірасек, Зайер і багатько інших. Всі вони збагатили свою літературу, можна сказати, що вони утворили чеське письменство, в історії котрого золотими літерами записані незабутні імена, що зробились класичними: Гавличек-Боровський, Неруда, Ірасек, Чех, Врхлицький, Зайер...

З теперішніх молодих письменників треба насамперед назвати Махара, — дужого, сміливого і запального поета сатирика, що своїми епіграмами і саркастичними фельетонами відгукується на кожне зъявище життя, трактуючи його реально, в художественій формі. Махар належить своєю діяльністю до тих реалістів-скептиків, що особливо п'ятували вчинки сантіментально-романтичних попередників, націоналістичного напрямку. Ті романтики більш цікавились розробленням минувшини, старовини і майже не оддавались боротьбі за позитивні придбання в теперішности. Біля Махара згуртувались Ф. Шальда, А. Сова, Ружена Свобода, Ф. Свобода, Ербен. Вони мають свій орган „Новина“.

Більшість літературних сил гуртується все-ж таки не біля їх, а купчиться біля журналів „Люмира“ і „Май“, де найбільш визначається поет Виктор Дик, натура такаж гаряча і запальна, як і Махар, з яким Дик має багацько спільного, хоч і тримається осторонь.

Цікавий гурток і тих поетів, що, слідком за Боженою Німцевою розробляють мотиви народніх пісень — Рейс, Бар, Шимачек, Кронбауер, Галек.

Цілком відокремлену позицію зайняли „декаденти,“ або „модерністи“, що видають свій орган „Модерністичний Огляд“ під редакцією критика Прохазка. Люди з цього гурту визначаються культурністю і освіченістю, і такі імена, як Карасек, Прохазка, Мартен можуть бути окрасою поважних критичних журналів Європи. Ця група письменників не визначається тією нетерпимістю, що панує в інших літературно-партійних гуртках і органах, що роз'їдає їхні творчі сили і зменшує інтенсивність дійсної творчости. Розуміється, що така ростиц літературних сил є наслідком натуральних причин і тих неминучих умовин життя, в якій перебуває сучасна Чехія. Визволення національної культури з-під чужих шкодливих впливів, боротьба з старосвітськими забобонами і марновірством в осередку самого чеського суспільства, гостра політична боротьба з німцями, класові суперечности знову-ж таки в самому чеському суспільстві — це все наповняє сучасну Чехію страшенною атмосферою боротьби, змагань, суперечок, полеміки, це утворило той вир розбурханих почувань, що розколює цільний організм на маленькі шматочки, які кожний по-своєму розуміють біжучі події, завдання часу і перспективи на будучину. В цьому схвильованому морі національного життя тільки модерністи зберігають певну рівновагу, літературну витревалість і гідність, бо вони не можуть з упертістю фанатика-старовіра битись за якусь дрібничку з музею націоналістичного фетишизму. Літературна терпимість їх вносить течію тихомирности в розгукані письменницькі напрямки і це дає можливість підходити з певнішою оцінкою і характеристикою до авторів і їхніх

творів. Таким чином тільки в модерністичних колах знайшли оцінку і розуміння такі таланти, як Главочек і Бжезіна. Шкода тільки, що чеські модерністи ухиляються од національного життя, дуже піддаються французьким впливам, і забувають, що коли вони мають силу і хист, окрашений оригінальністю, то це дала їм рідна земля, та стихія, в якій вони набирають скарби натхнення, зібрані цілими поколіннями попередників-чехів. Звичайно, що не всі „модерністи“ так тікають од свого духа, бо є Карасек, що продовжує роботу попередників, артистично розроблюючи мотиви національного мистецтва. Вся-ж інша молодіж кинулась вперед шукати нових краєвидів, нових ідеалів і форм творчости, заглиблюючись тільки в сучасні біжучі справи і шукаючи ліків на сучасні рани усїєї людскости.

Не можна зараз з певністю сказати про шлях, яким попростує далі кожна літературна фігура, бо невелика кількість трудів кожної особи не може бути певною базою оцінки. Але можна вже сказати взагалі, що чеське письменство тепер росте буйно, цвіте пишними барвами, широко охоплює під свій погляд життя і показує, яка могутня сила обороняє чеський народ од тієї долі, яка вбивала Чехію до недавна і з якої він ось-ось вирветься на вільний світ вільного розвитку своїх творчих, життєвих сил.

М.

* * *

Минає у безвість життя,
 А ми його в мріях ждемо,
 Сучасне ми шлем в забуття,
 Прийдешнім одним живемо.
 Та будні, до смерти нудні,
 Прийдешне нам точить усе,
 І капають сірі дні,
 І в безвість їх Лета несе.
 „Життя нам!“ в остаточний час
 Ми крикнемо й звалимся з ніг,
 Та вік не з'уважить на нас
 І час не зупинить свій біг.

1909.

М. МАНДРИКА.

З ЧЕРГОВИХ СПРАВ.

Не нове в людськiм життiу питання — національне питання, — тiльки в останнi часи починає ставати на ноги у нас в Росiї. До недавна всi нiби певнi були, що велика Росiя (типична держава нацiй) є національна держава. I коли горячi поборники волi народу турбувались, виступаючи за права поневолених нацiй в Австрiї, то забували про таких у Росiї. А тим часом національне питання, як в Австрiї, так i в Росiї стає ґрунтовним питанням державного життя i забiрає все бiльше i бiльше уваги — громадянства i мiсця в лiтературi.

Позицiй, котрi зайняла, як консервативна, так i лiберальна преса що-до національного питання взагалi i українського з окрема, ми не торкаємось. Нас цікавить оскiльки це питання, питання „бути или не бути“ українцям живою нацiєю, а не „выдумкою кружка украиноманов“, має пiд собою рацiю життьового з'явища; ми хочемо розглянути тi життьовi сили, котрi з ембріона — українофіла в чудово вигаптованiй сорочцi з червоною стрiчкою, творять дiйсного Українця, свiдомого сина свого обезличеного народу, i якi обовязки лежать на них що-до національного відродження, до виголошення мети свого iснування, як окремої нацiї, як окремої свiтової одиницi.

Ми розглянемо життя, чи краще, тi змагання до життя нашої молодi, нашого студентства, котре в один i той же час мусить пережити двi доби: юнацтва, що до життя взагалi, i дитинства, що до українства з'окрема. Силою полiтичних обставин дiти України бувають двiчi дiтьми: раз — дiтьми загально росiйськими i другий — вже українськими та й то, на жаль, не всi. Соромлячись своєї „мужичої“ породи, українська iнтелiгенцiя не виховує дiтей в духовi українства. Дiти самi просто з повітря навчаються рiднiй мовi, котру, як i їх батьки, пересипають напiв русiзмами (правда, така мова називається, нащастя, — „русскимъ язiкомъ“), самi переймаються звичками та здiбностями того народу, серед якого родились i живуть.

Української школи немає i тiльки контрбандою попадають в руки українська книжка, українська пiсня. Правду сказати, таких щасливцiв-контрбандистiв є не густо, та й не в кожнiй школi. З початку чисто стiхийно, iнстинктивно, а далi й далi бiльш свiдомо вони стають українцями. Тут починається друге дитинство — українське дитинство в юнацьких лiтах.

Сумно згадувати скiльки втрачено лiт i як нічого не придбано для знаття свого рiдного, скiльки згублено прекрасних хвилин в життiу кожного юнака, в котрi він мiг би зробити *те i так*, котре неможливо i запiзно наздогнати тепер. Уявiть собi становище гiмназиста останнiх рiвiк перед випуском, або семинариста-богослова, котрий тiльки тепер,

нещодавно вчув про українство і зацікавився ним. Душа лежить в цей бік, серце радіє, як несподіваній знаходці, а знання немає власне ніякого. Відкіль почать, куди йти, у кого поради просить — невідомо. Б'ється бідний юнак, губить сили, ростренькує щире бажання знати „своє“ по пустирях офіційної школи, і, часто знесилений, падає з першими кроками свого шукання. А то буває, що необхідність цьому юнакові, людині вже з середньою освітою, починать вчення рідної мови з граматки, здається занадто соромливим, нижчим його гідности. Брехливий сором одгонить од старанного вивчення того, що при нормальних умовах життя виучують підлітки залюбки, і одвертається він од того до чого самохить прагне душа; і розпливаються подібні „діти України“ в широке море російським, не даючи нічого своїй рідній культурі, своєму народові.

Якими-ж способами з'являються свідомі?

Ми вже згадували, що першим імпульсом в розвитку національного самопізнання є щось інстинктивне, неспізнане. Це неспізнання, по вислову Тена є „состояние темной сложности, которое затѣмъ переходитъ въ состояние ясной идеи“. Таким чином, між сліпим інстинктом, котрий з'єднує окремі одиниці нації, інстинктом, котрий підтримує їхнє життя, і ідеєю, в яку цей інстинкт і виливається після, є неминуча послідовність.

Інстинкт дає „червону стрічку“, „сині шаровари“, „люльку з тютюном“, а обставини чужої школи, контингент товариства ворожий українському настрою з його часто глузливими, але безпідставними відносинами, ще більш розвивають почуття самоохорони свого національного обличчя, очищають його од всього смішного, дитячого, поверхового і надають йому характер серйозного, ідейного, глибокого. З цього мента думка шукає ґрунту для свого сліпого почуття любові до рідного в історії, етнографії, взагалі звертається за порадою до науки, щоб озброїтись добре і бути готовим стрінуть всякі ворожі напади.

Теперь без'обличні мрії, безформені почуття знаходять свій ґрунт, зреалізуються, починають своє життя земне. Окремі одиниці групуються в громади, котрі і починають життя з певною фізіономією українства. Це є ті клітинки, з котрих виростає великий організм українства. Та на жаль і тут ще нема спроможности проявляти свої індивідуальні, творчі, будуючі сили, бо суворі обставини життя забирають багато сил на боротьбу за одне право на існування, на з'єднання, на вкорінення своїх індивідуальних рис. Молоді сили хитаються під напором русифікації і судорожно шукають помочі з боку „навчителів“ чекають од їх поради, розрішення страшної ділеми: чи бути вірним сином свого народу, чи його зрадником і... даремні сподіванки!..

Можна навести силу прикладів з життя середньої школи, не мало

й цитат з листів, в котрих чути один голос безсилля боротися з обставинами, котрі оточують молоді починки учнів, голос страху перед можливістю захлинутись в чаду русифікації, коли душа рветься до українства. Всі в один голос просять помочі, бо перед ними слабкими стоїть вже кат і засучив рукави...

В кращих умовах житьових знаходиться студенчество. Яка не є в наших вищих школах „академічна воля“ та все таки щось є і це спричинилося тому, що і справа з'організування та проявлення позитивних сил української молоді, роскиданної по великій Росії, стоїть на певні дорозі, утворює міцний ґрунт, на котрім повинно будувать будучину України. З газетних звісток ми знаємо про заснування студентських громад у *Петербурзі*: в університеті — „Кружокъ українознавства“; в Політехниці — „Українська Громада“; на Вищих Жіночих (Бестужевських) Курсах — „Український гурток“; при Жіночому Медичному Інституті — „Український кружок“, крім того почали існувати „студентські товариства“ в Інститутах — Технологічному, Гражданських Інженерів та Лісному. В *Москві* існує „Українська студентська громада“. В *Києві*: в Політехниці, в Університеті, в Комерційнім Інституті та на Вищих Жіночих Курсах — державних. По Університетах склались громади у *Харькові*, *Дорпаті*, *Одесі*, *Томську*, *Казані*, *Варшаві* і у *Ярославлі* — в юридичному Демидовському Ліцеї.

Цей реєстр студентських інституцій говорить, що власне по всіх вищих школах, якого-б характеру вони не були, де-б тільки доля не закинула тепле юнацьке серце воно всюди горить любов'ю до рідного краю і не хоче гинуть, а бореться за право стати людиною з своєю фізіономією, чисто українською індивідуальністю.

Не довгі літа існують ці організації тим то і наслідки їх праці досить мізерні. Можна з певністю зазначити ось які етапи в розвитку студентських організацій: зманіфестування самої ідеї українства серед студентського загалу і приваблювання тим симпатій його. Збільшується число членів, поширюються симпатії, а це вимагає більше уваги до самої організації. Заводяться власні книгозбірні, заснуються позичкові каси, бюро праці і т. и. „Громада“ чи „Товариство“ стає на міцні ноги. Це — раз. Друге — це робота чисто наукового характера. Починається складання різних гуртків українознавства, заснуються, навіть, офіційно, семінарії (як на Вищих Жіночих Курсах у Києві). Виучують мову, літературу, історію, читають реферати, взагалі, виносять свої українські симпатії на широке поле наукових дослідів. В своїх працях мають керівничими місцевих професорів-спеціалістів і це ще більше сприяє серйозности їх праць, надає надії, що вони досягнуть своєї науково-просвітної мети, і маленький кущик, віримо, розростеться в буйного велетня.

По результатам своєї роботи перше місце займає Петербурський „Кружок українознавства“, котрий досить значним числом прочитаних рефератів, можна сказати, виявляє собою спеціальну науково-українську інституцію молодого гуртка емігрантів з України. В ряду регресії друге місце належить „Українській Громаді“ в Політехниці, котра прийнявши більш цікаву для свого часу фізіономію, — фізіономію живої громадської організації, по напрямку своєї діяльності, є надія, стане зразком студентських організацій. Останні організації, як в Петербурзі так і по других городах не мають поки-що можливости проводити постійної, систематичної роботи і їх життя проявляється лише в обладнанні свого існування та тих поодиноких рефератах, на котрі вони спромоглись своїми слабкими силами.

Довгою випискою результатів недовговічного існування організації українського студентства нам нічого доказувати присутність всіх необхідних даних для цього існування. Ми добре знаєм умови життя загально студентського, а українського особливо, щоб в засліпленю строїть на цьому одному прекрасну будучину нашого народу і розмальовувати ту роль, котру повища відограти молодь в ній. Станемо на тім, що зазначимо факт такого з'єднання української молоді і факт життя цих гуртків. А коли щось родиться і росте, то це є перший доказ в його необхідности для життя, доказ присутности відповідних життєвих умов для його в будучині. Коли-ж торкатися питання про будучину цих організацій, то треба зазначити ті цілі, котрі ставлять собі вони, ті способи, котрими добуваються зазначені цілі, а до того ще найкращі, найпевніші способи, бо інакше вони загинуть в боротьбі життєвій.

Що Українці почали жити дійсним життям живої, здорової нації це факт, з котрим змагаються лише публіцисти „Нового Времени“ та „Кієвлянина“. Але дарма вони сують свій красномовний дрючок у колесо життя, не їм нікчемним перепинить його могутій хід!.. Україна відродилась, росте, міцніє, дужчає. Нові лави стають на місце поодиноких колись працівників на ниві народній, завойовують нові обсяги життя і ще одне, друге покоління і перестане тоді українська нація бути калікою, мати тіло без голови. А цього треба як найскоріше. Треба, щоб інтелігенція українська перестала бути диковинкою, треба щоб машина многобічного життя виробляла її в потрібнім числі, з потрібними силами для праці. Це все зробить годна одна школа. А позаяк офіційної української школи немає, то необхідно прикласти всі сили, щоб добитись її. Звідцілля і витікає перше завдання української студентської молоді — агітувати за необхідність рідної школи по всіх усюдах. Друге — наші змагання та закони життя спричиняться тому, що шкода буде в нас, а як буде школа то треба і відповідного до її життя знаряддя — української книжки. Цього в нас зараз немає. Крім

кількох грамоток та двох-трьох щотників, котрими не оборудуєш, як слід, школи ми бідні на підручники низчої школи. А що-ж казати про середню, вищу школу?.. І казати немає чого. Немає зовсім підручників, немає і учителів. А відділля натуральний висновок — треба подбати про це. Так. Молоді, котра студіює різні науки повинно взяти на себе відвічальність за це. Зараз, коли в нас немає ще не тільки кафедр тої чи іншої науки, але й добре виробленої, загально прийнятої термінології кожної з наук, — то, зрозуміло, що обов'язок юриста працювати над розробкою української юридичної термінології, історика — своєї, природознавника — своєї і т. д. Далі, українське життя має своє сьогочасне, своє минуле, минуле і сьогочасне з характерними рисами цієї нації і проявлення їх в різних сторонах життя. Підглядіти в минулому, побачити в сьогочасному і помітити тут і там щось з вимогами закону є обов'язок тих, хто працює над тою чи іншою наукою і считає себе сином свого обезличеного народу. Огюст Конт сказав: „Мертві керують живими“. Ця думка в відношеню до нації розкриває ту тезу, що та скарбниця чуття і ідей, та дорогоцінна спадщина, котру народ облишив своїм наслідникам, є матеріал, з котрого нація далі стріє свій національний будинок. Українська учащаяся молодь повинна працювати над спадщиною свого народу, над витворенням української культури та відповідної форми для неї.

Зазначивши ті цілі, котрі лежать перед українським студентством, котре поповнює ряди працюючої інтелігенції повинно згадати ті способи, котрими можливо досягти ці цілі. Цими способами являються — чисте, щире чуття любові до рідного краю і глибоке знання свого в повнім його об'ємі. Присутність любові є, є у всіх тих, котрі стіхійно тягнуться до українства, котрі говорять ломаною мовою, котрі гуртуються в українські „Громади“ та „Товариства“. Але з цього сліпого, інстинктивного українства стільки користі, як з цапа молока. А коли хочете, то ще й втрата... Дійсно. Тепер, коли українське національне відродження стає поперек горла централістичним великоросам, коли вони почувають живу силу в цім відродженю і всіми силами намагаються придушити його ще слабкого і незброєного, то треба напружувати всі сили, щоб стати твердо на ноги. Треба пильно придивлятися до кожного крока, прислухатися до кожного слова, щоб не давати нашим ворогам матеріалу до причипок. Треба виходити на боротьбу, на принципіальні змагання з повною розумовою зброєю, щоб не пришлось нам чути безглузких вигуків: „препрѣхомъ, побѣдихомъ!“...

А прошу уявити собі скільки радості і щастя дає всяким Вергунам, Філевичам і К⁰ не тільки помилка, не тільки всі можливі lapsus linguae присяжних публіцистів наших, а і кожного хто тільки вважає себе українцем, хто стоїть за відродження України. На жаль, ще й

тепер не буде анахронизмом така річ, як доводи цілком несвідомої інтелігенції в ділах українства (а варто б познайомиться інтелігенту) про безглуздя української поезії, взагалі мови, відомим віршом безсмертного Тургенева: „Грає, грає, воропає“... Для них доволі і цього аргумента, щоб не довести, а руками розвести.

А позаяк і без нас видумають багато всяких дурниць на зло українству, то нам треба пильнувати за собою, щоб нічого не давати на їх солоденький язичок, тримать свій прапор високо, щоб його не заболочували наші причепи-вороги.

„Національність, говорить Бернар Лазар, є ґрунт, на котрім індивідуальність може розвернутись і розвись найкращим способом“. Тому-то треба сознати себе національною одиницею і виготувать потрібний ґрунт.

Нам треба вчитись своєму, як найкраще, як найуважніше, бо без знання всяким нашим заходам нуль ціна. А цього не помітно між тими хто считає себе українцями. Повне, безсоромне незнання своєї історії, своєї літератури і всього українського не турбує наших українців. Вони з повним правом носять ім'я українського інтелігента, а незнають того що соромно не знать й учнівці гімназії. Тисячі прикладів можна навести того, що людина з вищою освітою не знає хто такий був Драгоманов, не кажу вже про його писання, не знає і коротенької біографії Т. Шевченка, котрим так люблять прикривать свою неграмотність, а українцем себе считає, а патріотом своєї вітчизни називається. Візьмем знання своєї історії і тут, як навчив його д. Іловайський (котрий зовсім ігнорує українську та і взагалі історію) своїм байочкам з тим він і пішов в світ. Це інтелігентна людина, український інтелігент! Безперечно, що за це треба дякувать нашій русифікаторській quasi-школі, але-ж людина, котра рекомендується українцем, повина пройти нову школу, школу самовивчення всього українського і стати Українцем во „всеоружі“, щоб не було покивання головою і ріжних солоденьких всмішок в наш бік. З честью повино носити це ім'я, поки що ім'я людського ілота! До цього треба відноситись більш уважно нашій молоді і більш пильно взятись за надолуження того, що втрачено за довгі роки. Давно вже треба виправить той скривлений історією шлях по котрому ми — Українці йдемо на зло нашому народові, на зло нашій культурі і всьому світові. Пора й за розум взятись!. Пора дожити до сознання потреби знять ті перешкоди, котрі завважають повчому розвитку національних сил, рельєфному виявленню національної фізіономії і цим шкодят світовому прогресу, світові культурі. Пора виявити мету свого існування на білім світі.

Студент.

ВЕСНЯНІ СПИВИ.

(Присвячую Марусі Р.).

Де ти, весно забарилась?
Мов дівчина молода,
Річка в небо задивилась,
Небо в річку погляда.

Хай же все лихе минеться!
Хай весна до нас іде,
Гай, як парубок, вбереться
І співає, і гуде.

Ниви поясом шовковим
Підпережуться в ту мить.
І убранням знов чудовим
Наш садок за шелестить.

Соловейко заспіває
Нам про щастя та любов.
Хто кохав — нехай кохає.
Хто любив — хай любить знов.

1909 р.   ОДАРКА РОМАНОВА.

* * *

Не дивуйся, що тільки сумних
Я співаю пісень — то не я їх співаю, —
Їх співа моя туга, мій смуток тяжкий,
Що серденько моє розриває.
Я б радніша, веселих співать,
Бо сумні нікому не милі...
Де ж веселощів взять, коли щастя моє,
Коли доля моя у могилі?!..
Хто співає веселі пісні,
Повернувшись до дому з цвинтару? —
Не співати веселих тому,
Чіє сонце сховалось за хмару.

КОЗАЧКА.

СЕЛЬСЬКИЙ «БЛАКАТ».

Оригін. малюнок

художн.

І. ШУЛЬГИ-

У ТЮРМІ.

Життя кипить і сонце світе,
Сердега в'язень волі жде,
А замість волі смерть іде
І на порозі його встріте...

Життя кипить і сонце світе...
Ту смерть сердеги-бідняка
Ніхто з людей і не заміте,
Не принесе на хрест вінка...

Навіщо жив? Чого він ждав?
За віщо стільки літ страждав?—
Ніхто з людей нам не отвіте,
Життя-ж кипить і сонце світе...

Л. СОХАЧЕВСЬКА.

Наші слова й діла.

(В десяти роковини Товариства імени Шевченка для запомоги Українцям-учням вищих шкіл Петербурга).

Кому з нас не доводилося чути солодких слів на адресу нашої молоді: „наша надія“, „наші гордоці“, „наші авангардники в боротьбі за кращу будучину рідного народу й краю“ — такими і тому подібними „хвалебними словами“ є звичка в нашого громадянства величати академічну молодь. Нема сумніву в тому, що ці „восхваленія“ суть вірні: що молодь заслуговує на них, про це нема що казати. Але ж як віра без діла мертва єсть, так само і од цих хвалебних гимнів нашій молоді ні холодно, ані тепло, коли вони, ці гимни, не мають своїми наслідками якихось конкретних діл...

А в тім, не можна сказати, щоб наші хвалебники не виявляли і діл відносно молоді. Тільки ж бо які ці „діла“ їхні крихітні, мізерні! Як вони дізгармонують з тими діфірамбами та воскуреніями фіміамними! Так дізгармонують, що слухаючи їх, он як хочеться сказати на адресу восхвалителів молоді: добродію! Не расточайте свого словесного „бісеру“, який вам так легко дається і який ніщо вам не коштує й ніяких обовязків на вас не накладає!.

Але ж перш ніж будемо говорити про ті славні „діла“ певної частини нашого громадянства, згадаємо тут ще про одну їхню словесно-безділну роботу, а саме: про відношення до великого імени — до Тараса Шевченка. Це ім'я, як кожен з нас знає добре, стало культом в українському громадянстві Воно шанується так, як ні в одного славіянського народу не шанують своїх національних геніїв, та героїв. Тільки на превеликий жаль це шанування дуже тісно з'язано у нас з власним „я“ трохи не кожного нашого громадянина... Тут діл виявляється трохи більше, ніж у відношенню до молоді, але ці діла дуже вже тісно переплітаються з особистими інтересами і цілковитого альтруїзму годі тут шукати. Таке, принаймні, вражіння кожен мусить одібрати, коли приглянеться пильніше й стане на об'єктивний безсторонній ґрунт.

Перейдемо, одначе, до конкретного факту з тими ділами певної частини громадянства — до факту, який повинен безсторонніми цифрами змалювати правдивість висловлених вище думок наших.

Факт-діло, це засноване ще перед десятима роками у Петербурзі Товариство імени Т. Шевченка для запомоги українцям-учням вищих шкіл Петербурга. Висвітлення діяльності цього Т-ва і відношення до його громадянства дасть єдину відповідь на оці питання: як виявляються „діла“ нашого громадянства до молоді і як ставиться це громадянство до пам'яті нашого національного генія тоді, коли особисте „я“ поодиноких членів громадянства не зазнає од „ширости“ до „батька Тараса“ якоїсь видимої розваги, втіхи, осолоди чи що...

Отже перед нами звідомлення вище згаданого петербурзького Товариства Шевченкового за рік 1908. Невимовним сумом віє од цього звідомлення. Печать байдужности та повної громадської ігнорантности та холодности лежить на йому. Почати хоч би з членів Т-ва. Всіх їх

Т-во налічує 535, а з них 3 почесних, 32 довічних і 500 дійсних. Здавалося б, що Т-во, яке налічує у себе таке, кажучи відносно, поважне число прихильників, повинно цвісти досить буйним цвітом, бо коли 500 чоловіка знесуть що року свої вкладки по 5 карб., то це буде порядна сума грошей — 2500 карб. що-річно, не рахуючи тих відсотків з капіталів, які офірували окремі довічні члени, як от д. Терещенко та де-які земства українські та городські думи. Тим часом що-ж ми бачимо на ділі? — На ділі Т-во цвіте та тільки не цвітом привабливим та запашним, а цвіте воно цвіллою, мохом узявшись.. Де йому справді процвітати, коли воно мусить існувати не на ті основні фонди, що повинні складатися що-річно з членських вкладок, а трохи не виключно на оті відсотки з пожертвованих і непорушних скарбів, яких теж не дуже-то густо; воно мусить існувати тільки на ці засоби, бо члени грошей не дають, бо члени мабуть вважають, що роблять *цесть Т-ву ім. Шевченка* тим, що їхні прізвіща друкуються у звітномленні..

Погляньмо справді, як припливали членські вкладки за останні три роки — 1906—1908 до Товариства: в 1906 році дійсних членів нараховувало Т-во 506, а вкладок прибуло 908 карб.; в 1907 р. членів було 508, а вкладок членських прибуло 338 карб.; в 1908-му 500 членів дали тільки 185 карб.! тоб то з 500 членів дало тільки 37 чоловіка!.. Чи можна йти далі в напрямі байдужности до „нашої надії“, до „наших гордоців“ і т. и.? Чи можна ще більше не шанувати пам'ять нашого генія, як оце ми не шануємо?! Хіба не спаде тут несамохіть на думку оце ствердження: та чи не виявляємо ми пошану до нашого славетного Кобзаря на всіляких вечорах та концертах, присвячених йому, тільки через те, що ці вечорі та концерти дають разом з тим осолоду нашому особистому „я“?!.. 37 чоловіка з 500, побільшости заможних людей — це видно з реєстра, — одважилось заплатити річних 5 карб.! Відсоток великий до загального числа членів: аж цілих 7.4 0/0!.. Сумно, прикро! тільки й можна сказати.

Далі, ми навмисне підрахували по звітномленню і уложили в нижче наведену табличку, скільки членів і на яку суму не заплатило вкладок за час існування Т-ва. Цифра боргу за членами, як побачимо нижче, прямо пригнічує своєю кількістю. Про те, нехай читачі самі судять.

Скільки душ не заплатило вкладок.	За який час.	За скільки років.	Загальна сума боргу.
			Карбов.
33	з 1900— по 1908	9	1485
41	„ 1901— „ 1908	8	1640
37	„ 1902— „ 1908	7	1295
78	„ 1903— „ 1908	6	1340
123	„ 1904— „ 1908	5	3075
63	„ 1905— „ 1908	4	1260
65	„ 1906— „ 1908	3	975
24	„ 1907— „ 1908	2	240
19	за 1908	1	95
483			12.405

Таким чином на 500 членів, що нараховувало Т-во на 1 янвря 1909 року, тільки 17 чоловік нічого не винні; решта ж 483 душі має боргу 12.405 карб. і числяться членами тільки номінально. Питання: де, в чому шукати причину такого байдужого відношення до Т-ва, патроном якого є наш великий поет? Може зменшилися злидні серед нашої української молоді у Петербурзі? Може ця молодь не потребує вже помочі? На жаль звідомлення Т-ва, подаючи обрахунок до відомости громадянства скільком особам зроблено допомогу за весь час існування Т-ва (1899—1908 рр.), не говорить скільком особам одмовлено через брак засобів?..

Ось як виглядає та допомога з часів першого року існування Товариства:

В якому році.	Скільки осіб дістало допомогу.	На яку суму.	В якому році.	Скільки осіб дістало допомогу.	На яку суму.
1899	8	426 карб.	1904	41	1160 карб.
1900	25	1395 "	1905—1906	22	635 "
1901	53	2551 "	1906—1907	22	967 "
1902	83	3864 "	1908	10	318 "
1903	82	2739 "			

Хоч звідомлення показує тільки скільком особам робилася допомога в кожному році і на яку суму, а зовсім не говорить про те скільки людей вийшло з Т-ва з порожніми руками, не діставши тієї заемоги, та досить придивитися до наведених у вищезазначеній таблиці цифр, щоб з'ясувати собі, що злидні серед молоді повинні добре даватися їй у знаки. Хіба оті 83 особи, що дістали допомогу у 1902 році не виразно показують, що потреба у помочі велика? А тим часом ми бачимо, що починаючи з року 1902, коли діяльність Т-ва досягла максимальної цифри і що до кількості особ, яким роблено допомогу і що до витраченої суми грошей — що вже з наступного 1903 року ця активність Т-ва падає й падає що-року, дійшовши в 1908 році до апогея свого minimum'a: з 83 особ, яким допоможено в 1902 році — до 10 особ в році 1908 і з 3863 карб. в році 1902, до 318 карб. в 1908 році...

Що нужда серед петербурзької академічної молоді української велика, про це говорить і доклад ревізійної комісії Т-ва за рік 1908, де ми, між иншим, читаємо, що сумне становище що-до грошових засобів Т-ва „заставляє обратити самсе серьезное внимание на настоящее положение Общества, задуматься надъ судьбой учащейся молодежи, попадающей въ Петербургъ въ крайне неблагоприятныя климатическія и экономическія условия и испытывающей здѣсь большую нужду“...

Звертаючи увагу громадянства на це сумне з'явище—на аномальне положення цієї поважної і симпатичної по своїм завданням інституції, ми повинні зазначити, що коли ми, громадяне, справді шануємо наші молоді сили, коли ми наділяємо молодіж всякими привабними епітетами,

а Т. Шевченка взиваємо „незабутнім батьком“, то й на ділі повинні виявляти ці почуття та пошану, бо як віра — повторяємо — без діл мертва єсть, так саме хороші цвітисті слова без діл будуть тільки хорошими, але порожніми, без змісту, фразами, і дуже шкода тільки, що до таких трюїзмів доводеться все ще удаватися.

Андрій Очеретяний.

З єврейських мелодій

С. Г. ФРУГА.

ПРОКИНСЬ.

Прокинсь, бідняче, гей вставай!
 На світі ще Господь панує
 Той самий, що життя дарує,
 Що робе вільними усіх,
 З неволі — волю, з горя — сміх,
 Із бідних — дуків... гей вставай!

Від дуків ти та від панів
 Не жди поради: шлях покаже
 Тобі недоля й все розкаже,
 Куди і як іти у світ...
 Прокинсь, обмий бо ти свій піт,
 Що очі вже твої залив.

Живеш в хатині ти чужій;
 До дому, чуєшь, кличе мати...
 Прокинсь, пора тобі вставати —
 Гляди: для тебе шлях новий...
 Зведи-ж ти прапор твій старий —
 Сіона давній прапор твій!

Переклав ГРИЦЬКО КЕРНЕРЕНКО.

Українська дитяча труппа г-ва „Просвіта“ в Одесі.

Серед одеської старої громади молодші члени її нарікали на те, що громадяне не мають українських родин і діти виховуються в такім неповажанні до українського слова, що з них більш виходить байдужих до українства, або й українофоби. Глузуючи з галицьких москвофілів, що ні вони ні їх родини не розмовляють по московському, старі українофіли і самі грішили тим, що в їх родинах не вмiли й не розмовляли по українському. Це був не малий ганж. Наслідком цього було й те, що діти одної — двох українських родин не знаходили для себе ні українських товаришів, ні української стихії. І от, щоб хоч трохи зарадити цьому лихові, у молодших громадянок в 1903 році виникла думка упоряджати дитячі українські спектаклі, читанки, співи. Перша спроба була зроблена в 1 04 році д-ками Нестурх, Шелухиною та Погибною. Виставлено було дитячою трупкою оперу „Коза-дереза“, влаштовано хорів й сольні співи, декламації та іграшки. Величенька зала в квартирі д. Шелухіна, де було поставлено для цього сцену, не могла вмістити усієї дитячої публіки, якої прийшло за 100 душ.

Діти од цієї вистави були в захваті і аж плакали, просили, щоб ще й ще упоряджати такі забавки. „Публіка“ так енергійно піддержувала це, що після вистави діти в той же день мусіли повторити „Козу-дерезу“. На другий день всі діти переказували й переспівували те, що чули й бачили. Потім улаштували було ще одну таку виставу. В трупі не було нікого старіше 10 літ. Далі, коли заснувалася в Одесі „Просвіта“, то труппа перейшла туди, поповнившись новими виконавцями. В „Просвіті“ ця справа пішла жвавіше. Для дітей устроїли постійну сцену. Дитячі спектаклі та вечери притягали найбільше публіки і давали найбільші збори, які іноді переходили за 100 руб. Бувало, що в переповнену залу вже й не пускали. Ці спектаклі й справді дуже користні і мають надзвичайно приємний вигляд, як що-до сцени, так і що-до публіки. Дитяча труппа виставила „Козу-дерезу“, (тричі), „Снігову кралою“ (дитячі опери), „Марусину Ялинку“ (двічі) та „Попались“. Ставили й інші речі. Після вистав бували деклямації, хори, танці і т. и. Труппа улаштувала і декільки дитячих літерат.-вок.-музичних вечорів. Шкода, що дитячий український репертуар дуже малий, а це стоїть на заваді до улаштування таких вечорів і вистав на протязі всього сезону.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Гр. Ващенко. *Пісня в кайданах*. Збірник творів. Київ, 1909 р. ст. 88. ц. 35 і 50 коп.

Збірник складається з драми „Пісня в кайданах“, оповідань „Узько, темно“, „Німий“ і поезії в прозі „Хвилі“. Драма представляє героя — професора філософії Івана Гавриша, що подавав великі надії але врешті згинув через алкоголізм — в односторонньому світлі, в якому Гавриш виходить не живою людиною, а препаратом, зробленим на показ кожному п'яниці, що от, мовляв, до чого доведе горілка: навіть молодий, бадьорий професор філософії, на-що вже голова освічена, а й то згинув. Інші дієві особи: ще 6 професорів, 2 модістки, 2 міщанки і 2 представники мілітарного світа — притулені до героя механічно. Професори всі схожі один на одного, тупі і зовсім не освічені, бо старий проф. Руденко ляпнув таку дурницю, що наука не потребує простору, творчого генія, а лише праці. Розуміється, що Криловський ведмідь багато вкладав праці і завяття, в ламанне дерева але дуг не зумів гнути, бо одна праця, втрата робочої енергії, далека од творчості, а наука хіба обходиться без творчості? Видно, що молодий автор не знає тих людей, яких взяв для своєї драми, — особливо не натуральними вийшли всі оті 7 професорів з українськими прізвиськами, дарма що вони багато балакають та ще й довгими монологами иноді. Тенденція — доказати в драмі шкодливність алкоголізму — вийшла невдало. Драма слаба. Але оповідання написано досить добре, гарною мовою. У автора ліризм

переважає над спостереженнями і оповиває теплим чуттям об'єктів своєї уваги — бідних селян. В оповіданнях теж тенденція — показати згубність грошлюбства („Узько, темно“), що довело Остапа Грицуна до злочинства — вбивства своєї дитини.

Тепло описано гірку долю німого („Німий“), що закохався в бідну наймичку, але деспотизм матері німого розбив це бажання щастя, що було єдиною відрадою в житті німого. В поезії в прозі „Хвилі“ автор заявляє „Я — син землі... я син землі!.. Пісня молоді, весела пролетіла в повітрі. Пісня людей — синів землі! Вони брати мої. І радістю світа стала душа моя“. Приємні оповідання і доволі слаба з художнього і психологічного боку драма належать до літератури, бо хоч і виявлюють невправність молодого пера, але показують симпатичний напрямок авторського думання і праці, — праці, бо чи є в його писаннях „ширший простір“ — сказати тепер рішуче ще не можна, але скажемо рішуче д. Ващенкові, щоб він не слухав свого проф. Руденка і oprіч праці признав, особливо що-до красного письменства, потребу „простору, творчого генія“; без цього простору письменство буде писарством, — не писарювати-ж хоче д. Ващенко? Перші спроби показують, що він хоче служити письменству і тому ми їх називаємо симпатичними, бо виявляють де які данні, що з д. Ващенка може бути письменник. *М. III.*

Нелло та Патраш і інші оповідання. Перекл. Юр. Сірого. Видавн. „Лан“. № 6. Київ, 1909. Ціна 25 коп. 76 стор.

З маленького виростає велике. І коли будуть маленькі Українці, то будуть і великі, дорослі. А поки що ґрунт нашого життя мало сприяє вихованню дітей — Українців. Навіть такий фактор, як дитяча книжка, в нас не існує на вибір. Гарне доповнення до невеличкого числа популярної, української літератури зробило видавництво „Лан“, давши переклад 4-х оповідань. Цікаві, з глибоким чуттям і вмілістю розказані оповідання роблять їх доступними й дітям. Велике оповідання Уйда — „Нелло та Патраш“ — ця ціла епопея маленького бідолахи, робить глибоке враження на дитячу душу і безперечно зостанеться на завжди в пам'яті дитини, як і байки Андерсена, бр. Грімів і инш. Трохи не легким до зрозуміння дитини — читача буде оповідання Кіплінга „Чудо Пуран-Багата“ через незнайомство з життям мешканців Сходу, а до того ж герой з вищої верстви суспільства. Але сюжет буде їхньою властністю.

Переклад зроблено добре, легкою, зрозумілою мовою. Не забуло видавництво і потребу дитини — читача бачить все на малюноків. Малюнки зроблені добре художн. Ів. Бурячком та шкода не ілюструють всіх оповідань, а тільки перше. А оскільки цікаво і як би допомогло справі уміщення малюнка до оповідання Кіплінга — малюнка тої особливої природи, де гори падають в долину на села.

Книжечка гарна і не дорога.

П. Оль.

Данило Лепкий. *Сплачений довг.* Оповідання з міщанського життя. Видавництво Товариства „Просвіта“ у Львові, ч. 348 май 1909 року, стор. 38, ціна 25 сот.

Книжка, котрої падаємо тут заголовок, вийшла у Львові і рахована на читача закордоної України (Галичини), але своїм змістом і формою викладу заслуговує на те, щоб читач України російської познайомився з нею безпосередне. Що до змісту, то він дуже простий. Фабула оповідання взято з життя міщан. Старосамбірський міщанин Михайло Кудлич купив у пана Сорочковського, багатого дідача 500 овець. Купив в борг і мав надію продавши вівці не тільки сплатити борг панові, а ще мати й зиск, але надії його розбиває цілий ряд пригод, що одна за одною падають на плечі старого Кудлича і доводять його до роспуки і смерті.

В спадщину своєму синові старий Кудлич лишає одну хату та клапоть землі, але разом з тим і велику суму довгів, котрі той мусить заплатити панові Сорочковському.

Довг сплачується сином, хоч і одбирає він майже все життя у сем'ї старого Кудлича, і дає їй лише моральне задоволення перед виповненими обов'язками. Це властиво і єсть коротенький зміст книжки і по фабулі своїй вона нічого нового не вносить в нашу народню літературу, але читаючи цю книгу на кожній сторінці відчуваєш її цінність і та цінність полягає в знанні автором життя міщан. Як в калейдоскопі проходять у читача один за другим малюнки з цього життя і ворущать його серце, його думки почуттем щирої прихильности до бідолах, що через усе життя працюють для того щоб виповнити свої обов'язки і голодними вмерати. Своїм простим викладом і задушевністю книжка цілком опановує того, хто почав її читати, і примушує його

не закривати, поки не скінчить.

До гарно виданої книжки треба ще поставити в заслугу Т-ву „Просвіті“, що воно оповідання це оздобило малюнками. Для народніх видань це дуже важно.

Ю. Сірий.

Массіот. *Levia*. Львів, 1909 р. стор 65+III. Ціна ?

Чепурненко видана книжечка малої вісімки з коротенькою передмовою „До критиків, рецензентів, вражінників і їх прислужників“, в котрій автор каже, що „зі скуки до Вас я зайшов, зі скуки, братчики“... І далі: „пиду, чей скуку розжену? — ніби то Вам тай собі трошки“... А кінчаючи застерігає: „та не гудить, не кепкуйте, як досі (чорт Вас бери!) зі мною робили. А чесних вух не затулюйте, бо піднесу голос! Слово даю!“

Що д. Массіот такий войовничий — це добре, не гарно тільки, що він виносе на люде те, що робиться зі скуки. Мало що хто робе зі скуки! Ще гірше, що автор примушує людей (може обтяжених серьозною працею) читать його твори... і вже зовсім зле, що він авансом оддає своїх читачів... чортові. Хто ж тоді читатиме д. Массіота?

А що книжечка нудна — це правда, і тут треба оддати честь авторові за шире признання. Скучно, справді, читать такі вірші:

Стережися, моя зоре,
бо є в мене дивна звичка:
щоб забути лихо й горе,
я цілую панни в личка.

(стор. 21).

отце і весь вірш. Або:

Не старий я, моя мила,
хоч волося лізе з чуба,
любку гарну, любку гожу
покохати я ще можу.

(стор. 21).

Отце і все. А таких віршів у книжечці більш половини; добре,

що вони хоч коротенькі. Є, правда, й інші:

Слухай, серце: всьо мана,
всьо пuste, не варте й мови —
пиймо ж, пиймо аж до дна
той солодкий чар любви!

(стор. 32).

Або:

Чи ви, люди, подуріли
в вашім дикім безголов'ю?
Чхать мені на ваші цілі —
я за вольною любов'ю!

(стор. 42).

Ми цілком нічого не маємо проти „вольної любви“ автора, до речі — йому до послуг є безліч всяких „ліг любви“; що-ж до чхання, то зауважимо лиш, що на всіх людей може чхати хіба тільки геній та... д. Массіот. Та воно й не диво, бо автор не надає світові ніякої ціни (хоч і не зрозуміло, нащо тоді випускать книжку), він без обиняків заявляє:

Світ не вартий, щоб його
Серіозно трактувати!

Отакий наш, брате, спів —
Краще скарбу дорогого!

А світ... що світ?! він здурів!
Плюнь на нього! плюнь на нього;

(стор 48 і 39).

Автор видно не дурак випить, бо на протязі десяти хвилин (стільки якраз займає читання книжечки) він напивається кілька разів з особливим смаком, а раз так чисто по римському: „З чаркою в руці“ й „дівчиною при боці“... Це поетично, що й казать. Не гарно лише, що автор иноді не одріжняє тії дівчини, що при боці, од „неньки України“:

Не питайся, бісів сину,
Чом вже третю днину п'ю:
П'ю за неньку Україну,
За дівчину п'ю мою!

(стор. 58).

Це вже називається „до положенія риз“... Чом уже за одно не написать і про „послѣдствія“ трьохденного п'ячіння??. Дивуєм-

ся такій непослідовості. Правда, під п'яну-руч все можливо, до манії величчя включно, бо автср каже своїй милій:

Полобив я тебе мила,
Не за сукні, за білила,
А за те, що солоденьку,
Як медочок, бузю маеш
(Хоч головоньку пустеньку —
Певно Л.-Н. В. читаеш?!).

Найкраще, розуміється, робе д. Мессіот, бо він не то що „Л.-Наука. Вістника“, а і взагалі ма-буть нічого не читає, бо коли б читав хоч би того ж таки „Вістника“, то знав би, що в п'яному виді та ще в киреї „поета“ непристойно виступати перед культурною публікою...

Автор знав, як стрінуть його „поезії“, бо в кінці книжечки каже:

...І почуються кличі:
Хто він? буком с.... сина —
Прощавайте, читачі;
Най живі Русь-Україна! (стор. 65).

Знав, кажемо, — тим гірше для автора. Це називається „пре-ступленням сь заранѣ обдуман-ним намірєнієм“, і не робе чести д. Мессіотіві не то що як поетові, а й просто, як звичай-нісінькій людині. А між тим у нього є поетичний хист: ми з задоволенням прочитали його вір-ші на сторінках: 8, 12, 37, 45, 54 і 55, котрі свідчать про при-сутність артистичної техніки, про красоту форми і умілість автора справлятися з більш сєрйозними темами. Ці сєрйозні теми, до-стойні кожного поета, і повинні стати об'єктом для творчості д. Мессіота, а в цій книжці поруч з вищенаведеними зразками кра-щі поезії більш придалися на те, щоб підкреслити оскільки легко-думно і без пошани відноситься автор не тільки до громадянства, але й до самого себе, до свого поетичного хисту. Ю. Будаєк.

Прохор Воронін. *Як я вирав у товарища-чителя бляшаного самовара і інші оповідання*. Київ. 48 стор. 1902. Ціна 8 коп.

Маленька книжечка молодого письменника не виголошує нових слів, не родить невідомих почу-ваннів. Прості, щирі малюнки сіль-ського життя, обгорнуті любовію до нього, примушують ще раз пе-режити те рідне, добре знайоме, але затерте, одсунуте сьогочас-ним, минуле. Життьовий характер, правдивість оповідання, умілість автора розказати його, дає своє вражіння — неглибоке, але при-ємне. Мова гарна. Подекуди по-дільські провінціалізми надають їй красу місцевого кольорита.

Ц. Оль.

М. Шаповал. *Про ліс*. (Як розводити ліс, доглядати за ним і хозяйнувати в нім). З малюн-ками. Популярна бібліот. „Лан“, № 2. Стор. 80. Ціна 25 коп. Київ. 1909 р.

Наша популярна література здобулась ще на одну цінну і не-обхідну книжку „Про ліс“, яка містить в собі невеличкий, але закінчений курс лісоводства. Ск-ладається книжка з 13 уступів, двох додатків інформаційного ха-рактеру та вступного слова. Особ-ливо докладно розроблені розділи про значіння лісу в житті, як розводити ліс, посадка лісу на нісках, про хазайнування в лісі.

Статистичні відомости про ліси на Україні подано не зовсім точ-но і не повно, хоч точних відо-мостей не легко й здобути. Кра-ще б було крім загальних відо-мостей ще зазначити хоч по ок-ремим губ., як швидко зменшу-ється площа лісів, напр., по Пол-тавщині, Харківщині, Чернігів-щині.

Лісові породи на Україні

(шпилькові, листяні, чагарникові) описано кожну з'окрема, стисло, але всі характерні ознаки зазначено ясно; особливо цікава подана в кінці цього розділу таблиця цвіту: *коли яке дерево цвіте, коли насіння виспіває і падає* (перелічено 35 пород). Далі йдуть розділи: *Хто шкодить лісу, як розводиться ліс, розсадник, садка живців, посадка лісу на пісках, скріплення ярків і залісення їх, садка наколами й чубуками, живоплоти взагалі і переліски, як розвести ліс на солонцях, деякі справочні відомости про садку, про хазяйнування в лісі.*

Автор присвятив окрему главу (XI) питанню, „як розвести ліс на солонцях“, а про розведення лісу на *степах* каже поміж іншим коли йде розмова про садку живців (гл. VI) взагалі, хоч Степова Україна займає великі простори, серед яких казен. лісовим відомством засновані були спеціальні „дослідні степові лісництва“; по цих лісництвах на протязі де кільких десятків літ робилися спроби різних типів лісової садки і всякі досліди над ґрунтами, а це дало багато наукових спостережень і утворило цілу літературу; вироблено було особливий „степовий тип“ садки, який автор зазначає на стр. 43, але після утворення цього типу в степовому лісорозведенні минула, так би мовити, ціла епоха, яка принесла з собою багато нового. Через це може автор і не обговорив докладно цього цікавого питання в своїй невеликій книжечці, але ми звертаємо увагу видавництва на це питання і під-

креслюємо, що необхідно видати окрему книжку про те „як розводити ліс в Степовій Україні“, тим більше, що ми вже маємо книжки написані по останньому слову науки на окремі спеціальні теми по лісорозведенню (О. Мицюка. „Піски Полтавщини та їх заобрювання“, П. Бородаєвського: „Як розвести на піску сосновий бір“).

В кінці книжки подано дуже цінні відомости: 1) список казен. лісництв, де сільські громади, школи і церкви можуть даром добувати живці і насіння та пояснення до цього списку; 2) пояснення до закріплення і залісення *пісків та ярів*; 3) зразок простішого плану ліс. хозяйства. Шкода, що автор не зазначив ще одного додатку, а саме §§ та статті з казен. лісової інструкції, на підставі котрих селянам дається дерево з казенних лісів по дешевій ціні, або й даром (як от при пожежах, на школи, церкви) та до кого саме в таких випадках звертатись.

Книжку ілюстровано 18 ма малюнками, але треба побажати, щоб в другому виданні зроблено було ілюстрації до кожної лісової породи з'окрема; не пошкодило б також коректурні помилки зазначати в кінці книжки.

Слід ще зазначити, що автор відшукав в народній мові багато спеціальних термінів (иноді дватри назвиська поруч з одним великоруським), а це ще раз підкреслює оскільки глибоке й невичерпане джерело — наша народня мова.

В. Гордієв.

УКРАЇНСТВО В ЧУЖІЙ ПРЕСІ.

— В чеському журналі „*Rudé Květy*“ № 10 поміщено в перекладі новельку Михайла Яцкова „Христос в гарнизоні“ (*Kristus v Garnisone*), котра взята зо збірки його „Душі кланяються“.

— В польськiм журналі „*Krytyka*“, що виходить у Кракові були уміщені переклади С. Твердохліба поезій Івана Франка („Олі“, „Тюремні сонети. XVI“), О. Олеса („Казка ночі“, „Любов“, „Три мента“), М. Філянського („Ранком“, „Від Еклезіаста II“, „Від рук Твоїх“ і „В. Лепкого“ („Сповідь землі“).

— Г. А. Булашев видав свою працю, котра раніш друкувалася в духовному журналі „Руководство для сельських пастырей“—„Українській народъ въ своихъ легендахъ и религіозныхъ воззрѣніяхъ“. Випускъ I: „Космографическія українскія народныя воззрѣнія и вѣрованія“.

— „Украинская Энциклопедія“. Серед петербургських українців виникла думка видати наукову працю, яка б охопила всі галузі українознавства: археологію, історію, етнографію, мову, літературу, економіку, політику і т. ин. Ця праця матиме назву „Украинская Энциклопедія“, видаватиметься російською мовою і в формі збірника систематично підібраних статей, а не енциклопедичного словаря. Російською мовою друкуватиметься ця праця для того, щоб відомости з поля українознавства поширити поміж як найбільшим числом читачив. Обшир „Украинской Энциклопедіи“ має бути 100—120 аркушів і виходитиме вона випусками по 5 аркушів кожний. Ідеєю цією зацікавилися де-які члени петербурзької Академії Наук і вже де-хто з них згодився взяти участь в цій праці. Згодилися бути редакторами окремих відділів „Украинской Энциклопедіи“ такі відомі учені, як Максим Ковалевський, А. Шахматова, Корш, Хведір Вовк та Михайло Грушевський. Вироблено також уже і програму цієї праці і намічено авторів окремих статей.

— В руминському місячнику „*Junimea Literara*“ за 1908 р. надруковано в перекладі оповідання українського письменника М. Коцюбинського — „Пекотьор“ з передмовою про автора.

Ті-ж перекладчики прохали д. Коцюбинського дозволу видати окремим томиком його оповідання з молдавського життя, в перекладі на румин-

ську мову, котрі зібрані у книжечці — „По людському“.

— „Доброє Слово“ в ч. 6 умістило в російському перекладі оповідання Івана Франка: „Въ тюремной больницѣ“. Тут-же є переклад д. Белоуса Шевченкового вірша „За думою дума роєм вилітає“, присвяченого М. Гоголю.

— Автобіографічні спомини проф. А. Антоновича, що друкувались у „Л.-Н. Вістнику“ в перекладі на польську мову друковано у „*Dzienniku Kijowskiemu*“ і в перекладі на російську—у місячнику „На Кавказѣ“, що виходить у Катеринодарі, на Кубані.

— В Одеському російському журналі „Радуга“ надруковано українську пьєсу на одну дію д. Земляка: „Селянка“.

— Грузинський поет А. Шаншвіашвілі в № 10 грузинської часописі „*Времена*“ умітив в перекладі уривок з „Послання до мертвих живих“... там же був портрет Т. Шевченка і коротенька його біографія.

— Видавництво „Посредник“ випустило недавно книжечку „Д. Марковичъ. Омелько, бѣглый каторжникъ“. Це, певно, має бути переклад відомого оповідання „Омелько каторжний“.

— „Наша Ніва“ подає звістку, що білоруський письменник Ромуальд Земкевич перекладає на білоруську мову твори В. Стефаніка і уложив уже українсько-білоруський словарь, в якому є 2.000 слів.

— В числі 166, од 8 априля сього року, катеринодарської газети *Куб. Курьеръ*“ уміщено в перекладі на московську мову початок оповідання В. Винниченка „Записна книжка“. Оповідання це було надруковано у великодному ч. „Ради“ за цей рік.

— В Київі виходить тижневик польською мовою „*Przegląd krajowy*“ під редакцією д. Л. Радзейовського. Нове видання ставить собі на меті освітлювати місцеве життя з погляду інтересів українського народу, до якого — заявляє редакція — „маємо обов'язки культурно-громадські, як верства більш заможна та освічена“. В тижневику міститимуться статі на політичні, літературні, громадські та економічні теми, а також і переклади з українських творів.

— У Відні вийшов на німецькій мові том оповіданнів М. Коцюбинського під заголовком: „*Pro beno publico*“ —

Ukrainische Novellen von Mychajlo Kozjubynskij, з передмовою перекладчика про нашого письменника (стор. IV+297). Книжку випустило відоме німецьке видавництво Carl Koenigen. Видання дуже чепурне, на гарному папері.

Професор Нобелівського інституту в Стокгольмі (кафедра славянських літератур) D-r Alfred Iensen, відомий перекладач на шведську мову Міцкевича, Пушкіна, Толстого та инш., звернувся до М. Коцюбинського з проханням дозволити йому перекласти на шведську мову його оповідання і видати їх.

Той-же Д-р Альфред Ензен звернувся до наукового т. ім. Шевченка у Львові з своєю працею „План студій над мазепинцями“ (читано її на засіданні історично-філософичної секції). Для цієї праці він зібрав багато цікавого матеріалу по шведських та закордонних архівах.

— В №№ 5—6 апріль—юнь журналу „Искусство и печатное дѣло“, котрий виходить у Києві, уміщено переклад статі д. М. Біляшевського „Український орнамент“, котра раніш друкувалася у III т. „Записок Українського Наукового Т-ва“. Статя оздоблена багатьома чудовими ілюстраціями.

— „Вѣстникъ Европы“ (кн. V.) надрукував невідомий вірш Т. Г. Шевченка „Човен“, котрий передрукувала „Оренбургская Газета“.

— „Przegląd krajowi“ в своїм літературно-науковім відділі дає переклад Богдана Лепкого з його передмовою „Слово о полку Ігора“. Переклади: оповідання Вас. Стефаніка — „Вибралися з села“; вірша Вас. Пачовського — „Мірамаре“; оповідання Мих. Яцкова — „Іонська кольомна“. Останні дві речі в перекладі поета Сидора Твердохліба.

ЛІТЕРАТУРНА ХРОНІКА (НОВІ КНИЖКИ).

На Україні російській.

Календарь „Рідний Край“ на 1909 р. Видан. журналу „Хлібороб“. Харків.

Календарь і записник „Хлібороб“ на рік. 1909. Видан. журналу „Хлібороб“. Харків.

С. Єфремов. *Єврейське справа на Україні*. Видавн. „Вік“. Київ.

О. Олесь. *Поезії*. Кн. II. Видавн. „Будучина“. Петербург.

Ф. Загуменюк. *Виховання дітей*. Житомір.

Ф. Загуменюк. *Звідки в селах беруться злодії*. Житомір.

Ф. Загуменюк. *На що потрібна грамота*. Житомір.

Ф. Загуменюк. *Скільки ми протираєм грошей*. Житомір.

Гр. Шерстюк. *Українська граматики для школи*. Частина друга. Складня Київ.

В. Корольов. *Україні в Америці*. Видан. т-ва „Просвіта“ у Києві, № 28.

М. Гоголь. *Зачароване місце*. Пер. Клейфа. „Народне українське видавництво“ в Миколаїві.

Словарь української мови, том III. Редакує Б. Бринченко. Видан. „Кіевской старини“. Київ.

Є. Архипенко. *Щоденник пасічника на 20 птв*. Видан. часопису „Українське бжільництво“. Київ.

Я. Степанківський. *Казання селяського пастиря*. Київ.

П. Гай. *В свято*. П'єса на 1 дію. Київ.

Гр. Новаленко. *Щасливий край*. Полтава.

Г. К. І. *Кутя і Колідки*. II. *Про рідну мову*. Полтава.

Н. Ванченко. *Веселий промись*. Комедія у 4-х діях. Москва.

Тогобочний. *Жидівка вихрестка*. Драма. Київ.

С. Єфремов. *Гучки чесність*. Відбиток з газ. „Рада“. Київ.

С. Єфремов. *Між двома душами*. Відбиток з газ. „Рада“. Видавн. „Вік“. Київ.

М. Гехтер. *Сельська кооперація*. Нариси. Київ.

Юр. Сірий. *Житте ростин*. Видавн. „Лан“. Київ.

М. Шаповал. *Про ліс*. Видавн. „Лан“. Київ.

Юр. Будян. *Про диких людей*. Видавн. „Лан“. Київ.

Нело та Патраш і інші оповідання для дітей в перекл. Юр. Сірого. Видавн. „Лан“. Київ.

Н. Каутський. *Історичне діло Карла Маркса*. Переклав з німецьк. В. Степанківський. Видавн. „Шлях“. Київ.

Б. Гринченко. *Драми і комедії*. Том I. Видан. друге. Київ.

Олена Пчілна. *Оповідання*, книжка II. Київ.

Ф. Немо. *Чим нам користні жиуди?*

Відбиток з часоп. „Рідний Край“. Київ.

Ів. Нечуй-Левицький. *Біда бабі Палажці Гришисі*. Оповідання. Київ.

Ів. Нечуй-Левицький. *Біда бабі Палажці Соловісі*. Оповідання. Київ.

На Україні австрійській.

Збірник математично природописно-лікарської секції Наукового Т-ва імені Шевченка, том XII. Львів

М. Павлин. *Оповідання*. Збірник творів. Черновецька „Світова бібліотека“, вип. V. Чернівці.

Студії з поля суспільних наук і статистики. Том I. Видан. статистичної комісії Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові.

Записки Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові. Том I за 1909 рік.

Хроніка Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові. Вип. I. р. 1909. ч. 37.

Ерінг Рудольф. *Боротьба за право*.

Перекл. з німец. М. Павлика. Накладом „Видавн. Спілки“ у Львові.

А. Лотоцький. *Ведмедієська повість*. Історичне оповід. Видан. т-ва „Просвіта“ у Львові.

Микола Залізник. *Оповідання з історії української землі*. Видан. Т-ва „Просвіта“ у Львові.

Іван Роздоленко. *Церадник для аматорських театрів*. Видан. Т-ва „Просвіта“ у Львові.

Є. Озаркевич. *Цорадник лікарський*. Видан. т-ва „Просвіта“ у Львові.

Невєстєн. *Цорадник в жіночих зоробах*. Видан. т-ва „Просвіта“ у Львові.

Українсько-руський *Архів*, том IV. Матеріяли до історії галицько-руського шкільництва XVIII і XIX в.в. Видан. Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові.

Богдан Лепкий. *Збірник оповідань*. Видання друге. Чернівці.

Євген Олесницький. *Про соціальне обезчеченіє*. Відбитка з газ. „Діло“. Львів.

Массіот. *Levia*. Поезії. Книжка II. Львів.

Книжки, журнали і газети надіслані до редакції.

Вільна думка а вільна школа. Збірка рефератів. Пер. з чеського М. Березовський. Коломия. 1909.

Гр. Ващенко. *Цісня в кайданах*. Київ. 1909 р. Ц. 35 і 50 к.

Массіот. *Levia*. Львів, 1909.

Проходь Воронін. *Дрібні оповідання*. Київ, 1909. Ц. 8 к.

Ів. Нечуй-Левицький. *Біда бабі Палажці Соловісі*. Київ, 1909. Ц. 6.

Ів. Нечуй-Левицький. *Біда бабі Палажці Гришисі*. Київ, 1909. Ц. 4 к.

Галина Журба. *З життя (шість оповідань)*. Одеса, 1909. Ц. 20 к.

П. Гай. *В свято*. Київ, 1909. Ц. 10 к.

А. Оляр. *Від монархії до республіки*. З франц. перек. Мик. Залізник. Львів, 1909. Ц. 4 сот.

Оповідання з історії української землі. Переказав М. Залізник. Вид. т-ва „Просвіта“ у Львові. 1909.

Данило Лепкий. *Сланичий довг*. Вид. т-ва „Просвіта“ у Львові. 1909.

В. В. Шкейдерь. *Мінеральні удобрєня і урожай*. С.П.Б., 1909.

Записки Українського Наукового Товариства у Києві. Кн. IV.

Літературно-Науковий Вістник. 1909 р. Кн. V.

Рідний Край.

Слово.

Українське Бжлімництво.

Ukrainische Rundschau. 1909. Кн. 5 і 6.

Будучність. № 8—9.

Чорна Рада. № 9, 10, 11.

Цісьмо з Просвіти № 5.

Народне Слово.

Прапор.

Хлопські Правда.

Громадщин.

Камєнярі.

Свобода.

Економіст.

Основа.

Самопоміч.

Przeglad krajowi. №№ 1, 2, 3.

Еврейській Мірь. №№ 4, 5.

Московській Евжестьдальникъ. №№ 15—20.

Новий журнал для осььохъ. № 7.

Финляндія. №№ 5, 9.

Мірь. № 13—14.

Вольг. № 4.

Слозь жєщичинъ. № 5—6.

Хліборобъ.

Рациональное удобрєніє.

Хуторщинъ.

МЕРТВІ КВІТИ.

Квітоньки ніжні лягли під косою;
Над свіжим покосом
Плакала, капала нічка росою
В жалю безголосім.

Плакали хмари. Вітри непрошені
Над ними ридали.
Вкупі лежали квітоньки скошені
Сумними рядами.

Сумно пестила їх нічка осіння,
А з ясного неба
Квітонькам мертвим палкого проміння
Було вже не треба.

Також попалені квітоньки-мрії
Жагучим самумом
Глибоко в серці лежать без надії,
Втішаючись сумом.

ГР. ЧУПРИНКА.

ПІСНЯ ЛЕБЕДИНА.

Друже мій! в годину ранню	З гострим болем я співаю
Серцем чулим я замер...	І в душевній глибині
Слухай пісню ж сю останню,	Я навіки вже ховаю
Що співаю я тепер.	Давні мрії і пісні;
Лине пісня в журних тонах,	Бо моя душевна драма
Згук за згуком навздогін...	Знайде вічне забуття
Так гуде на похоронах	Лиш тоді, як темна яма
На прощанні передзвін.	Прийме мене од життя...
Так жагуче плаче мати,	Замість сили, замість віри
Висловляючи одчай,	В грудях тільки сум лежить...
Коли з хати труп дитяти	Друже милий, друже щирий,
Виражає в вічний край.	Так немає змоги жить!
Так буває в ту годину,	Ясні зорі шлють докори
Як повіє смертний жах —	За безрадісність мені...
Дивну пісню лебедину	Тихо! в п'ятні непрозорій
Носить вітер в комишах.	Я скінчив свої пісні.

ГР. ЧУПРИНКА.

ОСОБЛИВА КРАДІЖ.

Тиха і спокійна, наче могильне дно, перецвіла осінь останками золотистих красок і потонула у сутіннях морозної смуги. Сіру стерню і пообдираний від зелені ліс і все — вкрила зима своєю білою холодною кереєю.

Загородній сад опустів, став такий непривітний, що якась більша, вища думка могла тут прийти до голови тільки або великому артистови, або... тільки великому злочинцеві.

Пташня, що зосталась в краю, сиділа понадувана і сумно цвірінькала — тільки вороння, мов злі духи, товклася. Словом — пустиня, справдешня пристань смерти...

Мирослав Софійчук, до речі сказавши, многонадійний малярський талант — знає цей сад; не одну нічку промріяв він тутки, не одну й переспав у його гушавині, коли люде з хат викидали!..

Та сьогодні він зайшов сюди не за мріями, а просто через те, що не мав де подітися. Загнала його в те місце самота, і туга, і роспука, і холод, і голод і...

Позмітавши полою старого пальто сніг з ослінчика, сів на нього і йому почалося — не марити, а просто думати над тим, що далі буде?..

Цілих п'ятнадцять літ, як він, опустивши рідне село, мучиться оце в столиці краю над тим, щоб здобути славу артиста-майлара і що з того? А-ні гарних споминів минувшини за собою, а-ні надії на кращу будучину перед собою. А яке сьогодні? Страшно і говорити! Без хліба, без одєжинки, без гроша, без криші над головою і без нічого... Мучить його самота, мучить боротьба — вже не за ідеали, а за звичайний шматок хліба, мучать перебуті і тепер перебуваючі болі, мучать людські кепкування — ох, ці кепкування печуть його гірш, як ножем завдані рани! Мучить голод — цей єдиний невідступний товариш кожної нужди, — мучить холоднеча, а над усе факт, що він вже й старіється і нічого не довів.

Жив як собака. За його малюнки платили жидки так мало, що іноді й кошти полотна не верталися — хоч були гарні і власною його кровю мальовані.

— Конкуренція — говорили купці — велика, а ваші малюнки... не мають ще назвиська...

Малярів намножилася така сила, як отих ворон, що по саду товчуться, а йому, мовляв, „брак назвиська“... П'ятнадцять літ мучиться і дійшов до цього, що просто з голоду гине... В двадцятому столітті!..

„МІРЪ“ ⁶⁶ Продолжается подписка на 1909 год на двухнедельный литературный и научный, общественно-политический журнал. Подписная цѣна с доставкой и пересылкой на год 4 р., на полгода 2 руб., на 3 мѣс. 1 р. Для выписывающих за границу цѣна означенная цѣнѣ прибавляется стоимость доставки. Цѣна отдѣльнаго № 20 коп. При сотрудничествѣ слѣдующих лиц: Агафонов В. К., Андрусов Л., Арабажин К. И., Арцыбашев, М. П., Ашенбрэннер Мих., проф. Батюшков Ф. Д., Баранцевич К. С., Барш Г. З., Беренштам В. В., Берштейн Н. Д., Богувешский Л. Л., Борисяк А. А., Брюсянин В., Брун Л., Будисhev А. Н., Бух Л. К., Василевскій Л. М., Велихов Л. А., Вейнберг А. А., Венгерова З., Вересаев В. В., Вечеслов М. Г., Гриневская И. А., Гальперин, М. П., Годин Я., Гласко В. И., Градовскій Г. К., Дымов О. И., проф. Ермаков В. П., Зарин А. Е., Зайцев Д., проф. Зограф Н. Ю., Измайлов А. А., проф. Иванюков И. И., Клеенборт Л. Н., проф. Краснов А. Н., Кремлев А. Н., Куприн А. И., Лейтес К. С., Лаврентьев Д. К., Лев-Мович, Леонтьев П. П., Ленскій В., проф. Лесгафт П. Ф., Маркович В. А., Маркович Р., Маціевич Л. М., Минцлов С. Р., Морозов Н. А., Новиков А. И., Новорусскій М. В., Носков Н. Д., Платонов П., проф. Перетц В. Н., Птлора С., пр.-д. Поварин С. И., Потапенко И. Н., Порш М., Потѣхин Ф. Ф., Протопопов Д. Д., Пужанскій Н. О., Рослаев А. С., Рукавишников Ив., Рюмин В. В., инж. тех. Сальников А. Н., Селиванов А. Ф., Свиридскій А. И., Семенов Е. С., Сергѣй Горный, Сиромаха, Соломин С., Тан, Тихонов В. А., Тотоміанц В. Ф., Тумим Г. Г., Туган-Барановскій М. И., Федоров М. П., Филатов В. В., Цензор Д., Чюмина О., Щеглов (Леонтьев) И. Л., Яновскій А. Е., д р Яцута К. З. и др. Адрес редакціи С.-Петербург, Лиговская 47. Редактор *Л. Л. Бозушевскій*. Издатель: *В. Л. Бозушевскій*.

Открыта подписка на 1909 г. **новый Журналъ для всѣхъ** общедоступ., литературно критическій, общественно-политическій, иллюстрирован. ежемѣсячный журнал. Слѣдую лучшим традиціям „Журнала для всѣхъ“, новый журнал будет отражать всѣ явленія русской и иностранной общественно-политической жизни в безпристрастном и всестороннем освѣщеніи чуждом узко-партийных тенденцій. Избѣгая политической односторонности журнал будет преслѣдовать преимущественно культурныя задачи. Удѣляя обширное вниманіе наибольшим вопросам общественной жизни редакція широко ставит отдѣлы: литературный, критико-библиографическій и популярно-научный. В журналѣ принимают постоянное участіе: Отдѣл художественной литературы—Леонид Андреев, М. Арцыбашев, Л. Андрусов, Д. Айзман, Ник. Архипов, И. Бунин, В. Вашкин, В. Вересаев, А. Вербицкая, Я. Годин, С. Гусев-Оренбургскій, О. Дымов, А. Куприн, А. Каменскій, Кармен, В. Муйжель, Н. Олигер, И. Потапенко, А. Ремизов, А. Рославлев, С. Скиталец, С. Сергѣев-Ценскій, Н. Тимковскій, А. Федоров, Тан, Е. Чериков, О. Чюмина, Г. Чулков, Д. Цензор, И. Щепкина-Куперник, С. Юшкевич, и др. Отдѣл общественно-политическій—В. Агафонов, Н. Ашешов, П. Берлин, Н. Ворецкій, А. Дживилегов, проф. А. Карѣев, проф. Д. Кузьмин-Караваев, П. Мижухов, Н. Морозов, (шлессельбуржец), М. Лемке, проф. А. Погодин, В. Поссе, проф. Д. Петрушевскій, проф. Е. Тарлв, проф. М. Туган-Барановскій, проф. И. Озеров, В. Тотоміанц, Г. Штильман, И. Южанин и др. Отдѣл критики и библиографіи—Проф. Ф. Батюшков, П. Богданович, Л. Гадкин, С. Венгерев, А. Измайлов, проф. Н. Котляревскій, проф. В. Сибіранскій, проф. Д. Овсяннико-Куликовскій, К. Чунѣвскій, и др. Отдѣл иску-

ств—Ал. Бенуа И. Гинзбург И. Лазаревскій А. Оссовскій И. Рѣпин Н. Рерих Н. Эфрос и др. Журналъ выходит ежемѣсячно в объемѣ до 9 обычных печатн. лист. (130-140 ст.) с иллюстраціями в текстѣ. Подписная цѣна 2 р. в год. Допускается разсрочка: 1 р. при подпискѣ и 1 р. к 1-му Апрелья. За границу 4 р. Цѣна отдѣльн. книжки 25 к. пробный №—за пять 7 коп. марок. Желающіе получить ноябрьск. и декабрьск. книжки приплачивают по 30 к. за каждую, или 50 к. за двѣ (с пересылкой). Подписка принимается: в конторѣ Редакціи и во всѣх книжных магазинах. При подпискѣ через книжные магазины сверх подписной цѣны доплачивается еще 15 комиссионных.—Адрес Конторы и Редакціи: С.-Петербург Свѣчной 16.

Московскій Ежедневник Журнал расширил отдѣлы, посвященные текущему законодательству матеріальным и культурным потребностям Россіи, а также внѣшней политики, удѣляя особое вниманіе Славянскому вопросу; равным образом будут всесторонне освѣщаемы явленія в области религиозно-философских идей искусства и литературы. Редактор *И. Е. Н. Трубуцкой*. Ближайшіе сотрудники: С. А. Котляревскій, А. Л. Погодин, П. В. Струве, Кн. Г. Трубуцкой и А. А. Кауфман. В теченіи года подписки получают 50 книжек ежеднѣвно за исключеніем праздников Рождества и Пасхи. Условія подписки: 1 год—5 р. на 6 мѣсяцев—3 р. на 3 мѣсяца—1 р. 50 к. За границу вдвое. Разсрочка допускается годовым подписчикам при подпискѣ 3 руб., 1 мая 2 руб. Контора журнала Московскій Ежедневник—Москва Пречистенскій бульвар д. Кальмеера.

„БЕССАРАБСКОЕ СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО“ двухнедельный журнал, издаваемый Агрономической секціей Бессарабскаго Общества естественныхъ наукъ и Кишиневским Отдѣлом Императорскаго Россійскаго Общества плодоводства. Журналъ будет посвящен интересам Бессарабскаго сельскаго хозяйства. Редакція намерена обслуживать практическіе запросы сельскихъ хозяев и содѣйствовать успѣхам плодоводства, скотоводства, виноградарства, винодѣлія, плодоводства, огородничества и табаководства. Систематическій разработывая названныя отрасли, редакція вмѣстѣ с тѣм не будет упускать из виду и нужд шелководства, пчеловодства, льсопрядения и рыбоводства, а также даст ряд статей, касающихся кустарныхъ промыслов. Цѣна на год—2 руб., для учителей—1 руб. 50 коп. Адрес редакціи: г. Кишинев, Синадиновская, 23.

Открыта подписка на 1909 год на ежемѣсячный журнал **Союз Женщин** Третій год изданія. Журналъ посвящен вопросам связанным с борьбою за равноправіе женщин и улучшеніе их матеріальнаго, культурнаго и правового положенія. Подписная цѣна с доставкой и пересылкой на год—2 руб. 50 коп. на полгода—1 руб. 50 коп. Редакція: С.-Петербург, Николаевская 84 кв. 9.

СЛАВЯНСКІЙ МІР ежемѣсячный журнал литературы, искусства, критики и идейнаго обшенія. Подписная цѣна: на год—2 р. 50 к.; 1/2 г.—1 р. 30 к.; 3 м.—65 к. Адрес редакціи: С.-ПБГ. Тучков пер., д. 17, кв. 39.

Продолжается подписка на 1909 год на ежемѣсячный журнал **Еврейскій Мір** А. Ан-скаго, С. С. Бермеля, С. М. Дубнова, П. С. Марека, А. Ф. Перельмана, Г. М. Португалова, М. В. Ратнера, Л. А. Сева, Я. Н. Теплицкаго, Шми. **Еврейскій Мір** видит свою задачу в объективном изслѣдованіи научных общественных и политических вопросов еврейства в художественном воспроизведеніи еврейскаго быта и вообще в содѣйствіи развитію культурных цѣнностей націи. В журналѣ будут слѣдующіе постоянные отдѣлы: I. а) Беллетристика; в) еврейская наука (исторія, философія etc) II. Вопросы общественной культуры, національной политики и экономической науки евреев. III. а) Внутренние обозрѣнія; а) иностранное обозрѣніе; б) литературное обозрѣніе; в) искусство; г) критика и библиографія; д) фельетон (случайныя замѣтки, провинціальныя картинки и проч.) Подписная цѣна в год 6 руб. 1/2 года 3 р., 1 мѣсяц 65 коп. Для годовых подписчиков допускается разсрочка платежа: 1-го января 2 р. 1-го апрѣля 2 р. 1-го августа 2 р. за границу на год 8 р. на полгода 4 р. Адрес редакціи: СПб. Б. Подъячская 39. Редакт. изд. *Г. М. Португалов.*

Открыта подписка на 1909 год на профессиональный и общественно-педагогическій журнал **Народный Учитель** (4-й г. выходит 20 раз в год). Программа журнала: Руководящія статьи по очередным вопросам школьной реформы. Всесторонняя разработка вопросов профессиональнаго учительскаго быта. Научно-популярныя статьи по педагогикѣ, психологій школьной гигиенѣ, санитаріи и пр. Вопросы внѣшкольнаго образованія. Постоянные отдѣлы журнала; I. Вопросы народнаго образованія в Госуд. Думѣ. II В учительских обществах (критическіе обзоры). III. Хроника народнаго образованія. IV. Из жизни заграничной школы. V. Народное образованіе в земствах и городах. VI В народных университетах. VII. Средне-педагогических журналов. VIII. Сообщенія с мѣст. IX. Литературныя новости. X. Справочныя свѣдѣнія по народному образованію. XI. В помощь самообразованію. XII. Среди книг (библиографія). XIII. Почтовый ящик. XIV. Письма в редакцію. С 1908 г. журнал выходит **СЪ ИЛЛУСТРАЦІЯМИ**. Подписная цѣна. На год—2 р. 50 к., на полгода—1 р. 25 к., на 3 мѣс.—75 к., на 1 мѣс.—30 к. Допускается разсрочка. Менѣе рубля—можно сберегать марками. Иногородных просят обращаться исключительно по слѣд. адресу: Киев, ред. жур., Львов-ская 81 кв. 10.

ХЛИБОРОБ сельско-хозяйственный двухнедѣльный журнал с рисунками на великор. и украинском языках. Подписная цѣна 1 р. 50 к. за год. Цѣна отдѣльнаго номера 10 коп. „Хлѣбороб“ имѣет задачей распротр. практич. свѣдѣній по сельск. хозяйству среди крестьянскаго населенія. Приспособлен к потребност. и нуждам крестьянскаго хозяйства Харьковской и смежных с ней уѣздов других губерній черноземной полосы. „Хлѣбороб“ издается Харьковским Обществом сельскаго хозяйства при субсидіи Харьковскаго Губернскаго Земства. Редакція: Харьков, Плетневскій пер., № 2, Общество сельскаго хозяйства. Отвѣтственный редактор агроном **С. М. Кузнецов.**

Принимается подписка на общественно-политическую и литературную газету, выходящую г. Владивостокѣ по понедѣльникам и дням послѣпраздничным. Газета помѣщает свѣдѣнія из украинской жизни, а в фельетонах произведенія на украинском языкѣ. **ПОДПИСНАЯ ЦѢНА** с доставкой: на год—4 р., на полгода—2 р. 50 к., 3 мѣс.—1 р. 25 к., на 1 мѣс.—50 к.

Открыта подписка на 1909 год на музыкальный народно-пѣвческій журнал **БАЯН** и литературно-3-й год изданія с нотами **БАЯН** ным отдѣлом, посвященный преимущественно вопросам школьно-хороваго и регентскаго дѣла. Цѣль журнала: способствовать, по мѣрѣ сил. распространенію музыки и пѣнія в народѣ, освѣщать нужды, защищать интересы и объединять всѣх тружеников на народно-пѣвческой нивѣ, для чего в литературном отдѣлѣ будут помѣщаться статьи и очерки по вопросам музыки и хороваго пѣнія, а в музыкальном отдѣлѣ—духовные и свѣтскіе хоры, тріо, дуэты и соло для пѣнія, а также русскія и малорусскія пѣсни. Въ участію в журналѣ на 1909 год приглашены извѣстные музыкальные писатели, дѣятели и композиторы. В музыкальном отдѣлѣ обѣщали сотрудничество: С. Т. Аббакумов, В. Г. Алексѣев, М. В. Анцев, А. А. Архангельскій, А. Т. Гречанинов, Н. И. Компанейскій, Н. В. Лисенко, Л. Л. Лисовскій, А. Ф. Пащенко, М. П. Рѣчкунов, А. А. Спендіаров, Н. П. Толстяков, М. М. Чернов и др. Журнал предназначается для учителей пѣнія, регентов свѣтских, церковных, монастырских, народных, военных, любительских и т. п. хоров, пѣвиц и пѣвцов, начальных школ, низших и средних учебных заведеній, хоровых обществ и музыкальных кружков, священников, псаломщиков, любителей музыки и пѣнія и интересующихся этим искусством. Тамбовским Земством журнал Баян рекомендован в земскія народныя училища. В интересах всесторонняго освѣщенія школьно-хороваго, регентскаго, церковно и народно-пѣвческаго дѣла, редакція по прежнему приглашает сочувствующих цѣлям журнала присылать ей различныя свѣдѣнія о всѣх проявленіях музыкальной жизни и о дѣятельности тружеников муз. искусства на народно-пѣвческой нивѣ, не стѣняясь формой изложенія, так как таковыя будут систематизироваться редакціей в общій обзор под рубрикой Музыка и пѣніе в провинціи. Всякое сообщеніе будет принято с благодарностью. **ПОДПИСНАЯ ЦѢНА.** На год (с Января) с нотами 3 р. (без нот 2 р.) на полгода; с нотами 1 р. 75 к. (без нот 1 р. 25 к.). Наложением платежем—дороже на 25 коп. В разсрочку: при подпискѣ 2 р., в іюнь 1 р. Оставшіеся в ограниченном количествѣ, полные годичныя экземпляры БАЯНА за 1908 г. можно выписывать по цѣнѣ: с нотами 3 руб. без нот 2 руб. с пересылкой. Наложением платежем дороже на 25 коп. Адрес редакціи Г. Тамбов.

Идатель **П. Н. Богдашев.** (Г. Тамбов.)
Редакторы: **П. Н. Богдашев. А. Ф. Пащенко**

ВОЛОГОДСКАЯ ЖИЗНЬ газета еженедѣльная общественно-политическая, литературная и экономическая. Цѣна с пересылкой на год—6 р.; на полгода—3 р.; на 3 м.—1 р. 50 к.; на 2 м.—1 р. 10 к.; на 1 м.—60 к. Для городских и земских учителей, учительниц, фельдшеров, фельдшеріц и т. п. на год—5 р.; на 6 м. 2 р. 50 к.; на 3 м.—1 р. 30 к.; на 2 м.—90 к.; на 1 м.—50 к. Адрес редакціи: Г. Вологда, Кирилловская улица, дом Свѣшникова.

Принимается подписка на 1909 год на **Оренбургскую Газету** общественно литературно-политическую выходящую в г. Оренбургѣ. Подписная цѣна: на 12 м. 5 р., на 6 м. 3 р., на 1 м. 60 к. с пересылкой. Заграницу на год 8 р. 50 к., 1/2 г. 4 р. 50 к., на 3 м. 2 р. 5, к. Издат. О-во **Прогресс** Редакт. **П. Тимашев.**

Харбинскій Вѣстник ежедневная газета. Подписная цѣна: 1 г.—10 р.; 1/2 г.—6 р.; 3 м.—3 р. 25 к.; 1 м.—1 р. 20 к.; Адрес газеты: в Новом Харбинѣ книж. маг. Щелокова.

W dniu 30 maja b. r. wyszedł już trzeci numer

„Przeglądu Krajowego“

tygodnika politycznego, społeczno-ekonomicznego o kierunku demokratyczno krajowym, poświęcony przedewszystkiem sprawom kulturalnym naszego kraju.

Prenumerata „PRZEGLĄDU KRAJOWEGO“ wynosi: w Kijowie, w Cesarstwie i Królestwie: rocznie rb. 6., półrocznie rb. 3. kwartalnie rb. 1. 50.

W Galicji: rocznie 18 kr., półrocznie 9 kr., kwart. 4 kr. 50 hl.

Cena numeru pojedynczego kop. 15.

Adres Redakcji i administracji: Kijów, Fundulejowska № 10, m. 14.

Prenumeratę przyjmuje w Kijowie, oprócz administracji „Przeglądu Krajowego“, księgarnia Leona Idzykowskiego, Kreszczatyk 29, i księgarnia K. Szere, Mikołajowska, № 9.

— Продолжается подписка на 1909 г. —
НА ГАЗЕТУ

„Запорожскій Край“

выходящую в г. Александровскѣ, Екатер. губ., по программѣ больших столичных газет.

НАПРАВЛЕНИЕ ГАЗЕТЫ БЕЗПАРТИЙНО-ПРОГРЕССИВНОЕ.

Особое внимание газета обращает на жизнь обширнаго Запорожнаго края и отводит первое мѣсто защитѣ интересов трудового класса населенія, в особенности—крестьянства.

В газетѣ принимают участие лучшіе столичные и провинціальныя прогрессивныя журналисты.

Газета имѣет собственных корреспондентов в Петербургѣ, Москвѣ и других крупных городах Россіи, а также в прилегающих к Александровску мѣстностях. За-границей: в Парижѣ, Вѣнѣ, Берлинѣ и Константинополѣ имѣются собственные корреспонденты-сотрудники газеты, которые систематически будут освѣщать зарубежную жизнь в присылаемых по почтѣ и телеграфу корреспонденціях.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: на год 3 р. 50 коп., на 6 мѣс.—2 р. и на 1 мѣс.—40 коп. с доставкой или пересылкой.

Адрес редакціи и главной конторы: Александровск, Екатер. губ., Покровская ул., д. Куржупова.

ВИДАВНИЦТВО

„УКРАЇНСЬКИЙ УЧИТЕЛЬ“

ВИДАЛО ТАКІ КНИЖКИ:

№ 1. Гр. Шерстюк. Українська граматика для школи. Частина I. Ц. 20 к.	№ 12. Гр. Шерстюк. „Світло“—Літературний ілюстрований збірник для дітей. Ц. 35 коп., на кращому папері 60 к.
№ 2. С. Чернасенко. Про небо. Популярна астрономія. Частина I. Ц. 20 к.	№ 13. В. Корольов. Про людське тіло. 3 малюнк. Ц. 15 к.
№ 3. С. Чернасенко. Діткам. Казки й вірші. Ц. 10 к.	№ 14. З. Топеліус. Казки. Перекл. Б. Грінченка. 3 малюнками. Ц. 8 к.
№ 4. „ Як вродилася пісня. Казка. ц. 3 к.	№ 15. Д. Дорошенко. Білоруси і їх національне відродження. Ц. 5 к.
№ 5. „ Убогий жид. Казка. Ц. 2 к.	№ 16. В. Доманицький. Словаки. Про їх життя та національне відродження. 3 малюнк. Ц. 10 к.
№ 6. З. Топеліус. Пустун Розбишаченко. Казка. Перекл. Б. Грінченка. 3 мал. Ц. 2 к.	№ 17. С. Чернасенко. Про небо (популярна астрономія). 3 малюнк. Частина II. Ц. 15 к.
№ 7. Бр. Грімм. Казки. Книжка Г. Переклав Гр. Шерстюк. Ц. 3 к.	№ 18. М. Коцюбинський.—Ялинка, Троє оповід. 3 малюнк. Ц. 8 к.
№ 8. С. Чернасенко. Граматка. (Букварець). Ц. 5 к.	№ 19. Б. Грінченко. Олеся. Троє оповід. 3 малюнками Ц. 5 к.
№ 9. Ол. Кониський. Арихметика для українських шкіл. Ц. 10 к.	№ 20. Коцюбинський. Харитя оповід. 3 малюнк. Ц. 3 к.
№ 10. Б. Грінченко. Про книги. Як їх вигадано друкувати Ц. 10 к.	№ 21. Гр. Шерстюк. Українська граматика. Част. II-га. Складня. Ц. 25 к.
№ 11. М. Загірня. Який був лад в Афинській державі. Ц. 10 к.	

Склад видання в Київі, в Українській Книгарні—Безаківська № 8; і в книг. Л.-Н. Вістника, В. Володимирська № 28.

Нові книжки про переселення.

1. О Мицюк. Про переселення на Амур та в Усурійський край, ціна 5 к.

2. О. Мицюк. Переселення в Західний Сібір-губерні: Тобольська, Томська з Акмолинським округом, Єнисейська; області: Забайкальська, Іркутська, Якутська, з малюнк., ціна 8 к.

3. О. Мицюк. Переселення в степовий Киргизський край (на Сірій Клин) ціна 7 к.

Усі три книжки висилається бандеролею по почті кожному, хто пришле 24 коп. почтов. марками.

Книжки того-ж автора:

Про піски Полтавщині та їх задобрюванне. 3 14 малюнками і 1 картою ціна 15 к. Вереміївська Коліївщина (друкується).

Замовляти в Українській книгарні, Київ, Безаківська, ч. 8.

Продаються і в инш. укр. книгарнях.

По кращих київських укр. книгарнях продається нова Дрібні оповідання книжка. П. ВОРОНІН. 46 стор. ц. 8 коп. Зміст: 1) „Як я виграв у товариша-вчителя бляшаного самовара“. 2) На зажинках. 3) Торги. 4) В суді. 5) Дума заводського робітника. Склад видання в „Українській книгарні“, Київ, Безаківська № 8.

В И Д А Н Н Я

Товариства „ПРОСВІТА“ у Києві.

1. Драгоманов В. Про українських козаків, татар та турків. З додатком про життя Драгоманова. Ц. 8 коп. 2. Земельна справа в Новій Зеландії. Переклала М. З. Ціна 2 к. 3. Левицький М. Як рятуватися при наглих випадках та каліцтвах. Ц. 3 к. 4. Календарь „Просвіти“ На рік 1907. Ц. 15 к. 5. Загірня М. Як визволилися Північні Американські Штати. Ц. 15 к. 6. Дорошенко Д. Оповідання про Ірландію. Ц. 8 к. 7. Загірня М. Страшний ворог. Книжка про горілку. Ціна. 5 коп. 8. Ів. Франко. Ліси та пасовиська. Ц. 3 к. 9. Грінченко Б. Про грім та блискавку. Ц. 4 к. 10. Капельгородський П. Українці на Кубані. Ц. 5 к. 11. Грінченко Б. Братства і просвітна справа на Україні за польського панування до Богдана Хмельницького. Ц. 5 к. 12. Календарь „Просвіти“ на рік 1908. Ц. 25 к. 13. Весела, стін. одривн. календарь на рік 1908. Ц. 50 к. (Роспродано). 14. Іваницький Б. Яри та піски. Ц. 4 к. 15. Луневич В. Перекл. П. с. Сем'я у звірів, птиць, комах, риб та гадів. Ц. 10 к.	16. Сьогобочній Гр. Морські огні. Про маяки та про життя на їх. Ц. 5 к. 17. Грінченко Б. Про пустині. Ц. 8 к. 18. Марнович Д. На вовчому хуторі. Оповідання. ц. 3 к. 19. Марнович Д. Іван з Буджака. Шматок. Двоє оповіданнів. Ц. 4 к. 20. Левицький М. Забув. Щастя Пейсаха Лейдермана. Двоє оповіданнів. Ц. 4 к. 21. Корольов В. Як годувати худобу. З 5 малюнками. Ц. 10 к. 22. Загірня М. За рідний край. Оповідання про Орлеанську дівчину Жану Д'Арк. Ц. 7 к. 23. К. Спартак. Оповідання про римських невольників. Ц. 5 к. 24. Костомаров М. Чернігівка. Бувальщина XVII віку. З передмов. Б. Грінченка. Ц. 40 к. 25. Єфремов С. Тарас Шевченко. Життя його та діла. З мал. Ц. 10 к. 26. Каталог книжок для народнього читання. Ц. 5 к. 27. Про Канаду, як там живуть люде. Ц. 8 к. 28. Корольов В. Українці в Америці. З малюнк. Ц. 15 к. 29. Мордовець Д. Гетьман Петро Сагайдачний. Переробила М. Загірня. Ц. 20 к.

Склад видання в „Просвіті“ Троїцька площа, Народн. Дім і в Українській Книгарні, Безаківська, 8

НАРОДНЕ БОГАТСТВО Австрія, Чернівці, ул. Петровича 2. Часопись суспільно-економічна. Вістник хліборобських спілок на Буковині „Селянська каса“ Ціна в Росію 70 к. на рік.

ЗЕМЛЯ І ВОЛЯ орган для робочого люду. Виходить щотижня. Ціна в Росії 2 руб. ЛЬВІВ, ул. Ліндого 2.

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС радикальна політич. часопись, виходить двічі на тиждень. Ціна в Росії 4 руб. ЛЬВІВ, ул. Ліндого 7.

„ГРОМАДЯНИН“ У Чернівцях виходить що 10-ого, 20-ого і 30-ого кожного місяця радикальна часопись на Буковині і коштує на рік в Австро-Угорщині 4 корон, а за границею 6 кор. або 2 руб. 50 к.
Адрес: Чернівці, поштова скринька ч. 15.

ДІЛО Щоденна Українська газета. Передплата в Росії на рік 18 карб., на 1/2 р. 9 карб. Австрія, ЛЬВІВ, (Lemberg), Ринок 10.

ПОДІЛЬСЬКЕ СЛОВО часопись політична. Виходить щотижня. Ціна 3 кар. Тернопіль (Галичина).

НАРОДНА СПРАВА Чернівці, ул. Божниці, Редактор, адвокат Т. Галіп.

ХЛОПСКА ПРАВДА тижнева селянська часопись Ц. 1 р. 50 к. (Галич.) Коломия.

УЧИТЕЛЬ педагогічний журнал, двічі на місяць: на рік 4 руб. ЛЬВІВ, Вірменська 2.

ПРАПОР орган українсько-руського народного учительства. Ціна 3 рублі. Галичина, Коломия ул. Міцкевича.

„Каменярі“ орган Вільної організації укр. учительства на Буковині. Виходить 5 і 20 кожного місяця. Ціна на рік 6 кор. (3 карб.) Адміністрація в Мамаївцях нових. Адрес: Станівці горишні н. Чер. Буковина, Австрія.

НАРОДНЕ СЛОВО ілюстрована часопись, виходить тричі на тиждень. Ціна 2 руб. ЛЬВІВ, Академічна 8.

ОСНОВА що-тижнева просвітно-політична і господарська ілюстрована часопись. Ціна 3 руб. ЛЬВІВ, ул. Скарги 2.

СВОБОДА українська часопись в Америці виходить що-тижня, ціна 4 карб. Адреса: „Svoboda“ 184 Hudson St. New York N. Y. N. A. Можна виписувати через „Українську Книгарню“ (Київ, Безаківська 8.)

КАНАДІЙСЬКИЙ ФАРМЕР українська тижнева, ілюстрована часопись в Канаді. Ціна 2 дол. (4 карб.) Адреса: The Canadian farmer. P. O. Box. 3081, Winnipeg, Man, Canada-Америка.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

на українську незалежну радикальну часопись

„Чорна Рада“

(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ).

Часопись виходить у Відні (в Австрії) 1-го і 15 кожного місяця і призначається як осередок для широких верств українського громадянства. „Чорна Рада“ веде отверту боротьбу за з'єднання всіх ширих українців по обидва боки кордону для успішної праці над національно-культурним і економічним розвитком нашого народу.

Часопись можна купувати і передплачувати: в книгарні Літературно-наукового Вістника (Київ, Володимирська, 28); в Українській Книгарні (Київ, Безаківська, 8); в книгарні Одеської Просвіти (Одеса, Софійська, 30); а також і в самій редакції „Чорної Ради“: „Czorna Rada“ Wien XVIII Gentzgasse 21.

Ціна за рік з пересилкою: в Росії 2 карб., в Австрії 4 корони, в Америці 1 долар.

Вийшла з друку і продається нова брошюра: С. Просвітянин. Літературні Герострати українства. (Відбиток з журн. „Україн. Хата“). Ціна 20 к.

Купувати можна: у Києві—Українська Книгарня, Книгарня Літ.-наук. Вістника; в Одесі—Книгарня т-ва „Просвіта“, видііл редакції і контори журн. „Україн. Хата“.

Жертвуйте на пам'ятник М. Шевченкові у Києві!!

Гроші дозволено збирати по всій Росії Полтавській губ, земськ. Управі, котра й висилає марки і квиткові книжки для збору жертв.

П Р И Й М А Є Т Ь С Я П Е Р Е Д П Л А Т А

на новий популярний ілюстрований щомісяшний літературно-науково-громадський і економічний журнал:

УКРАЇНСЬКА ХАТА

Журнал призначається для широких верств українського громадянства. Містить твори з красною письменства: (поезії, оповідання, драми, нариси і инш.) науки і мистецтва; статті: історичні, публіцистичні, критичні та економічні; звітлення про діяльність українських наукових, літературних і культурно-просвітних товариств і инш., звістки, дописи і статті про життя і потреби українського студентства, учительства і жіноцтва.

Мета журналу—розбудження національної свідомости серед нашого суспільства і розвитку рідного письменства, культури і штуки.

Крім оригінальних праць, друкуватимуться переклади і огляди інших літератур, а також міститимуться портрети і малюнки.

Головна редакція і контора: Київ, Бульварно-Кудрявська, 38.

Відділ редакції і контори: Одеса, Херсонська, 52, кв. 2.

Передплата приймається також: в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 5), в Книгарні „Літературно-Наук. Вістн.“ (Київ, Володимирська 28), в редакції журналу „Будучина“ (Галичина, Львів, Вірменська, 25).

1) Рукописи, що присилаються в редакцію, повинні бути виразно переписані на одному боці паперу з підписом і адресою автора. 2) Неприйняті до друку дрібні оповідання і вірші знищуються і з приводу їх редакція не входить ні в які листування, а хто хоче одержати назад неприйняті більші рукописи, або звертається до редакції з якимись запитаннями—повинен присилати для цього поштові марки. 3) За зміну адреси присилати 25 коп. 4) Всі предплатники, що звертаються до редакції по справам передплати, повинні указувати свій предплатний № (що на оповісті). 5) Оповістки друкуються в „Українській Хаті“ по ціні: Ціла сторінка: 20 руб.; $\frac{1}{2}$ стр. 10 р.; $\frac{1}{4}$ стр. 5 р.; $\frac{1}{8}$ стр. 3 р.; за рядок непарелі в $\frac{1}{2}$ стр.—20 коп. А коли більше як на один раз, по умові, робиться відповідна знижка (до 75%).

Ціна на рік з пересилкою: 3 руб., окремої книжки 25 н., з пересилкою 30 н.,

Можна виплачувати частками по 1 руб.

Для закордонної України (Галичина) на рік з пересилкою 8 корон, можна частками по 2 кор. Окрема книжка 65 сотик., з пересилкою 75 сот.

О Д К О Н Т О Р И :

—В Одесі одкрито відділ контори і редакції журналу, де можна передплачувати журнал, купувати окремі №№, замовляти оповістки, а також надсилати статті для журналу. Гроші і заказну кореспонденцію просимо надсилати по цій адресі: Одеса, Херсонська 52, 2, кв. д-ра І. Луценка.

Контора прохає своїх шановних передплатників, котрі виписують журнал в розсрочку і прислали тільки 1 карб., продовжити передплату, щоб не було задержки з висилкою слідуєчих книжок журналу.

При цій книжці „Україн. Хату“ їм передплатникам розсилається окремий додаток: оригін. малюнок худож. І. Шульги: „Берег Дніпра“.